

OD TEXTU K PREKLADU VIII

ALENA ĎURICOVÁ

Editorka

PRAHA

2013

OD TEXTU K PREKLADU VIII

Editorka

doc. PhDr. Alena Ďuricová, PhD.

Vedecké redaktorky

Mgr. Jana Štefaňáková, PhD.

Mgr. Zuzana Tuhárska, PhD.

Recenzentky

doc. PhDr. Elena Baranová

doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.

Vydavateľ

Jednota tlumočníkú a prekladateľú, Praha

2013

Publikácia bola podporovaná aj Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

ISBN 978-80-7374-095-5

OBSAH

<i>Predslov</i>	7
PROCES POROZUMENIA PRI SIMULTÁNNOM TLMOČENÍ	
<i>Helga Antalová</i>	9
FRAZÉMY POLITOLOGICKÝCH TEXTOV A ICH DIDAKTICKÝ POTENCIÁL	
<i>Martina Benčeková</i>	20
TYPOLÓGIA PRÁVNÝCH TEXTOV JUSTIČNÝCH ORGÁNOV	
<i>Alena Ďuricová</i>	33
ONYMICKÁ VIACNÁZVOVOŠŤ V TERMINOLOGICKÝCH SÚVISLOSTIACH Z POHĽADU PREKLADATEĽA	
<i>Marek Lupták</i>	42
JEDNOTLIVÉ ASPEKTY PREKLADU SLOVENSKEJ LEKÁRSKEJ TERMINOLÓGIE DO UKRAJINČINY	
<i>Oľga Maďarová</i>	50
PREBERANIE CUDZÍCH SLOV Z OBLASTI SPOLOČENSKO-POLITICKEJ LEXIKY A ICH ADAPTÁCIA V SÚČASNOM RUSKOM A SLOVENSKOM JAZYKU	
<i>Eva Molnárová</i>	63
ÚLOHA SÚDNEHO PREKLADATEĽA V PROCESSE MEDZINÁRODNÝCH OSVOJENÍ PRI PREKLADĚ ADOPČNÉHO SPISU ZO ŠVÉDSKEHO JAZYKA	
<i>Katarína Motyková</i>	78
LINGVISTICKÁ HLEDISKA INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE S OHLEDEM NA NĚMECKÝ JAZYK FIREMNÍ SFÉRY	
<i>Tomislav Potocký</i>	88
KLASIFIKÁCIA PRÁVNÝCH TEXTOV A PROBLEMATIKA PREKLADU	
<i>Anna Schneiderová</i>	96

MOŽNOSTI SLOVENČINY PRI TLMOČENÍ ANGLICIZMOV A PERSPEKTÍVY	
<i>Jaroslav Stahl</i>	111
K TERMINOLOGICKÝM ŠPECIFIKÁM RAKÚSKEJ NEMČINY V OBLASTI OBCHODNÉHO JAZYKA	
<i>Jana Štefaňáková</i>	117
AKTUÁLNE VÝSKUMNÉ INICIATÍVY V OBLASTI PRÁVNEHO PREKLADU NA BÁZE MEDZINÁRODNÝCH PROJEKTOV	
<i>Marketa Štefková</i>	135
ODBORNÝ JAZYK AKO PROSTRIEDOK KOMUNIKÁCIE NA EURÓPSKÝCH MULTILATERÁLNYCH FÓRACH	
<i>Alena Štulajterová</i>	151
METAFORA V REKLAME. ANALÝZA PREKLADU VYBRANÝCH NEMECKÝCH A SLOVENSKÝCH REKLAMNÝCH SLOGANOV	
<i>Janka Šuchová</i>	164
MOŽNOSTI SKÚMANIA ODBORNÉHO PRÁVNEHO TEXTU PROSTREDNÍCTVOM KORPUSOVEJ ANALÝZY	
<i>Zuzana Tuhárska</i>	174
ANGLICKÝ ODBORNÝ JAZYK V GLOBÁLNO KONTEXTE A AKO SÚČASŤ VÝUČBY NA STREDNÝCH ODBORNÝCH ŠKOLÁCH	
<i>Renata Vajdičková</i>	186
METAFORICKÉ POMENOVANIA V POĽOVNÍCKOM JAZYKU	
<i>Zuzana Vyhnáliková</i>	199
PERSPEKTIVEN DER AUSLANDSGERMANISTIK	
Recenzia	
<i>Helga Antalová</i>	211

ZUR SYNTAX DER NEBENSÄTZE

Recenzia

Jana Štefaňáková

214

ÜBUNGEN UND AUFGABEN ZUR VERGLEICHENDEN LEXIKOLOGIE

Recenzia

Zuzana Tuhárska

216

VYBRANÉ KAPITOLY ZO SÉMANTIKY

Recenzia

Zuzana Tuhárska

218

PREDSLOV

Publikácia *Od textu k prekladu VIII* pokračuje aj tento rok v kontinuálnej tradícii vydávania štúdií s obsahovou rozmanitosťou a širokým spektrom tém o textualite, preklade a odborných cudzích jazykoch v rôznych kontextoch. Teší nás, že autori reflektujú hlavné smery výskumu v oblasti odborného jazyka v súčasnosti a spracovaním špecifických fenoménov vo vzťahu k právnemu jazyku, súdnemu prekladu, metaforickosti, frazeologickosti odborných jazykov a pod. prispievajú k výskumu fokusovaných podtém lingvisticky, kulturologicky a translatologicky determinovaného skúmania odborných jazykov. Veríme, že táto publikácia opäť ponúkne čitateľom zaujímavé pohľady na text ako východiskový a cieľový bod prekladu.

redaktorky

PROCES POROZUMENIA PRI SIMULTÁNNOM TLMOČENÍ

Helga Antalová

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Katedra germanistiky

Abstract

Jede translatorische Tätigkeit, einschließlich des Simultandolmetschens, wird von der Rezeptionsphase begleitet. Diese Phase geht der Translation sogar voraus und zählt zu den wichtigsten Translationsprozessen überhaupt. Ihr breites Forschungsfeld wirft manche interessante Forschungsfrage auf, deren Erörterung sowohl die Kenntnis der aktuellen Forschungsergebnisse als auch die Entdeckung neuer Zusammenhänge im Lichte der Interdisziplinarität voraussetzt. Im vorliegenden Beitrag werden zunächst theoretische Grundlagen der Rezeptionsforschung, die von der experimentellen Forschung gestützt werden, aufgegriffen. Praktische Beispiele, die verschiedene dolmetschrelevante Probleme der Apperzeption veranschaulichen, dokumentieren anschließend den zu erforschenden Problembereich. Das Aufzeigen von Problemlösungswegen und Möglichkeiten der Optimierung der Rezeptionsleistung mithilfe von wissensgeleiteten Verstehensstrategien runden den Beitrag ab.

1 Úvod

Všetkým tlmočnickým fázam pri simultánnom tlmočení predchádza proces porozumenia. Vzhľadom na jeho iniciálnu pozíciu v komplexnom tlmočnickom procese, ale aj v dôsledku svojej náročnej realizácie, patrí k najdôležitejším tlmočnickým procesom. V tlmočnickej literatúre sa fáza porozumenia, ako aj produkcie, pokladá za kognitívny proces. S. Kalinová poukazuje na niektoré výsledky bádania týkajúce sa kognitívnych procesov pri simultánnom tlmočení (ST) (porov. Kalina, 1999, s. 331). Všetci autori pritom vychádzajú z toho, že tlmočnicke operácie a stratégie majú silné kognitívne pozadie. Kirchhoffová (1976, s. 62f.) sa venuje komplexným kognitívnym procesom pri ST a pri svojich výskumoch sa opiera o stratégie pri riešení problémov. Kognitívne procesy pri ST v zmysle vzorov správania

pozoruje Wilss (1989, 107ff). Moserová pristupuje ku kognitívnym procesom detailne a zasadzuje sa za ich využitie vo všetkých tlmočnických fázach (1978). Na neuropsychologickú stránku kognícií pri ST upriamuje pozornosť Kurzová (1999, s. 128ff). V tlmočnickom modeli Seleskovitchovej dominuje tiež kognitívna fáza porozumenia. Svoju pozornosť venuje predovšetkým deverbilizovanému zmyslu – *sens* (mienený význam), ktorý ostáva jazykovými aspektmi (formou a významom) nedotknutý. Oddeľuje tak jazyk od myslenia a tvrdí „(...) že myslenie je pred formuláciou neverbálne (...)“ (Seleskovitch, 1988, s. 99). Toto predjazykové štádium ukrýva ale isté nebezpečenstvá. V dôsledku nezávislosti od jazyka ostáva mnoho faktorov, ktoré sú pre ST relevantné, nepovšimnutých. Výčitka týkajúca sa intuitívnych základov tohto prístupu je teda oprávnená. Kalinová tvrdí, že ak tlmočník chce v dnešných časoch vedecky skúmať, nemôže jednoducho obísť jazykové danosti:

„Aj keď bol prvý impulz Seleskovitchovej v oblasti tlmočnickeho výskumu veľmi dôležitý a jej praktické skúsenosti ovplyvňujúce jej tézy mimoriadne relevantné, zvolený prístup svedčí o nápadnej nevšímavosti a izolovaní sa od jazykovedných a prekladateľských výskumov a predovšetkým od psycholingvistických poznatkov (...)“ (1998, s. 55, preklad H. Antalová)

2 Pojem porozumenie

Ako už bolo spomínané vyššie, všetci reprezentanti v oblasti výskumu tlmočenia kladú porozumenie na začiatok každého tlmočnickeho procesu. Jeho pojmová rôznorodosť na jednej strane a obsahová paralelita na strane druhej sa odzrkadľuje vo všetkých tlmočnických modeloch. Stretávame sa tak s rôznymi a pritom vzájomne korelujúcimi označeniami tohto procesu: vnímanie, auditívne porozumenie, kognitívne porozumenie, sémantické porozumenie, porozumenie zmyslu, dekódovanie, recepcia, identifikácia, príjem východiskového textu (VT) atď. Auditívny proces sa v jednotlivých tlmočnických modeloch integruje buď do fázy porozumenia alebo sa uvádza separátne. Kalinová neoddeľuje jazykové vnímanie od kognitívneho porozumenia a uvádza nasledujúce argumenty:

„Ak sa niekto podujme vysvetliť tlmočenie v rámci psycholingvistického prístupu, musí pritom zohľadniť celý proces, lebo je možné, že procesy vnímania sa s kognitívnymi procesmi vzájomne

ovplyvňujú, príp. podliehajú vzájomnej interferencii. V procese porozumenia sa totiž spracovávajú nielen informácie explicitne uvedené v texte v jazykovej podobe, ale aj neverbálne informácie a informácie, ktoré poslucháč sám aktívne usudzuje z textu, kontextu alebo zo svojich vedomostí.“ (Kalina, 1988, s. 81, preklad H.A.)

Neodlučiteľnosť oboch aspektov procesu porozumenia (auditívne a kognitívne porozumenie) vyzdvihuje Kalinová aj pri svojich úvahách o tlmočnickom modeli Panethsovej:

„Tlmočník môže počuť informácie, ale nemusí im porozumieť, a nemôže ich tak potenciálne pretlmočiť; alebo opačne – niečo nepočul, dokáže to ale vydedukovať a teda aj tlmočiť.“ (Kalina, 1988, s. 56, preklad H.A.)

Chebenová/Mügllová sú rovnako presvedčené, že auditívne porozumenie nie je možné oddeliť od sémantického (kognitívneho) porozumenia. Medzi elementy špecifickej tlmočnickej recepcie zaraďujú holistický príjem VT, porozumenie na základe anticipácie, sústredené počúvanie, selektívne počúvanie a časovo ekonomický príjem textu (2009, s. 32). Objasňujú tiež význam suprasegmentálií pre korektné porozumenie. Svoju pozornosť venujú intonácii, vetnému a slovnému prízvuku, melódii reči, pauzám, rytmu a tempu reči (ibid., s. 33 ff). Opierajúc sa o G. F. Meiera diferencuje aj Keníž navzájom sa ovplyvňujúce recepcné roviny komplexného porozumenia na (1) akusticko-fonemacko-sylabickú rovinu, (2) syntakticko-sémanticko-štilistické dekodovanie, (3) individuálne dekodovanie a priradenie k vlastnej schéme očakávania (Keníž, 1980, s. 66).

3 Problémy vo fáze porozumenia pri simultánnom tlmočení

Auditívna a kognitívna fáza porozumenia dláždia cestu k následnej produkcii. Na tejto ceste je ale potrebné prekonať mnoho recepných prekážok, ako sú informačné deficity v porovnaní s inými účastníkmi tlmočnickeho podujatia, paralelnosť plánovania produkcie s procesom porozumenia, zdvojená interpretácia pri relais tlmočení, abstraktnosť textov atď. Okrem uvedených ťažkostí pri porozumení môže byť jeden a ten istý VT pochopený a interpretovaný viacerými potenciálnymi recipientmi rôzne (porov. Hörmann, 1981, s. 131). Ale aj sám rečník môže svoju prezentáciu zámerne konštruovať tak, že zmysel ostro neohraničí a pre recipientov ostáva

hmľistý a nejednoznačný. Aj Nováková (1993) uvádza, že tlmočnicke problémy sa vyskytujú skôr vo fáze porozumenia ako vo fáze produkcie.

„Ak prebehne hladko fáza identifikácie, nebývajú ani v tejto fáze závažné retardačné javy. Na základe nášho výskumu možno tvrdiť, že ťažkosti sa pri ST spájajú s fázou identifikácie, menej s fázou syntézy, samozrejme, za predpokladu dostatočne vyvinutej tlmočnickej kompetencie.“ (Nováková, 1993, s. 20)

„Zošnúrovanie v ‚časovom korzete‘“ (Kurz, 1996, s. 40) výrazne ovplyvňuje nielen fázu porozumenia, ale aj iné tlmočnicke fázy. Pri kognitívnom procese porozumenia predstavujú časové obmedzenia veľkú príťaž. Simultánneho tlmočníka môžu okliešťovať natoľko, že obmedzia flexibilné kognitívne procesy. Vzhľadom na krátku životnosť, jednorazovosť a rýchlosť VT poukazuje Nováková na veľké nároky, ktoré sú pri identifikácii VT kladené na tlmočníka (porov. Nováková, 1993, s. 17). Aj Keníž spomína sťažujúce temporálne aspekty porozumenia:

„(...) tlmočník ako translátor počuje východiskový text iba raz, čo vylučuje akýkoľvek dlhší rozbor textu. Tento jednorazový príjem musí zaručiť dokonalé porozumenie textu, aby mohli fungovať nasledujúce fázy tlmočnickeho procesu.“ (Keníž, 1980, s. 65)

Ku komunikatívnym prekážkam porozumenia pri ST patria predovšetkým absentujúce indikátory neporozumenia. V intra- ale aj interlingválnej komunikácii bez tlmočnickej úlohy (napr. pri rozhovore) sa dajú stanoviť ľahšie ako v jazykovej komunikácii spojenej s tlmočnickým zadáním. Explicitné a implicitné indikátory neporozumenia, ktoré zostavil Marti, ako *signalizácia neporozumenia, vyžiadanie si doplňujúcich informácií, opakovanie, súhlas napriek čiastočnému neporozumeniu, ignorovanie, zmena témy, úsmev, prerušenie* (Marti, 2001, s. 51), sa v interlingválnej špecifickej tlmočnickej komunikačnej situácii pochopiteľne nevyskytujú. Ani rečník, ale ani simultánny tlmočník nemôžu signalizovať vzájomné potvrdenie porozumenia. Simultánneho tlmočníka rečník spravidla vôbec nevníma a žiaduci feedback tak nenastáva. Oneskorený reakčný čas ako typický nonverbálny signál neporozumenia môže skúmateľ translátu, cieľový recipient a aj sám tlmočník síce postrehnúť, ale tento indikátor neporozumenia alebo nedorozumenia nemá žiaden vplyv na komunikáciu medzi rečníkom a tlmočníkom (napr. na rozdiel od interlingválneho

rozhovoru). V dôsledku chýbajúcich signálov neprichádza žiadna reakcia rečníka na chybnú interpretáciu tlmočníka.

Napriek týmto ťažkostiam vo fáze porozumenia by sa mala vyvinúť snaha o optimalizáciu recepcného výkonu. V tlmočnickej vede sa táto požiadavka často artikuluje. K mimoriadnemu postaveniu procesu porozumenia v sprostredkovanej komunikačnej situácii a k úsiliu o optimálny recepcný výkon Kalinová uvádza:

„Pre tlmočnický výkon, ktorý uspokojí všetkých komunikačných partnerov zúčastnených na sprostredkovanom komunikačnom procese, teda aj samotného tlmočníka, je dôležitým predpokladom porozumenie prednášaných textov. Nechcem na tomto mieste síce tvrdiť, že tlmočníci vždy všetko pochopia, môžeme však vychádzať z toho, že sa vo všeobecnosti usilujú o čo najdôkladnejšie porozumenie výrokov, ktoré majú tlmočiť.“ (Kalina, 1998, s. 106, preklad H.A.)

3.1 Analýza problémov porozumenia pri simultánnom tlmočení

Jeden z mnohých analyzovaných príkladov ilustrujúcich tlmočnicke problémy s porozumením vznikol v rámci simulovanej konferencie zahrnutej do experimentálneho výskumu tlmočnickej recepcie¹. Autentická európska debata v Štrasburgu o Európskej smernici o službách slúžila ako východisko tlmočnickej situácie. Probandi, študenti najvyšších ročníkov študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo so značne rozvinutou tlmočnickou kompetenciou, tlmočili okrem iného prejav Martina Schulza, predsedu frakcie S&D v Európskom parlamente. Typ tlmočenia A znamená, že rečník, a teda aj tlmočník, pracovali bez predlohy. Probandi tlmočili síce bez rečníckych manuskriptov, ale dôkladné naštudovanie tlmočenej témy a rokovacích podkladov im umožnilo zhromaždiť relevantné orientačné vedomosti.

Probandka, ktorej translát podlieha analýze, spôsobuje vážnu zmenu významu, pretože u recipientov vzbudzuje dojem, že menovaná kolegyňa rečníka zanedbáva svoje povinnosti. Jediným slovom *konečne* (endlich) znevažuje jej zásluhy, pričom rečník vo VT vyjadruje práve opak tým, že tejto

¹ Podmienky a realizácia výskumu (probandi, technické vybavenie, výber tém, konferenčná typológia, rečníci, prezentácia, verbalizačná činnosť, transkripcia, validačné metódy a pod.) sú detailne opísané v iných príspevkoch autorky tohto článku (napr. Antalová, 2009), ako aj v jej dizertačnej práci (Antalová, 2010).

kolegyňi za usilovnú a úspešnú prácu ďakuje. Tlmočníčka sa však vyjadruje, že táto kolegyňa rečníka konečne predložila nejaký dobrý návrh (CT: *teraz však (eh) konečne predložila dobrý návrh*) a nepoďakuje sa jej v mene rečníka (VT: *ich beginne mit einem Dank an unsere Kollegin Evelyne Gebhardt*). Poďakovať sa ani nemôže, pretože intencii rečníka nerozumie. Tento translát je exemplárny príklad toho, ako jediné zle pretlmočené slovo môže mať skutočne nepríjemné dôsledky ústiace do osobného a profesionálneho znevažovania osoby. Nápravu tejto tlmočnickej chyby by eventuálne mohli ešte zaistiť audiovizuálne alebo printové médiá.

V tej istej vete probandka zamieňa aj *harte Wochen* s *ösmimi týždňami* (acht Wochen). Túto recepcnú chybu a tiež chybu produkcie však vôbec neregistruje, keďže uvedené vyjadrenie v tlmočnickom produkte ako aj v Retrospektívnych tlmočnických protokoloch² (RTP) bez váhania opakuje (RTP: *on ju chcel asi pochváliť, že po tých ôsmich týždňoch vypracovala nejaký ten návrh*). Pokiaľ by spojenie *harte Arbeit* (tvrdú prácu) v CT spomenula, poslucháč by pravdepodobne mohol ešte inferovať a napokon korektne recipovať.

Z referenčných intertextových súvislostí a z rôznych prvotných informácií musela tlmočníčka predsa vedieť, že menovaná kolegyňa rečníka zohrala pri tvorbe smernice o službách nezastupiteľnú úlohu. Ak uvážime, že probandi tlmočili prejav menovanej kolegyne rečníka dva týždne pred simulovanou konferenciou a poznali tak jej zásluhy pri tvorbe tejto smernice, je táto nezámerná obsahová reprodukcia o to menej pochopiteľná. Môžeme sa teda len domnievať, že sémantická jednotka *endgültig*, ktorá sa nachádza v pojednávanej vete, zaviedla tlmočníčku do slepej uličky. Táto lexéma totiž vykazuje fonetickú a sémantickú podobnosť s *endlich* (konečne). Tlmočníčka to však v RTP neuvádza. Okrem toho vynecháva aj celé okolie tejto lexémy, k čomu očividne prispeli koherenčné chyby označené vo VT tučným písmom:

VT: *ich beginne mit einem Dank an unsere Kollegin Evelyne Gebhardt, die harte Wochen hinter sich hat, aber ich hoffe, am Donnerstag endgültig einen erfolgreichen Abschluss.*

² Kalinová predstavuje Retrospektívne tlmočnicke protokoly ako psycholingvistickú introspekčnú metódu získavania verbálnych údajov o strategických procesoch pri simultánnom tlmočení (1998, s. 151 ff.). Antalová rozvíja výskumný potenciál tejto metódy napr. určením objektov verbalizácie, stanovením kritérií diferenciácie analytických a neanalytických verbalizácií a metódu aplikuje pri výskume tlmočnickej recepcie.

Pri zostavovaní RTP probandka však vytuší významový posun, ktorý spôsobila. Keďže nedisponuje rečníckym manuskriptom, svoju chybu spoznáva pravdepodobne z kontextu a/alebo na základe neskorších procesov aktivovania pamäti (rozpamätávania) a rekonštruuje predpokladaný zmysel:

RTP: *Tam ten začiatok som významovo asi trochu posunula, pretože to nebolo o tom, že predkladala zlé návrhy, ale to bolo asi skôr to, že on ju chcel asi pochváliť ... a ja som to povedala tak, ako keby spravila konečne dobrú robotu ...*

V nasledujúcej časti výrazne redukuje poďakovanie rečníka, pretože nezachytí zmysel alebo má v úmysle výpoveď komprimovať; z verbálneho vyjadrenia v RTP sa to však nedozvedáme. Na základe neskorších verbálnych vyjadrení, v ktorých spomína ťažkosti pri identifikácii rôznych mien, môžeme vychádzať z toho, že auditívne neidentifikovala mená, ktoré rečník v tejto pasáži originálu spomína. Hezitácie a pauzy sú tiež neklamnými znakmi týchto problémov pri tlmočení:

VT: *Ich danke Herrn Malcolm Harbour, der glaub' ich noch härtere Wochen hinter sich hat und dem ich einen erfolgreichen Abschluss wünsche. Ich danke auch unserer Fraktionskollegin Emma Mc'Clarkin, die unter schwierigsten Umständen ihren Beitrag geleistet hat zu unserer Arbeit.*

CT: *(6 sekundová pauza) Taktiež ďakujem mojim kolegyniam a kolegom, ktorí (ah) prispeli svojím dielom.*

4 Vedomostne orientované stratégie porozumenia

Prostredníctvom stratégií porozumenia je možné účinne čeliť načrtnutým problémom pri porozumení VT a usilovať sa o optimalizáciu recepného výkonu. Je nesporné, že rozsiahla vedomostná báza je najdôležitejším predpokladom pre úspešnú aplikáciu týchto stratégií. Podľa kognitívnych prístupov sa porozumenie, a teda aj vytvorenie, aktivovanie a aktualizovanie vedomostných štruktúr začína ešte pred samotnou translačnou aktivitou. Konštruovanie platformy orientačného porozumenia umožňujú vzory konania a myslenia ukotvené v dlhodobej pamäti, ako aj vedomosti o danej situácii (porov. Risku, 1999, s. 121). Po vytvorení tohto oporného porozumenia môže nasledovať mnohými autormi postulovaná integrácia textových vedomostí do uložených vedomostných štruktúr, pričom

je potrebné zohľadniť vedomosti všetkých interaktantov zúčastnených na tlmočníckom procese. Osvojenie si týchto vedomostí si vyžaduje identifikáciu tlmočníka s úlohou rečníka, ako aj prijímateľa textu. Vedomosti každého individuálneho rečníka a špecifického kruhu recipientov je preto potrebné zahrnúť do vedomostného systému tlmočníka. Primárnou úlohou tlmočníka je predsa zrozumiteľné podávanie pochopeného obsahu. Princíp „Glaube-verstanden-zu-haben“ (preklad: myslím, že som to pochopil) (porov. Vermeer, 1983, s. 57) si zaslúži najvyššiu prioritu. „Vedomostný náskok“ recipientov (Pöchhacker, 1994, s. 48) sa môže pri ST na jednej strane javiť ako nevýhodný, na strane druhej však môže byť nápomocný pri prekonávaní eventuálnych vedomostných deficitov tlmočníka. Z predchádzajúcich výkladov je teda zjavné, že špecifické tlmočnicke porozumenie založené na vedomostne orientovaných stratégiách je späté s väčšími kognitívnymi nárokmi ako len interlingválne porozumenie bez tlmočnickej úlohy.

4.1 Stratégie porozumenia podľa strategického modelu Sylvie Kalinovej

Sylvia Kalinová predstavuje vo svojom strategickom tlmočníckom modeli sprostredkovanej komunikácie jednotlivé kognitívne stratégie porozumenia a produkcie (porov. Kalina, 1998, s. 115). Recepcné stratégie ako inferovanie, anticipácia alebo segmentácia sa vyznačujú mimoriadne vysokým kognitívnym výkonom. Aj syntaktické transformácie, kompresia a stratégia monitoringu sa spájajú s vysokým kognitívnym stupňom. Automatizmy a procesy transkódovania si na rozdiel od spomínaných stratégií nevyžadujú toľko mentálneho nasadenia.

Medzi najfrekvencovanejšie cielené stratégie porozumenia, ktoré riadia a súčasne odľahčujú procesy spracovania informácií, zaraďuje Kalinová (1998, s. 116) vedomostne orientovanú *prípravnú stratégiu* pozostávajúcu zo *zhromažďovania informácií o téme a účastníkoch konferencie, konkrétnych textov (aj vo viacerých jazykoch), paralelných textov (aj iné druhy textov: abstrakty a pod.), kompletných rečníckych manuskriptov, terminologických zoznamov, anotácií v textových podkladoch, osvojenia si odbornej lexiky a odborných vedomostí, dodatočného spracovania (napr. prepracovanie terminologických zoznamov)*. Porozumenie úzko súvisí aj s *inferenčným procesom*, ktorým sa vo svojich príspevkoch podrobne venuje Antalová (napr. 2012). Táto stratégia porozumenia pomáha pri prekonávaní vedomostných a apercepčných deficitov spôsobených predovšetkým procesuálnymi

podmienkami ako „rýchly prednes VT, preťaženie auditívnej kapacity v dôsledku potreby ukladania informácií do pamäte, rozptýlenie, rušivé momenty etc.“ (Kalina, 1998, s. 116) *Anticipácia* ako ďalšia stratégia porozumenia sa realizuje na základe inferencií, jazykových a mimojazykových indikátorov a prípravnej stratégie. Neznáme elementy východiskového textu sa predvídajú ešte pred ich samotnou produkciou prostredníctvom tvorby hypotéz (porov. Kalina, 1998, s. 117). Anticipácia síce redukuje kognitívne zaťaženie, pri jej použití sa však vyžaduje maximálna opatrnosť, pretože existuje isté riziko diskrepancie medzi VT a CT. Tlmočníci musia byť preto vždy veľmi ostražití a svoju produkciu musia podrobovať neustálej kontrole outputu (monitorovacia stratégia). Paletu stratégií porozumenia rozširuje aj *segmentácia*, ktorá pomocou páuz, prízvukov atď. prispieva k logickému členeniu inputu, a tak k porozumeniu tlmočníka. Pre porozumenie recipientov je však potrebná nielen segmentácia inputu rečníka, ale aj outputu translátora (Kalina, 1998, s. 117).

5 Záver

Opísané problémy pri aperpeccii nútia zamýšľať sa aj nad otázkami týkajúcimi sa relačného reťazca príčina – dôsledok – riešenie, ktorý predznačuje ďalšie výskumné smerovanie. Je potrebné ísť „na koreň“ veci aj tým, že sa odhalia príčiny, ktoré vedú k vzniku chýb a ktoré je potrebné zredukovať na minimum predovšetkým prostredníctvom adekvátnych a efektívnych učebných postupov vo vzdelávaní budúcich tlmočníkov. Vzniknuté dôsledky nesprávnej aperpeccie pri tlmočení sú imperatívom, ktorý podnecuje k správnej aplikácii existujúcich stratégií a ich hlbšiemu prebádaniu.

Použitá literatúra

- ANTALOVÁ, H. 2009. Verstehensdefizite im Simultandolmetschprozess. In: Bohušová, Z. (ed.): *Translatológia a jej súvislosti 3*. Banská Bystrica : FHV UMB, s. 10-18.
- ANTALOVÁ, H. 2010. *Verstehensdefizite beim Simultandolmetschen*. [Dizertačná práca]. Bratislava : Filozofická fakulta UK.
- ANTALOVÁ, H. 2012. Inferenčná stratégia ako základný determinant procesu porozumenia pri simultánnom tlmočení. In: Biloveský, V. (ed.):

Preklad a tlmočenie 10. Nové výzvy, prístupy, priority a perspektívy. Banská Bystrica : FHV UMB, s. 297-303.

HÖRMANN, H. 1981. *Einführung in die Psycholinguistik.* Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

CHEBENOVÁ, V. – MÜGLOVÁ, D. 2009. Die Rolle der Suprasegmentalia in der dolmetschspezifischen Rezeption. In: BOHUŠOVÁ, Z. (ed.): *Translatológia a jej súvislosti 3.* Banská Bystrica : FHV UMB, s. 31-39.

KALINA, S. 1998. *Strategische Prozesse beim Dolmetschen.* Tübingen : Gunter Narr Verlag.

KALINA, S. 1999. Kognitive Verarbeitungsprozesse. In: Snell-Hornby, M. et al. (eds.): *Handbuch Translation.* Tübingen : Stauffenburg Verlag, s. 330-335.

KENÍŽ, A. 1980. *Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia.* Bratislava : FF UK.

KIRCHHOFF, H. 1976. Das Simultandolmetschen: Interdependenz der Variablen im Dolmetschprozeß, Dolmetschmodelle und Dolmetschstrategien.

DRESCHER, H. / SCHEFFZEK, S. (Hrsg.) (1976) *Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschens.* Frankfurt a.M. / Bern : Lang, 59-71. In: KALINA, S.: Kognitive Verarbeitungsprozesse. Snell-Hornby, M. et al. (eds.): *Handbuch Translation.* Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1999, s. 331.

KURZ, I. 1996. *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung.* Wien : WUV-Univ.-Verl.

KURZ, I. 1999. Gehirnpsychologie (Dolmetschen). In: Snell-Hornby, M. et al. (eds.): *Handbuch Translation.* Tübingen : Stauffenburg Verlag, s. 128-130.

MARTI, J. 2001. *Verstehensschwierigkeiten bei Nicht-MuttersprachlerInnen. Eine empirische Studie anhand von Aufnahmen bei Asylsuchenden in Bern.* Lizentiatsarbeit, Universität Bern. [Online]. [Cit. 2007-10-5]. Dostupné na: <http://home.datacomm.ch/jakob.marti>

MOSER, B. 1978. Simultaneous Interpretation: A Hypothetical Model and its Practical Application. Gerver, D. / Sinaiko, H. Wallace (Hrsg.) (1978): *Language Interpretation and Communication.* New York: Plenum, 353-368. In: Kalina, S.: Kognitive Verarbeitungsprozesse. Snell-Hornby, M. et al. (eds.): *Handbuch Translation.* Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1999, s. 331.

NOVÁKOVÁ, T. 1993. *Tlmočenie – teória, výučba, prax.* Bratislava : UK.

PÖCHHACKER, F. 1994. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln.* Tübingen : Gunter Narr Verlag.

- RISKU, H. 1999. Kognitionswissenschaft. In: Snell-Hornby, Mary et al. (eds.): *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburg Verlag, s. 119-122.
- SELESKOVITCH, D. 1988. *Der Konferenzdolmetscher. Sprache und Kommunikation*. In: TexTconTexT, Beiheft 2. Heidelberg : Julius Groos.
- VERMEER, H. J. 1983. *Ein Rahmen für eine allgemeine Translationstheorie*. In: Vermeer, Hans J. (ed.): Aufsätze zur Translationstheorie. Heidelberg, s. 48-61.
- WILSS, W. 1989. Was ist fertigungsorientiertes Übersetzen? *Lebende Sprachen* 34/3 (1989), 105-113. In: Kalina, S.: Kognitive Verarbeitungsprozesse. Snell-Hornby, M. et al. (eds.): *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburg Verlag, 1999, s. 331.

FRAZÉMY POLITOLOGICKÝCH TEXTOV A ICH DIDAKTICKÝ POTENCIÁL

Martina Benčėková

Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstract

The paper deals with a brief typology of the phraseological units in its introduction. The core of the paper is focusing on the results of the research based on the reconnaissance of the students' proficiency within the selected phraseological units appearing in the political science and international relations texts. The results are presented as the basis for the analysis of the methodological potential of the phrasemes in the above mentioned sciences. The final part of the paper is fulfilled with the author's view on the possible practical usage of the research' results.

1 Úvod

Frazeologický fond slovnej zásoby predstavuje v každom jazyku stručný, obrazne účinný a pritom zrozumiteľný spôsob vyjadrovania. Je významnou súčasťou spisovného jazyka a spoluvytvára obraz o používateľoch daného jazykového spoločenstva, stáva sa zdrojom informácií o živote etnika, svetonázore, životnej filozofii. Jeho štruktúra, bohatstvo a variabilita vyplýva z prírodných podmienok, historických súvislostí a každodenných javov spoločnosti. Frazeologický fond každého jazyka pomáha rozpoznať jeho charakter a špecifiká, preto sa fondy jednotlivých jazykových skupín od seba odlišujú na základe svojského jazykového, historického, náboženského, kultúrneho vývoja. Spoločnou črtou nepochybne zostáva výskyt frazeologických jednotiek, ich expresivita a odovzdávanie z generácie na generáciu. Napriek tomu, že svojimi charakteristickými vlastnosťami sú frazeologické jednotky predurčené predovšetkým na používanie v hovorenej sfére, svoje miesto si našli i v umeleckej, publicistickej a čiastočne aj odbornej literatúre. Napriek istej

protikladnosti charakteristických vlastností frazém a odborných termínov, náučná literatúra disponuje zaujímavým potenciálom zastúpenia frazeologických jednotiek, ktoré sa stali predmetom nášho vedeckého výskumu. V jadre príspevku, po krátkom teoretickom predstavení skúmanej problematiky, prejdeme k analýze výsledkov prieskumu frazeologickej kompetencie medzi študentmi a rozoberieme didaktický potenciál frazeológie odborného textu.

2 Teoretické a metodologické východiská skúmaného problému

V posledných dekádach sa stretávame s novými autormi, venujúcimi pozornosť rôznym aspektom frazeológie. Mnohí z nich sa zaoberajú viacjazyčným komparatívnym výskumom, napríklad J. Skladaná sa venuje paralelným i neparalelným frazémam vo viacerých jazykoch, či výskytom internacionálnych frazém z diachrónneho hľadiska. J. Mlacek sa dlhodobo zaoberá okrem iných aspektov aj tvarovými zvláštnosťami frazém, predmetom výskumu P. Ďurča je textotvorný potenciál frazém, ich uplatňovanie v texte. Z mnohých diel posledného obdobia vyberáme najvýznamnejšie: Buffa, F.: O poľskej a slovenskej frazeológii 1993, Dobříková M.: Vlastné meno ako komponent slovenských a bulharských frazém (na pozadí asymetrie frazeologických koncepcií) 2008, Ďurčo P.: Metodologické problémy všeobecnej frazeológie 1996, Gramatické vlastnosti frazém z porovnávacieho hľadiska 1997, Glovňa J.: Dynamika kódu a reči 2002, Jankovičová M.: Nové frazémy ako prejav dynamiky slovenskej frazeológie 2010, Košková M.: Z bulharsko-slovenskej frazeológie 1998, Krošláková E.: Slovenské frazémy so somatickým komponentom v slovanskom kontexte 1998, Skladaná J.: Problém identity frazém z diachrónneho hľadiska 1990, Frazeologické internacionalizmy 2002, Baláková D.: Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie 2011, Mlacek J.: Slovenská frazeológia 1977, Tvary a tváre frazém v slovenčine 2007, Štúdie a state o frazeológii 2011. Frazeologické štúdie vydali i viacerí známi slovenskí jazykovedci v rámci väčších diel – Dolník (1997, 1999, 2007), Furdík, Horecký (1997).

V odbornej literatúre modernej frazeológie od čias Vinogradova sa základná jednotka frazeológie zvykne označovať viacerými rovnocennými pojmami - frazeologická jednotka, prípadne synonymické univerbizované pomenovanie frazéma, frazeologizmus. Vzhľadom na fakt, že ide o jednotku

osobitého druhu, ukazuje sa ako prakticky nemožné presné vymedzenie definície frazeologickej jednotky, ktorá by v sebe zahrňovala všetky vlastnosti, faktory vzniku aj okolnosti používania. Najčastejšie je chápaná ako špecifický spôsob pomenovania, ktoré je považované za osobitný druh lexikálnej jednotky, čo ju posúva do rámca lexikológie. Výsledkom jazykovednej diskusie sú definície jednotlivých autorov a lingvistických škôl, ktoré odzrkadľujú ich jazykovedný postoj k danej oblasti skúmania. Nasledujúce vymedzenie poskytuje široký pohľad na problematiku vymedzenia obsahu pojmu frazeologická jednotka: J. Mlacek: „Ustálené slovné spojenie vyznačujúce sa obraznosťou a nepreložiteľnosťou svojho významu, ako aj expresívnosťou“ (Mlacek, 1984, s. 46) Z uvedenej definície vyplýva, že frazeologické jednotky vznikajú predovšetkým prehodením už existujúceho voľného spojenia, ktoré nadobúda nové formálne i významové kvality – frazeologizácia slovného spojenia (Mlacek, 1976, s. 25). Nový význam celé spojenie ušľachťuje. Frazémy majú pevnú vnútornú štruktúru, danú kombináciou určitého druhu a množstva zložiek, ktoré disponujú stálou pozíciou. Špecifikom frazeologických jednotiek je fakt, že jednotlivé komponenty nie je možné nahrádzať inými: „Idioms are indivisible units whose components cannot be varied or varied only within definable limits. No other words can be substituted for those comprising, for example, smell a rat or seize/grasp the nettle, which take either of these two verbs but no others: thus grab is unacceptable. Nor are the words of an idiom usually recombinable“. (Fernando, 1996, s. 30)

2.1 Frazeológia v odbornom jazyku

Odborný jazyk sa zvyčajne chápe ako spoločensky zakorenená rámcová podmienka odbornej komunikácie. V staršom období slovenského jazykovedného výskumu sa všetky jazykové a predovšetkým lexikálne jednotky posudzovali cez prizmu funkčnej štylistiky. V tomto chápaní sa i odborný jazyk považoval za primárnu dominantu žánrov náučného (v starších dielach odborného) štýlu, v iných žánroch sa vyčleňoval ako štylisticky príznakový. Náučný štýl, ktorý J. Findra v súlade s teóriou modelových štruktúr nazýva náučná formálna modelová štruktúra (Findra, 2004, s. 181-186), popisujú viacerí autori (Mistrík, Findra, Jelínek, Hořká) ako najvyhranenejší knižný štýl. Medzi jeho charakteristické vlastnosti sa zaraďujú prísne logické členenie, pevná výstavba textu, nociónálnosť (s okazionálnym uplatňovaním aktívnych prvkov frazeologických jednotiek),

zrozumiteľnosť a presnosť, verejnosť, písomnosť, monologickosť, oficiálnosť, neprítomnosť adresáta, využívanie nejazykových prostriedkov – tabuľky, mapy, diagramy, grafy. J. Findra umiestňuje náučnú modelovú štruktúru na priesečník opisnej a výkladovej, niekedy i úvahovej (obsahovej) modelovej štruktúry (Findra, 2004, s. 182). Výsledkom tohto priesečníka je koexistencia niektorých diferenčných príznakov v rámci jedného komunikátu. Podľa P. Adamka je náučný text kohézny (súdržný), sukcesívny (myšlienково nadväzný), explikačný (výkladový), ale súčasne i enumeratívny, aktualizovaná aj všeobecný (gnómický), relatívne objektívny aj subjektívny (Adamka, 2005, s. 8). Ako zdôrazňujeme v ďalšej časti jeho presnosť, jednoznačnosť a ostatné charakteristické vlastnosti sú dosahované používaním odbornej terminológie a úplných syntaktických konštrukcií. V súčasnosti, v procese prebiehajúcej dynamizácie náučného štýlu dochádza k zmenám v používaní jednotlivých jazykových prostriedkov a k potieraniu presne definovaných hraníc medzi štýlmi, žánrami a slohovými postupmi. Pre náš výskum je smerodajné porovnanie viacсловných termínov a frazém, pretože z ich podrobnej charakteristiky jednoznačne vyplýva, že obe jednotky sú zložené z viacerých lexém (sú polylexikálne). Použitie lexémy môžu v iných slovných spojeniach vystupovať ako samostatné slová, ktoré však v tomto prípade prešli procesom ustálenia¹. Ostatné vlastnosti sa prejavujú ako značne odlišné, v niektorých prípadoch takmer opozitné: jednoznačnosť a presnosť-nejednoznačnosť, sémantická priehľadnosť-sémantická nepriehľadnosť, významová neprenesenosť-prenesenosť, pravidelnosť-nepriehľadnosť tvorenia. Napriek svojej protikladnosti sa niektoré vlastnosti môžu oslabovať a približovať sa k svojmu protikladu, čo výstižne popísal J. Mlacek ako „prenikanie javov jednej kategórie do druhej a naopak“ (Mlacek, 1976, s. 186). Hovoríme o navrstvovaní procesov terminologizácie a frazeologizácie, čo znamená, že terminologické spojenie môže frazeologizovať a recipročne frazeologická jednotka môže terminologizovať. Výsledkom spojenia termínu a frazémy je slovné spojenie typické pre odborné texty – frazeologizované termíny¹. Charakterizujeme ich ako terminologické spojenia, u ktorých jedna zo zložiek prešla frazeologizáciou, najčastejšie procesom metaforizácie. Týmto procesom termín nadobúda špecifické vlastnosti frazémy, predovšetkým obraznosť a expresívnosť, na

¹ V prácach jednotlivých jazykovedcov, zaoberajúcich sa danou problematikou sú tieto slovné spojenia pomenované rôzne – frazeologické termíny, frazeotermíny (F. Čermák, 2000)

druhej strane stráca svoje typické vlastnosti ako sú presnosť, jednoznačnosť, pravidelnosť tvorenia, preložiteľnosť. V tomto procese termín stráca svoje významovú jednoznačnosť a vďaka svojej frazeologizovanej zložke sa stáva čiastočne sémanticky nepriehľadným. Z uvedeného vyplýva, že medzi typické vlastnosti frazeologizovaných termínov nepatrí nerozložiteľnosť významu². Často sa vyskytujú i anomálie na úrovni syntagmy a paradigmy. Vzhľadom na fakt, že frazeologizované termíny sú často nositeľmi kultúrneho, historického i sociálneho kontextu danej jazykovej oblasti, často sú ekvivalentne nepreložiteľné a je nutné použiť opisné prostriedky, prípadne synonymický výraz (*Uncle Sam, white elephant*). Ďalší rozdiel medzi termínom a frazémou je štruktúrny – frazéma je vždy viaczložková, zatiaľ čo termín môže byť aj jednoslovný. Termín môže zmeniť formu, frazéma dovoľuje len jej variácie. V rámci slovnodruhovej klasifikácie sú frazeologizované termíny najčastejšie menné syntagmy, zložené zo substantíva a adjektíva (*red tape, hollow shell*), prípadne z dvoch substantív (*alfa a omega*). Z funkčného hľadiska sú termín a frazéma tiež odlišné. Primárnou funkciou termínu je presné definovanie a pomenovanie pojmov, primárnou funkciou frazémy je jej druhotná nominácia s vyjadrením konotácie (druhotnej nominácie).

Pri charakteristike frazeologických jednotiek vyskytujúcich sa v odbornom texte z hľadiska stylistickej klasifikácie sa dopracujeme predovšetkým k termínu knižné frazémy. Stylistická kategória knižnosti sa podľa Jozefa Mistrika v jeho *Štylistike* chápe veľmi široko a vágne (Mistrík, 1985, s. 74). Podľa tohto autora sa v staršej literatúre vychádzalo predovšetkým zo základnej opozície knižnosť – ústnosť, podľa ktorej všetko čo nie je ústne, je knižné. Súčasné teórie preferujú opozíciu hovorovosť – knižnosť³. Mistrík ďalej tvrdí, že napriek existencii pojmov ako knižné výrazy, alebo knižné prostriedky, knižný štýl ako osobitný druh štýlu neexistuje. Napriek tomu, J. Mlacek považuje za opodstatnené a produktívne hovoriť o knižných štýloch, za ktoré považuje všetky funkčné štýly, ktoré sú v protiklade s hovorovým štýlom (Mlacek, 2007). Takéto uplatňovanie pojmu knižný štýl podľa Mlaceka korešponduje so širokým chápaním knižnosti ako nadštýlovej vlastnosti. Špecifické príznaky knižnosti, characteristickej pre

² na rozdiel od vlastných frazém

³ Napríklad J. Chloupek tvrdí, že v tejto kategórii sa odráža nadštýlová opozícia písaných a ústnych jazykových prejavov (1978). F. Miko danú opozíciu pomenúva v diele *Frazeológia v škole* pojmami expresívnosť – kultúrnosť (1989).

knižné slová podľa Mistríka sú nadnesenosť, patetickosť, exkluzívnosť, spisovnosť.

Mlacek vo svojom najnovšom diel Štúdie a state o frazeológii (2007) ďalej rozširuje základné príznaky knižnosti o tieto:

- viacslovnosť, ktorá umožňuje ku knižným frazémam zaradiť aj jednotky s knižnými komponentmi, vrátane inojazyčných (frazéma s knižným komponentom nebude nikdy hovorová, môže byť iba knižná, alebo neutrálna)
- prítomnosť abstraktných slov v zložení frazémy (s abstraktnou zložkou sa v knižných frazémach spája ďalšia zložka, ktorá musí byť neutrálna, resp. stylisticky nevýrazná)
- oslabená pragmatická stránka knižných frazém (podľa J. Oravca ústupom klasického vzdelania sa knižné frazémy dostávajú do úzadia, F. Miko dokonca hovorí o defrazeologizácii súčasného vyjadrovania)
- pôvod knižných frazém, pretože ide o FJ, ktoré vznikli v oblasti knižných štýlov a znaky príslušnosti k danej sfére si do istej miery ponechávajú. Tento príznak je osobitne dôležitý pri jednotkách, ktoré nemajú nijaké výrazné formálne ukazovatele svojej knižnosti (skladajú sa iba z bežných slov a neobsahujú knižné, alebo abstraktné slová) – *studená vojna, modrá armáda*. V týchto prípadoch je možné považovať tieto spojenia za frazeologické jednotky poznaním ich pôvodu – publicistického, biblického, historického.

Podľa uvedených kritérií môžeme uviesť príklady knižných frazém, vyskytujúcich sa v politologických textoch, ako napríklad *Damoklov meč, gordický uzol*, zatiaľ či frazémy *jablko sporu/sváru*, čo *skok do neznáma* sú jednotkami s výrazne oslabenou knižnosťou. Oslabením knižnosti (resp. hovorovosti) niektorých frazém sa vydeľuje tzv. medzištýlová frazeológia. Do knižnej frazeológie sa radia najmä frazémy cudzieho pôvodu (napr. citátové frazémy – *in medias res*), ale v politologických textoch zriedkavo nájdeme aj frazémy domáceho pôvodu (napr. *pracovať na roli národa dedičnej*).

J. Mlacek rozlišuje tieto základné druhy knižných frazém:

1. Citátové frazémy a okridlené výrazy (*status quo, in medias res, tabula rasa, ad hoc, de iure*, z anglických výrazov *all right, time is money*). Obidva druhy frazém zaradila medzi knižné frazémy už E. Smiešková v štúdiu *Okridlené výrazy a tzv. citátové frazémy v slovenčine* (In: Slovenská reč, 1982, s. 83). V tejto súvislosti treba podotknúť, že

cudzojazyčné predložkové výrazy (*ad hoc*, *ex offio*) sa po uplatnení v inom jazyku prestávajú klasifikovať podľa svojho morfológického zloženia a považujú za minimálne frazémy. E. Smiešková okrem iného ďalej konštatuje, že pri existencii citátovej aj preloženej formy okridleného výrazu sa jeho cudzia forma vyznačuje vyššou mierou knižnosti (tamže, s. 80). Ďalšou dôležitou charakteristikou je nemenné zapájanie týchto frazém do textu, pretože sa nevyznačujú prakticky žiadnou variantnosťou. J. Mistrík medzi výrazy, ktoré strácajú štylistickú (knižnú) príznakovosť zaraďuje výrazy *happy end*, *fair play* a iné.

2. Druhú skupinu predstavuje jadro frazeológie, teda FJ historickým, literárnym a kultúrnym pôvodom (*alfa a omega*, *kategorický imperatív*, *Achillova päta/päť*, *labutia pieseň*, *dvíhať hlas proti niečomu*, *lahnúť popolom*, *sivá eminencia*, *vojsť do dejín*). Používanie takýchto frazém vyžaduje určitý stupeň vzdelania a kultúry, charakterizuje ich určitá zjemnenosť výrazu, odstup, nadhľad požívateľa, nadnesenosť až patetickosť výrazu.
3. Ďalšia vydelená skupina zahŕňa frazémy príznačné pre jednotlivé knižné štýly a sféry knižnej komunikácie. Ich množstvo je nevelké, pretože väčšina knižných frazém prestupuje z jednej štýlovej oblasti do ďalších, takže sa stávajú všeobecnými knižnými frazémami v procese kontaminácie štýlov a vzniku sekundárnych štýlov. Medzi jednoznačné príklady môžeme zaradiť: *modrá armáda*, *studená vojna*, *uhorková sezóny*, *siedma veľmoc*, *piata kolónia* – publicistické frazémy, *papierová vojna*, *vyjsť z konceptu*, *mať niečo v evidencii* – administratívne frazémy.
4. Frazémy s oslabenou knižnosťou a s ambivalentnou štylistickou platnosťou, ktoré sa najviac približujú k neutrálnej sfére (*kameň úrazu*, *ôsmy div sveta*, *hra osudu*, *nepísaný zákon/pravidlo*, *šiesty zmysel*, *ísť na koreň veci*).
5. Frazémy, ktoré sa vyznačujú posunmi svojej štylistickej platnosti, s dvoma podtypmi posunov
 - a. Posun na osi výrazná knižnosť – oslabená knižnosť (*jablko sváru* – *jablko sporu*), alebo na osi knižnosť – neutralnosť, až hovorovosť (*rozťat' gordický uzol* – *rozťat' uzol*)
 - b. Štylistické rozdiely, ktoré sa navonok neprejavujú a vyplývajú z viacvýznamovosti istých frazém (*chudobný duchom* = frazéma

pôvodom v náboženskej oblasti/ *chudobný duchom* = nahlúply, primitívny)

V našom výskume sa primárne zaoberáme odbornými publikáciami, sekundárne sa však zaoberáme i vedeckými štúdiami publikovanými v odborných časopisoch, v ktorých nachádzame výrazne vyšší počet frazeologických jednotiek i keď ich počet stále nedosahuje kvantitu frazeologického fondu používaného v populárnej publicistike. Niektoré z príkladov publicistickej frazeológie môžu byť notoricky známe výrazy ako *modrá armáda*, *studená vojna*, *železná opona*.

3 Využitie frazém, frazeologická kompetencia

Súčasná koncepcia výučby cudzích jazykov na všetkých stupňoch škôl dáva do popredia komunikačnú kompetenciu svojich absolventov, čo vyplýva predovšetkým zo zmien spôsobených pragmaticko-komunikačným obratom v jazykovede. Tento trend sa odráža aj vo výučbe odborného cudzieho jazyka na nefilologických vysokých školách. Frazeológia cudzieho jazyka vychádza z kultúry, histórie, tradícií, preto frazémy ako špecifické lexikálne jednotky reflektujú vývoj spoločnosti a ich poznanie znamená vysoký stupeň znalosti cudzieho jazyka. V podstate môžeme súhlasiť so stanoviskom Dany Balákovej, ktorá tvrdí, že „stupeň ich ovládania sa stáva meradlom hodnotenia celkovej úrovne poznania prirodzeného jazyka“ (Baláková, 2011, str.). V rámci výskumu frazeologických jednotiek vyskytujúcich sa v politologických textoch sme sledovali frazeologickú kompetenciu vysokoškolských študentov. Poznanie takto vymedzenej časti frazeológie nám môže poskytnúť nielen informácie o frazeologickom pozadí odborného textu, ale získané výsledky môžu znamenať predovšetkým prínos vo frazeodidaktike, pretože poukážu na nedostatky v znalostiach frazeologickej časti lexiky cudzieho jazyka.

Cieľom výskumu bolo dotazníkovou formou zistiť stupeň ovládania frazeologických jednotiek, vyskytujúcich sa v politologických textoch. Vzhľadom na obmedzené časové i kapacitné možnosti výskumu sme zvolili obmedzený počet vybraných FJ z vlastného korpusu získaného výskumom politologických textov. Konečný počet frazém v dotazníku sme stanovili na 19, pre porovnanie frazeologickej kompetencie sme zvolili zástupcov všetkých vyselektovaných častí korpusu – odborné FJ, knižné FJ a všeobecné FJ, pričom ich rozdelenie v dotazníku nebolo prísne hierarchické s cieľom neovplyvniť výsledky prieskumu. Dotazník pozostával z tabuľky, rozdelenej

na dve časti. V pravom stĺpci boli FJ v slovenskom jazyku, do druhého, prázdneho stĺpca mali respondenti za úlohu napísať danú v FJ v anglickom jazyku.

V nasledujúcej analýze výsledkov dotazníkového prieskumu sa zameriame nielen na analýzu znalostí študentov v oblasti frazeologických jednotiek, ale i na porovnanie frazeologickej kompetencie študentov v jednotlivých skupinách frazém a získané výsledky vyhodnotíme z pohľadu ďalšieho postupu vo výučbe cudzích jazykov na pozadí odborného textu. Výskum za použitia dotazníka sme realizovali v priebehu dvoch akademických rokov. Konečné množstvo respondentov (študenti 3. ročníka bakalárskeho štúdia Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov), ktorí sa výskumu aktívne zúčastnili, sa ustálil na počte 129 študentov odboru medzinárodné vzťahy a 48 študentov odboru politológia. Výsledky výskumu v oboch skupinách analyzujeme osobitne a následne porovnávame. Rozdelenie respondentov do skupín podľa študovaného odboru sme zvolili zámerne, pretože priemerná úroveň ovládania anglického jazyka študentov v odbore medzinárodné vzťahy je C1, v odbore politológia je to nižšia úroveň B2, preto sme očakávali mierne rozdiely v stupni frazeologickej kompetencie, predovšetkým v oblasti knižných a odborných frazém.

3.1 Čiastkové výsledky výskumu a ich analýza

Pri posudzovaní výsledkov sme postupovali dvojstupňovo. V prvej fáze hodnotenie sme rozdelili všetky FJ všetkých troch podskupín do kategórií poznám – nepoznám. Pre zjednodušenie analýzy výsledkov výskumu boli študenti požiadaní, aby v dotazníku nevyplňali frazeologickú jednotku, s ktorou sa doteraz nestretli. Základná charakteristika znalosti/neznalosti jednotlivých FJ priniesla zaujímavé výsledky v jednotlivých podskupinách. Podľa očakávanie najväčšie percento znalosti FJ charakterizuje skupinu všeobecných frazém. Pre nedostatok miesta sa v nasledujúcej analýze pristavíme len pri niektorých z frazeologických jednotiek, vyskytujúcich sa v dotazníku.

3.1.1 Odborné frazémy

studená vojna – Cold War, resp. cold war

Frazeologická jednotka, ktorej význam i lexikálne zloženie je v slovenskom a v anglickom jazyku totožné, je jednoznačne najúspešnejším

prvkom dotazníka. Táto skutočnosť je zaiste spôsobená faktom, že ide o slovné spojenie, ktoré je všeobecne veľmi dobre známe i laickej verejnosti. V skupine študentov politológie i v skupine študentov odboru medzinárodné vzťahy ako jediná frazeologická jednotka z dotazníka dosiahla 100% úspešnosť znalosti v oboch sledovaných skupinách. Líšili sa len uplatnenia s veľkými počiatočnými písmenami, resp. s malými – v anglickom jazyku sa vyskytujú obidve verzie, pričom použitie závisí od kontextu. V prípade historického kontextu je správna verzia *Cold War*, v prípade ďalšieho, preneseného významu vo význame ochladenia vzťahov medzi partnermi je to *cold war*.

železná opona – iron curtain

Podobne ako pri predchádzajúcej frazeologickej jednotke, i v tomto prípade je zloženie, význam i použitie frazémy totožné v slovenčine i v angličtine. Nominálna zložka anglického idiómu *curtain* disponuje viacerými možnosťami prekladu, vrátane významu *opona*. Napriek veľmi častému použitiu nielen v odborných, ale i v publicistických textoch, nie je úspešnosť znalosti u študentov veľmi vysoká, dosahuje 22,9% v prípade politológov a 58,92% v prípade medzinárodných vzťahov. Vyskytli sa aj nesprávne verzie FJ, ako napríklad *iron/great wall*, *iron barrier/gate*, *steel block*. Študenti si neboli úplne istí ani v správnom znení nominálnej časti idiómu – *curtaine*, *curthin*, *cutiene*, *courtine*, *curtin*, *courtain*, *cortine*.

3.1.2 Knižné frazémy

ad hoc – ad hoc

Frazéma, ktorá je typickým predstaviteľom knižných frazém a jej výskyt v politologických textoch je veľmi frekventovaný. Zloženie, význam aj použitie je v oboch jazykových skupinách totožné. Napriek častému výskytu v odborných textoch nebola znalosť u študentov vysoká: 18,75% PV, 51,16% MV. Niekoľkí študenti sa snažili aj o preklad, stretli sme sa s verziami *thus*, *immediately*, *not regulary*, *permanent*, *sometimes*, *not often*, *at limited time*, *because of a one sole reason* a *occasional*, ktoré samozrejme nie sú správne, ale stretli sme sa aj so študentom, ktorý napísal nie len správnu verziu, ale i použiteľný nefrazeologický ekvivalent *for this/special/concrete purpose*. V jednom prípade došlo dokonca k zámene za iné knižné frazémy (*de facto*, *comeback*), čo svedčí o veľkom budúcom frazeodidaktickom potenciáli i v oblasti knižných frazém.

Achillova päta demokracie – Achilles heel of democracy, soft underbelly of democracy

V prípade tejto slovenskej knižnej frazémy sú možné dve verzie anglického idiómu. Prvá verzia - Achilles heel of democracy - má rovnako ako slovenská frazéma pôvod v gréckej mytológii a je charakterizovaná výraznou knižnosťou. Druhá verzia – soft *underbelly of democracy* – má oslabenú knižnosť a je menej formálna. Napriek tomu sme sa s ňou stretli v odborných textoch viackrát ako s knižnou verziou. Študenti pri svojej znalosti vychádzali pravdepodobne z podobnosti slovenskej a anglickej knižnej verzie frazémy, pretože 16,66% PV a 10,85% MV uviedlo jednotku Achilles heel of democracy, i keď s viacerými gramatickými nedostatkami – napr. Achill /Achille /Achilles's heel, Achilles hill /hills /heal /hell/feet/toe, democracy's Achilles heel. Vyskytli sa ja pokusy o preklad, prípadne vlastné verzie idiómu – achill point/Achill's spot of democracy, the weak point of democracy (až 6 krát), weak side/weakness of democracy, Achilles weakness, Achilles weak point of democracy, fifth declaration of Achille, drawback of democracy. Ani jeden z účastníkov prieskumu neuviedol idiomatickú verziu *soft underbelly of democracy*.

3.1.3 Všeobecné frazémy

koniec koncov – after all

Kategória všeobecných frazém je veľmi špecifickou problematikou. Študenti tieto jednotky bežne používajú v reči, chápu ich v kontexte odborných textov, avšak ich presný význam, respektíve slovenský ekvivalent im je mnohokrát neznámy, respektíve nie úplne jasný. Je to prípad aj frazémy koniec koncov, ktorej anglická verzia je svojim zložením odlišná a mierne sa odlišuje i kontext, v ktorom sa dané jednotky vo svojich jazykových skupinách používajú. Percento znalosti je nasledovné: 2,08% PV, 10,85% MV. V prípade tejto FJ sa študenti pokúšali o nefrazeologický preklad, uvádzajúc tieto možnosti: the ending of end, the end of (the/all)ends/end's/ending, at the end of the day, finally 2krát, in/at/by the end, end to end, anyways, by the way, finish finally, all in all, nevertheless, anyway, eventually 2krát. Najzaujímavejšou nesprávnou verziou bol pojem apocalypse, ktorého použitie predpokladá výrazne kreatívne myslenie študenta.

na druhej strane – on the other hand

Táto frazeologická jednotka je charakteristická totožným významom a použitím. Malá odchýlka medzi jazykovými skupinami je v zložení frazémy, odlišuje sa nominálna časť (strana – hand). Táto odlišnosť nenarušuje jednotný význam. Vzhľadom na frekvenciu frazémy v publicistických aj odborných textoch, bolo aj percento znalosti u študentov relatívne vysoké: 41,66 % PV, 51,16% MV. V prípade tejto frazeologickej jednotky sa v dotazníku mnohokrát vyskytli odchýlky v zložení, pretože namiesto idiómu on the other hand uvádzali študenti anglický preklad slovenskej FJ na druhej strane – on the other side (58 prípadov!), (to/in) the other side, prípadne on both side, ktoré samozrejme nemajú v angličtine frazeologický kontext.

4 Záver

Postavenie politických vied v rámci súčasného akademického systému je veľmi aktuálne. Tento odbor, spolu so svojimi subsystémami zastáva post dominantnej vedeckej i akademickej oblasti vo sfére sociálnych vied. Tento záujem je daný nielen popularitou politiky, politického diania a politickej kultúry v porevolučnom období, ale i dynamikou rozvoja tejto relatívne mladej vedeckej disciplíny. V súlade s dnešným trendom interdisciplinaritý dochádza k prelínaniu, politických vied, sociológie, psychológie a lingvistiky. Výsledkom je vznik nových vedných disciplín ako napríklad politickej lingvistiky, ktoré sa odrážajú vo vedeckých prácach významných slovenských, britských a amerických autorov a ich požívanej terminológii. Skúmanie frazeologického fondu odborných textov v oblasti politických vied je obohacujúcim prvkom, ktorý prinesie ďalšie dimenzie v poznaní politickej kultúry, politickej komunikácie i politického diskurzu. Analýza výsledkov prieskumu frazeologickej kompetencie študentov môže obohatiť frazeodidaktiku o cenné poznatky, ktoré sa následne reflektovať vo výučbe odborného cudzieho jazyka.

Použitá literatúra

- ADAMKA, P. 2005. Odborný jazyk versus náučný štýl. In: *Moderní přístupy k výuce cizích jazyků na vysoké škole*. Ústí nad Labem : FSE UJEP, s. 7-9.
- BALÁKOVÁ, D. 2011. *Dynamika súčasnej slovenskej frazeológie (fond somatických frazém)*. Greifswald : Ernst-Moritz-Arnt-Universität.
- CLOSE, R.A. 1965. *The English We Use for Science*. London : Longmans.

- COWIE, A.P., MACKIN, R. 1975. *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English*. Vol 1. Oxford : Oxford University Press.
- ČERMÁK, František. 2000. *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha : UK.
- ČERNÝ, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc : Votobia, 1996.
- DOLNÍK, J. 1997. *Jazykové principy vo výstavbe frazém*. In: *Frazeologické štúdie II*. s. 36-44. Ed. P. Ďurčo. Bratislava : Esprima 1997.
- DOLNÍK, J. 1999. *Základy lingvistiky*. Bratislava : STIMUL, 1999.
- DOLNÍK, J. 2007. *Súčasná spisovná slovenčina a jej problémy*. Bratislava : Stimul 2007. 161 s.
- FERNANDO, Ch. 2006. *Idioms and idiomacity*. New York : Oxford University Press.
- FINDRA, J. 2004. *Štylistika slovenčiny*. Martin : Osveta.
- HORECKÝ, J. 1997. Návrh na vymedzenie frazémy. In: *Frazeologické štúdie II*. s. 78-81. Ed. P. Ďurčo. Bratislava : Esprima 1997.
- CHLOUPEK, J. 1978. Publicistický styl jako pole jazykového vývoje. In: *Československé přednášky pro VIII. Mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu*. Red. B. Havránek. Praha : Academia, s. 35-41, 1978.
- KVETKO, P. 1996. *Anglická frazeológia v teórii a praxi*. Bratislava : Univerzita Komenského.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M. 1983. *Metaphors We Live By*. In: JČ, roč. 34, č. 2, 1983.
- MISTRÍK, J. 1985. *Štylistika*. Bratislava : SPN.
- MIKO, F. 1987. *Frazeológia, semiotika, kultúra*. In: *Frazeológia v teórii a praxi*. Nitra : Zborník Pedagogickej fakulty, s. 13-31.
- MLACEK, J. 1976. *Slovenská frazeológia*. Bratislava : SPN.
- MLACEK, J. 1979. O štylistickej klasifikácii frazeologizmov. In: *Jazykovedný časopis*, 30, č. 6, s. 134-143.
- MLACEK, J. 2007. *Tvary a tváre frazém v slovenčine*. 2. vydanie. Bratislava : Stimul.
- MLACEK, J. 2007. *Štúdie a state o frazeológii*. Ružomberok : Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku.
- SMIEŠKOVÁ, E. 1982. Okridlené výrazy a tzv. citátové frazémy v slovenčine. In: *Slovenská reč* 47, č. 2, Bratislava : SAV, s. 76-84.

TYPOLÓGIA PRÁVNÝCH TEXTOV JUSTIČNÝCH ORGÁNOV¹

Alena Ďuricová

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstract

Der Beitrag präsentiert eine allgemeine Typologie von Rechtstexten in der interlingualen und interkulturellen Kommunikation der Justizorgane. Es wird von Rechtstexten ausgegangen, die aus der Kommunikation zwischen slowakischen Justizorganen und Justizorganen der deutschsprachigen Länder hervorgegangen sind. Die betreffende Analyse und Behandlung von Rechtstexten beruht insbesondere auf Kollers Übersetzungstheorie. Der Beitrag stellt gleichzeitig die Basis für eine detaillierte Typologie von Rechtstexten dar, an der im Rahmen des Projekts „Von Konventionen zu Normen einer Übersetzung im Rechtsdiskurs“ gearbeitet wird.

1 Úvod

V súčasnosti existujú rôzne modely klasifikácie textov, ktoré definujú a popisujú texty z rôznych aspektov a v rôznych súvislostiach. Pre právne texty v interlingválnej a interkultúrnej komunikácii sú relevantné viaceré aspekty, ktoré zároveň odrážajú viaceré prístupy. Ak je uvedená komunikácia rozšírená o ďalší prvok – prekladateľa, ktorý ju sprostredkúva, je potrebné nazerať na texty ako na východiskové texty v procese prekladu, a teda zohľadniť špecifiká právnych textov v kontexte translatológie. V tejto súvislosti je nevyhnutné venovať pozornosť typológii, analýze a interpretácii právnych textov.

Pohľad na tieto texty ako na východiskové texty nemôže zostať zacielený izolovane len na jeden aspekt, ale sa vyžaduje zohľadnenie aspektov, faktorov a vlastností, ktoré sú relevantné pre prácu prekladateľa v procese prekladu.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

K uvedeným aspektom sa pridružuje hlavne komunikačný aspekt a funkcia textu².

Cieľom tohto príspevku je priblížiť všeobecnú typológiu právnych textov v kontexte translátologických názorov.

2 Právne texty a Kollerova klasifikácia

Pri zohľadnení vlastností a zvláštností právneho jazyka pokladáme za opodstatnené priblížiť právne texty na základe Kollerovej teórie prekladu aj napriek tomu, alebo práve preto, že je založená na lingvistickom prístupe, ekvivalencii a adekvátnosti.

Vychádzajúc z Kollerovho nazerania na východiskový text v procese prekladu, môžeme zaradiť predmetné právne texty k vecným textom. Dané právne texty spĺňajú kritérium, že slúžia na komunikáciu medzi odborníkmi. Sudca, prokurátor, či príslušník polície Slovenskej republiky komunikuje prostredníctvom prekladateľa s kolegom, pracovníkom príslušného úradu niektorej z nemecky hovoriacich krajín. Splnenie kritéria špecifického odborného charakteru a komunikácie medzi odborníkmi radí tieto texty k odborným textom v užšom zmysle slova. Keďže uvedené právne texty vychádzajú z právnych systémov príslušných krajín, t. j. právneho systému Slovenska a nemecky hovoriacich krajín, obsahujú výrazy špecifické pre tieto krajiny. Koller (2004, s. 275) sám ako príklad pre túto skupinu textov uvádza aj odborné texty z oblasti práva.

Na základe jazykových prostriedkov a slovnej zásoby, ktoré v daných právnych textoch prevládajú a charakterizujú ich, je nutná detailnejšia klasifikácia. Na jednej strane sa potvrdzuje skutočnosť, že texty vykazujú obvykle znaky viacerých skupín, na druhej strane je tu prítomnosť viacerých typov a druhov textov, ktoré sú zastúpené predovšetkým v rozsiahlejších spisoch štátnych orgánov. Ich zloženie, čo do druhu textov, rozsahu, jazykových prostriedkov, vrátane lexiky, je determinovaný právnym odvetvím, druhom konania (v akej právnej veci prebieha konanie) a príslušnosťou konkrétneho orgánu. Pridržiavajúc sa Kollerovho lingvistického prístupu, kritéria lexiky a komunikačných partnerov, je

² Význam týchto perspektív akcentuje aj Tuhárska (2010, s. 9), ktorá konštatuje: „Text ako taký nie je teda determinovaný len svojou formálnou a obsahovou stránkou, ale aj podmienkami, ktoré súvisia s procesom komunikácie a zasadzujú text do istej situácie. Tu je dôležitá otázka primeraného použitia textu (s jeho formálnou a obsahovou stránkou) v konkrétnych podmienkach, t.j. použitie textu tak, aby to zodpovedalo daným okolnostiam.“

potrebné spomedzi predmetných textov vyčleniť skupinu textov, ktoré sú síce prioritne určené na komunikáciu medzi odborníkmi, t. j. medzi zástupcami štátnych orgánov Slovenska a nemecky hovoriacich krajín, avšak sú výsledkom predchádzajúcej komunikácie medzi odborníkom a laikom, alebo opačne laikom a odborníkom (odlišné poradie uvádzame v závislosti od iniciátora komunikácie), dokonca i medzi laikmi, čo sa napokon odráža v použitých jazykových prostriedkoch.

Ako príklad komunikácie medzi odborníkom a laikom môžu slúžiť zápisnice z výsluchu odporcu, svedka a obvineného. Zápisnica obsahuje úvodnú časť s identifikačnými údajmi a má charakter formuláru. Ďalšou časťou je poučenie, ktoré je zostavené z textov paragrafov, týkajúcich sa práv a povinností súvisiacich s výsluchom. Za poučením nasleduje vyjadrenie k poučeniu a samotné vyjadrenie sa k veci, resp. otázky a odpovede z výsluchu. Jazyk zápisnice obsahuje na jednej strane právny jazyk s termínmi a komplikovanými konštrukciami, na druhej strane bežný jazyk, s prvkami hovorového štýlu, s jednoduchými vetami. V tejto špecifickej komunikácii majú písomné právne texty prioritnú funkciu oproti iným typom odbornej komunikácie, kde platí primárnosť ústneho média jazyka.³

Ako príklad komunikácie laika s odborníkom, t. j. v prípadoch, keď sa laik obracia na štátny orgán, môžu slúžiť rôzne podania (trestné oznámenie, žaloba, návrh, ako napr. návrh na rozvod, popretie otcovstva, zverenie dieťaťa do opateru a určenie výživného a pod.). Osobitosťou týchto textov je, že ich autorom môže byť osoba, ktorá podanie podáva, t. j. laik (v prípade, že nemá právnické vzdelanie), alebo osoba, ktorá je poverená zostavením podania, t. j. odborník (právny zástupca, advokát). Rovnako sa to odráža v použitých jazykových prostriedkoch. V uvedených textoch môžu prevažovať prvky bežného alebo odborného jazyka. Za komunikáciou laika s odborníkom sa skrýva komunikácia medzi odborníkmi.

Ďalšiu skupinu textov predstavujú rôzne písomnosti, ktoré slúžia na ďalšie bližšie vysvetlenie, či dokazovanie skutkového stavu a okolností právnej veci. Ide o rôzne doklady (napr. kópie faktúr, kópia z hotelovej knihy hostí, potvrdenia o výške príjmu, ale aj fotografie a pod.), dokumenty (napr. výpisy z obchodného registra, živnostenského registra, znalecké posudky) a stanoviská či vyjadrenia. Tieto môžu byť výsledkom predchádzajúcej

³ Porov. Bohušová 2012.

komunikácie tak medzi laikmi, ale aj medzi odborníkmi, a to aj z iných vedných odborov (napr. znalecký posudok o určení otcovstva, faktúry).

3 Právne texty a typológia K. Reissovej

V záujme komplexného pohľadu na predmetné právne texty je potrebné rozšíriť Kollerovu klasifikáciu o ich komunikačnú funkciu v zmysle typológie Kathariny Reissovej. Aj tu je nevyhnutný detailnejší prístup k právnym textom štátnych orgánov a realizácia typológie v niekoľkých krokoch. Prvý krok znamená rozdelenie právnych textov na základe primárnej komunikačnej funkcie na dva druhy textov:

- operatívne texty,
- informatívne texty.

Druhý krok znamená bližšiu charakteristiku uvedených typov textov a tým zároveň ich špecifikáciu a priblíženie osobitostí typológie právnych textov.

Bez rozdielu na štátny orgán, právne odvetvie a právnu vec, v ktorej sa vedie konanie a v ktorej sa požaduje prekladateľský úkon, je z textu (ako napr. rozsudok, uznesenie, urgencia, dožiadanie) vždy zrejماً funkcia textu bez ohľadu na to, či je daný text samostatným celkom, či je súčasťou rozsiahlejšieho spisu, či sú k textu priložené ďalšie písomnosti, resp. prílohy.

Právne texty s dominujúcou operatívnou funkciou sú texty, ktorými zástupcovia štátnych orgánov Slovenskej republiky oslovujú zástupcov príslušných inštitúcií nemecky hovoriacich krajín alebo opačne, s cieľom apelovať na príjemcu, vyvolať u neho reakciu, t. j. konanie. Vyžaduje a očakáva sa vykonanie právneho úkonu a v zmysle „apelu“ zaslanie výsledku predmetného právneho úkonu pôvodnému autorovi – odosielateľovi. Za splnenie operatívnej funkcie právnych textov možno pokladať v podstate doručenie „reakcie na apel“ iniciátorovi komunikácie. K týmto druhom textov patria texty, ktorými sa žiada o právnu pomoc. Jazyk operatívnych právnych textov vyplýva z ich funkcie. Na všetkých jazykových rovinách sa v nich odrážajú vlastnosti a zvláštnosti právneho jazyka. Charakteristické pre operatívne právne texty je, že je v nich explicitne vyjadrený apel (čo je potrebné vykonať: napr. doručiť písomnosť; vypočuť účastníka konania; prijať trestné oznámenie, pre účely znaleckého posudku na určenie otcovstva nechať vykonať odbery biologického materiálu prepísaným spôsobom), často detailne konkretizovaný (ako sa má požadovaný právny úkon vykonať: napr. doručiť písomnosť proti podpisu v zápisnici; vypočutie účastníka konania

zápisnične k nasledovným otázkam; ako vykonať odber biologického materiálu, komu a ako ho zaslať, ...). K operatívnym právnym textom patria teda všetky texty, v ktorých je vyjadrený apel (žiadosť o právnu pomoc v predmetnom konaní, osobitná forma žiadosti o právnu pomoc – tlačivo A „Dožiadanie o vykonanie dôkazu“, resp. urgovanie a požadovanie informácie v súvislosti s dožiadaním). Sú to texty s rozsahom od jednej strany po mnohostranové spisy. Na vyjadrenie operatívnej funkcie postačuje menší rozsah, pričom ďalšie časti textu a ďalšie texty majú informatívnu funkciu. Z hľadiska funkcie nejde teda o „ideálne“ texty, ale o texty, v ktorých treba podčiarknuť dominanciu operatívnej funkcie, ktorá sa spája s informatívnou funkciou, a zjednodušene povedané, vysvetľujú právny základ, dôvody, okolnosti a súvislosti apelu.

Druhú skupinu právnych textov v interlingválnej a interkultúrnej komunikácii medzi uvedenými štátnymi orgánmi predstavujú texty s primárne informatívnou funkciou. Sú orientované vecne, s dôrazom na predmet komunikácie. Sú to texty, ktoré možno označiť ako odpoveď na vyššie uvedené operatívne texty v zmysle ich „apelu“. Sprostredkujú žiadajú informáciu na základe vykonaného právneho úkonu. Všetky texty v rámci tohto smeru komunikácie možno označiť ako celok ako informatívne, a to aj napriek tomu, že nie pre všetky texty platí, že ich prvotná funkcia je informatívna. Na základe toho pre tieto texty neplatí v plnej miere, že predmet komunikácie určuje použitie jazykových prostriedkov. Ako príklad slúžia zápisnice z výsluchu, ktoré plnia informatívnu funkciu a ktoré sú výsledkom a písomným záznamom predchádzajúcej komunikácie obvykle medzi odborníkom a laikom (vypočúvanou osobou – účastníkom konania, prípadne zúčastnenou osobou), teda výsledkom žiadaného vykonaného právneho úkonu. Výber a použitie jazykových prostriedkov sú determinované osobnosťou komunikačných partnerov (odborník – laik), právnymi predpismi (v zmysle ktorých sa koná a predpismi citovanými v poučení) a predpísanou formou textu (rozsudok, charakter tlačiva). Časť poučenia v zápisnici má v prvotnej priamej komunikácii medzi odborníkom a laikom (vypočúvanou osobou – účastníkom konania, zúčastnenou osobou) primárne operatívnu funkciu s cieľom „riadiť“ jeho správanie (vypovedať, nevypovedať, vypovedať pravdivo, žiadať doplnenie zápisnice a i.). V komunikácii, ktorú sprostredkúva prekladateľ, t. j. komunikácii medzi odborníkmi, má táto časť zápisnice funkciu informatívnu.

4 Záver

Ako bolo uvedené vyššie, pri pohľade na právne texty ako na východiskové texty v procese prekladu, je potrebné venovať pozornosť predovšetkým typológii, analýze a interpretácii textov.

Príspevok sa zameriava na prvý z aspektov – typológiu právnych textov. Uvedená analýza a klasifikácia právnych textov v komunikácii medzi justičnými orgánmi Slovenskej republiky a nemecky hovoriacich krajín je prvým z krokov smerujúcim k analýze a interpretácii textov a k neodmysliteľným kompetenciám prekladateľa odborných textov.

Uvedený postup podčiarkuje aj Christiane Nordová (1995) a poukazuje na východiskový text ako na objekt analýzy.⁴ Na analýzu textu nazerá ako na východisko pre prácu prekladateľa a ako faktor ovplyvňujúci proces prekladu, voľbu typov prekladu a tvorbu cieľového textu. Analýza je podľa nej relevantná pre preklad len vtedy, keď nezaručuje len porozumenie a interpretáciu východiskového textu a nevysvetľuje jazykové a textové štruktúry, či ich vzťah v systéme jazyka, ale keď poskytne prekladateľovi spoľahlivý základ pre každé konkrétne rozhodnutie a riešenie.

Uvedená analýza predstavuje zároveň východisko pre detailnú analýzu predmetných právnych textov, ktorá bude predstavovať jeden z čiastkových výstupov projektu „Od konvencií k normám prekladu v právnom diskurze“, ktorého hlavným riešiteľom je Filozofická fakulta univerzity Komenského v Bratislave a Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Cieľom projektu (s dobou riešenia od 2013 do roku 2017) je vypracovať samostatnú teóriu prekladu právnych textov, čo sa opiera o názory potvrdzujúce potrebu či existenciu samostatnej kategórie prekladu, ba dokonca vlastnej teórie pre preklad právnych textov.⁵ Členovia

⁴ Nordová sa svojimi názormi na východiskový text a jeho úlohu v procese prekladu dostáva na pozíciu medzi Reissovou (pozri typológiu textov vyššie) a Holz-Mänttäriovú. Holz-Mänttäriová (1994) prestáva používať termín „východiskový text“ a zavádza pojem „prekladateľské konanie“ (translatorisches Handeln), na ktorom buduje svoju teóriu vychádzajúcu z funkcionálneho chápania prekladu, čím vlastne rozpracúva teóriu skoposu. Okrem komunikatívneho aspektu zdôrazňuje aspekt konania. Prekladateľské konanie znamená predovšetkým produkciu „nositeľov posolstva“ (Botschaftsträger), čo patrí k centrálnym pojmom jej teórie.

⁵ Porov. Weyers (1999, s. 151), Wiesmannová (1999, s. 156), Pommerová (2006, s. 63).

riešiteľského kolektívu⁶ budú vychádzať zo svojho vedeckovýskumného profilu a preferovať aspekty, ktoré sa v teórii prekladu posúvajú v posledných rokoch do popredia. K týmto nesporne patria predovšetkým pragmatické, sociologické, kulturologické a kognitívne prístupy.

Použitá literatúra

BOHUŠOVÁ, Z. 2004. Primárnosť ústnej odbornej cudzojazyčnej komunikácie.

In: *Nová filologická revue: časopis o súčasnej lingvistike, literárnej vede, translatológii a kulturológii*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, roč. 4, č. 1 (jún 2012), s. 6-20.

HOLZ-MÄNTTÄRI, J. 1994. Translatorisches Handeln – theoretisch fundierte Berufsprofile. In: SNELL-HORNBY, Maria (Hg.): *Übersetzungswissenschaft. Eine Neuorientierung*. Tübingen; Basel : Francke Verlag, s. 348-374.

KOLLER, W. 2004. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiebelsheim : Quelle & Meyer Verlag GmbH & Co.

NORD, Ch. 1989. Textanalyse und Übersetzungsauftrag. In: KÖNIGS, Frank G. (Hrsg.): *Übersetzungswissenschaft und Fremdsprachenunterricht*. München : Göthe-Institut München, s. 95-119.

NORD, Ch. 1995. *Textanalyse und Übersetzen*. Tübingen : Julius Groos Verlag.

NORD, Ch. 1999. Das Verhältnis des Zietexts zum Ausgangstext. In: SNELL-HORNBY, Mary – HÖNIG, Hans, G. – KUSSMAUL, Paul – SCHMITT, Peter, A. (Hg.): *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburgverlag, s. 141-144.

NORD, Ch. 1999. Ausrichtung an der zielkulturellen Situation. In: SNELL-HORNBY, Mary – HÖNIG, Hans, G. – KUSSMAUL, Paul – SCHMITT, Peter, A. (Hg.): *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburgverlag, s. 144-147.

NORD, Ch. 1999. Textanalyse: pragmatisch / funktional. In: SNELL-HORNBY, Mary – HÖNIG, Hans, G. – KUSSMAUL, Paul – SCHMITT,

⁶ Napr. Štefaňáková bude využívať výsledky výskumu z oblasti pluricentrizmu nemčiny (porov. 2003, 2006); Tuhárska z oblasti kognitívnej lingvistiky, korpusovej lingvistiky v kontexte odborných textov (porov. 2011 a; 2011 b).

- Peter, A. (Hg.): *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburgverlag, s. 350-354.
- NORD, Ch. 1999. Textanalyse: translatorischer Schwierigkeitsgrad. In: SNELL-HORNBY, Mary – HÖNIG, Hans, G. – KUSSMAUL, Paul – SCHMITT, Peter, A. (Hg.): *Handbuch Translation*. Tübingen : Stauffenburgverlag, s. 355-357.
- NORD, Ch. 2003. *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungs-relevanten Textanalyse*. Tübingen : Julius Groos Verlag.
- NORD, Ch. 2009. *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungs-relevanten Textanalyse*. Tübingen : Julius Groos Verlag.
- POMMER, Sieglinde. 2006. *Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung*. Frankfurt am Main : Peter Lang.
- REISS, K. – VERMEER, H. J. 1991. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag.
- REISS, K. 1993. *Texttyp und Übersetzungsmethode: der operative Text*. Heidelberg : Groos.
- REISS, K. 2000. *Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. Wiener Vorlesungen*. Wien : WUV-Universitätsverlag.
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2003. *Austriacizmy a helvetizmy v rakúskej a švajčiarskej dennej tlači z aspektu plucenrického hodnotenia nemčiny*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 132 s. ISBN 80-8055-853-1
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2006. Pluricentrizmus nemčiny a rakúska nemčina v rámci EU. In: *Od textu k prekladu*. Praha : Jednota tlmočníkov a prekladateľov, s. 105-106. ISBN 80-7374-040-0.
- TUHÁRSKA, Z. 2010. *Sémantické a kognitívne aspekty skúmania didakticky zameraného odborného textu z oblasti biológie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta humanitných vied.
- TUHÁRSKA, Z. 2011 a. *Die Analyse der semantisch-kognitiven Ebene der Fachsprache. Untersucht am Beispiel von Texten aus der Biologie*. Hamburg : Verlag Dr. Kovač Verlag.
- TUHÁRSKA, Z. 2011 b. Das Prinzip der Wiederholung als Stilprinzip der Textgestaltung. In: VAJČKOVÁ, M. – ĎURICOVÁ, A. – KOSTELNÍKOVÁ, M. – TUHÁRSKA, Z. *Stilistische Prinzipien der Gestaltung administrativer und juristischer Texte. Am Beispiel deutscher,*

slowakischer und englischer Texte der Europäischen Union. Nümbrecht : KIRSCH-Verlag.

WEYERS, G. R. 1999. Das Übersetzen von Rechtstexten: eine Herausforderung an die Übersetzungswissenschaft. In: DE GROOT Gerard-René – SCHULZE, Reiner (Hrsg.): *Recht und Übersetzen*. Baden-Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, s. 151-174.

WIESMANN, E. 1999. Berücksichtigung von Textsortenkonventionen bei der Übersetzung von Rechtstexten am Beispiel der Übersetzung italienischer *Atti di citazione* ins Deutsche. In: SANDRINI, Peter (Hrsg.): *Übersetzen von Rechtstexten : Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Tübingen : Narr, s. 155-185.

ONYMICKÁ VIACNÁZVOVOSŤ V TERMINOLOGICKÝCH SÚVISLOSTIACH Z POHĽADU PREKLADATEĽA

Marek Lupták

Technická univerzita vo Zvolene, Ústav cudzích jazykov

Abstract

Der Autor befasst sich in seinem Aufsatz mit dem Phänomen der Mehrnamigkeit und ihrer Pragmatik am Beispiel des Sprachenpaares Slowakisch - Deutsch, das sich aus dem Sprachkontakt in der Toponymie ergeben hat. Auf Grund der Analyse des onymischen Materials lässt sich behaupten, dass die Terminologie dieses Untersuchungsbereichs nicht eindeutig bzw. einheitlich angewandt wird. Bei der Auffassung dieses Phänomens im onymischen Kontext wird aus den lexikalischen Beziehungen im appellativischen Wortschatz ausgegangen.

1 Viacnázvosť v socioonomastickom kontexte

Fenoménu viacnázvovosti ako výsledok nemecko-slovenského jazykového kontaktu v toponymii niekdajšej banskej oblasti vymedzenej sídlami Kremnica, Handlová, Turčianske Teplice a Žiar nad Hronom je predmetom komplexnejšie zameraného socioonomastického a jazykového výskumu. Pod *viacnázvosťou* v ojkonymii (sídlištné názvy), príp. anojkonymii (terénne názvy) rozumieme jazykovo-sociálny jav, keď sa jeden onymický bod pomenúva viac ako jedným názvom. Ak je tento onymický bod v jednej toponymickej sústave pomenovaný viac ako jedným názvom vo viac ako jednom jazyku, hovoríme o *viacjazyčnej viacnázvovosti* príp. *viacjazyčnej polyonymii*.

Viacjazyčná viacnázvosť v skúmanej oblasti je výsledkom nemecko-slovenského jazykového kontaktu na kremnicko-pravnianskom jazykovom ostrove. Z tohto dôvodu môžeme hovoriť o nemecko-slovenskej viacnázvovosti. Skúmanú oblasť sme zúžili na bližšie okolie Kremnice. Na základe socioonomastického výskumu sa ukázalo, že existujú rôzne úrovne poznania a vnímania nemecko-slovenskej viacnázvovosti u mladšej generácie občanov žijúcich na danom území. Nositeľmi viacjazyčnej viacnázvovosti sú

na danom území osídlené a neosídlené geografické objekty. Ide o ojkonymá a anojkonymá používané v komunikácii jednotlivých sociálnych skupín. O používaní toponým v sociálnych skupinách píše Krško (2003). Onymické body jedného sociálneho priestoru označuje Krško (2003, s. 64) ako *sociálne toponymá*. Tvrdí, že sociálne toponymá existujú len v čase existencie sociálnej skupiny v konkrétnom onymickom priestore. Existujú však ojkonymá, ktoré sa v historickom kontexte naďalej používajú, aj keď sociálna skupina používateľov viacjazyčnej viacnázvovosti už neexistuje, príp. dané toponymá aktívne už nepoužíva. Z tohto dôvodu rozlišujeme medzi *aktívnou synchronnou viacnázvovosťou*, ktorá nemusí byť ani štandardizovaná či oficiálna, aby sa v istej sociálnej skupine ľudí používala, pretože jej neovládanie by narušalo komunikáciu v danej sociálnej skupine, a medzi *historickou/diachrónnou viacnázvovosťou*.¹ V písomnom diskurze s historickým kontextom sa používa teda niekedy viacjazyčná diachrónna viacnázvovosť. Neštandardizovanosť nemecko-slovenskej viacjazyčnosti môže byť na istom území dokladom zániku jazykového kontaktu a teda aj sociálnej skupiny príp. jazykovej menšiny, ktorá viacnázvovosť v minulosti aktívne používala. Môžeme súhlasiť s tézou, že pokiaľ sa sociálne toponymá, v našom prípade nemecko-slovenská viacnázvovosť, aktívne používajú, daná sociálna skupina existuje. Na základe terénnych výskumov môžeme povedať, že nemecko-slovenská viacnázvovosť v mikrotoponymii skúmanej oblasti už nespĺňa onomastické kritériá identifikácie, a preto tieto mikroštruktúrne vzťahy v toponymii skúmanej oblasti nie sú funkčné. Výskumy nám potvrdili, že nemecko-slovenské ojkonymá sú mladšej (stredoškolskej) generácii známe len čiastočne. Ďalej môžeme povedať, že sa menia komunikačné kanály, ktorými sa nemecko-slovenská viacnázvovosť sprostredkúva. Popri rodine zohráva významnú úlohu napr. vyučovanie nemeckého jazyka v škole, keď kompetentní učitelia nemčiny dokážu sprostredkovať fenomén nemecko-slovenskej toponymickej viacnázvovosti v kultúrno-historickom kontexte. Ak človek, ktorý je súčasťou istej sociálnej skupiny, pozná sociálne toponymá v danom onymickom priestore a čase, tak potom sú tieto súčasťou jeho tzv. *individuálneho onymického komunikačného kontextu (IOKK)*. Každý človek disponuje svojím vlastným IOKK, ktorý počas svojho života získava v prostredí, v ktorom žije, a od ľudí, v ktorých spoločenstve sa pohybuje.² Ak

¹ Wiesinger (2008, s. 43-77) hovorí o *aktuálnych a historických* viacjazyčných sídlištných názvoch s genuínnou a artificálnou etymológiou.

² Pozri bližšie Ľupták (2011, s. 79-86). V článku sa autor zaoberá komplexne onymickou kompetenciou v procese translácie. Ďalej tu definuje *individuálny onymický komunikačný*

sa stretneme s viacjazyčnou viacnázvovosťou napr. v profesionálnom pracovnom styku a táto viacnázvovosť nie je súčasťou nášho IOKK, máme dočinenia s *onymickou kompetenciou*. Z translatologickej perspektívy možno onymickú kompetenciu na rozdiel od IOKK chápať ako súčasť prekladateľskej a (inter)kultúrnej kompetencie, ktorú je možné nadobudnúť štúdiom. *Onymická kompetencia* je schopnosť používať vlastné mená akejkoľvek kategórie v ústnej a písomnej komunikácii so zohľadnením špecifických, ale aj funkcionalistických, odborných, lingvisticko-pragmatických a interkultúrnych aspektov. *Onymická kompetencia* hraničí s *onomastickou kompetenciou jazykovedca*, ktorý je odborne kompetentný nato, aby etymologicky interpretoval vznik a motiváciu vzniku vlastných mien v nominačnom procese a vysvetľoval vzťahy onymických systémov propriálnej sféry jazyka istého onymického priestoru.

2 Viacnázvovosť v onymických vzťahoch a terminológia

Ukázalo sa, že terminológia na označenie jazykového javu viacnázvovosti v propriálnej lexike sa používa nejednoznačne. Opierame sa o názor Krška (2002, s. 142), že pri analýze mikroštruktúrnych vzťahov v onymickom priestore je potrebné vychádzať zo všeobecne platných vzťahov v apelatívnej lexike.

Príspevok sa zaoberá viacnázvovosťou z pohľadu terminologickej rôznorodosti. Najfrekvencovanejší vzťah v onymii je *onymická synonymia* a zároveň je terminológia, ktorá tieto vzťahy opisuje, najneustálenejšia.³ Na skúmanom území sa takisto stretávame s *antonymiou* v onymii. V širšom onymickom priestore zaznamenávame *homonymické vzťahy* nielen naprieč všetkými kategóriami pomenovaní (ojkononymum – anojkononymum – hydronymum - oronymum v jednom regióne), ale aj v jednej menšej propriálnej kategórii v makrotoponymickom priestore (napr. dve ojkonymá v jednom alebo viacerých geografických regiónoch a pod.). Ak pojem *synonymia* definuje vzťahy medzi synonymami, tak pojem *polyonymia* príp. *viacnázvovosť* v onymickom priestore vyjadruje vzťahy medzi viacerými pomenovaniami pre jeden a ten istý geografický objekt. Tieto pomenovania označujeme ako *menné páry*, keďže na skúmanom území analyzujeme *nemecko-slovenskú viacnázvovosť* a *viacnázvovosť* tu vystupuje

kontext jednotlivca, onymickú a onomastickú kompetenciu v kontexte socioonomastiky, jazykovej pragmatiky a prekladu.

³ Porovnaj Krško (2002, s. 142).

v synchronnej rovine párovo. V etymologickom rade záznamov ojkoným z historických prameňov nachádzame však aj pomenovania daného onymického bodu v slovenskom, nemeckom, ale aj v maďarskom či latinskom jazyku. Z tohto dôvodu je správne hovoriť o viacjazyčnej viacnázvovosti v historickom kontexte. V onymii nenachádza uplatnenie *čistá* príp. *absolútna synonymia*.⁴ Pri (nemecko-slovenskej) viacnázvovosti vykazujú menné páry v ojkonymii alebo anojkonymii referenčnú identitu, pretože sa vzťahujú na ten istý denotát. Pri synonymickom substitučnom teste v konkrétnych prípadoch nemecko-slovenskej viacnázvovosti zistíme, že jednotlivé menné páry závisia od pragmaticko-komunikačného kontextu.

3 Viacnázvovosť – „interlinguale Allonymie” – exonymá vs. endonymá – polyonymia

Pojem *viacnázvovosť* a pojem nemeckej proveniencie *interlinguale Allonymie* používa Breu (1996, s. 444) synonymne, keď píše o viacjazyčnosti v toponymii. Pri našich úvahách o viacnázvovosti vychádzame práve z jeho klasifikácie geografickej viacnázvovosti na jednojazyčnú a viacjazyčnú, tak na synchronnej, ako aj diachrónnej úrovni. Jeho klasifikácia zohľadňuje *exonymickú* a *endonymickú viacnázvovosť*. Ak vychádzame z premisy podľa Backa (1983, s. 39), že: „Die Namensform der sprachlichen Umgebung eines Namensträgers ist sein Endonym; die übrigen Namensformen – mit denen der Namensträger in anderen Sprachen benannt wird – sind seine Exonyme.“, potom musíme uvažovať o nami skúmanej nemecko-slovenskej viacnázvovosti na definovanom území ako o *endonymickej viacjazyčnej geografickej viacnázvovosti*. Vzhľadom nato, že na danom území je úradným jazykom slovenčina, ale nemecké dialekty sú tiež súčasťou vyššie spomenutého jazykového okolia, nehovoríme o nemeckom exonyme k slovenskému endonymu, ale o *aktívnej nemecko-slovenskej viacnázvovosti*. Breu (1996, s. 446) rozlišuje medzi *úradnou* a *neúradnou viacnázvovosťou*. Z dôvodu používania oboch menných párov nemecko-slovenskej viacnázvovosti, hovoríme o *aktívnej synchronnej nemecko-slovenskej viacnázvovosti*. Ako príklad takejto viacnázvovosti uvádzame obec *Kunešov* a nemecký pár *Kuneschau*. Keďže ide v danom prípade aj o oficiálnu

⁴ Pri propriách nehovoríme o význame, preto nemožno na menné páry v onymii aplikovať ani definíciu podľa Schippanovej (1992, s. 206), že „synonymá sú jazykové jednotky alebo štruktúry, ktoré sa formálne odlišujú, ale majú podobný či rovnaký význam, a preto sa v jadre významu zhodujú.“

dvojazyčnosť, pretože v obci počet obyvateľov nemeckej menšiny napĺňa zákonom stanovenú, dvadsaťpercentnú, hranicu počtu príslušníkov tejto menšiny, aby mohol daný geografický objekt – obec používať aj nemecký názov, hovoríme o *aktívnej oficiálnej synchrónnej nemecko-slovenskej viacnázvovosti*.⁵ Empirický výskum potvrdil, že aj keď nemecký názov niektorej obce nie je úradný/oficiálny/štandardizovaný, istá sociálna skupina ho používa. Z tohto dôvodu hovoríme o *aktívnej nemecko-slovenskej viacnázvovosti*. V inom prípade ide o *historickú nemecko-slovenskú viacnázvovosť*. Z uvedeného vyplýva, že pri endonymickej viacjazyčnej viacnázvovosti je potrebné zohľadniť aspekt štandardizácie či oficiálnosti.⁶ Superanskaja (1973) používa termín *polyonymia* v intenciách nami ponímanej viacnázvovosti aj v diachrónej rovine.

Vo výskumoch sa zameriavame na nemecko-slovenské *menné páry* z aspektu jazykovej pragmatiky a jazykového kontaktu, hoci historické záznamy dokladov ojkónym obsahujú v rámci polyonymického radu v istých diachrónnych momentoch záznamy v latinčine, nemčine, maďarčine a slovenčine. Takýto stav v onymickom priestore predstavuje v pravom slova zmysle viacjazyčnú viacnázvovosť v diachrónej rovine. Na ilustráciu uvádzame ojkonymum *Kremnické Bane*, pre ktoré sme zostavili historicky zdokladované záznamy:

1361 *Villa Johannis* (Kropilák, 1977, s. 104)

1808 *Perk* (Kropilák, 1977, s. 104)

1808 *Perk, Berg* (Majtán, 1998, s. 148)

1863, 1888 *Berg* (Majtán, 1998, s. 148)

1892-1913 *Jánoshegy* (Majtán, 1998, s. 148)

1920 *Piarg* (Kropilák, 1977, s. 104)

1920 *Piarg, Berg* (Majtán, 1998, s. 148)

1927 *Piargy* (Kropilák, 1977, s. 104)

⁵ Používanie názvov obcí v jazykoch národnostných menšín upravuje od 1. júla 2011 zákon o používaní jazykov menšín a nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20 % obyvateľstva. Toto nariadenie bolo doplnené nariadením vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z. o označeniach obcí v jazykoch národnostných menšín. Novela nadobudla účinnosť 01.01.2012. (Podľa: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/8457/oznacenie-obci/>). Podľa tejto novely vykazuje nemecko-slovenskú viacnázvovosť len jediná obec v Banskobystrickom samosprávnom kraji *Kunešov/Kuneschau*.

⁶ Breu (1996, s. 446) hovorí v tejto súvislosti o úradnej a neúradnej viacnázvovosti – „*amtliche Mehrnamigkeit*“ a „*nichtamtliche Mehrnamigkeit*“.

1927-1948 *Piargy, Johannesburg* (Majtán, 1998, s. 148)

1948 *Kremnické Bane*, ung. *Jánoshegy*, deutsch *Johannesberg, Berg* (Kropilák, 1977, s. 104)

1948-1952, 1954-1980, 1992 *Kremnické Bane* (Majtán, 1998, s. 148)

Skúmaný fenomén nevystihujú pojmy *propriálne dublety* a *paralelné pomenovania*.⁷ V diachrónnom rade dokladov sa nachádzajú napr. varianty ojkonyma, ktoré sa odlišujú len v jednotlivých hláskach: *Perk – Berg* – foneticky adaptovaná forma *Piargy*.⁸ Pojem *Doppelname* považujeme z hľadiska viacjazyčnej viacnázvovosti a kontextovosti za neadekvátny. Termín *Mischname* sa používa v nemeckej onomastike v súvislosti s konkrétnym slovotvorným modelom v nemecko-slovanskej onymii. *Polyreferenčnosť* a prenášanie vlastného mena z jednej onymickej sústavy do druhej („*Namensübertragung*“) za viacnázvovosť či polyonymiu nepovažujeme.

4 Onymická kompetencia prekladateľa

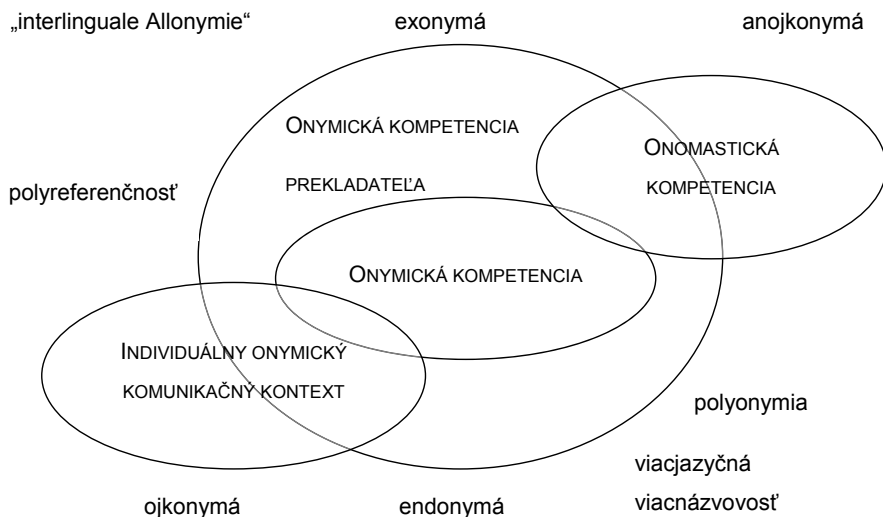
Jednou z príčin vzniku viacjazyčnej viacnázvovosti bola zrejme komunikačno-kognitívna potreba pomenovať geografický objekt pre zorientovanie sa určitej sociálnej skupiny v určitom onymickom priestore. S istým časovým odstupom táto potreba alebo sociálna skupina môže zaniknúť, no napriek tomu sa v kultúrno-historickom kontexte daná viacnázvovosť môže vyskytnúť. Prekladateľ textu, ktorý potenciálne disponuje vedomosťami, ako fenomén viacjazyčnej viacnázvovosti identifikovať, musí pragmaticky a niekedy citlivo zvážiť uplatnenie takejto viacnázvovosti v cieľovom texte s prípadným ohľadom na jeho adresáta.⁹

⁷ Porovnaj Krško (2002, s. 143).

⁸ Majtán (1980, s. 45) rozlišuje medzi viacnázvovosťou a variantnosťou: Viacnázvovosťou alebo tautonymiou označuje „lexikálne, slovotvorne, paradigmaticky a gramatickým číslom odlišené názvy toho istého objektu.“ Za varianty názvov považuje „hláskovo a graficky odlišené názvy“.

⁹ Porovnaj Lupták (2013, s. 117).

Viacjazyčná viacnázvovosť a jej úrovne vnímania

Použitá literatúra

- BACK, O. 1983. Übersetzbare Eigennamen. Eine synchronische Untersuchung von interlingualer Allonymie und Exonymie. In: O. Kronsteiner (ed.), *Österreichische Namenforschung. Sonderreihe 5*. Salzburg : Österreichische Gesellschaft für Namenforschung, 130 s.
- BREU, J. 1996. Mehrsprachigkeit in der Toponymik. In: H. Goebel – P. H. Nelde – Z. Starý – W. Wölck (eds.), *Kontaktlinguistik : Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. 1. Halbband*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, s. 444-450.
- KROPILÁK, M. et al. 1977. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava : Veda.
- KRŠKO, J. 2002. Mikroštruktúrne vzťahy v onymii. In: *Slovenská reč*, 67, č. 3, s. 142-153.
- KRŠKO, J. 2003. Sociálny priestor v onymii (vznik onymických subsystémov – sociálnych toponým). In: M. Bielik (ed.), *Metodologia badań onomastycznych*. Olsztyn, s. 63-70.

- LUPTÁK, M. 2005. Význam poznania zemepisných mien pre preklad. In: A. Ďuricová (ed.), *Odborná komunikácia v Európe IV*. Banská Bystrica, Praha : FHV UMB, Jednota tlmočníkov a prekladateľov, s. 47-54.
- LUPTÁK, M. 2011. Čo je onymická kompetencia? Viacnázvovosť medzi socioonomastikou, jazykovou pragmatikou a prekladom. In: A. Ďuricová (ed.), *Od textu k prekladu VI*. Praha : Jednota tlmočníkov a prekladateľov, s. 79-86.
- LUPTÁK, M. 2013. Deutsch-slowakische Mehrnamigkeit im (inter)kulturellen Kontext der slowakischen Germanistik. In: J. Meier, I. Puchalová (eds.), *Persepektiven der Auslandsgermanistik*. Berlin : Weidler Buchverlag, s. 117-127.
- MAJTÁN, M. 1980. Spoločenské fungovanie toponyma. In: M. Majtán (ed.), *Zborník materiálov zo VII. Slovenskej onomastickej konferencie (Zemplínska Šírava 20.-24. Septembra 1976*. Bratislava : Veda, s. 43-49.
- MAJTÁN, M. 1998. *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773-1997)*. Bratislava : Veda.
- SCHIPPAN, T. 1992. *Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 306 s.
- SUPERANSKAJA, A. V. 1973. *Obščaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva : Nauka, 364 s.
- WIESINGER, P. 2008. Mehrsprachige Ortsnamen. Theorie – Gebrauch – Konflikt. In: N. Eller – S. Hackl – M. Lupták (eds.): *Namen und ihr Konfliktpotential im europäischen Kontext : Regensburger Symposium, 11. bis 13. April 2007, Regensburg. Band 4*. Regensburg : Vulpes, s. 43-77.

Internetové zdroje

<http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/8457/oznacenie-obci/>

JEDNOTLIVÉ ASPEKTY PREKLADU SLOVENSKEJ LEKÁRSKEJ TERMINOLÓGIE DO UKRAJINČINY

Oľga Maďarová

Katedra slovenskej filológie Užhorodskej národnej univerzity,
Užhorod, Ukrajina

Abstract

In the article based on the author's experience of translation of Slovak medical texts into Ukrainian language, the Slovak medical terms and their Ukrainian equivalents make an object of study. The presented paper deals with the description and classification of the structural types of Slovak and Ukrainian medical terms, so they are analyzed within two areas: one-word terms and terminological word combinations. The correlation of origin, grammatical and derivational structure of the Slovak and Ukrainian medical terms are analyzed. It pays attention also to the paradigmatic semantic relations, especially synonymy of medical terms in both languages. The polysemy and metaphor by which the process of translation is affected, are also mentioned.

1 Úvod

V poslednom čase sa pozoruje aktivizácia medzinárodnej spolupráce v oblasti medicíny medzi Slovenskom a Ukrajinou. Prirodzene, vzrástol záujem o preklad rozličných textov lekárskeho zamerania a dokonca sa naznačila potreba vytvorenia prekladového slovensko-ukrajinského slovníka lekárskej terminológie (alebo aspoň dvojazyčného glosára)¹. Lekárska terminológia vždy bola objektom záujmu jazykovedcov najmä v súvislosti

¹ Viacjazyčné slovníky lekárskej terminológie sa uvádzajú v rámci výkladových, encyklopedických slovníkov (Srdcovocievna sústava, Elán, 2000; Žiaková, K.: Ošetrovateľský slovník, Osveta, 2009), zároveň prekladové lekárske slovníky sa orientujú na svetové jazyky (Čierny, D. – Čierna, M. – Čierny, L.: Nemecko-slovenský slovník medicíny, Veda, 1998). Prínosom do slovensko-ruskej lexikografie v oblasti medicíny je Veľký rusko-slovenský lekársky slovník, B-va, SAV, 1959, ved. red. J. Horecký. Dvojazyčné slovensko-ukrajinské alebo ukrajinsko-slovenské lekárske slovníky doteraz neexistujú.

s jej adekvátnym prevodom do jedného zo svetových jazykov (Komorovská, 2006; Semaková, 2006; Lipská, 2006), lexikografickým spracovaním (Švagrovský, 2006) alebo vytvorením terminologickej databázy (Levická, 2006), ale takmer sa nestávala objektom slovensko-ukrajinských kontrastívnych výskumov.

Preklad slovenských lekárskeho odborných textov (monografií, atlasov, učebných textov) do ukrajiničiny a príslušný jazykový materiál nám umožnil výskum slovenských lekárskeho termínov a ich ukrajinských ekvivalentov v rámci 1) jednotlivých štruktúrnych typov (jednoslovných a viacslovných terminologických pomenovaní); 2) paradigmatických sémantických vzťahov (predovšetkým synonymie).

Poznámka. Pod názvom termín v rámci tohto príspevku rozumieme nielen odborné lekárske pomenovania, ale aj lexémy a slovné spojenia charakteristické pre texty z oblasti medicíny.

2 Štruktúrne typy lekárskeho termínov v slovenčine a ukrajiničine

Zo štruktúrneho hľadiska termíny vnímame ako jednoslovné alebo viacslovné pomenovania. Ďalej sa pokúsime o prehľad ekvivalentných slovenských a ukrajinských termínov s ohľadom na súvzťažnosť ich štruktúrnych komponentov v slovenčine a ukrajiničine.

2.1 Jednoslovné menné termíny v oboch jazykoch

Pri preklade slovenských domácich menných termínov do ukrajiničiny je zrejmé, že sa pri rovnakých koreňoch líšia gramatickými kategóriami rodu: *výstelok* – *вистілка* (*епітеліальна*), *vedomie* – *свідомість*, *stolica* – *стул*; alebo čísla: *sliny*, *pl.* – *слина*, *ž.* *sg.* Charakteristickou spoločnou črtou je predponová morféma (pri odlišných koreňoch): *zápcha* – *запін*, *opuch* – *набряк*, *zhryz* – *прикус*, *povlak* – *наліт*, *vyšetrenie* – *обстеження*, *pachuť* – *присмак*. Vyskytujú sa tu doslovné preklady: *močovod* – *сечовід*, *riečište* (*kapilárne*) – *русло* (*капілярне*), por. aj iné prípady: *hnačka* – *бігунець*, *prietrž* – *грижа*, *vred* – *виразка*, *grganie* – *відрижка*, *vracanie* – *блювота*, *očkovanie* – *щеплення*.

Slovenské a ukrajinské substantívne termíny cudzieho (latinského a gréckeho) pôvodu sa líšia gramatickým rodом. Vo vzťahu k rodovým gramémam východiskového jazyka pri morfolologickej adaptácii týchto slov v slovenčine existujú dve možnosti: pôvodný rod sa zachováva alebo sa mení.

Okrem toho, dôležitú úlohu zohrávajú jazyky, prostredníctvom ktorých sa uskutočňovalo preberanie do slovenčiny alebo ukrajinčiny.

Zachovanie pôvodnej kategórie rodu v slovenčine pozorujeme pri:

- latinských a gréckych neutrách na *-um*. V ukrajinčine však patria k mužskému rodu a majú nulovú relačnú morfému: *frenulum* – френу́лум; *antibiotikum* – антибіо́тик; *morfium* – морфі́й; *narkotikum* – наркоти́к; *antidepressivum* – антидепресант; *periodontium* – періодонт а і.;

- latinských feminínach na *-ita*, pôvodne lat. *-tas*. V ukrajinčine príslušné termíny sú maskulína pod vplyvom ruštiny. Hoci tieto slová sa preberali do ruštiny z nemčiny (por. *die Universität, f, die Fakultät, f*), ale pri adaptácii slov sa vychádzalo z výslovnosti a teda spoluhláskového zakončenia (*-mem*): *febrilita* – фебри́лі́тет; *imunita* – іму́ні́тет а і.;

- gréckych feminínach na *-is* (*ecstasis, f*) pod vplyvom nemčiny (por. *die Hypnose, die Sklerose, f, die Tuberkulose, f*), zároveň sa pridáva formálny ukazovateľ ženského rodu – flexia *-a* pri vynechávaní gréckeho *-is*, preto máme v slovenčine formanty *-óza, -éza, -ýza, -íza, -áza*. Príslušné termíny v ukrajinčine pri vynechávaní gréckeho *-is*, majú zakončenie *-oz, -ez, -iz, -az* a patria k maskulínam podľa analógie s ruštinou, ktorá sa pri morfolologickej adaptácii týchto substantív orientovala na francúzsku výslovnosť (por. fr. *hypnose* [ipno:z], *sclérose* [sklero:z]): *metastáza* – метастаз; *psoriáza* – псоріаз; *elefantiáza* – елѐфантіаз; *helminiáza* – гельмінтоз; *homeostáza* – гомеостаз; *satyriáza* – сатіріаз; *trypanozomiáza* – трипаносомоз; *hypostáza* – гіпостаз; *diastáza* – діастаз; *litokláza* – літоклаз; *anamnéza* – анамнез; *diuréza* – діурез; *patogenéza* – патогенез; *embryogenéza* – ембріогенез; *osteogenéza* – остеогенез; *hypnóza* – гіпноз; *prognóza* – прогноз; *psychóza* – психоз; *artróza* – артроз; *diagnóza* – діагност; *narkóza* – наркоз; *skleróza* – склероз; *aluminóza* – алюмініоз; *avitaminóza* – авітаміноз; *fibróza* – фіброз; *silikóza* – силікоз; *fluoróza* – флюороз; *cirhóza* – цироз; *cyanóza* – ціаноз; *dermatomykóza* – дерматомикоз; *dermatóza* – дерматоз; *helminióza* – гельмінтоз; *hyalinóza* – гіаліноз; *hypothyreóza* – гіпотиреоз; *hypovitaminóza* – гіповітаміноз; *hypertyreóza* – гіпертиреоз; *tuberkulóza* – туберкульоз; *furunkulóza* – фурункульоз; *lupinóza* – люпіноз; *brucelóza* – бруцелез; *salmonelóza* – сальмонельоз; *hypofýza* – гіпофіз; *adenohypofýza* – аденогінофіз.

Zmena pôvodnej rodovej gramémy v slovenčine sa uskutočňuje v prípade gréckych neutier, zakončených na *-ma*: gr. *problēma, atis, n* – slov. *problém, m* – ukr. *пробле́ма, f*. V slovenčine také prevzatia patria

k mužskému rodu pod vplyvom výslovnosti v nemčine (nem. *das System, das Emblem*) a upravujú sa príponami *-óm, -ém, -am, -ým*. Ukrajinské, ako aj ruské, ekvivalenty sa orientujú na formu gréckeho pôvodného variantu so zakončením *-a*, ale používajú sa v gramatickom ženskom rode pri formantoch *-ома, -ема, -ама, -іма*, por.: *adenóm – аденома; basaliom – базаліома; cylindróm – циліндрома; cystadenom – цистаденома; hemangiom – гемангіома; hematóm – гематома; granulóm – гранулема; karcinom – карцинома; lipóm – ліпома; myóm – міома; tuxom – міксома; osteom – остеома; sarkóm – саркома; stafylóm – стафілома; chromozóm – хромосома; skleróm – склерома; ekzém – екзема; emfyzém – емфізема; hemogram – гемограма; kardiogram – кардіограма; tomogram – томограма; mezenchým – мезенхіма; parenchým – паренхіма; prozenchým – прозенхіма; sklerenchým – склеренхіма*.

Rodovú odlišnosť pozorujeme aj pri gréckych názvoch zápalových ochorení v slovenčine a ukrajiničine: *peridontitída – періодонтит; cheilitída – хейліт; cystitída – цистит* a i. Morfematická štruktúra týchto cudzích termínov odráža jednu z nevyhnutných vlastností termínu – systémovosť, ako aj štruktúrnú a lexikálnu motiváciu.

Niekedy sa vyskytuje úplná zhoda gramatických príznakov pri slovenských a ukrajinských termínoch cudzieho pôvodu: *stróma – строма; makrocheilia – макрохейлія; dermatovenerológ – дерматовенеролог; fluorografía – флюорографія; diftéria – дифтерія* a i. Často však pri tom sa vyskytujú fonetické alebo slovotvorné odlišnosti: *makrodencia – макроденція; resekcía – резекція; chemoterapia – хіміотерапія; cysta – кіста; epitel – епітелій; dispensár – диспансер; ftizeológ – фтизіатр; resuscitácia – реанімація* (v posledných dvoch prípadoch vidíme len určité spoločné morfémy).

Ekvivalentné slovenské a ukrajinské jednoslovné termíny sa často líšia pôvodom. Lexémy cudzieho pôvodu sú frekventovanejšie v slovenčine: *tetanus – правець; farynx – глотка; larynx – гортань; plexus – сплетіння; arzén – миш'як; abuz – зловживання; dekurz – перебіг (хвороби); sérum, antisérum – сироватка; anestetikum – знеболююче; papila – сосочок; lézia – ушкодження; sutúra – шов; gingíva – ясно; predispozícia – схильність; preskripcia – призначення; aberácia – відхилення; karencia – нестача; insuficiencia (imunitná) – недостатність (імунна); eflorescencia – висип; somnolencia – сонливість; incidencia – захворюваність; interakcie – взаємовпливи; anxiozita – тривожність; fragilita – крихкість; konkavita –*

опуклість; abnormalita – відхилення; adherovať – прикріплюватися; incidovať – розрізати; intravenózne – внутрішньовенно; intramuskulárne – внутрішньом'язево. Zriedkavé sú prípady ekvivalentnosti slovenského domáceho termínu a cudzojazyčného ukrajinského: pôrodnictvo – акушерство; pôrodník – акушер; kmeň (bakteriálny) – штамм; nechutenstvo – анорексія; sklovina – емаль; spojivka (očí) – кон'юнктива; bujnenie – проліферація; teplota – температура. Odlišnosť pôvodu predpôd pozorujeme v prípade protilátky – антитіла, cudzí pôvod má práve ukrajinská predpona.

V rámci menných termínov je potrebné spomenúť niektoré adjektíva, ktoré nie sú samostatnými terminologickými jednotkami, ale používajú sa v lekárskejších textoch, alebo v spojení so substantívami nadobúdajú povahu združeného pomenovania. Pri preklade takých adjektív zo slovenčiny do ukrajiničiny sa vyskytujú rozdiely v 1) sufixálnych formantoch (v prípade rovnakého pôvodu): *endofitický – ендофітний; exofitický – екзофітний*; 2) pôvode lexém: *infaustný – безнадійний, несприятливий* (prognóza, priebeh ochorenia); niekedy sú to zložené adjektíva: *gastro-intestinálny – шлунково-кишковий; kontraindikovaný – протипоказаний*; v ďalších dvoch príkladoch v ukrajinských adjektívach sa síce zhoduje prvý komponent slova, ale druhá časť sa prekladá doslovne: *radiorezistentný – радіостійкий*, v slovníku je zachytené len substantívum *радіорезистентність* (Busel, 2005, s. 1198); *radiosenzitivný – радіочутливий* (Busel, 2005, s. 1199); existujú len príchastia *радіосенсибілізуєчий, радіосенсибілізований* (Busel, 2005, s. 1198); por. aj *bezpríznakový – безсимптомний*, kde sa zhodujú len predponové morfémy.

2.2 Jednoslovné termíny v jednom jazyku a ekvivalentné viacslovné pomenovania v inom

2.2.1 Jednoslovné termíny v slovenčine, ktoré majú ekvivalentné viacslovné terminologické pomenovania v ukrajiničine, zahŕňajú substantíva všetkých troch gramatických rodov:

- neutrá s formantom *-ie*, a to kompozitá (*zuboradie – зубний ряд*); hromadné názvy (*podkožie – підшкірний шар*); slovesné podstatné mená (*dlahovanie – накладання шин*);
- maskulina, predovšetkým anatomické názvy: *dvanástnik – дванадцятипала кишка; žľezník – жовчний міхур*; slovenské *chrup* sa dá

preložiť ako *зубо-щелепна система*, ale z kontextu častejšie vyplýva význam „зуби“; kompozitum *chorobopis* má len jeden ekvivalent – *історія хвороби*;

- *feminína: sánka* – *нижня щелепа*; *kazivosť* – *каріозне ураження* (podstatné meno *каріозність* sa v ukrajinských slovníkoch neuvádza, len adjektívum *каріозний* (Busel, 2005, s. 525). Prevažne v pluráli sa používa slovenské substantívum *živiny*, ktoré sa prekladá slovným spojením *поживні речовини*; por. aj cudzojazyčné substantívum *dekubity* – *декубітальні виразки*.

2.2.2 Viacslovné termíny v slovenčine pri ekvivalentnom substantívnom termíne v ukrajinčine sú oveľa zriedkavejšie: *odvádžanie moču* – *сечовиведення*; *klúčna kosť* – *ключиця*; *rebrový oblúk* – *підребер'я*. Koreňové morfémy v ukrajinských termínoch sa zhodujú s adjektívnym komponentom slovenského terminologického spojenia, je to však len pri domácich lexémach, ale por.: *zubná dreň* – *пульпа*.

2.3 Viacslovné (združené) terminologické pomenovania v obidvoch jazykoch sa dajú analyzovať s ohľadom na ich slovnodruhovú zloženie a pôvod.

2.3.1 Adjektívum + substantívum

Niekedy možno pozorovať absolútnu formálnu a sémantickú zhodu medzi slovenskými a ukrajinskými terminologickými pomenovaniami domáceho pôvodu: *prasacia chrípka* – *свинячий грип* (odlišný rod substantíva); *prechodná riasa* – *перехідна складка*; *nervovo-cievny zväzok* – *нервово-судинний пучок*; *ústny kútik* – *ротовий кут*; *kmeňové bunky* – *стовбурові клітини*; *ložisková dávka* – *вогнищева доза*; *kostná dreň* – *кістковий мозок*; *tkaninový tok* – *тканинна (міжклітинна) рідина*; *timorečejové žľazové cesty* – *позапечінкові жовчні протоки*; *podnebný oblúk* – *піднебінна дужка*; *vonkajší zvukovod* – *зовнішній звуковий прохід* (slovenské kompozitum *zvukovod* sa prekladá pomocou ukrajinského spojenia adj. + subst. *звуковий прохід*). Slovenské a ukrajinské ekvivalenty sa môžu líšiť pri rovnakej sémantike pôvodom predponovej morfémy: *subslizničné tkanivá* – *підслизові тканини* (por. lat. *sub-* a ukr. *pid-*).

Pri preklade viacslovných terminologických pomenovaní sa slovenské cudzie substantíva prekladajú zväčša ukrajinskými cudzími substantívami: *plošná erózia* – *поверхнева ерозія*; *obalené vírusy* – *оболонкові віруси* (pri

slove *vírus* v nepriamych pádoch sa ponecháva *-us*, čo svedčí o širokom používaní lexémy a jej determinologizácii); *dávivý reflex* – *блювотний рефлекс*; *jedlá sóda* – *харчова сода*; *nedráždivá diéta* – *легка дієта* (kontextový ekvivalent).

Adjektíva cudzieho pôvodu ktoré sú súčasťou slovenských viacslóvných pomenovaní majú ekvivalentné adjektíva cudzieho pôvodu v ukrajínčine: *ionizačné žiarenie* – *іонізуюче опромінення*; *alveolárny výbežok* – *альвеолярний відросток*; *alkalizačné agenty* – *алкілюючі агенти*; *diagnostický záver* – *діагностичний висновок*; 2) alebo sa prekladajú pomocou domácich ukrajinských adjektív: *karotický trojuholník* – *сонний трикутник*; *substitučná terapia* – *замісна терапія*; *iniciálne štádium* – *початкова стадія*; *premalígny stav* – *передраковий стан*; *interdentálne papily* – *міжзубні сосочки*; *benígny nádor* – *доброякісна пухлина*; *malígny nádor* – *доброякісна пухлина*; *maxilofaciálna chirurgia* – *целєпно-лицєва хірургія*; *porézne tkanivo* – *губчата тканина*. Práve adjektívna časť slovenských združených pomenovaní ilustruje derivatívnosť termínov. Zároveň to napomáha tendencii k ustaľovaniu cudzojazyčných termínov na úkor domácich slovenských termínov.

Slovenské adjektíva domáceho pôvodu sa prekladajú pomocou ukrajinských domácich adjektív: *horný vestibul* – *верхній присінок*; *obličkové tubuly* – *ниркові каналці*; zriedkavejšie cudzích adjektív: *kyselina listová* – *фолієва кислота*; *útočná liečba* – *інвазивне лікування*.

2.3.2 Substantívum + substantívum v genitíve

Taká štruktúra môže existovať v oboch jazykoch. Pri preklade sa potom používajú priame ekvivalenty: *spodina jazyka* – *нижня поверхня язика*; *úhol sánky* – *кут нижньої целєпи*; alebo kontextové: *úbytok tkanív* – *втрата тканин*. Niekedy ukrajinské spojenia typu substantívum + subst. v gen. sa používajú pri preklade slovenských spojení adjektívum + substantívum: *zubný krček* – *шиїка зуба*; *ústna spodina* – *дно ротової порожнини*; *rastové faktory* – *фактори росту*; *lebečná báza* – *основа черепа*; *kostná augmentácia* – *нарощування кістки*; *infekčné ložisko* – *вогнище інфекції*; *bukálna sliznica* – *слизова щік*.

3 Paradigmatické vzťahy v lekárskej terminológii

Spomedzi paradigmatických sémantických vzťahov, ktoré sa zreteľne prejavujú pri preklade odborných pomenovaní, sa najčastejšie stretávame so synonymiou.

3.1 Synonymia

V súvislosti s týmto typom paradigmatického vzťahu treba zdôrazniť dve veci: pôvod termínov a osobitosti ich štylistického využitia.

Synonymia lekárskeho termínov vyplýva predovšetkým z ich pôvodu. Latinský alebo grécky základ spôsobuje existenciu dublet (gr. *therapia* – lat. *curatio* – angl. *cure, therapy*) (Ostrihoňová, 2006, s. 177-178), zároveň zabezpečuje dodržiavanie takých charakteristických vlastností termínu ako derivatívnosť, krátkosť a preložiteľnosť (Ripka – Imrichová, 2011, s. 112-116). Okrem toho, termíny sú často výsledkom kalkovania pri preklade, a takto vznikajú synonymické páry odborných pomenovaní cudzieho a domáceho pôvodu.

Určitý stupeň synonymie vyplýva aj z odlišných komunikatívnych situácií, ale aj tu je úzka spätosť s pôvodom lexémy. Jednotlivé varianty termínov sa používajú v neformálnej komunikácii odborníkov ako profesionalizmy (*kardiológ* – *srdciar*, *stomatológ* – *zubár*, *Alzheimerova choroba* – *alzheimer*), prenikajú aj do publicistického a vedeckého štýlu a prostredníctvom médií sa stávajú súčasťou všeobecne používanej lexiky (*boviná spongiformná encefalopatia*, *BSE*, *choroba šialených kráv*) (Levická, 2006, s. 73-76). Dubletné termíny domáceho aj cudzieho pôvodu vytvárajú predpoklady na používanie termínov v dvoch štylistických vrstvách – vedeckej a vedecko-populárnej.

Podľa P. Ondruša (1972, s. 37-38) sa synonymické vzťahy po istom čase rozpadávajú, jeden z členov zastaráva, iný sa ušľachťuje, v hovorovom štýle sa termín mení na opisnú konštrukciu, vo vedecko-populárnom výklade sa cudzí termín pravdepodobne nahrádza synonymickým domácim názvom. Toto tvrdenie zrejme neplatí pre lekársku terminológiu, väčšina lekárskeho termínov existuje v synonymických vzťahoch pri úplnej zhode sémantických a štylistických príznakov (*fraktúra* – *zlomenina*), a môžu sa považovať za absolútne synonymá (Ripka – Imrichová, 2011, s. 78-79, 80).

Ďalej podávame prehľad ekvivalentných slovenských a ukrajinských termínov s ohľadom na prítomnosť resp. neprítomnosť synonymného vzťahu v oboch jazykoch.

3.1.1 Synonymné termíny v slovenčine – jeden termín v ukrajinčine

Najčastejšie ide o paralelné slovenské termíny cudzieho a domáceho pôvodu, pričom v ukrajinčine máme domáci ekvivalent: slov. *pocit na vracanie, nauzea*, ž – ukr. *нудота*; slov. *probant, pokusná osoba* – ukr. *піддослідна особа*; slov. *ileus, -ea, m., nepriechodnosť čriev* – ukr. *кишкова непрохідність*; slov. *exulcerácia, ulcerácia, zvradovatenie* – ukr. *утворення виразки*. V týchto prípadoch domáce slovenské termíny sa používajú častejšie ako cudzie. Treba zdôrazniť, že v oboch jazykoch sem patria viacslovné pomenovania (združené pomenovania). Ale por. aj: *erupcia, vyrážka* – *висип*; *periost, okostnica* – *окістя* (odlišnosť v rode substantíva); *penetrovať, prenikať* – *проникати*; *secernovať, vylučovať* – *виділяти* (rídinu, napr. sечу, піт), zachováva sa rovnaká predponová štruktúra slovenského a ukrajinského ekvivalentov (niekedy dokonca spoločná koreňová morféma!).

Sú aj prípady, keď slovenskej zmiešanej, podľa pôvodu synonymnej dvojici, v ukrajinčine zodpovedá identický cudzí termín: *zubné lekárstvo, stomatológia* – *стоматологія*; *cievka, katéter* – *катетер*; *protetická náhrada, protéza* – *протез*; *prepušťacia správa, epikríza* – *енікриз*; *zubný kaz, karies*, ž. *nesklon.* – *карієс*. Pozorujeme tu rozdiely v gramatickom rode slovenských a ukrajinských ekvivalentov a v poslednom príklade – aj pri úplne rovnakej formálnej štruktúre. Por. aj ukrajinský ekvivalent cudzieho pôvodu, ktorý sa však nezhoduje ani s jedným zo slovenských synonymných termínov: *nidácia, uhniezdenie* – *імплантація*.

Medzi slovenskými synonymnými termínmi sa môžu nachádzať aj lexémy rovnakého pôvodu – cudzieho alebo domáceho. Napríklad, synonymá cudzieho pôvodu v slovenčine máme v prípade *lues, nesklon. ž. / -u, m., syphilis* – *сифіліс*; *symptomatológia, syptomatika* – *симптоматика* (Busel, 2005, s. 315), v ukrajinčine pritom máme tiež cudziu lexému, ktorá sa zhoduje s jedným zo slovenských variantov; synonymá domáceho pôvodu v slovenčine máme v prípade *ľadviny, obličky* – *нирки*, používanie variantu *ľadviny* (čes. *ledviny*) môže byť podmienené štylisticky (hovorové alebo lekárske profesionalizmus).

Synonymné dvojice a rady spravidla obsahujú aj jedno- aj viacslovné pomenovania. Napríklad, celý synonymný rad (obsahuje aj združené pomenovania) v slovenčine má v ukrajinčine iba jeden ekvivalentný termín (združené pomenovanie): *krčnica, krčná tepna, karotída, karotická tepna, krkavica* (por. čes. *krkavice*) – *сонна артерія*; v slovenčine sa môže aktívne používať aj český termín, presnejšie adaptovaná k slovenskému

morfologickému systému česká lexéma *krkavica*. Niekedy celému synonymnému radu v slovenčine zodpovedá synonymná dvojica v ukrajinčine: *malignóm, maligny nádor, zhubný nádor* – *малігнома* (Busel, 2005, s. 640), *злоякісна пухлина*. V slovenčine je viac terminologických slovných spojení s deadjektívnymi substantívami cudzieho pôvodu.

3.1.2 Synonymné termíny v ukrajinčine – jeden termín v slovenčine

Je to sporadický jav: *rádioterapia* – *променева терапія, радіотерапія* (Busel, 2005, s. 1198); *adventícia* – *адвенційна оболонка, адвенція* (Busel, 2005, s. 11). Jeden z ukrajinských termínov je absolútnym ekvivalentom slovenskej terminologickej lexémy cudzieho pôvodu. Pri takom type súvzťažnosti je synonymia je vlastná skôr ukrajinským prídavným menám, ktoré sú súčasťou viacslovných terminologických pomenovaní, por: *renálny* – *нирковий, ренальний* (Busel, 2005, s. 1213); *kachektický* – *кволий, хирлявий, виснажений, кахектичний* (Busel, 2005, s. 530).

3.1.3 Synonymné termíny v oboch jazykoch

Pri takej súvzťažnosti sa pozoruje totožnosť cudzích aj domácich ekvivalentov: *indukovať, vzbudzovať* – *індукувати* (Busel, 2005, s. 505), *стимулювати, збуджувати, викликати; orofarynx, ústna časť hltana* – *мезофаринкс* (Busel, 2005, s. 657), *ротоглотка* (Busel, 2005, s. 1276), *ротова частина глотки*; síce v poslednom prípade vidíme niektoré odlišné komponenty v latinskom variante termínu (*oro-* – *мезо-*). Absolútnu synonymnú proporčnosť slovenských a ukrajinských ekvivalentov máme v prípadoch: *urtikária, žihľavka* – *уртикарія* (Busel, 2005, s. 1514), *кропив'янка*; *dentícia, prerezávanie zubov* – *прорізування зубів, денциція* (Busel, 2005, s. 284); *exsudát, výpotok* – *ексудат, винит* (Busel, 2005, s. 342); *exenterácia, vybratie* – *екзентерація, видалення* (Busel, 2005, s. 338).

3.2 Polysémia a metafora

V rámci tohto príspevku sa len okrajovo dotkneme polysémie a metafory súvisiacej s prenesením významu. Počas prekladu lekárskej terminológie zo slovenčiny do ukrajinčiny treba mať na zreteli takéto skutočnosti:

- v súlade s požiadavkou jednoznačnosti (len v rámci odboru) a presnosti výrazu musia mať polysémantické názvy, ktoré sa používajú v terminológii, priamy význam, ktorý spresní aj prívlastok (*srdcová komora* – *камера серця*), a metafory môžu byť iba lexikalizované (ustálené): *očná komora* – *камера ока*, *krvné riečište* – *кровеносне русло (річущє)* (Findra, 2004, s. 182-183);
- v súlade s aktuálnou dynamickou tendenciou determinologizácie predovšetkým prostredníctvom médií, reklamy (*kolaps cirkulačný*, „zlyhanie návratu krvi z dolných končatín do srdca“ – *dopravný, finančný kolaps*), prenesenie významu a metaforizácia sú príznačné pre obidva jazyky: *byť alergický na niečo* „nemať rád“ – *мати алергію на щось*; *rentgenovať očami* „skúmavo prezerat“ – *говор. сканувати очима*; *byť imúnny voči nádvakám* „odolný“ – *мати імунітет до чогось*; *infarktová situácia* „záťažová situácia“ – *говор. передінфарктний стан* (Orgoňová – Bohunická, 2012, s. 169);
- pri preklade polysémantických lexém, ktoré sú súčasťou viacslovného terminologického pomenovania so sémantickou motiváciou, sa nemôže uplatniť doslovný preklad: *svalová činnosť* je vhodné preložiť ako *робота м'язів* a nie *діяльність м'язів*; *zakladanie metastáz* preložíme ako *формування метастазів*; *krvný obraz* – *аналіз крові*; *puzdro klba* – *суглобна сумка*; *predsieň srdca* – *передсердя*. Zaujímavým príkladom je slovenský termín *kobaltová bomba*, ktorému v ukrajiničine zodpovedá slovné spojenie obsahujúce kohyponymum *кобальтова гармата* (slov. „delo“) (Busel, 2005, s. 223), termíny sa zhodujú vo význame – „апарат для лікування радіоактивним випромінюванням“.

4 Záver

Aj keď jazyk medicíny je univerzálnym a terminológia má internacionálnu, medzinárodnú povahu, lekárske texty tiež potrebujú preklad, ktorý nemôže zastrieť osobitosti jednotlivých jazykov (Ostrihoňová, 2006, s. 177-178). Pri parciálnom porovnaní slovenských a ukrajinských ekvivalentných lekárskejších termínov sme zistili, že v slovenčine na rozdiel od ukrajiničiny sa používajú najmä jednoslovné termíny cudzieho pôvodu, ktoré sa líšia od ukrajinských pôvodom, gramatickým rodом a disponujú väčším množstvom synonym. Ale v obidvoch jazykoch sú časté formálne a sémanticky absolútne zhodné viacslovné (združené) pomenovania so

štruktúrou adjektívum + substantívum ako aj polysémantické resp. metaforické terminologické pomenovania.

Použitá literatúra

- BALÁŽOVÁ, L. – BOSÁK, J. 2008. *Slovník cudzích slov (akademický)*. Bratislava : SPN.
- BUSEL, V. 2005. *Velykyj tlumačnyj slovnyk ukrajinskoji movy*. Kijev : Irpiň.
- FINDRA, J. 2004. *Štylistika slovenčiny*. Martin : Osveta.
- FURDÍK, J. 2004. *Slovenská slovotvorba (Teória, opis, cvičenia)*. Prešov : Náuka.
- HORECKÝ, J. 1956. *Základy slovenskej terminológie*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV.
- KOMOROVSKÁ, V. 2006. Preklad medicínskych textov z francúzštiny a tvorba terminológie. In: *Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie terminologických, prekladových a výkladových slovníkov*. Bratislava : AnaPres, s. 137-144.
- KREDÁTUSOVÁ, J. 2011. *Odborný preklad v praxi. Učebnica s cvičeniami pre ukrajínistov*. Prešov : FFPU v Prešove.
- KREDÁTUSOVÁ, J. – OPALKOVÁ, J. 2010. *Kontrastívna lexikológia pre prekladateľov (rusistov a ukrajínistov)*. Prešov : FF PU v Prešove.
- LEVICKÁ, J. 2006. Teoretické východiská budovania terminologickej databázy. In: *Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie terminologických, prekladových a výkladových slovníkov*. Bratislava : AnaPres, s. 73 – 79.
- LIPSKÁ, E. 2006. Ťažkosti pri prekladaní skratiek v oblasti ruských medicínskych textov. In: *Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie terminologických, prekladových a výkladových slovníkov*. Bratislava : AnaPres, s.159-176.
- ONDRUS, P. 1972. *Slovenská lexikológia II. Náuka o slovnej zásobe*. Bratislava : SPN.
- ORGOŇOVÁ, O. – BOHUNICKÁ, A. 2012. *Lexikológia slovenčiny*. Praha : Columbus.
- OSTRIHOŇOVÁ, A. 2006. Niekoľko poznámok k prekladu špecifických medicínskych textov. In: *Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie terminologických, prekladových a výkladových slovníkov*. Bratislava : AnaPres, s. 177-180.

- RIPKA, I. – IMRICHOVÁ, M. 2011. *Kapitoly z lexikológie a lexikografie. Učebné texty*. Prešov : Vydavateľstvo PU.
- SEMAKOVÁ, S. 2006. Praktické otázky prekladania medicínskych textov z angličtiny a ruštiny a do angličtiny a do ruštiny. In: *Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie terminologických, prekladových a výkladových slovníkov*. Bratislava : AnaPres, s. 145-157.
- SMETANOVÁ, M. 2010. Rusko-slovenský glosár vybraných medicínskych termínov. In: *Jazyk a kultúra*, č. 1/2010.
- ŠVAGROVSKÝ, Š. 2006. Prvé pokusy o slovenskú lekársku a lekárnickú terminológiu. In: *Odborný preklad 2. Materiály zo seminárov Tvorba a využívanie terminologických, prekladových a výkladových slovníkov*. Bratislava : Ana Pres, s.127-136.
- VOJTEKOVÁ, M. 2013. Lingvistické aspekty prekladu s dôrazom na kategóriu stupňovania adjektív. In: Hostová, I. – Gavurová, M. – Smetanová, M. (eds.): *Zrkadlá translatológie I: Preklad ako nástroj komunikácie: všeobecná translatológia, odborný preklad, tlmočenie a didaktika translatológie*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 205-216.

PREBERANIE CUDZÍCH SLOV Z OBLASTI SPOLOČENSKO-POLITICKEJ LEXIKY A ICH ADAPTÁCIA V SÚČASNOM RUSKOM A SLOVENSKOM JAZYKU

Eva Molnárová

Katedra germanistiky FHV UMB

Abstract

Der politische Wortschatz ist einer der wichtigsten Aspekte der Forschung von Sprache in der Politik. Dieser Artikel hat vor, die Entlehnungen der Fremdwörter und ihre Adaptation im Russischen und Slowakischen zu untersuchen.

1 Dynamické tendencie v spoločensko-politickej lexike

Jazyk je zložitý dynamický systém a lexikálna rovina je považovaná za jeho najdynamickejšiu vrstvu. „*Dynamiku lexikálnej zásoby vnímame nielen ako kvantitatívny nárast jej jednotiek, ale najmä ich nepretržitú štruktúru a reštruktúru, adaptáciu a readaptáciu, ktoré sa uskutočňujú v súlade s novými komunikačnými potrebami*“ (Hrčková, 2010, s. 12). Faktory jazykovej dynamiky podľa Ľ. Kralčáka (1997, s. 283-292) môžeme rozdeliť na mimojazykové (extralingválne), medzijazykové (interlingválne) a vnútrojazykové (intralingválne). K extralingválnym faktorom patria:

- všeobecný spoločenský poriadok;
- politické zmeny;
- sociálne zmeny;
- vývin komunikačných sfér;
- vývin kultúrneho vedomia.

Interlingválne faktory odrážajú vzťah ku kontaktoým a nekontaktoým jazykom. Medzi rozhodujúce *intralingválne faktory* patrí jazykovostratifikačná dynamika (vzťah medzi varietami národného jazyka), funkčnoštýlová dynamika (vývin funkčných štýlov spisovného jazyka) a jazykovoštruktúrna dynamika (vnútrojazykové vývinové tendencie) (porov. Kralčák, 1997).

Z politických zmien majú výraznejší vplyv na dynamiku spoločenských procesov a následne aj dynamiku slovnej zásoby najmä zlomové politické zmeny. K takýmto zmenám určite patria aj zmeny z konca 20. storočia, akými boli napr. perestrojka, pád totalitného režimu, vznik samostatnej Slovenskej republiky, rozpad Sovietskeho zväzu a vznik Ruskej federácie, ktoré mali priamy vplyv aj na jazykové procesy prebiehajúce v spoločensko-politickej lexike (ďalej SPL). Bez takýchto zmien by nemali takú vysokú frekvenciu používania na Slovensku a v Rusku slová *privatizácia* (46 089 výskytov v SNK, 6528 výskytov v NKRJ), *trhové hospodárstvo*, *stredopravá strana*, *súдруh a socialistické vlastníctvo* by sa nestali historizmami. Pádom totalitného režimu sa zmenila aj dynamika vzťahu slovenčiny a ruštiny, vznikli nové kvalitatívne podmienky pre medzijazykové vzťahy, kedy ruština bola vytlačená do úzadia angličtinou.

V diachrónnom aspekte sa spoločensko-politická lexika, ktorá pomenúva politické pojmy, prejavila ako najdynamickejšia, najaktívnejšia časť slovnej zásoby, ktorá rýchlo reaguje na zmeny v spoločensko-politickej a ideologickej oblasti, čo by sme mohli preukázať napr. analýzou slovníkových definícií v starších a súčasných vydaniach. Špecifickým slovníkom je Krátky slovník politického jazyka (Bakerkinová, 2002), v ktorom zároveň s lingvistickou informáciou je uvádzaný aj historický kontext. Tak napr. politéma *партия* (slov. *strana*) je definovaná ako:

1. Политическая организация, состоящая из группы единомышленников, связанных общими интересами, программой, методами и формами политической деятельности, основной целью которой является завоевание власти. *Правящая партия. Левые партии. (...) Политические партии следует отличать от политических движений, которые не имеют характерных для партий организационных структур и детально разработанной программы действий.*

2. Согласно теории В. И. Ленина – организация, состоящая из революционеров по профессии и руководимая политическими вождями всего народа. *Партия должна объединять людей, профессионально занимающихся революционной деятельностью. Перед этим общим признаком членов такой организации должно совершенно стираться всякое различие рабочих и интеллигентов, не говоря уже о различии отдельных профессий тех и других“* (Бакеркина, 2002, s. 194).

Nové formy spoločenských vzťahov nachádzajú svoj odraz v rôznych jazykových procesoch: v sémantických zmenách, v slovotvorných neologizmoch, v osvojovaní si väčšieho množstva prevzatých slov (výpožičky z iných jazykov). Nové slová, zafixované v konkrétnom časovom zlome, najvýraznejšie odrážajú procesy dynamického rozvoja jazykového systému. V konečnom dôsledku je potrebná ich lingvistická interpretácia.

Naše výskumy preukazujú (Molnárová, 2013), že v súčasnej spoločensko-politickej lexike prebiehajú nasledovné procesy, ktoré určujú charakter jej dynamiky:

- preberanie cudzích slov;
 - tvorba nových pomenovaní (neologizácia)
- (potreba pomenovania nových politických reálií, vznik jazykových jednotiek ako výsledok slovotvorných procesov, vznik okazionalizmov);
- zmena sémantiky už existujúcich slov a slovných spojení
- (návrat starých lexikálnych politém, politizácia jazykových jednotiek, ktoré pôvodne nepatrili do SPL, zmena významu politém, zmena hodnotiacich parametrov);
- procesy vypadnutia jazykových jednotiek zo SPL
- (depolitizácia významu slov, deaktualizácia lexikálnych jednotiek).

V tomto príspevku sa budeme venovať výhradne procesu preberania cudzích slov. Teoretické tvrdenia dokladáme príkladmi zo Slovenského národného korpusu (ďalej SNK), Národného korpusu ruského jazyka (ďalej NKRJ) a počítačového korpusu textov ruských novín konca 20. stor. (ďalej KKTRG), čiže z reprezentatívnych elektronických súborov jazykových dát. Zameriavame sa najmä na publicistické, resp. mediálne texty, preto v ruštine uvádzame údaje o počte výskytov politém v základnom a zároveň v publicistickom korpuse. Z týchto zdrojov získavame štatistické údaje k jednotlivým skúmaným lexikálnym jednotkám.

2 Preberanie cudzích slov

Jedným z dôležitých spôsobov dopĺňania slov spoločensko-politickej lexiky je *preberanie cudzích slov*. Súčasné výskumy v Rusku preukázali, že až 50% slov SPL a najmä SPT sú prevzaté slová, a až 82% z nich predstavujú internacionalizmy (Vorobiovová, 2000, s. 154). Vyplýva to zrejme aj z faktu, že *„pomerne všeobecná (k univerzáliám smerujúca) je tendencia, že terminologické významy internacionalizmov vykazujú formálnu kongruentnosť a obsahovú ekvivalentnosť, a to v príbuzných aj*

v nepříbuzných jazycích, kým formálna kongruentnosť a obsahová (významová) ekvivalentnosť prestáva platiť pri metonymických a metaforických prenosoch sprevádzajúcich prechod internacionálnej lexémy jedného jazyka do sféry použitia v bežnom jazyku, napríklad vo funkcii expresívneho jazykového prostriedku (Buzássyová, 1997, s. 70).

Politika sa vždy formuje v rámci určitej ideológie, a preto prechod na nový politický systém, zmena ideologických východísk priviedli Rusko a Slovensko k zblíženiu sa so „západnými“ európskymi krajinami a formovanie nových politických štruktúr a nominácií štátnej správy podmienilo koordináciu s politickými štruktúrami a nomináciami charakteristickými pre krajiny s demokratickým systémom vládnutia.

Prevzaté slová sa neobjavujú v ruštine a slovenčine vždy iba jednotlivo, ale práve že v oblasti SPL zaznamenávame prienik určitých „mikrosystémov“, napr. lexikálno-sémantická skupina štátnej správy, politického vládnutia, čiže realizácie politickej moci. Oblasť SPL sa rozširuje aj vďaka novým spoločenským štruktúram vznikajúcim v poslednej dobe, napr. neziskovým organizáciám, ktoré získali pomenovanie „tretieho sektora“ a čoraz častejšie sa stávajú predmetom spoločenskej činnosti.

V súčasnosti sa stal jednou z národných ideí *konštitucionalizmus* (29 výskytov v SNK, 42 v základnom NKRJ). Vo všeobecnom ponímaní predstavuje táto politéma ústavnosť a pre súčasný konštitucionalizmus je charakteristická „*akcentace úsilí o plné uplatnění politických, státoprávních a etických principů demokracie, lidských práv a občanských slobod v kontextu k procesu mezinárodní evropské a celosvětové integrace*“ (Adamová, 2002, s. 105).

Okrem termínu konštitucionalizmus je v ruštine používaný zároveň termín конституция, kým v slovenčine koexistuje domáci termín ústava a internacionalizmus konštitúcia, pričom prevláda používanie termínu domáceho pôvodu aj v odborných kruhoch (výskyt v SNK – ústava 19 100, konštitúcia 1 356, t. j. pomer cca 14,8 : 1).

Je jednoznačné, že v súvislosti s ústavou sa stretávame s nomináciami *prezident* (rus. *президент*), *viceprezident* (rus. *вице-президент*), *senátor* (rus. *сенатор*), *gubernátor* (rus. *губернатор*). Postupne s rozvojom politického systému a z jeho väčšou zložitosťou sa stretávame s lexémami *inaugurácia* (rus. *инаугурация*), *impeachment* (rus. *импичмент*), *lobby* (rus. *лобби*), ktoré sú preberané z angličtiny do ruštiny a slovenčiny.

Kým termín *gubernátor* v slovenčine dodnes označuje zahraničnú reáliu, v ruštine *губернатор* pomenúval v 18. a 19. stor. reálie domáce. Opačne je to v prípade politémy *президент*, ktorá do 80-tych rokov 20. stor. v ruskom jazyku označovala zahraničnú reáliu a, hoci je latinského pôvodu, prešla do ruštiny prostredníctvom nemčiny (Švedovová, 2008, s. 721). V slovenčine termín *президент* označoval hlavu ČSSR, čiže spoločného štátu Čechov a Slovákov. V súčasnosti má v oboch jazykoch dva významy:

„1. В странах с республиканской формой правления: глава государства.

2. Глава некоторых научных учреждений, обществ, выборный руководитель какой-н. организации. II. Академии наук, п. фирмы, компании“ (Шведова, 2008, s. 721).

V politologickom slovníku I. I. Sanžarevského (http://www.polit-gloss.narod.ru/01_p.htm) je politéma *президент* definovaná nasledovne:

ПРЕЗИДЕНТ (от лат. praesidens, букв. – сидящий впереди)

- в большинстве современных государств – выборный глава государства;

- в ряде общественных и научных учреждений, организаций (в т. ч. международных) выборный председатель исполнительного органа.

Lexéma *президент* je veľmi frekventovaná (272 727 výskytov v SNK, 52 633 výskytov v publicistickom korpuse NKRJ a 11 479 v základnom korpuse NKRJ), keďže označuje najvyššiu formu personifikovanej moci, nachádza sa v oficiálnych dokumentoch (napr. Ústave SR, Ústave RF), v publicistických ale aj umeleckých textoch, kde však príberá rôzne textové konotácie.

V oboch korpusoch najväčší výskyt zaznamenávame v publicistických textoch informatívneho charakteru (napr. v SNK je to až 256 384 výskytov zo 272 727, t. j. 94%) a v počítačovom korpuse textov ruských novín konca 20. stor. je medzi 100 najfrekventovanejšími slovami na 58. mieste (Компьютерный корпус текстов русских газет конца XX-ого века, МГУ им. Ломоносова).

Медведев стал президентом, но он не стал полноправным царем. Поэтому весь переходный период Путин царем быть не перестанет», – отметил эксперт. «Новый Регион»: В России уже слагаются анекдоты о двоевластии. Кто все-таки главнее – экс-президент или экс-первый

вице-премьер? Виталий Иванов: На ближайшую перспективу главным будет Владимир Путин. Медведев пока только вступает в должность. Передача власти будет идти в течение некоторого времени. [В России в ближайшие полтора года будет два царя // Новый регион 2, 2008.03.11]

*Výmena strán aj **prezidenta** znamenala zmenu zabehaného modelu. Kapitalizmus však zaviedol neoliberalný model, ktorý hovorí, že obmena sa môže diať výlučne v rámci tohto modelu. Môže sa teda zmeniť strana, dominantná postava aj **prezident**, stále to však bude len v rámci nasledovania neoliberalnej schémy. Prevážil v tejto rovnici niektorý z činiteľov? – Dnes neexistuje jediná odpoveď na otázku, prečo je väčšina vlád ľavicových.* [Nové slovo, 2010-08-10]

V prípade tejto politémy ide o „plnohodnotné“ prevzatie, t. j. začlenenie prevzatého slova do systému slovnej zásoby súčasného ruského a slovenského jazyka, čoho dôkazom je, že sa stáva aj derivačným základom – v ruštine президентский, президентство, президентствовать, v slovenčine prezidentský. Počet výskytov derivátov v národných korpusoch je zobrazený v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka č. 1: Deriváty politémy prezident

	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.	SNK
президентский	3 799	11 797	-
президентско	301	761	-
президентствовать	7	12	-
prezidentský	-	-	36 631

Na základe potreby označenia nového politického javu, spojeného s menovaním do funkcie prezidenta je z angličtiny prevzatá politéma latinského pôvodu *inaugurácia* (2180 výskytov v SNK, 743 výskytov v publicistickom korpuse NKRJ a 106 v základnom korpuse NKRJ), čo pre ruštinu znamená najmä „торжественное вступление в должность главы государства“ (Бакеркина, 2002, s. 107), keďže v slovenčine je význam oveľa širší a môže mať v podstate význam ktoréhokoľvek slávnostného úvodu do funkcie, aj v prenesenom význame. Rozšírenie významu v slovenčine sa stalo výsledkom sémantickej adaptácie. V publicistických textoch, ale aj

v obidvoch národných korpusoch sa stretávame so spojeniami *inaugurácia rektora, inaugurácia profesora, inaugurácia novej kolekcie diel A. Warhola, inaugurácia slovenských eurových mincí*.

*Как убедился корреспондент «Нового Региона», дожидаться мартовских выборов и майской **инаугурации** никто не намерен – Дмитрия Медведева уже сейчас охраняют как всенародно избранного главу Российской Федерации. [Как бы чего не вышло: Медведева в Екатеринбурге оберегали даже от приглашенных журналистов (ФОТО) // Новый регион 2, 2008.02.05]*

*Brusel ovládli slovenské oslavy. Definitívne „áno“ slovenskému vstupu do eurozóny odštartovalo oslavy, ktoré prebiehajú priamo v Bruseli. Začínajú slávnostnou **inauguráciou** slovenských eurových mincí v budove Rady EÚ, odkiaľ sa presunú na prilahlé Schumanove námestie, kde sú naplánované slávnostné prejavy a hudobné vystúpenia. [Raková, Ľ., Králíček, T. Slovensko pozná konverzný kurz. Hospodárske noviny, 08.07. 2008]*

V RF sa v súčasnosti používa politéma *inaugurácia* na označenie slávnostného nástúpenia do úradu nielen prezidenta, ale aj predstaviteľov miestnych orgánov štátnej správy:

*Во вторник в Саратове состоится **инаугурация** нового губернатора области Павла Ипатова, ставшего первым главой региона, избранным региональными депутатами в рамках нового закона о выборах региональных лидеров. [Татьяна ВИТЕБСКАЯ. Павел Ипатов: 'Я буду опираться на ресурсы партии' // Известия, 2007.12.24]*

Ďalším prevzatým slovom v súvislosti s politémou prezident je impeachment (rus. импичмент) (256 výskytov v SNK, 114 výskytov v publicistickom korpuse NKJRJ a 83 v základnom korpuse NKJRJ). Podnetom pre prienik tohto anglicizmu do oboch jazykov bol impeachment amerického prezidenta Billa Clintona. Kým v slovenčine sa neadaptovalo, o čom svedčí aj jeho existencia v pôvodnom anglickom tvare a používanie najmä so zahraničnými reáliami, v ruštine zaznamenávame jeho použitie napr. v spojitosti s Borisom Jeľcinom:

*Расхлебывает всё народ. Вместо того, чтобы обновлять производственные мощности, создавать рабочие места, помогать бедным, мы из скудного бюджета России платим Чечне. Не Ельцин со своего кармана и не его окружение, затеявшие в нарушение всех законов войну! На неё, как было доказано комиссией по **импичменту** Ельцину, ушли умопомрачительные суммы. Там ухнуло не меньше трех годовых бюджетов России. Теперь страна поставлена перед необходимостью восстановления экономики своего субъекта. Под эту статью туда уже не раз выделялись средства из российского бюджета, но после выяснялось, что они ушли на иные цели. [Оборотни первой волны (2003) // «Завтра», 2003.08.06]*

Anglicizmus *lobby* (vrátane od neho odvodených slov) je používaný rovnako na stránkach slovenských aj ruských novín (1195 výskytov v SNK, 569 výskytov v publicistickom korpuse NKRJ a 193 v základnom korpuse NKRJ) v súvislosti s politickou scénou. V procese jeho adaptácie môžeme najmä v ruštine zaznamenať zmenu hodnotiaceho komponentu významu. V období existencie ZSSR sa táto lexéma vyznačovala jednoznačne negatívnou konotáciou, keďže označovala zahraničnú reáliu krajiny kapitalistického systému „система контор и агентов монополий при законодательных органах США, оказывающих непосредственное давление на законодателей и чиновников“ (Ошеева, 2004, s. 134). Po prelome sa pod vplyvom zmien záporná konotácia zmiernila a dokonca nachádzame texty s pozitívnym hodnotením tohto javu:

Стоит последовать примеру цивилизованных стран и узаконить такие формы политического сотрудничества, как лоббизм [Огонек, 1991, № 35].

V súčasnosti sa používa táto lexéma v slovenčine aj v ruštine v negatívnom alebo neutrálnom význame. Svedčí o tom napr. aj nasledovná slovníková definícia a príklad z korpusu:

„ЛОББИ. Группа представителей экономически сильных структур, оказывающих влияние на государственную политику“ (Шведова, 2008, s. 413).

*Podmienkou obnovenia hospodárskeho rastu je obnovenie normálneho fungovania finančného sektora. Otázkou však je, aké budú konkrétne dohody. Kozmetické úpravy nepomôžu. Podnikatelia a ich **loby** budú určite veľmi silno na politikov tlačiť, aby neviditeľná ruka trhu mala čo najväčšiu voľnosť. Finančná kríza a recesia? To je pre mnohých z nich len dočasná nehoda, ktorá s pomocou vlád časom prehrmí. [Jozef Hajster. Aj Wall Street má Fruniho. Nové slovo, 2010-08-10]*

V súčasnosti už došlo k začleneniu prevzatého slova *lobby* do systému slovnej zásoby súčasného ruského a slovenského jazyka, o čom svedčia aj nasledovné deriváty:

- лоббировать, лоббироваться, лоббирование, лоббист, суперлоббист, лоббистский, лоббизм, пролоббировать, лоббинг;
- lobizmus, lobať, lobista, lobovanie, lobistický, lobovací.

K prevzatým slovám patria aj politémy *koalícia* a *opozícia*, ktorých výskyt v slovenskom a ruskom jazyku je výrazne odlišný, ako to ukazuje nasledujúca tabuľka:

Tabuľka č. 2: Politémy koalícia a opozícia

	SNK	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.
koalícia/коалиция	79 082	366	881
opozícia/оппозиция	52 798	4 235	9 088

V SNK zaznamenávame výskyt slova *koalícia* väčšinou v politickom kontexte, čiže ho môžeme označiť za jednoznačnú politému. Na Slovensku je pre politické strany typické spájať sa do koalícií s cieľom vytvorenia vlády, prípadne získania dostatočného počtu voličských hlasov, aby si strany zaistili poslanecké miesta v parlamente. Z tohto dôvodu prevažujú texty z domácej politickej scény, ale zároveň je politéma *koalícia* používaná aj v súvislosti so zahraničím. Na rozdiel od ruského korpusu sa len 1-krát vyskytol pojem koalícia v kontexte, v ktorom ho nemôžeme pokladať za politému, ale len za slovo všeobecnej slovnej zásoby.

Vládna koalícia je stabilná a mechanizmy jej fungovania sú dostatočne efektívne na to, aby vyriešili každú prípadnú krízu. [Prejav predsedu vlády SR a strany SMER – sociálna demokracia Roberta Fica 4. júla 2008 pri

príležitosti druhého výročia vytvorenia súčasnej vlády Slovenskej republiky
In: Nové slovo.]

V Rusku je politéma *koalícia* spájaná najmä so zahraničnými reáliami, keďže pre ruské politické strany nepredstavujú koaličné bloky prevažujúcu formu vládnutia a z tohto dôvodu sa politéma koalícia v súvislosti s domácou politickou scénou vyskytla len 3-krát.

*В самой Думе, к примеру, возможна **большая коалиция** «ЕР» и «СР» – их объединяет Путин.* [Александр Гамов. Никита Михалков: Не надо долго праздновать // Комсомольская правда, 2007.12.04]

Politéma *opozícia* sa líši okrem počtu výskytov v korpusoch už v definícii v politologických slovníkoch. Kým v ruštine sa na prvom mieste uvádza význam „Несогласие с чьими-н. взглядами, действиями“ a až ako druhý význam „Группа лиц внутри какого-н. общества, организации, ведущая политику несогласия с кем-чем-н., противодействия кому-чему-н.“ (Бакеркина, 2002, s. 185), v slovenčine prevláda definovanie opozície ako skupiny ľudí, politickej strany, politického hnutia zastávajúceho a presadzujúceho legálnymi (prípadne aj nelegálnymi) prostriedkami politiku odlišnú alebo alternatívnu od politiky vlády, parlamentu alebo orgánu územnej samosprávy (podľa Adamová, 2001, s. 149). V prípade politémy *оппозиция* zaznamenávame síce v NK RJ frekventovanejší výskyt ako pri politéme *koalícia*, ale v mnohých prípadoch vystupuje aj ako slovo všeobecnej slovnej zásoby s významom protikladný.

Markantný rozdiel zaznamenávame aj v počte výskytov politémy *parlament*.

Tabuľka č. 3: *Politéma parlament (č. 1)*

	SNK	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.
parlament/парламент	141 921	1458	4 293

Kým v slovenčine sa táto politéma používa rovnako v súvislosti s domácimi ako aj zahraničnými politickými reáliami, v ruštine sa spája najmä so zahraničím, prípadne s regionálnymi parlamentami:

*Студент юридического факультета Ивановского государственного университета Дмитрий Суконкин обратился в областной суд с требованием распустить **региональный парламент**. [В Приамурье и Ивановской области парламенты избраны досрочно // РИА Новости, 2008.02.28]*

Pri skúmaní výskytu tejto politémy v označení najvyššieho zákonodárneho orgánu RF sa frekvencia výskytu ešte znížila, čo je dané častejším používaním domáceho úradného pomenovania tohto orgánu – Федеральное Собрание, v skratke ФС РФ.

Tabuľka č. 4: *Politéma parlament (č. 2)*

	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.
парламент РФ	5	8
парламент России	2	12
Парламент Российской Федерации	2	0

*В нашей Конституции сказано по-другому: Федеральное Собрание — **парламент РФ** — состоит из двух палат. [Николай Троцкий. Бундесрат на русский лад (1995) // «Общая газета», 1995.07.26]*

V 90-tych rokoch 20. stor. patrila k frekventovaným cudzím slovám v ruštine aj politéma *электорат* (Krysin, 2004, s. 155), ktorá je jednou zo základných politém patriacich podľa tematickej klasifikácie k SPL spojenej s vnútornou politikou, konkrétnejšie k okruhu volieb. Jej používanie súviselo s kvalitatívnymi zmenami politického systému, resp. volebného systému a jeho približovaním sa k systému západných krajín. V slovenčine na rozdiel od ruštiny mala táto politéma výsostne odborné použitie v politologických kruhoch. Aj z tohto dôvodu nás zaujímala jeho frekvencia výskytu v národných korpusoch. Porovnali sme ju s domácimi ekvivalentami.

Tabuľka č. 5: *Politémy elektorát, volič*

	SNK	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.
электорат/электорат	510	628	2 056
волищ/избиратель	58 397	3 481	8 853

Ako vyplýva z tabuľky, výskyt domácich ekvivalentov jednoznačne prevláda v obidvoch jazykoch nad výskytom prevzatých politém. Životaschopnosť cudzích slov, ktoré prenikli do oblasti politiky v 90-tych rokoch je rôzna. Mnohé z nich sa používajú dodnes (rus. *мэр, мэрия, саммит*, slov. *summit, konsenzus*), niektoré nahradili domáce politémy (rus. *консенсус – согласие, электорат – избиратель*). Politémy *oligarcha* (rus. *олигарх*), *oligarchia* (rus. *олигархия*), ktoré aktualizovali svoje sémy v ruskej a slovenskej SPL taktiež koncom 20. stor., síce nepatria k politémam s vysokými výskytmi, ale v komparatívnom rusko-slovenskom pláne je ich výskyt zaujímavý.

Tabuľka č. 6: Politémy *oligarcha, oligarchia*

	SNK	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.
oligarcha/олигарх	413	299	1223
oligarchia/олигархия	570	89	64

Ako vidíme v tabuľke, v SNK je počet výskytov politém *oligarchia* ako *oligarcha* porovnateľný, kým v NKRJ jednoznačne prevláda politéma *oligarcha*. V SNK pritom zaznamenávame túto politému iba v spojení s ruskou spoločensko-politickou scénou, prípadne v historickom kontexte.

Postkomunistické Rusko opätovne prinieslo do slovníka slovo „oligarcha“, označujúce mužov, ktorí dokázali vďaka svojim politickým konexiám rozprávkovo zbohatnúť na rozdávaní štátneho majetku nazvanom „privatizácia“. No aj túto rozprávkovo bohatí Rusi, ktorí za Borisa Jeľcina prakticky vládli krajine, sa začínajú obávať – finančná kríza ohrozuje ich majetky a pre mnohých je záchranou opäť len štát. [Hollý, M. Koniec oligarchov? Nové slovo.]

Z NKRJ vyberáme príklad, ktorý spája politému *oligarcha* s politémou *мос* a poukazuje na jej realizáciu na vrchole pyramídy politického systému Ruskej federácie, čiže sa týka „tandemu“ Putin – Medvedev.

Значит ли это, что марионетка ускользает из рук кукловода? Было бы ошибкой думать, что раз Путин все еще чрезвычайно популярен, Медведев будет просто изображать из себя английскую королеву, указывает газета. Медведев – это не абы кто. Он глава

«Газпрома», **олигарх**, завладевший одним из главных богатств России. И хотя официально дебатов в России нет, они всю разворачиваются в правящих кругах, где существует глубокая пропасть между либеральными и дирижистскими течениями. России предстоит делать выбор еще много раз, прогнозирует эксперт Жан-Марсель Бугеро. Как пишет *Le Figaro*, «логика» **власти** в России должна подтолкнуть Медведева к тому, чтобы вырваться из объятий предшественника и построить собственную основу **власти**, потому что «невозможно представить, чтобы в России президент ходил за указаниями к премьер-министру». [Зарубежная пресса: Волошин и Абрамович помогут Медведеву взять власть // Новый регион 2, 2008.03.03]

Medzi slová, ktoré boli do ruštiny a slovenčiny prevzaté až v posledných rokoch a súvisia s politickým systémom „západných“ krajín nesporne patrí *ombudsman* (rus. омбудсмен).

Ombudsman, ochrana ľudských a občianskych práv, má vyplniť medzeru v systéme právnej ochrany v štáte (podľa Adamová, 2001, s. 148).

„Омбудсмен, а. м. [швед. ombudsman представитель чьих-н. интересов]. Лицо уполномоченное парламентом осуществлять контроль за соблюдением законных прав и интересов граждан в деятельности органов исполнительной власти и должностных лиц <...>“ (Бакеркина, 2002, с. 184).

Táto funkcia vznikla v roku 1809 vo Švédsku a prvý ombudsman mimo škandinávskych krajín bol menovaný do funkcie až v r. 1959 v Nemecku. V súčasnosti existuje táto inštitúcia vo viac ako 30 krajinách. Je však dôležité poznamenať, že v nomenklatúrnom systéme funkcií v Ruskej federácii je oficiálnym pomenovaním *уполномоченный по правам человека* a nominácia *омбудсмен* sa používa ako neoficiálna. V ruských masmédiách sa stretávame aj s prípadmi kontaminácie *омбудсмен по правам человека*, ktorej vznik je spojený so snahou používať nové cudzie slovo, ale zároveň uvádzať jeho výklad. Z uvedených skutočností vyplýva, že počet výskytov politému ombudsman bude vyšší v slovenčine ako v ruštine:

Tabuľka č. 7: Politéma ombudsman

	SNK	NKRJ – zákl.	NKRJ – publ.
ombudsman/омбудсмен	2632	115	176

Príklad z korpusu:

*„Až 90 percent sťažností na túto oblasť je neopodstatnených,“ uzatvára Milan Michalič. Pomôcť môže aj verejný ochranca práv. S osobitnou sťažnosťou, podnetom na orgány verejnej správy vám môže pomôcť aj verejný ochranca práv - **ombudsman**. Môže sa na neho obrátiť každý, kto sa domnieva, že pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánu verejnej správy boli porušené základné práva a slobody v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu. [Pomôcť môže aj verejný ochranca práv. Hospodárske noviny, 16.09.2009]*

3 Záver

Preberanie cudzích slov je len jedným z dynamických procesov prebiehajúcich v súčasnej spoločensko-politickej lexike. V našom príspevku sme chceli poukázať na adaptáciu internacionalizmov počas dlhšieho časového obdobia v dvoch príbuzných jazykoch, v jazykoch dvoch štátov s podobnými politickými systémami, keďže táto problematika má interdisciplinárny charakter a politické skutočnosti majú priamy vplyv na SPL. Zamerali sme sa najmä na politémy, ktorých lingvistická interpretácia je už pomerne ustálená a poukázali sme na rozdiely, prípadne zhody v lexikálnej oblasti. Na záver by sme chceli zdôrazniť, že dôležitú úlohu v rozvoji politickej lexiky konca 20. a začiatku 21. stor. zohrávajú masmédiá, ktoré sú v podstate základnou pôdou realizácie politickej komunikácie a markerom dynamických procesov prebiehajúcich v SPL.

Použitá literatúra

ADAMOVÁ, K. a kol. 2001. *Politologický slovník*. Praha : C. H. Beck.
BUZÁSSYOVÁ, K. 1997. Slovenčina ako stredoeurópsky jazyk (Na okraj protikladu domáce/cudzie). In: *Sociolinguistica Slovaca, 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Bratislava : Veda, 1997, s. 69-79.
HRČKOVÁ, M. 2010. K problematike neológie (na materiáli súčasného ruského jazyka). Nitra : FF UKF, 2010.

- KRALČÁK, Ľ. 1997. K otázkam dynamiky súčasnej slovenčiny a jej faktorov. In: *Sociolinguistica Slovaca*, 3. *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektivy*. Bratislava : Veda, 1997, s. 283-292.
- MOLNÁROVÁ, E. 2013. Spoločensko-politická lexika z kontrastívneho aspektu. Ban. Bystrica : FHV UMB.
- Slovník súčasného slovenského jazyka*. A-G. 2006. Red. K. Buzássyová, A. Jarošová. Bratislava : Veda.
- Slovenský národný korpus – prim-5.0-public-all. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV. [online] Dostupné na: <http://korpus.juls.savba.sk>.
- БАКЕРКИНА, В. В. – ШЕСТАКОВА, Л. Л. 2002. *Краткий словарь политического языка*. Москва : Русские словари.
- ВОРОБЬЕВА, О. И. 2000. *Политический язык: Семантика, таксономия, функции*. Дис. ... д-ра. филол. наук. Москва.
- КРЫСИН, Л. П. 2004. *Русское слово, свое и чужое: Исследования по современному русскому языку и социолингвистике*. Москва : Языки славянской культуры.
- Национальный корпус русского языка. [online] Dostupné na: <http://www.ruscorpora.ru/>.
- САНЖАРЕВСКИЙ, И. И. *Политическая наука: словарь-справочник*. [online], [citované 06.09. 2011]. Dostupné na internete: < <http://www.polit-gloss.narod.ru>>
- ШВЕДОВА, Н. Ю. 2008. *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов*. Москва : Изд. центр Азбуковник.

ÚLOHA SÚDNEHO PREKLADATEĽA V PROCESE MEDZINÁRODNÝCH OSVOJENÍ PRI PREKLADE ADOPČNÉHO SPISU ZO ŠVÉDSKEHO JAZYKA¹

Katarína Motyková

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstract

Der vorliegende Aufsatz befasst sich mit der Aufgabe der beeidigten ÜbersetzerInnen im Rahmen von internationalen Adoptionen am Beispiel der Übersetzung des Adoptionsaktes aus der schwedischen in die slowakische Sprache. Den Adoptionsakt und die darin enthaltenen Dokumente präsentiere ich als plausibles Musterbild einer komplexen Übersetzung bei der Ausbildung der künftigen ÜbersetzerInnen vor, indem ich die Äquivalenzbeziehungen im Sinne von Koller (d.h. die denotative, konnotative, textnormative, pragmatische) zwischen den ausgewählten Ausdrücken aus den Ausgangstexten und Zieltexten zu zeigen versuche.

1 Úvod

Súdny prekladateľ pôsobiaci v procese medzinárodnej adopcie sa dostáva v prípade prekladu adopčného spisu do kontaktu s rôznymi typmi textov. V predložennom odbornom článku sa nepokúšam o návod a hľadanie prekladateľských riešení, skôr o upozornenie na jednotlivé problematické momenty, ktorým sa prekladateľ zo švédskeho jazyka v medzinárodnom adopčnom procese určite nevyhne. Prekladateľský úkon, ktorým je preklad adopčného spisu žiadateľov občanov Švédskeho kráľovstva a ktorý na tomto mieste prostredníctvom ilustratívnych príkladov, no ani zďaleka nie všetkých, prekladateľských problémov predstavujem, je komplexný a vyžaduje si rovnako komplexného, kompetentného prekladateľa.² Práve preto by som adopčný spis ako súbor východiskových textov navrhla ako vhodný príklad v procese vzdelávania najmä súdnych prekladateľov, pretože konfrontáciu

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

² Porovnaj Rakšányiová: Transkultúrne prvky v preklade. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, 2005, s. 115-128.

prekladateľa s takým sumárnym prekladateľským zadáním vnímam ako vhodnú ukážku živého východiskového textu, pri ktorom je evidentné, že jeden objednaný prekladateľský úkon môže byť tvorený súhrnom čiastkových prekladov, ku ktorým treba pristupovať individuálne s dôrazom na riešenie žánrovo špecifických a terminologických problémov.

Gáborová³ zadefinovala štyri základné piliere pri vzdelávaní tlmočníkov, jej definície by sa však podľa mňa dali uplatniť aj pri vzdelávaní budúcich prekladateľov. Ako prvý pilier uvádza širokospektrálne ovládanie materinského jazyka, ďalej zvládnutie cudzieho jazyka „na úrovniach odborne rôznorodej komunikácie a pojmového aparátu“⁴, ako aj znalosť kultúrne-špecifickej problematiky oboch jazykových oblastí (slovenskej i švédskej) a v neposlednom rade odbornej kompetencie tlmočníka. Predpokladom zrelého súdneho prekladateľa je jeho komplexnosť, inými slovami, zvládnutie všetkých štyroch spomínaných pilierov. Rakšányiová uvádza v tomto zmysle osem kompetencií prekladateľa: jazykovú, pragmatickú, diskurzívnu, strategickú, komunikatívnu, sociálnu, rešeršnú a verifikačnú.⁵ V mnou predstavenom prípade sa stretávame s rôznymi typmi východiskových textov, s rôznymi tematickými doménami, čo zo strany prekladateľa provokuje a vyžaduje rôzne prístupy a vhodný prekladateľský postup.

2 Text v procese medzinárodných osvojení

Úvodom svojho odborného článku by som rada ponúkla stručný exkurz do problematiky, pričom sa opieram o svoje viacročné skúsenosti súdnej prekladateľky z jazyka švédskeho v danej oblasti. Z európskeho hľadiska upravuje medzinárodné adopcie Dohovor o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach (ďalej len Dohovor), ktorý nadobudol platnosť pre Slovenskú republiku dňa 1.10.2001. Podľa článku 6 Dohovoru určuje vláda Slovenskej republiky za ústredný orgán na vykonávanie úloh, ktoré ukladá tento európsky dohovor, Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže⁶ (ďalej len Centrum). V súlade s článkom 2 Dohovoru plní centrum úlohu ústredného orgánu, ak je Slovenská republika buď štátom pôvodu

³ Gáborová, M.: Základné piliere procesu vzdelávania tlmočníkov švédčiny. In: *Šesť aspektov translácie*. Jana Rakšányiová (ed.). Bratislava : AT Publishing 2008, s. 3.

⁴ Tamže

⁵ Rakšányiová: Transkultúrne prvky v preklade. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, 2005, s. 122.

⁶ <http://www.cipc.sk/index.php?act=osvojenie&appId=22>, [cit. 22. septembra 2013]

dieťaťa s obvyklým pobytom v SR alebo prijímajúcim štátom, pričom si slovenskí žiadatelia osvojujú dieťa s obvyklým pobytom v cudzine.⁷ Pri preklade adopčného spisu zo švédskoho jazyka je pre nás relevantný prvý uvedený prípad. Centrum spolupracuje s partnerskými ústrednými orgánmi a akreditovanými inštitúciami len tých krajín, ktoré sú zmluvnými štátmi Dohovoru. Keďže Švédsko, rovnako ako Slovensko, k Dohovoru pristúpilo, je zmluvným partnerom a žiadajúce akreditované orgány zo Švédska zasielajú na Centrum svoje adopčné spisy s dokumentmi žiadateľov. Tieto adopčné spisy sú preložené súdnym prekladateľom do slovenského jazyka. Proces medzinárodného osvojenia vo Švédsku upravujú viaceré zákony⁸, na tomto mieste však uvádzam len tie najdôležitejšie. Prvým je Zákon č. 191/1997 upravujúci pristúpenie Švédska k Dohovoru o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach – Lag (1997:191) med anledning av Sveriges tillträde till Haagkonventionen om skydd av barn och samarbete vid internationella adoptioner.⁹ Druhým, ktorý uvádzam, je Zákon č. 192/1997 o sprostredkovaní v procese medzinárodných osvojení – Lag om internationell adoptionsförmedling (1997:192).¹⁰ Švédskym pendantom Centra pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže v Slovenskej republike je štátny úrad pre medzinárodné osvojenia Myndigheten för internationella adoptionsfrågor (MIA). Tento úrad je štátnou inštitúciou, ktorá spadá pod švédske ministerstvo sociálnych vecí.¹¹ Úlohy švédskeho ústredného orgánu upravuje zákon č. 769/2004 – Lag 2004:769.¹²

Adopčný spis žiadateľov zo Švédskeho kráľovstva spravidla obsahuje správu o sociálnom zázemí žiadateľov *Medgivandeutredning*, ktorú dopĺňajú odporúčania od známych a rodinných príslušníkov žiadateľov. Samotná správa tvorí podklady na rozhodnutie určeného miestneho sociálneho úradu o súhlase s prijatím dieťaťa narodeného v cudzine s úmyslom budúceho osvojenia podľa kap. 6, § 12 šv. zákona o sociálnej službe Socialtjänstelagen (č. 453/2001). Súčasťou správy je i rozhodnutie *Medgivande*, potvrdenie o rozhodnutí kompetentného sociálneho úradu o súhlase s prijatím dieťaťa

⁷ Tamže

⁸ <http://www.regeringen.se/sb/d/14862/a/175337>, [cit. 22. septembra 2013]

⁹ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1997191-med-anledning-a_sfs-1997-191/, [cit. 22. septembra 2013]

¹⁰ http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1997192-om-internatione_sfs-1997-192/, [cit. 22. septembra 2013]

¹¹ <http://www.mia.eu/sv/>, [cit. 22. septembra 2013]

¹² http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-1997192-om-internatione_sfs-1997-192/, [cit. 22. septembra 2013]

z cudziny s úmyslom osvojiť si ho podľa kap. 6, § 12 švédskeho zákona o sociálnej službe. Súhlas sa zakladá na údajoch zo správy o sociálnom zázemí. Ten, kto si chce osvojiť dieťa z cudzieho štátu, musí postupovať cez akreditovanú organizáciu na sprostredkovanie osvojení podľa § 4 už menovaného švédskeho zákona č. 192/1997 o sprostredkovaní v procese medzinárodných osvojení. Švédsky štátny úrad pre medzinárodné osvojenia (MIA) prešetrí, či je osvojenie v súlade s platnou legislatívou, kým dieťa opustí krajinu svojho pôvodu, a to v prípade, keď nie je nutné postupovať prostredníctvom akreditovanej organizácie. Nasledujú prípadné aktualizácie tohto rozhodnutia. Ďalšími dokumentmi v adopčnom spise sú výpisy z knihy narodení a krstov, sobášny list, potvrdenie o zdravotnom stave perspektívnych osvojiteľov, potvrdenia o prijíme žiadateľa a žiadateľky, fotokópie cestovných pasov žiadateľa a žiadateľky, výpisy zo švédskeho centrálného daňového registra, výpisy zo švédskeho registra trestov, osvedčenia o absolvovaní kurzu pre budúcich adoptívnych rodičov, fotografie rodiny s vysvetlivkami k jednotlivým fotografiám, žiadosť podľa článku 14 Haagskeho dohovoru, potvrdenie o sprostredkovaní, osvedčenie o akreditácii konkrétnej adopčnej organizácie, ktorá v procese osvojenia pôsobí ako sprostredkovateľ. Adopčný spis je opatrený apostillou vo švédskom alebo anglickom jazyku a jeho súčasťou je aj tzv. osobný list a čestné vyhlásenie žiadateľov o súhlase s využívaním ich osobných údajov v procese medzinárodného osvojenia. Keďže pri vykonávaní prekladov v procese osvojenia ide o delikátnu, veľmi subtilnú záležitosť, je potrebné, aby prekladateľ prísne dodržiaval etické zásady, pričom by som na tomto mieste podčiarkla sociálnu kompetenciu prekladateľa¹³, jeho etiku¹⁴ a zároveň rozvíjanie funkčného vzťahu tak zo strany zadávateľa k prekladateľovi ako aj prekladateľa k zadávateľovi.¹⁵

¹³ Rakšányiová: Transkultúrne prvky v preklade. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, 2005, s. 122.

¹⁴ Pozri Rakšányiová, J.: Hieronymova prisaha. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Zuzana Guldánová (ed.), Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave 2012, s. 98 – 111, pozri ďalej Štefková, M.: Niekoľko inšpirácií na zvýšenie jazykovej kultúry legislatívnych textov. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Zuzana Guldánová (ed.), Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave 2012, s. 122-136.

¹⁵ Pozri Guldánová, Zuzana: Zadávatel a jeho postavenie v translačnom procese z pohľadu súdneho tlmočenia/prekladu. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Zuzana Guldánová (ed.), Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave 2012, s. 51-59.

3 Príklady riešenia ekvivalenčných asymetrií

Vilém Flusser, významný český filozof minulého storočia, vo svojej eseji o jazyku a preklade píše: „Překládání nám poskytuje jediný prakticky dosažitelný odstup od jazyka. Poskytuje nám možnost srovnávání různých jazyků.“¹⁶ Flusser ďalej tvrdí, vychádzajúc z osobitosti každého jazyka, že jazyk „poskytuje intelektu špecifické klima skutočnosti.“¹⁷ Podľa neho je teda preklad nemožný, uskutočniteľný je len preklad približný, vychádzajúci z ontologických podobností medzi jednotlivými jazykmi. Slovom Flussera sa úmerne „se zmenšovaním týchto podobností [se] zmenšuje i možnosť prekladu.“¹⁸ Samozrejme, ide tu o filozofický pohľad na transláciu a jej výsledok, no pre mňa je dôležité, že práve ono namáhavé narážanie na hranice jazyka je spojené so skutočnosťou ekvivalenčných vzťahov medzi východiskovým a cieľovým textom, ktoré sú podľa Kollera vzťahmi translačnými.¹⁹ Prvý druh ekvivalencie vzniká podľa Neuberta²⁰ medzi dvoma jazykovými systémami, druhý medzi dvoma typmi textov. Hoci prekladateľ pred sebou nemá hotový cieľový text, keďže sa iba nachádza v procese jeho produkcie, neustále a vedome skúma možné ekvivalenčné vzťahy, skúma rôzne možnosti, pričom v jeho pracovnej verzii totiž už tieto možnosti reálne existujú, aby napokon porovnal jednotlivé stupne ekvivalencie a zvolil adekvátny prekladateľský postup.²¹

Vzhľadom na rozmanitú typovosť textov, s ktorými sa prekladateľ pri preklade adopčného spisu stretne, určite bude pri jednotlivých prekladateľských riešeniach zohľadňovať nielen denotatívnu ekvivalenciu, ale i ostatné druhy ekvivalencií, ako ich uvádza Koller²²: konotatívnu, textovo-normatívnu, pragmatickú a formálno-estetickú ekvivalenciu.²³ Keďže sa pri uvedenom preklade stretávame tak s textovo-žánrovými, ako aj s kultúrnymi

¹⁶ Flusser, Vilém: *Jazyk a skutečnost*. Praha : Triáda, 2005, s. 33.

¹⁷ Tamže, s. 34.

¹⁸ Tamže

¹⁹ Koller, W.: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen : A. Francke Verlag UTB, 2011, s. 192.

²⁰ podľa Škrlantová, M.: Preklad textov na národnej a nadnárodnej úrovni. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, 2005, s. 41.

²¹ Viac k prekladateľským postupom v prípade ekvivalenčných asymetrií, pozri Škrlantová, M.: *Preklad textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava: AnaPress, 2005, s. 5-114.

²² Koller, W.: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen : A. Francke Verlag UTB, 2011.

²³ Škrlantová, M.: *Preklad textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, 2005, s. 41.

a právno-špecifickými aspektmi²⁴ východiskového jazykového prostredia, pokúsim sa v ďalšej časti uviesť niektoré zaujímavé príklady najmä na úrovni prvých štyroch ekvivalencií, s ktorými som sa stretla ako súdna prekladateľka pri preklade dokumentov adopcijného spisu.

Ekvivalenciu na **denotatívnej** úrovni rieši prekladateľ napríklad pri preklade smerníc EÚ a európskych dohovorov, apostille a pod., kedy je ekvivalencia absolútna. Pri preklade rôznych termínov z oblasti rodinného práva alebo pri preklade názvov inštitúcií, ako je už spomenutý švédsky úrad, uvádzaný pod skratkou MIA, sa stretávame s inými typmi denotatívnej ekvivalencie. Ďalšími inštitúciami, s ktorými sa prekladateľ konfrontuje, a ktoré len čiastočne zodpovedajú svojim slovenským ekvivalentom, sú napr. Skatteverket (Švédsky centrálny daňový úrad), tingsrätt (okresný súd), Rikspolisstyrelsen (Švédske štátne policajné riaditeľstvo).

Ak podľa Kollera prekladateľ zohľadňuje popri denotatívnej dimenzii aj **konotatívne** hodnoty, všetky typy denotatívnych ekvivalencií musí chápať paušálne ako príklad ekvivalencie typu, pri ktorom zodpovedá jednému výrazu vo východiskovom jazyku určitý výraz v cieľovom jazyku iba čiastočne. Práve pri príklade prekladu inštitúcie Rikspolisstyrelsen (Švédske štátne policajné riaditeľstvo) sa dobre ukazuje táto problematika, v tomto prípade ide dokonca o prípad negatívnej historickej konotácie s doslovne preloženým výrazom *rike* – v kompozite v tvare *riks* – do slovenčiny ako *riša*. Napriek existujúcej denotatívnej ekvivalencii, neprekladáme *riks* v názvoch švédskych inštitúcií ako *rišsky*, ale skôr ako napr. *štátny*. Opačný prípad nastáva pri preklade slovenského prvostupňového súdu, okresného súdu, do švédčiny. Tu nám švédska historická konotácia odkazujúca na tzv. *tingy*, ľudové snemy, ktoré fungovali na severe v staroveku a v stredoveku, nedovoľuje preložiť *okresný súd* ako *tingsrätt*.

Vhodným príkladom na porovnanie švédskeho a slovenského jazyka sú pomenovania označujúce niektorých rodinných príslušníkov (ako napríklad mormor/morfar – stará matka a starý otec z matkinej strany, farmor/farfar – stará matka a starý otec z otcovej strany). Tento príklad uvádza pri porovnaní nemeckého a švédskeho jazyka aj Koller²⁵ ako príklad denotatívnej ekvivalencie typu, pri ktorom viacero výrazov východiskového jazyka zodpovedá jednému výrazu v cieľovom jazyku. Opačný prípad, a z hľadiska

²⁴ Schelle, K. a kol.: *Právní dějiny*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o., 2007.

²⁵ Koller, W.: *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen : A. Francke Verlag UTB, 2011, s. 233.

prekladateľa zo švédčiny ten zložitejší, nastáva, keď ide o ekvivalenciu typu, pri ktorom zodpovedá jednému výrazu vo východiskovom jazyku viacero výrazov s rôznym významom v cieľovom jazyku. Pri preklade zo švédčiny je to napríklad preklad výrazu *kusin*, čo je výraz tak pre bratranca či sesternicu. Na ilustráciu uvádzam príklad, kedy ko-text (bezprostredné jazykové okolie) prekladaného výrazu, pomohlo prekladateľovi odhaliť správny výraz v cieľovom jazyku:

*För en tid sedan var hela familjen och tittade på när NN-s **kusin**, en tonårsflicka, spelade innebandy.*

- a) Pred nejakým časom sa boli aj s NN pozrieť na jeho **sesternicu**, **dievča v dospievajúcom veku**, ako hrala **innebandy** – **švédsky halový hokej**.
- b) Pred nejakým časom sa boli aj s NN pozrieť na jeho **sesternicu**, **ktorá je v dospievajúcom veku**, ako hrala **flórbal**.

Druhým zdôrazneným prvkom a jeho dve riešenia som uviedla preto, lebo uvedený príklad zároveň priniesol ďalší problém – preklad názvu halového športu, ktorý pochádza zo Švédska. Riešenie a) z predchádzajúceho príkladu prenáša exotizujúci prvok zo švédskeho prostredia, ktorým je halový šport podobný hokeju, *innebandy*. Nevyberá si ekvivalentný výraz *flórbal*, fungujúci v cieľovom prostredí, a s ktorým pracuje riešenie b), ale vysvetľuje pôvodný výraz, čím prekladateľ pracuje s ekvivalenciou na **pragmatickej úrovni**.²⁶ Ako sa dá taká ekvivalencia dosiahnuť? Odpovedzme si spolu s Kollerom: „K neškodným zásahom patria komentujúce prekladateľské postupy, ktoré vyrovnávajú deficit vo vedomostiach na strane čitateľa cieľového textu alebo kompenzujú stratu na úrovni denotatívnych či konotatívnych hodnôt, intralingvistických, sociokultúrnych a intertextuálnych významov.“²⁷ To, čo ďalej potrebuje vysvetlenie, sú automatické udávania známych (ale iba v rámci Severu či Švédska) miest, s ktorými autori švédskych textov samozrejme pracujú.

*Under sommaren har NN och hans föräldrar åkt till olika platser, bl.a. **till Smögen**. De har också träffat släktingar och vänner.*

²⁶ Tamže, s. 251.

²⁷ Tamže, s. 251-252, preklad K.M.

- V lete chodievali rodičia s NN na rôzne výlety, napríklad **do známeho švédskeho letoviska Smögen**. Stretávali sa (alebo *trávil*i čas) aj s príbuznými a priateľmi.

S problémom pragmatickej, ale nielen pragmatickej, ekvivalencie sa stretávame najmä pri preklade pojmov, ktoré označujú územné členenie Švédska, ktoré sa odlišuje od slovenských reálií, najmä väčšou vzdialenosťou jednotlivých obydľí a pod., čo súvisí s pôdnymi reformami vo Švédsku v oseemnástom a devätnástom storočí²⁸, ale aj so špecifikami severskej prírody. Spomedzi najzaujímavejších uvádzam príklad, kedy švédski žiadatelia explicitne niekoľko ráz v osobnom liste uviedli, že vlastnia rodinný dom žltej farby. Informácia o farbe domu sa v doslovnom nevysvetľujúcom preklade z hľadiska Griceových pragmatických maxím javí slovenskému adresátovi ako redundantná informácia. Súvisí so skutočnosťou, že vo Švédsku sa iná farba typického dreveného vidieckeho domu ako červená (tá sa pokladá za typickú a je súčasťou auto- i heterostereotypu švédskej vidieckej idyly), teda žltá či biela, ešte stále môže vnímať ako iná, a preto *krajšia*. Správne prekladateľské riešenie by malo ideálne zohľadniť aj symbolickú funkciu tejto reálie. V prípade nasledujúceho príkladu ide o riešenie ekvivalenčnej asymetrie na denotatívnej a konotatívnej úrovni. Výraz *fika* totiž označuje spoločné pitie kávy (prípadne čaju) so zákuskom alebo chlebičkom, pričom vo Švédsku je sociálnou i jazykovou inštitúciou. Ďalším príkladom je slovo *altánok*. V zmysle záhradný domček sa po švédsky povie *lusthus*, kým výraz *altan* podľa slovníka²⁹ označuje otvorenú terasu pristavanú k domu. Alternatíva b) sa dotýka problematiky tzv. falošných priateľov, kedy rovnaký alebo podobný výraz cudzieho jazyka pripomína iný výraz v materinskom jazyku s iným významom:

Vi fikade på vår altan.

a) **Dopriali sme si kávu a zákusok na terase.**

b) **Dopriali sme si kávu a zákusok v altánku.***

Osobný list, ktorý je tiež súčasťou spisu, má všetky špecifiká súkromnej korešpondencie. Začína oslovením, končí finálnym pozdravom, pričom ide o príklad ekvivalenčnej asymetrie na **textovo-normatívnej** úrovni.

²⁸ <http://www.so-rummet.se/kategorier/skiftesreformer>, [cit. 5. septembra 2013]

²⁹ Norstedts svenska ordbok, utarbetad vid Språkdata. Göteborgs universitet, 1990.

Pozdrav *hej* (doslovne *ahoj*), súvisí s tzv. tykacou reformou, ktorá vo Švédsku prebehla koncom 60-tych a začiatkom 70-tych rokoch minulého storočia ako vyjadrenie demokratického ducha spoločnosti, pričom jej dôsledkom bolo odstránenie vykania a vyjadrovania asymetrického vzťahu pri oslovovaní prostredníctvom tretej osoby jednotného čísla, ktoré sa vo Švédsku používalo viac ako vykanie v takmer všetkých spoločenských kontextoch. Odstup a slušnosť sú kategórie, ktoré sa vo švédčine dosahujú aj inak ako v slovenčine, švédčina je senzibilnejšia napríklad na syntaktickej či morfologickej úrovni (používanie podmieňovacieho spôsobu, polozenie otázky miesto namiesto prosby). Táto časť prekladateľských riešení sa dotýka problematiky rečových aktov. Iným veľmi bežným príkladom zo švédskeho kontextu je viazanie termínov na týždne roka. Uvádzam východiskovú vetu vo švédskom jazyku a jej preklad, alternatíva a) je správna, alternatíva b) je tak z textovo-normatívneho ako aj pragmatického hľadiska nesprávna.

Sedan vecka 27 har NN varit ledig från förskolan.

a) **Od 1. júla 2013** má NN v materskej škole prázdniny.

b) **Od 27. týždňa 2013** má NN v materskej škole prázdniny.*

Rovnako častým prípadom je švédsky úzus pri písaní dátumu podľa vzoru RRRMMDD, kým v slovenčine píšeme dátum bežne podľa vzoru DDMMRR.

4 Záver

Pri preklade adopčného spisu zo švédskeho jazyka sa v mojej prekladateľskej praxi vyskytla celá škála ďalších zaujímavých príkladov prekladateľských problémov, na ktoré som v tomto odbornom článku nepoukázala a ktoré na prekladateľa kladú vysoký intelektuálny nárok. Riešením rôznych problémov v akomkoľvek translatologickom procese totiž prekladateľ prekonáva nielen horizonty svojho i cudzieho jazyka, ale aj jazyka ako takého. Touto metaforou sa na záver vraciam k už citovanému Vilému Flusserovi, ktorý prekladanie považuje za jednu z mála možností, ako zdolávať horizonty jazyka.³⁰

³⁰ Flusser, Vilém: *Jazyk a skutečnost*. Praha : Triáda, 2005. s. 34.

Použitá literatúra

- FLUSSER, V. 2005. *Jazyk a skutočnosť*. Praha : Triáda.
- GÁBOROVÁ, M. 2008. Základné piliere procesu vzdelávania tlmočníkov švédčiny. In: *Šesť aspektov translácie*. Rakšányiová, J. (ed.), Bratislava : AT Publishing, s. 3-11.
- GULDANOVÁ, Z. 2012. Zadávatel' a jeho postavenie v translačnom procese z pohľadu súdneho tlmočenia/prekladu. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Guldánová, Z. (ed.), Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, s. 51-59.
- KOLLER, W. 2011. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Tübingen : A. Francke Verlag UTB.
- Norstedts svenska ordbok, utarbetad vid Språkdata. Göteborgs universitet, 1990.
- RAKŠÁNYIOVÁ, J. 2012. Hieronymova prisaha. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Guldánová, Z. (ed.), Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, s. 98-111.
- RAKŠÁNYIOVÁ, J. 2005. Transkultúrne prvky v preklade. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, s. 115-128.
- SCHELLE, K. a kol. 2007. *Právní dějiny*. Plzeň : Aleš Čeněk, s.r.o.
- ŠKRLANTOVÁ, M. 2005. Preklad textov na národnej a nadnárodnej úrovni. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, s. 5-114.
- ŠTEFKOVÁ, M. 2012. *Niekoľko inšpirácií na zvýšenie jazykovej kultúry legislatívnych textov*. In: *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Guldánová, Z. (ed.), Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, s. 122-136.

Internetové zdroje:

- <http://www.cipc.sk/>, [cit. 22. septembra 2013]
- <http://www.mia.eu/sv/>, [cit. 22. septembra 2013]
- <http://www.regeringen.se>, [cit. 22. septembra 2013]
- <http://www.riksdagen.se>, [cit. 22. septembra 2013]
- <http://www.so-rummet.se/kategorier/skiftesreformer>, [cit. 5. septembra 2013]

LINGVISTICKÁ HLEDISKA INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE S OHLEDEM NA NĚMECKÝ JAZYK FIREMNÍ SFÉRY

Tomislav Potocký

Vysoká škola finanční a správní, Katedra jazyků

Abstract

Im vorliegenden Beitrag wird die interkulturelle Kommunikation in Anbetracht des aktuellen Forschungsstandes der deutschsprachigen Linguistik thematisiert. Zuerst wird auf zwei (linguistische und kulturologische) Forschungsrichtungen verwiesen, die sich mit einzelnen Themenbereichen der interkulturellen Kommunikation befassen. Ferner wird auf die Konzepte der sogenannten Kulturstandards und der Sprachkonventionen eingegangen. Im letzten Teil werden dann die wichtigsten Merkmale der Interkulturalität im Bezug auf die kommunikative Sprachkompetenz zusammengefasst.

1 Úvod

V posledních přibližně dvaceti letech se zájem lingvistiky vlivem nových rámcových podmínek komunikace rozšířil na komunikačně, pragmaticky, funkčně a kulturně-antropologicky zaměřený diskurz, jehož klíčové hledisko kromě oboru, textu, komunikace a situačního kontextu představuje rovněž kultura.

Interkulturní komunikace coby společenskovevní fenomén odráží přirozenou nutnost porozumět jednání individuálních i kolektivních komunikantů v kontextu různých kultur, kdy je použití znakového jazykového systému komplikováno pluralitou jazyků a růzností kulturního a sociálního zázemí jednajících.

Termín mezikulturní, resp. interkulturní komunikace představuje přímý ekvivalent anglického označení intercultural communication. V sémantickém základu tohoto pojmu se odráží reflexe „komunikačního procesu mezi individuálními a nadindividuálními subjekty přináležejícími k rozdílným kulturním systémům. Subjekty mezikulturní komunikace vstupují do komunikačního procesu s odlišnými, kulturou determinovanými kognitivními a emocionálními strukturami, s odlišnými způsoby vnímání a hodnocení skutečnosti“ (Průcha, 2010, s. 16). Pokud je tedy v souvislosti s interkulturní

komunikací hovořeno jako o procesu, jde o reflexi reálně a každodenně existujícího jevu. Jeho významnost přitom stále roste v důsledku vzrůstajících globalizačních tendencí v mnoha sférách lidské činnosti, mezi jinými v oblasti mezinárodního obchodu a podnikání (2010, s. 17).

2 Lingvistický a kulturologický směr výzkumu interkulturní firemní komunikace

Vztaženo na rovinu hospodářské praxe a speciálně na oblast podnikové ekonomiky vyrůstá v anglosaském prostředí výzkumné pole interkulturní firemní komunikace, resp. interkulturního managementu, z dlouhé tradice oboru nejčastěji nazývaného International, resp. Cross Cultural Management Studies.

V německém jazykovém okruhu je označení *interkulturelle Wirtschaftskommunikation* (interkulturní hospodářská komunikace) obvykle spojováno s oborem *Interkulturelle Germanistik* (interkulturní germanistika). Ten byl do širšího odborného povědomí uveden na přelomu 80. a 90. let A. Wierlacherem na univerzitě v Bayreuthu a v roce 1992 institucionalizován z iniciativy B. Müllera-Jacqueir na univerzitě v Jeně. Komplexita výzkumných oblastí, které se pod oběma názvy oborů skrývají, implikuje jejich bytostně interdisciplinární charakter. Interkulturní problematika v mezinárodních ekonomických vztazích zde není nazírána pouze z omezené kulturně komparatistické perspektivy, ale naopak v celé své šíři – jako výsledek interakce různorodých kulturních a komunikačních systémů.

Interakcionistické pojetí se postupně od 90. let postupně prosadilo ve všech kmenových oblastech, ať již ve výzkumu interkulturního managementu, interkulturní odborné komunikace, nebo interkulturní lingvodidaktiky hospodářského jazyka. Zahrnout všechny uvedené disciplíny pod pojem interkulturní firemní komunikace lze nejen v rovině teoretického vědeckého paradigmatu, ale integrativní přístup je uplatňován také v rámci interkulturního managementu firem, které ve snaze optimalizovat přípravu svých zaměstnanců na působení v mezinárodním prostředí často organizují interkulturní koučink, v němž jsou shrnuty praktické aplikace ze všech výše uvedených oblastí (Bolten, 2003, s. 13).

Na základě analýz odborníků na interkulturní komunikaci jsou bariéry a problémy s ní spojené nejčastěji produktem rozdílných konvencí, které komunikaci mezi lidmi „pořádají“. Komunikační pravidla jsou přitom – jak známo – podmíněna jak jazykově, tak kulturně. Kromě lingvisticky

zaměřeného přístupu k interkulturní (firemní) komunikaci, reprezentované B. Müllerem-Jacquier, se v německém akademickém prostředí konstituovala také druhá (kulturologická) výzkumná linie, prosazovaná A. Thomasem. Její integrální koncept představují tzv. kulturní standardy.

3 Koncept kulturních standardů a jeho recepce s ohledem na česko-německé jazykové vztahy

Pojetí kulturních standardů se pokouší vyhnout metodologickým slabinám jinak univerzálně měřitelných kulturních dimenzí. Podle A. Thomase představují kulturní standardy konkrétní sociální normy, které jsou v té či oné kultuře sdíleny a obecně respektovány. Jsou jistým měřítkem toho, co je v dané kultuře považováno za normální, obvyklé nebo akceptovatelné. Tyto standardy je však možné určit a interpretovat pouze na základě srovnání dvou konkrétních kultur. Nemohou být proto použity univerzálně jako kulturní dimenze (Thomas, 1993, s. 401).

I. Nový a S. Schroll-Machlová z Thomasova modelu odvodili a dále explikačně rozpracovali základní polární dvojice kulturních standardů platné v binárním komunikačním kódu mezi českými německými aktéry firemní komunikace:

1. lidský versus věcný aspekt,
2. podhodnocení versus nadhodnocení struktur,
3. simultánnost versus konsekutivnost,
4. kontrola orientovaná na osoby versus kontrola orientovaná na pravidla,
5. difúze versus oddělení od životních a osobnostních oblastí,
6. silný versus slabý kontext,
7. vyvarování se konfliktu versus konfliktní konfrontace,
8. kolísající versus stabilní sebejistota (Nový, Schroll-Machl, 2007, 53).

Platnost těchto a podobných binárních dvojic může být ovšem omezená za situace, kdy komunikačním partnerům není známo skutečně jednání protistrany. Problém může vzniknout také tehdy, když jedna ze stran pochopí, že se její percepce společné situace významně odlišuje od způsobu vnímání zastávaného komunikačním partnerem.

V první fázi lze vyvstálý problém často obtížně identifikovat, následné řešení vyžaduje důkladné prostudování a pochopení kulturního rámce protistrany. Pro úspěšnou spolupráci a vzájemné porozumění je vhodné postupovat od identifikace kulturních standardů hostitelské kultury (země) směrem k pozorování a poznání skutečného jednání jejích příslušníků.

V dalším kroku je nutné přizpůsobit představu příslušníka cizí kultury o „našem“ kulturním rámci vlastním kulturním standardům. Jestliže se podaří dodržet uvedený algoritmus sociální percepce a kognice, stávají se jednotlivé kulturní rámce kompatibilními a interkulturní komunikace může být úspěšná. Je nasnadě, že se jedná o podstatně složitější proces než v případě komunikantů, kteří jsou příslušníky kultur identických nebo velmi podobných.

Kritici koncepce kulturních dimenzí, resp. kulturních standardů poukazují zejména na nedostatečné zohlednění intrakulturní heterogenity a variability, vyplývající z přílišné koncentrace na odhalování mezikulturních rozdílů (Dickson, 2000, s. 729-768). Další metodologickou slabinou konceptu je silná redukce složité sociální a kulturní reality, která může vést právě k opaku toho, co jeho autoři zamýšleli, tj. ke stereotypizaci a petrifikaci tradovaných předpokladů. Takto potvrzené stereotypy následně mohou zpětně ovlivňovat vnímání cizí kultury a jejích standardů. Přesto jsou kulturní standardy považovány za nástroj, který doposud nejkonkrétněji popisuje zobecněná specifika chování (resp. smýšlení, sociálního a pracovního jednání) příslušníků jedné kultury z pohledu příslušníků kultury jiné.

4 Lingvistický koncept jazykových konvencí

Poznaný fakt, že komunikační problémy bývají často (des)interpretovány v rovině kulturně psychologické a nikoliv přímo na úrovni jazykových konvencí, tak vede nezdědky k tomu, že se z jazykových interferencí vyvozují falešné závěry o celé kultuře. Poměr mezi jazykovými konvencemi a kulturně specifickými hodnotovými orientacemi je přitom z teoretického hlediska striktně vymezen; v komunikační praxi je ovšem většinou spontánně chápán jako vztah příčiny a následku. Protože mají příslušníci „cizí“ kultury ten či onen postoj, resp. hodnotovou orientaci, projevuje se tento postoj odpovídajícím způsobem rovněž v komunikaci (tj. jak recipienti jejich výroky interpretují).

Tímto způsobem pak mohou vznikat obrazy o „cizích“ Němcích, resp. Čechách, které se upevňují jako konstrukt, jako obrazy o Německu, resp. Česku. Správně by měly být postoje odvozovány pouze z komunikačních jednání, tj. zpětně rekonstruovány. Obecně platí, že v interkulturních komunikačních situacích musí pečlivá komunikační analýza předcházet psychologickému určení postojů. Náležité využití poznatků interakční lingvistiky skýtá předpoklad, že se v budoucnu při řešení interkulturně

podmíněných komunikačních problémů bude vycházet z jejich důkladné lingvistické analýzy a nikoliv z často mylných kulturně psychologických rozborů.

Okruhy a příklady typických nedorozumění v interkulturní komunikaci lze v návaznosti na rastr jazykových konvencí B. Müllera-Jacquier vřadit do následujících devíti kategorií:

1. rozdílné sociální významy / lexika,
2. specifické formy realizace komunikačního záměru na základě jazykového,
3. rozdílné konvence o průběhu diskursu,
4. rozdílná témata,
5. specifické preferenční formy vyjadřování přímosti / nepřímosti,
6. rozdílné užití jazykového registru,
7. rozdílné užití paraverbálních faktorů,
8. specifické nonverbální znaky,
9. etiketa a situační chování (Müller-Jacquier, 2000, s. 44).

Mezi metodickými přístupy zprostředkování interkulturní dimenze figurují postupy kontrastivní a interakční povahy. V prvním případě jsou elaborovány rozdíly mezi vlastní a cizí kulturou. V druhém případě se do popředí dostává proces vytváření interkulturních kontaktů. H. Bobáková mezi nejdůležitější interakčně zaměřené tréninkové programy vhodné pro terciární vzdělávací sféru řadí:

1. Culture Awareness, resp. Culture Assimilator (uvědomění si cizí kultury),
2. Linguistic-Awareness-of-Culture-Training (uvědomění si cizí kultury na lingvistické úrovni) (Bobáková, 2010, s. 15).

5 Interkulturalita v kontextu komunikativní jazykové kompetence

Naplnění ultimativního vzdělávacího cíle jazykového vzdělávání, totiž bezbariérové komunikace edukantů, vede přes formování komunikativní jazykové kompetence, zahrnující celé spektrum kompetenčních rovin a složek. Jejich počet a označení se v odborné literatuře různí, ale v podstatě se v tradičním, zejména anglosaském, chápání jedná o kompetenci jazykovou (lingvistickou), řečovou (diskurzni) a sociokulturní (Rejmánková, 2001, s. 124-136).

Oblast výběru lingvistického a řečového materiálu a jeho zpracování pro potřeby jazykové výuky má mnohem delší historii než oblast

sociokulturní, která ovšem svým dynamickým rozvojem v dnešní době své „zpoždění“ rychle dohání. Opírá se o poznatky celé řady společenskovědních disciplín, zejména kulturologie, sociolingvistiky, etnolingvistiky a antropolingvistiky.

Pojem sociokulturní kompetence je tradičně spojován se jménem D. Hymese, zakladatele disciplíny etnografie komunikace, jenž v sedmdesátých letech jako jeden z prvních komplexně ozřejmil důležitost spojení gramaticky korektních komunikátů s faktory situačními, tj. jakými proměnnými, jaké představují místo a čas komunikace, sociální role komunikantů, konvence, paralingvistické prvky apod. Následně byla sociokulturní kompetence rozpracována v dokumentech Rady Evropy J. van Ekem a J. Trimmem (Burešová, 2010, s. 21-31).

Na van Ekův model komunikativní způsobilosti navázal M. Byram, jenž pojem sociokulturní nahradil atributem interkulturní, tak aby lépe vystihoval přítomnost obou kultur aktérů komunikace. Důvodem byl poznatý fakt, že v každé komunikaci je přítomná rodná kultura obou aktérů komunikace, ať už ve formě uvědomovaných názorů na danou problematiku nebo neuvědomovaných osvojených postojů. Interkulturní kompetenci je v jeho pojetí popisována z hlediska faktorů, které vycházejí z charakteristik aktérů komunikace a mohou komunikaci různým způsobem ovlivňovat. Autor vymezuje soubor žádoucích postojů, znalostí a dovedností, které by si jedinec měl osvojit jako předpoklad úspěšného zvládnání interkulturních komunikačních situací, v nichž se komunikační partneři odlišují svými sociálními identitami, vyplývajícími z rozdílného jazykového kódu a odlišného sociokulturního prostředí (Burešová, 2010, s. 25). Byram, mimo jiné jeden z autorů Evropského referenčního rámce pro jazyky, zasazuje interkulturní kompetenci do celkového konceptu interkulturní komunikativní kompetence. Jeho model podobně jako u van Eka obsahuje kompetenci lingvistickou, kompetenci řečovou (diskurzni) a kompetenci sociolingvistickou, avšak s tím rozdílem, že uvedené kompetence jsou vztahovány k dosažení kompetence nikoliv pouze mluvčího rodilého, ale v první řadě mluvčího interkulturního.

Zřejmou nejednoznačnost hierarchizace interkulturních, sociokulturních a sociolingvistických kompetencí v dokumentech a koncepcích různých autorů do značné míry překonává v aktuálním, zejména anglosaském, diskurzu preferovaný model tzv. hermeneutických kompetencí. Základem tohoto konceptu je *„pojetí hermeneutiky jako spirály od původního autorova*

významu textu, promluvy či neverbálních projevů (*intended meaning*) k významnosti (*significance*) pro čtenáře/adresáta dnes/nyní, která dále vede přes porozumění původnímu významu k aplikaci a jednání čtenáře/adresáta na základě tohoto původního významu. Pro tuto hermeneutickou spirálu je tedy klíčové rozlišení toho co text/výrok/projev znamenal v původním záměru autora/mluvčího a co znamená pro čtenáře/recipientu textu nebo projevu“ (Zerzová, 2012, s. 71).

Hermeneutické kompetence v sobě zahrnují schopnost činit rozhodnutí a jednat na základě výše uvedeného interpretačního schématu. V lingvistické rovině se tak překrývají s kompetencemi pragmatickými; současně však rovněž souvisí s kompetencemi sociolingvistickými, sociálními, multikulturními a interkulturními, neboť hermeneutiku jako celek nelze oddělit od hermeneutiky interkulturní.

Fenomén interkulturality byl rovněž rozpracován v rámci paradigmatu výzkumu odborné komunikace německým lingvistou H. Schröderem (1993) a následně našel odezvu rovněž v lingvodidaktických koncepcích výuky odborného cizího (německého) jazyka.

Použitá literatura

- BOBÁKOVÁ, H. 2010. Jazyk jako prostředek komunikace a zprostředkování kultury. In: ADAMKA, P. (ed.). *Historicko-kulturologické minimum vo vyučovaní cudzích jazykov*. Nitra : FF UKF v Nitre, s. 12-17.
- BOLTEN, J. 2003. Phasen des interkulturellen Team-Coachings. In: *SIETAR Journal*. 2003, Jg. 9, Nr. 3, s. 11-14.
- BYRAM, M. 1992. *Culture et éducation en langue étrangère*. Paris: Hatier.
- BUREŠOVÁ, B. 2010. Sociokulturní složka ve výuce cizích jazyků. In: ADAMKA, P. (ed.). *Historicko-kulturologické minimum vo vyučovaní cudzích jazykov*. Nitra : FF UKF v Nitre, s. 21-31.
- DICKSON, M. W. et al. 2003. Research on leadership in across-cultural context: making progress, and raising new questions. *Leadership Quarterly*. Vol. 14, no. 4, s. 729-768.
- EK VAN, J. 1980. *Threshold level English in a European unit/credit system for modern language learning by adults*. Oxford: Pergamon Press.
- MÜLLER-JACQUIER, B. 2000. Linguistic Awareness of Cultures. Grundlagen eines Trainingsmoduls. In: BOLTEN, J. (Hrsg.). *Studien zur internationalen Unternehmens-kommunikation*. Leipzig: Popp, s. 20-49.

- NOVÝ, I.; SCHROLL-MACHL, S. 2007. *Interkulturní komunikace v řízení a podnikání. Česko-německá*. Praha : Management Press, s. 40-55.
- PRŮCHA, J. 2010. *Interkulturní komunikace*. Praha : Grada.
- REJMÁNKOVÁ, L. 2000-2001. K otázce komunikativní kompetence. In: *Češtinář. Zpravodaj. Ústavu českého jazyka a literatury Univerzity Hradec Králové*. XI, č. 5, 2000/2001, s. 129-136.
- SCHRÖDER, H. 1993. Interkulturelle Fachkommunikationsforschung. Aspekte kulturkontrastiver Untersuchungen schriftlicher Wirtschaftskommunikation. In: BUNGARTEN, T. (Hrsg.). *Fachsprachentheorie. Bd. 1: Fachsprachliche Terminologie. Begriffs- und Sachsysteme. Methodologie*. Tostedt : Attikon, s. 517-550.
- THOMAS, A. 1993. Psychologie interkulturellen Lernens und Handelns. In: THOMAS, A. (Hrsg.). *Kulturvergleichende Psychologie: eine Einführung*. Göttingen : Hogrefe, s. 377-424.
- ZERZOVÁ, J. 2012. *Interkulturní komunikační kompetence a její rozvíjení v hodinách anglického jazyka na 2. stupni ZŠ*. Brno : Masarykova univerzita.

KLASIFIKÁCIA PRÁVNÝCH TEXTOV A PROBLEMATIKA ICH PREKLADU

Anna Schneiderová

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstract

The author deals with the legal status of translation in special-purpose translation, as well as identifying the communicative function of legal texts that belong to special purpose texts. The article aims to highlight the fact that legal translation may differ from the translation of other specialized texts. As in the case of general translation, certain pragmatic considerations are important in legal translation and should be taken into account when determining an adequate translation procedure.

1 Na úvod – postavenie právneho prekladu

Napriek skutočnosti, že preklady právnych dokumentov patria k najstarším a najdôležitejším na svete, právny preklad bol donedávna v prekladových štúdiách i štúdiách z oblasti práva zanedbávaný. Namiesto uznania právneho prekladu ako samostatnej disciplíny je tento translatológmi považovaný len za jedno z odvetví odborného prekladu, predmetu prekladových štúdií, ktoré je často zaznávané pre jeho údajnú „menejcennosť“ (Sarcevic, 2000, s. 1). Ešte prekvapujúcejšou skutočnosťou je nízka pozornosť venovaná právnemu prekladu zo strany predstaviteľov právnickej profesie, keď práve v súčasnom svete zohráva táto oblasť prekladu významnú úlohu ako prostriedok komunikácie v národnom, nadnárodnom i medzinárodnom práve (porov. Höhn, 2013, s. 51). Uvedomujúc si možnosť spôsobiť doslova mier ohrozujúce konflikty ako dôsledok nesprávneho prekladu, Kuner (1991, s. 953) poznamenáva, že „narastajúci trend obstarávania autentických textov medzinárodných zmlúv v štyroch alebo viacerých jazykoch predstavuje nebezpečenstvo ohrozenia mieru a stability medzinárodného poriadku“.

2 Čím je právny text výnimočný?

Pri odbornej komunikácii je text formulovaný prostredníctvom špecifického jazyka, alebo subjazyka¹, ktorý podlieha špecifickým syntaktickým, sémantickým a pragmatickým pravidlám. Právne texty sú písané špecifickým jazykom, známym ako jazyk práva alebo právny jazyk. V súlade so Sagerovou definíciou odborných jazykov² sa jazyk práva používa výlučne pri odbornej komunikácii medzi odborníkmi, teda vylúčená je komunikácia medzi právnikmi a laikmi. V čom sa jazyk práva tiež líši od iných odborných textov je skutočnosť, že právny jazyk je možné ďalej diferencovať. Napríklad Gémár (1995-II, s. 116-122) identifikuje šesť oblastí právneho jazyka: jazyk zákonodarcov, sudcov, správneho práva, obchodu, súkromného práva a odbornej spisby (doktrín). Ako Gémár poznamenáva, nielenže existujú takéto ďalšie delenia právneho jazyka, ale každý právny systém má svoj vlastný právny jazyk, a teda je výstižnejšie hovoriť o jazykoch práva alebo právnych jazykoch. Každý právny jazyk je viazaný na konkrétnu históriu a kultúru, a preto sa Sarcevicová (2000, s. 9) domnieva, že charakteristika francúzskeho *langage du droit* popísaná Gémárom (1995, s. 109-131) nemusí byť aplikovateľná na anglický alebo nemecký právny jazyk, alebo anglický *legal language* popísaný Mellinkoffom (1963, s. 11-32) nemusí byť použiteľný v prípade francúzštiny alebo španielčiny a pod. Aj z tohto dôvodu nie je možné pristupovať k prekladu právneho textu použitím jednotného prekladateľského postupu, pretože tieto typy právneho textu sa môžu navzájom líšiť svojou komunikačnou funkciou, ktorú v danom kontexte splňajú.

Translatológovia, ktorí sa pokúšajú aplikovať teórie všeobecného prekladu na právne texty, často prichádzajú k nesprávnym záverom a dokonca nesprávne identifikujú komunikatívnu funkciu právnych textov. Na druhej strane právnici, ktorí sa zaoberajú právnym prekladom, majú tendenciu nebrať do úvahy text a zaoberajú sa výlučne terminológiou. Tento postoj nie adekvátny, pretože právny preklad zahŕňa viac, než len terminológiu. Napriek dôrazu kladenému na zachovanie litery zákona nie je právny preklad len procesom prekódovania, t.j. prekladu reťazca slov z východiskového jazyka

¹ Termín *subjazyk* naznačuje skutočnosť, že špecifický jazyk je súčasťou všeobecného, alebo bežného jazyka (pozri Sager 1993, s. 29).

² Sager definuje odborné jazyky ako „*prostriedky jazykovej komunikácie za účelom sprostredkovania informácie o odbornom predmete odborníkom zaoberajúcim sa tým istým predmetom*“ (Sager, Dungworth, McDonald, 1980, s. 210).

do jazyka cieľového. Tak ako v iných druhoch prekladu, základnou jednotkou právneho prekladu je text, nie slovo (Sarcevic, 2000, s. 5).

Vzhľadom na to, že právne texty podliehajú právnym kritériám, aj teória prekladu právnych textov musí brať do úvahy právny kontext a rovnako je potrebné rešpektovať základné otázky translatológie, ako sú napr. typológia textov, komunikatívna funkcia právnych textov a ich klasifikácia.

3 Typológia textov

Dlho panoval názor, že preklad musí byť buď doslovný alebo voľný a že typ textu je rozhodujúci pri určovaní postupu, akým má byť preložený. Táto skutočnosť viedla k vytvoreniu typológie textov, z ktorých prvá bola založená na predmete prekladu. (Sarcevic, 2000, s. 5)

Termín *typ textu* je podľa Trosborgovej (1997) „*a specific "mode of discourse" or "mode of presentation" that aims to fulfill a certain rhetorical and communicative purpose*“.

Neubert (1985, s. 125) vidí typy textov ako „*spoločensky efektívne, účinné a vhodné formy, do ktorých je odliaty lingvistický materiál, dostupný v danom systéme jazyka*“.

Hatim and Mason (1990, s. 140) nazerajú na typy textov ako na „*konceptuálny rámec, ktorý nám umožňuje klasifikovať texty s ohľadom na komunikatívne ciele, ktoré slúžia celkovému rétorickému účelu*“.

Tieto príklady jasne definujú typy textov ako „*funkčné meradlo, v rozpätí ktorého môžeme klasifikovať alebo kategorizovať rôzne texty do určitého typu, za účelom dosiahnutia konkrétnych funkcií*“ (Chung-ling, 2007).

Klasifikácia textových typov je kontroverzná, pretože typ textu má tendenciu prejavovať sa multifunkčne a „*prelína sa s istými časťami textu iných typov*“ (Chung-ling, 2007). Napriek tomu bolo pre účely translatologických štúdií vytvorených niekoľko spôsobov diferenciacie textových typov.

3.1 Tripartitný systém klasifikácie právnych textov

Začiatkom 70. rokov minulého storočia, ako výsledok kladenia dôrazu na funkciu, translatológovia začali obracať svoju pozornosť na pragmatické aspekty textov, analyzujúc funkciu jazyka v rôznych textoch a naopak, funkciu týchto textov v procese komunikácie. Weber (1982, s. 227) sa medzi prvými podujal dokázať, že formálne lingvistické vlastnosti odborného textu

sú určované funkciou daného textu a za týmto účelom vytvoril typológiu odborných textov, v ktorej sú tieto texty klasifikované v súlade s Hallidayovými funkčnými kategóriami ako „*predominantly instrumental, regulatory, interactional, personal, heuristic, imaginative or representational*“. Weberova analýza, výsledkami ktorej bol sklamaný, viedla k záveru, že odborné texty majú jedinú funkciu, t.j. *funkciu reprezentatívnu*, čiže *zobrazovaciu*. Reprezentatívna funkcia jazyka znamená využívanie jazyka za účelom vyjadrenia sa, odovzdania faktov a znalostí, vysvetlenia alebo podania informácie o zobrazení reality tak, ako ju človek vidí, čiže vlastne ide o funkciu informatívnu.

Bühlerova teória funkčnej typológie navrhuje trojstupňovú diferenciáciu ovplyvnenú „tvorcom (emotívna), témou (referenčná) alebo príjemcom (konatívna)“. Táto funkčná typológia označuje tri typy textov ako *expresívne, informatívne* a *vokatívne* (Bell, 1991, s. 204).

Na tejto tripartitnej klasifikácii funkcií jazyka postavila začiatkom 70. rokov svoju typológiu textov Katherina Reissová, predstaviteľka teórie *skopos*, ktorá významne prispela k všeobecnej teórii prekladu tým, že navrhla na preklad orientovanú typológiu textov, založenú nielen na predmete, ale predovšetkým na funkcii textov. Reissová člení texty na „*informatívne texty, ktoré prenášajú informáciu, expresívne texty, ktoré komunikujú myšlienky kreatívnym spôsobom a operatívne alebo apelatívne texty, ktoré presviedčajú*“ (Hatim, 2001, s. 77). Na ilustráciu uvádzame tabuľky s autorkiným delením typov textov s odkazmi na metódy prekladu a v druhej tabuľke je uvedená klasifikácia žánrov na osi troch typov textov.

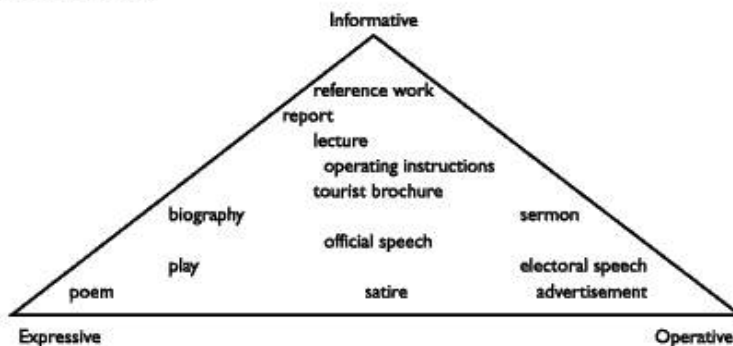
Typy textov – metódy prekladu Reiss 1971

Table 5.1

Functional characteristics of text types and links to translation methods (adapted from Reiss 1971)

Text type	Informative	Expressive	Operative
Language function	Informative (representing objects and facts)	Expressive (expressing sender's attitude)	Appellative (making an appeal to text receiver)
Language dimension	Logical	Aesthetic	Dialogic
Text focus	Content-focused	Form-focused	Appellative- focused
TT should	Transmit referential content	Transmit aesthetic form	Elicit desired response
Translation method	'Plain prose', explicitation as required	'Identifying' method, adopt perspective of ST author	'Adaptive', equivalent effect

Reiss's text types and text varieties (Chesterman 1989: 105, based on a handout prepared by Roland Freihoff)

Sarcevicová (2000, s. 7) uvádza členenie textov podľa Reissovej na expresívne, konatívne a informatívne. Za expresívne texty považuje literárne texty, zatiaľ čo za texty ktoré presviedčajú alebo sú orientované na adresáta, ako napr. právne texty, tieto Reissová považuje za informatívne texty, t.j. texty, ktorých hlavným cieľom je sprostredkovať informáciu: „Okrem iných, tieto [texty] zahŕňajú oznámenia, správy, filozofické texty, štúdie, zákony

a zmluvy... Zákon informuje ... o skutkovom stave, ktorý musí prijímateľ textu vziať na vedomie a zohľadniť, ak sa nechce vystaviť žiadnym sankciám. Zmluva informuje o skutkovom stave a právach a povinnostiach zmluvných strán, ktoré týmto textom písomne fixujú obsah ich dohody. V oboch textoch sa môže jednať len o exempláre informatívneho typu“ (Reiss v Sarcevic, 2000, s. 7, 9).

Sarcevicová (2000, s. 7) sa však domnieva, že v tomto ohľade Reissova dochádza k nesprávnemu záveru, keď tvrdí, že funkcia odborných textov je informatívna, a hoci pripúšťa, že zákony a zmluvy sú informatívne do určitej miery (ako sú všetky texty), nie je to ich primárna funkcia.

Tento náhľad je podporený aj názorom významného translatológa, Petra Newmarka, ktorý rovnako postavil svoju typológiu textov na Bühlerovej klasifikácii funkcií jazyka. Na rozdiel od Reissovej, Newmark (1982, s. 13) uvádza zákony a právne predpisy ako príklady konatívnych, t.j. vokatívnych textov, ktoré stručne charakterizuje ako „direktívne“ a „imperatívne“, hoci neskôr prišiel k inému záveru a prekvapivo preklasifikoval zákony a právne dokumenty na expresívne texty (1988, s. 39).

Sager (1993, s. 70) sa čiastočne stotožňuje s obidvoma vyššie uvedenými názormi, keď tvrdí, že zákony a právne predpisy plnia rôzne funkcie pre rôznych čitateľov, t.j. zákony a právne predpisy plnia informatívny účel pre všeobecného čitateľa a direktívny účel „*pre špecifickú skupinu uvedených ľudí*“, t.j. pre tých, ktorých sa daný text dotýka. Napriek tomuto faktoru sa Sarcevicová (2000, s. 10) domnieva, že Sager je síce bližšie k pravde, ale jeho závery sú zavádzajúce.

Pri pohľade na Bühlerovu trojstupňovú klasifikáciu vidíme, že *informatívna funkcia* (Darstellungsfunktion) dominuje v textoch, ktoré sa zameriavajú na predmety a/alebo fakty „popisovaním“ stavu vecí v „reálnom“ svete, zatiaľ čo *expresívna funkcia* (Ausdrucksfunktion) je charakterizovaná textami zameranými na vysielateľa so zámerom „obohatiť“ svet. Nakoniec, *konatívna funkcia* (Appellfunktion) je zameraná na adresáta a využíva sa v textoch v cieľom „zmeniť“ svet vyprovokovaním adresáta ku konaniu (Provokation zur Tat) alebo uložiť určitý druh správania adresátovi (Verhaltenssteuerung) (Reiss, 1976, s. 9). Podľa Sarcevicovej (2000, s. 10) z uvedených príkladov vyplýva, že konatívne texty zahŕňajú nielen „presvedčacie“ texty, ale tiež „regulátorne“ texty, ktoré Reissova vo svojich skorších analýzách konatívnych textov prehliadla.

Právne dokumenty ako napríklad zákony a zmluvy majú primárne regulatórny charakter, pretože nariaďujú isté spôsoby správania sa. V tomto zmysle sú zákony vo všeobecnosti definované ako pravidlá správania sa alebo ako nástroje regulovania spoločnosti, zatiaľ čo zmluvy regulujú, t.j. upravujú správanie sa zmluvných strán. Z toho vyplýva, že regulátorne dokumenty sú konatívnymi textami a ako také sú charakterizované častým používaním imperatívu. Sice bez referencie na právne texty sám Bühler zdôrazňuje, že texty, v ktorých dominuje imperatív sú konatívne (Sarcevic, 2000, s. 10).

Filozof a sociológ Jürgen Habermas (1981, s. 376) rovnako uzatvára svoju monografiu o teórii komunikatívneho rokovania odkazom na Bühlerovu klasifikáciu funkcií jazyka a rovnako vyjadruje názor, že zákony a zmluvy majú regulatórnu funkciu, a teda spadajú do Bühlerovej kategórie konatívnych textov.

Avšak Škrlantová (2005, s. 18) sa domnieva, že typy právnych textov je možné analyzovať na základe všetkých troch funkcií – *vyjadrenie, apelácia, zobrazenie* (Ausdruck, Appell, Darstellung). Podľa nej sa prvá z funkcií realizuje predovšetkým v ústnej právnej komunikácii a následne v oblasti tlmočenia, napr. súdnych procesov. Operatívny typ textu, ktorý má zámer apelovať na komunikanta, sa v oblasti práva uplatňuje predovšetkým v prípade spisov k súdnym procesom. Poslednú z funkcií by bolo možné priradiť právnym textom normatívneho typu, aj keď tu je potrebné zdôrazniť, že normatívne texty typu zákonov, vyhlášok, nariadení, majú popri informatívnej aj značnú apelatívnu funkciu, ako sme už uviedli vyššie. Tieto texty teda nielen informujú o právnom postavení danej kauzy, ale zároveň prinášajú riešenie, trest, príkaz, zákaz, ktorý vplýva na priebeh danej kauzy.

3.2 Bipartitný systém klasifikácie právnych textov

V teórii práva sa trojstupňová klasifikácia jazyka vo všeobecnosti nahrádza dvojstupňovým systémom, v ktorom má jazyk dve základné funkcie: *regulatórnu a informatívnu*, t.j., uvedené právnickou terminológiou, *preskriptívnu a deskriptívnu* (Kelsen, 1991, s. 149-155). Následne je právne texty možné rozdeliť do troch skupín podľa ich funkcie: 1. primárne preskriptívne, 2. primárne deskriptívne, ale tiež preskriptívne a 3. výlučne deskriptívne (Bocquet, 1994, s. 2).

Podľa Sarcevicovej (2000, s. 11), právne texty, ktorých funkcia je primárne preskriptívna sú zákony a právne predpisy, zákonníky, dohody, zmluvy a dohovory. V súlade s tým sú takéto texty regulátorne dokumenty

obsahujúce pravidlá správania alebo normy. Podľa toho sú to normatívne texty ktoré predpisujú istý špecifický spôsob konania, ktorý je jednotlivce povinný prijať, alebo sa mu podrobiť pod hrozbou trestu. Dnes sa všeobecne prijíma názor, že normatívne dokumenty predpisujú ako sú členovia danej spoločnosti povinní konať (príkaz), zdržať sa konania (zákaz), môžu konať (povolenie), alebo sú výslovne na takéto konanie oprávnení (splnomocnenie) (Weinberger, 1988, s. 60-64).

Druhú skupinu právnych textov tvoria hybridné texty, ktoré sú primárne deskriptívne, ale tiež obsahujú isté preskriptívne časti. Sú to súdne rozhodnutia a dokumenty určené na výkon súdnych a správnych konaní ako žaloby, podania, odvolania, žiadosti, petity, atď.

Zatiaľ čo prvé dve skupiny právnych textov obsahujú právne dokumenty používané v právnom mechanizme, texty tvoriace tretiu skupinu nie sú právnymi dokumentami napriek tomu, že môžu mať priamy vplyv na zákon. Tretia skupina obsahuje výlučne deskriptívne texty, písané teoretikmi práva ako právne analýzy, učebnice práva, články a pod. Takéto texty predstavujú to, čo je známe ako právna veda alebo doktrína, kompetencie ktorej môžu byť v jednotlivých právnych systémoch odlišné.

V tejto súvislosti sa vynára otázka, prečo translatológovia venujú takú pozornosť identifikácii typov právnych textov a ich funkcie. Odpoveďou môže byť fakt, že jednou z hlavných úloh súčasnej translatológie je definovať kritériá, ktoré treba brať do úvahy pri výbere adekvátnej prekladateľskej stratégie (Kussmaul, 1995, s. 55-72). Táto skutočnosť podľa Sarcevicovej (2000, s. 16) samozrejme predpokladá, že prekladateľ má možnosť takéto rozhodnutie vykonať. Právni prekladatelia sú zvyčajne viazaní princípom vernosti. Právnicki i lingvisti sa zhodujú v názore, že právne texty je potrebné prekladať doslovne, a to na základe domnienky, že hlavným zámerom právneho prekladu je reprodukovat' obsah východiskového textu čo najpresnejšie. V záujme zachovania litery zákona je základným pravidlom právneho prekladu vernosť východiskovému textu. Napriek tomu volia v súčasnosti pokyny vydané OSN pre prekladateľov (UN Instructions for translators) liberálnejší prístup tým, že pripúšťajú, že „*existuje vždy priestor pre výkon štylistického rozhodnutia v prípade návrhov uznesení, dohôd a iných právnych textov, alebo technických textov*“; avšak záverečným rozhodnutím je, že „*vernosť pôvodnému textu musí byť na prvom mieste*“ (Sarcevic, 2000, s. 16). Napriek voľnejšiemu prístupu k prekladu zostáva problémom určenie toho, aký stupeň vernosti je potrebný na zachovanie

efektívnosti viacjazyčnej komunikácie v oblasti práva ako aj kritérií, ktoré treba brať do úvahy pri výbere prekladateľského postupu, za účelom čoho, ako už bolo uvedené, začali translatológovia rozlišovať medzi jednotlivými typmi právnych textov.

Podľa Housovej (1981, s. 185) je jedným z originálnych „objavov“ v oblasti translatológie skutočnosť, že ten istý text je možné preložiť pre rôznych adresátov rôznymi spôsobmi. Táto myšlienka oslobodila prekladateľa, pretvoriac ho na tvorcu textu, ktorého úlohou je vytvoriť nový text výberom prekladateľského postupu na základe analýzy konkrétnej komunikatívnej skutočnosti. Hönig a Kussmaul (1982, s. 23) sa domnievajú, že prekladateľ musí zvážiť nasledujúce pragmatické otázky: *Komu je cieľový text určený? Za akým účelom dochádza k prekladu cieľového textu? Aké konvenčné pravidlá platia v cieľovej kultúre pre tvorbu textu za daným konkrétnym účelom? Kto je autorom východiskového textu? Kedy a kde bol východiskový text napísaný?* Citovaní autori ďalej uvádzajú, že pôvodne panoval názor, že prekladateľský postup je určovaný primárne typom adresáta ktorému je cieľový text určený. Napr. preklad lekárskej správy pre laika sa bude do značnej miery líšiť od prekladu rovnakého textu určeného pre lekársku obec. V poslednom období, teoretici preniesli dôraz na funkciu prekladu (prečo), ktorá spätne určuje cieľového prijímateľa (komu) (Hönig, Kussmaul, 1982, s. 40).

4 Funkcia podľa teórie skopos, ako kľúčový faktor pri odbornom preklade

Podľa už spomínanej teórie *skopos*, ktorej predstaviteľom bol tiež Hans J. Vermeer, je hlavným kritériom pre určenie prekladateľskej stratégie identifikácia funkcie prekladu. Tento názor modernizoval teóriu prekladu tým, že ponúkol alternatívu prekladu založenému na význame, pri ktorom sa prijíma skutočnosť, že úlohou prekladateľa je preniesť význam východiskového textu do cieľového jazyka. V prípade takéhoto prekladu je funkcia cieľového textu rovnaká ako funkcia východiskového textu. Vermeerova teória je v porovnaní s tradičnou teóriou iná v tom, že identifikuje preklad, v ktorom sa funkcia cieľového textu líši od funkcie východiskového textu. Podľa teórie *skopos* je hlavnou úlohou prekladateľa vytvoriť nový text, ktorý by splnil očakávania z pohľadu kultúry cieľového prijímateľa ohľadom textu s príslušnou funkciou. Vermeer teda na príklade reklamného textu dokazuje, že rovnaký text je možné preložiť odlišnými

spôsobmi na základe jeho funkcie. Napríklad spomínaný reklamný text bude preložený inak v závislosti od toho, či je obchodným zámerom predat výrobok potenciálnemu klientovi alebo ho predstaviť na marketingovej porade (Snell-Hornby, 1990a, s. 82). Napriek Vermeerovmu tvrdeniu, že teóriu *skopos* je možné aplikovať na všetky preklady, naráža na odpor teoretikov ESP, pretože tí stoja za názorom, že funkcia odborných prekladov je zvyčajne taká istá ako funkcia východiskového textu. Podľa nich je cieľom prekladateľov ESP preniesť účel alebo podstatu východiskového textu čo najpresnejšie. Pri pokuse dokázať, že funkcia je tiež kľúčovým faktorom pri odbornom preklade predstavuje Vermeer hypotetický príklad poisťovacej zmluvy, ktorá by podľa jeho názoru mala byť preložená rôznymi spôsobmi v závislosti od komunikatívnej funkcie v každej situácii. Ako tvrdí, vzorce cieľového jazyka sa majú použiť pri preklade tejto zmluvy pri jej praktickom použití, zatiaľ čo vzorce vo východiskovom jazyku sa majú imitovať, ak sa má preklad použiť ako dôkaz na súde (Vermeer 1986, s. 34).

Podľa Sarcevicovej treba Vermeera oceniť za odhalenie skutočnosti, že nie každý právny preklad musí byť doslovný, ale jeho príklad príliš zjednodušuje rozhodovací proces právnych prekladateľov. Tvrdením, že prekladateľský postup pri právnom preklade sa dá určiť výlučne na základe funkcie, Vermeer neberie do úvahy fakt, že právne preklady podliehajú špecifickým pravidlám, upravujúcim ich použitie v právnom mechanizme. Predovšetkým právni prekladatelia musia pri výbere príslušného, správneho prekladateľského postupu brať do úvahy právne kritériá. Napríklad v prípade zmlúv je rozhodnutie, či a do akej miery by mal byť použitý vzorec cieľového jazyka, určované primárne právnym predpisom upravujúcim zmluvu. Tento fakt je zásadný, lebo určuje, či sa zmluva bude interpretovať podľa východiskového alebo cieľového právneho systému. Povedané lingvistickou terminológiou, určuje systém referencie, t.j., či sa znaky cieľového jazyka vzťahujú na predmety a koncepty vo východiskovom, alebo cieľovom právnom systéme (Sarcevic, 2000, s. 19).

5 Ďalšie vybrané názory na právny preklad pohľadom lingvistov i právnikov

Ďalší teoretik všeobecného prekladu Peter Newmark si pri právnom preklade všima rozdiel medzi prekladom právnych dokumentov pre informačné účely a tých, ktoré sú „v súčasnosti platné v komunite cieľového jazyka“. Čo sa týka „zákonov iných krajín, závetov, prevodov“ prekladaných

len pre informačné účely, Newmark sa domnieva, že je tu potrebný doslovný alebo *sémantický* preklad, ako ho sám nazýva. Zdá sa, že v tomto ohľade súhlasí s Weisflogom (pozri ďalej v texte). Na druhej strane sa značne odkláňa od Weisfloga v tom, že zdôrazňuje, že „pri zaoberaní sa s dokumentami, ktoré sa majú stať platnými v súčasnej komunite cieľového jazyka, je potrebné rešpektovať formálny register cieľového jazyka (právo EHS, zmluvy, medzinárodné dohody, patenty)“. Podľa Newmarkovho názoru si takéto preklady vyžadujú tzv. komunikatívny prístup, ktorý je orientovaný na cieľový jazyk (Newmark, 1982, in: Sarcevic, 2000, s. 19). Newmark je jedným z mála lingvistov, ktorí uznávajú, že status právneho prekladu je nápomocný pri určovaní jeho použitia v praxi. Status právneho prekladu je rovnako závažným faktorom pri preklade, pretože určuje ktorý prekladový postup je možné použiť v špecifických situáciách v právnej komunikácii. Môžeme teda povedať, že komunikatívna funkcia právneho prekladu je určovaná jeho statusom, t.j. tým, či je tento autoritatívny alebo nie, t.j., či je záväzný alebo nie. Právne dokumenty prekladané výlučne za účelom poskytnutia informácie nie sú autoritatívne, teda nie sú záväzné. Rovnako nie sú záväzné preklady právnych dokumentov, používané ako dôkaz na súde, ktoré vykonávajú súdom zvolení prekladatelia, ktorí sú zodpovední za presnosť a správnosť ich prekladu (Sarcevic, 2000, s. 19, Jessnitzer, 1982, s. 66-67).

So *sémantickým* prekladom, ktorý do translatológie zaviedol Newmark sa, ale len pri preklade právnych textov EÚ, stotožňuje aj Škrlantová. Pritom sa uvedená autorka domnieva, že napriek tomu, že „*Newmark tento typ prekladu považuje za zastaranejší a konzervatívnejší, ... lepšie zodpovedá funkcii a postaveniu právnych textov ako komunikatívny preklad*“, ktorý je druhým typom prekladu podľa Newmarka. Podľa nej „*podstata sémantického, respektíve dokumentárneho prekladu spočíva vo veľkom rešpekte voči originálu. Prekladateľ v cieľovom texte prihliada na štruktúru a štylistické zvláštnosti východiskového textu, prenáša do CJ nielen význam, ale aj formu predlohy. Tento spôsob prekladu sa uplatňuje v prípade textov s veľkým rešpektom a významným postavením v odbornej komunikácii. Nejde pri ňom o lokalizáciu prekladu vzhľadom na prijímajúce prostredie či zohľadnenie prijímateľa textu, ale predovšetkým o presnosť, informatívnosť a účelnosť, čo zodpovedá postaveniu a funkcii právnych textov EÚ v odbornej komunikácii*“ (Škrlantová, 2005, s. 28). Je známe, že skôr ako právne predpisy nadobudnú účinnosť, musia byť preložené a uverejnené vo všetkých

úradných jazykoch. V rámci orgánov a inštitúcií EÚ sú prekladané všetky dokumenty, ktoré sú potrebné na rokovaniach. Väčšina z nich sú politické dokumenty, ktoré sú európskej verejnosti prístupné hneď po schválení, alebo právne dokumenty, ktoré sa na občanov EÚ vzťahujú buď priamo, alebo potom, ako sa transportujú do zákonov členských štátov EÚ (porov. Štefaňáková, 2012, s. 36).

Aj právnici, ktorí sa zaoberajú teóriou prekladu, prichádzajú k rôznym záverom. Didier poznamenáva, že právny preklad nie je voľný, pretože právo uvažuje na jazyk vlastné terminologické a štylistické obmedzenia, ale napriek tomu pripúšťa, že rozsudky je možné prekladať voľnejšie než legislatívne texty. Čo sa týka legislatívnych textov, podľa jeho názoru, ich preklad si vyžaduje absolútnu doslovnosť (Didier, 1990, in Sarcevic, 2000, s. 16).

Ďalší právnik, W. E. Weisflog, je ešte dôslednejší v diferencovaní právnych textov. Vo vzťahu k *prekladu národnej legislatívy a medzinárodných dohôd* uvádza, že je v nich malý alebo žiadny priestor pre voľný preklad. Zároveň pritom zdôrazňuje, že je žiaduce, ak nie povinné, dosiahnuť formálnu korešpondenciu, čo je iným výrazom pre doslovný preklad, pri ktorom prekladateľ reprodukuje gramatické a štylistické modely východiskového jazyka s dosiahnutím čo najbližšieho významu (Weisflog, 1987, in Sarcevic, 2000, s. 17). Podobný postup formálnej korešpondencie odporúča aj pri preklade *kvázi legislatívy alebo odporúčaní OSN, UNCTAD, ILO, OECD a EEC Codes of Conduct or Guidelines a OECD Model Conventions ako aj obchodné zmluvy, licenčné zmluvy, všeobecné podmienky dodávok (podmienky predaja), zakladateľské listiny a stanovy spoločnosti, pravidla uprevujúce akvizíciu akcií a iné obchodné dokumenty* (Weisflog, 1987, in Sarcevic, 2000, s. 17). Ohľadne učebníc, článkov vo vedeckých časopisoch a prednášok tento autor poznamenáva, že je úlohou prekladateľa preniesť autorov odkaz – vo význame jeho myšlienok a nápadov, skôr než slov – k prijímateľovi. Hoci naznačuje, že takýto preklad môže byť „menej doslovný“, nejde až tak ďaleko, aby obhajoval dynamickú korešpondenciu prostredníctvom ktorej je odkaz prenášaný v duchu cieľového jazyka (Weisflog, 1987, in Sarcevic, 2000, s. 17).

Weisflog uvádza tiež *legislatívne dokumenty* (ústavy, zákony a pod.) prekladané výlučne pre informatívne účely, t.j. pre informovanosť zahraničných právnikov, obchodníkov a iných zahraničných čitateľov. Táto ostatná kategória je obzvlášť významná, pretože je jedným z prvých znakov toho, že aj právnici si uvedomujú fakt, že funkcia textu môže tiež zohrávať

úlohu pri určovaní prekladateľského postupu. Napriek povedanému však autor v závere odporúča postup formálnej korešpondencie alebo doslovného prekladu.

Jean-Claude Gémard, lingvista, ktorý zasvätil roky prekladu právnych textov, delí typy právnych textov do troch skupín, ale jeho delenie nie je založené na delení textov podľa funkcie, ale v prípade prvých dvoch skupín je to predmet prekladu, v tomto prípade ide o skutočnosť, či prekladaný text upravuje súkromné, alebo verejné záležitosti. Výsledkom tohto netradičného delenia je prvá skupina textov, ktorá zahŕňa *zákony, nariadenia, rozsudky a medzinárodné dohody* a druhú skupinu tvoria *zmluvy, správne a obchodné formuláre, závet* a pod. Do tretej skupiny patria *vedecké práce (doktríny)*, ktoré sú podľa neho najnáročnejšie na preklad. Čo sa týka prekladových postupov, uvádza doslovný preklad, funkčnú ekvivalenciu a interpretatívny preklad, avšak neudáva jasný rozdiel medzi dvomi poslednými (Gémard, 1995, in Sarcevic, 2000, s. 17).

6 Záver

Napriek tomu, že v článku prezentujeme aj názory autorov zaoberajúcich sa právnym prekladom, ktoré súvisia so spôsobmi prekladu právnych textov, nebolo jeho cieľom poskytnúť návod ako prekladať, resp. ako neprekladať takýto typ textov. Skôr nám ide o akúsi kultiváciu kompetencie prekladateľa právneho prekladu a o poskytnutie možnosti uvedomiť si odlišnosť právneho prekladu od všeobecného prekladu a pozrieť sa na právny preklad aj prostredníctvom možnosti stať sa aktívnym účastníkom právnej komunikácie, a to práve výberom vhodného prekladateľského riešenia, ale zároveň berúc do úvahy možné právne následky pri neadekvátnom zvážení svojho rozhodnutia.

Použitá literatúra

- BELL, R. T. 1991. *Translation and Translating: Theory and Practice*. London and New York : Longman.
- BOCQUET, C. 1994. *Pour une méthode de traduction juridique*. Prilly : CB Service.

- GÉMAR, J. C. 1995. *Traduire ou l'art d'interpréter, Langue, droit et société: éléments de jurilinguistique, tome 2: Application – Traduire le texte juridique*. Saint-Nicolas (Québec) : Presses de l'Université du Québec.
- HABERMAS, J. 1981. *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main : Suhrkamp.
- HATIM, B. 2001. *Teaching and Researching Translation*. London and New York : Pearson Education Limited.
- HATIM, B. – MASON, I. 1990. *Discourse and the Translator*. New York : Addison Wesley Longman In.
- HÖHN, E. 2013. Studienprogramm der europäischen Kulturstudien. In: *Acta linguistica. N° 9. Teaching foreign languages at universities*. Belianum. Ekonomická fakulta UMB : Banská Bystrica. s. 51-57.
- HÖNIG, H. G. – KUSSMAUL, P. 1982. *Strategie der Übersetzung, Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Tübingen : Narr.
- HOUSE, J. 1981. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen : Narr.
- CHUNG-LING, S. 2007. *Teaching Teaching Translation of Text Types with MT Error Analysis and Post-MT Editing*. [Online]. [Cit. 2009-04-12]. Dostupné na: <<http://accurapid.com/Journal/40edu.htm>>
- JESSNITZER, K. 1982. *Ein Handbuch für die Praxis der Dolmetscher, Übersetzer und ihrer Auftraggeber im Gerichts-, Beurkundungs- und Verwaltungsverfahren*. Köln/Berlin/Bonn/München : Carl Heymanns Verlag.
- KELSEN, H. 1991. *General Theory of Norms* (preklad). Oxford : Clarendon
- KUNER, C. 1991. 'The Interpretation of Multilingual Treaties: Comparison of Texts versus the Presumption of Similar Meaning' in *Comparative Law Quarterly* 40:4, s. 953-964.
- KUSSMAUL, P. 1995. *Training the Translator*. Amsterdam/Philadelphia : Benjamins.
- MELLINKOFF, D. 1963. *The Language of the Law*. Boston : Little, Brown and Company.
- NEUBERT, A. 1985. *Text and Translation*. Leipzig : Verlag Enzyklopedie.
- NEWMARK, P. 1982. *Approaches to Translation*. Oxford : Pergamon.
- NEWMARK, P. 1988. *A Textbook of Translation*, London : Prentice Hall.
- REISS, K. 1976. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Kronberg/Ts : Scriptor.
- SAGER, J. 1993. *Language Engineering and Translation*. Amsterdam/Philadelphia : Benjamins.

- SAGER, J. – DUNGWORTH – D. – McDONALD, P. 1980. *English Special Languages*, Wiesbaden : Oscar Brandstetter.
- SARCEVIC, S. 2000. *New Approach To Legal Translation*. The Hague : Kluwer Law International.
- SNELL-HORNBY, M. 1990a. Linguistic Transcoding or Cultural Transfer? A Critique of Translation Theory in Germany. In: BASSNETT, S. – LEFEVERE, A. *Translation, History and Culture*. London/New York : Pinter, s. 79-86.
- ŠKRLANTOVÁ, M. 2005. Preklad textov na národnej a nadnárodnej úrovni. In: *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress, s. 5-112.
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2012. *Jazyková politika v rakúskych printových médiách v kontexte pluricentrizmu a európskej jazykovej politiky*. Monografia. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied.
- TROSBORG, A. 1997. Text Typology: Register, Genre and Text Types. In: TROSBORG, A. (Ed.). *Text Typology and Translation*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, s. 3-23.
- VERMEER, H. J. 1986. Übersetzen als kultureller Transfer. In: SNELL-HORNBY, M. (Hg.). *Übersetzungswissenschaft – eine Neuorientierung*, Tübingen : Francke, s. 30-53.
- WEBER, H. 1982. Language for Specific Purposes, Text Typology, and Text Analysis: Aspects of a Pragmatic-Functional Approach. In: HOEDT, J. – LUNDQUIST, L. – PICHT, H. – QVISTGAARD, J. (eds.). *Proceedings of the 3rd European Symposium on LSP, Pragmatics and LSP*. Copenhagen, s. 219-234.
- WEINBERGER, O. 1988. *Norm und Institution. Eine Einführung in die Theorie des Rechts*. Wien : Manz.
- WEISFLOG, W.E. 1987. Problems of Legal Translation. In: *Swiss Reports presented at the XIIth International Congress of Comparative Law*. Zürich : Schulthess, s. 179-218.

MOŽNOSTI SLOVENČINY PRI TLMOČENÍ ANGLICIZMOV A PERSPEKTÍVY¹

Jaroslav Stahl

Univerzita Komenského, Filozofická fakulta Bratislava

Abstract

English loan words, either in Slovak technical vocabulary or colloquial conversation is a phenomenon known for 2 decades. The article focuses on the present state of words of English origin, taken over in recent years and used by the expert public at conferences with interpretation. We also take a close look at its acceptance and the possibilities of the Slovak language in their substitution, perhaps in future.

1 Úvod do problematiky

Preberanie anglickej odbornej terminológie v najrozličnejších vedných odboroch, ale aj v hovorovom jazyku je fakt, ktorý už netreba veľmi pripomínať. Veľké množstvo odborných termínov nemalo po r. 1989 pri zavádzaní trhovej ekonomiky a jej princípov v našej krajine náprotivok v slovenčine, preto boli mnohé preberané z cudzích jazykov, predovšetkým z americkej angličtiny. Prevažná väčšina termínov sa pritom týkala ekonomiky a práva. V súvislosti s rýchlym rozvojom výpočtovej techniky a digitalizácie, prenikajúcej aj do bežného života jednotlivca sa stretávame s pôvodne cudzojazyčnými termínmi aj v tejto oblasti. V našom krátkom pohľade chceme zaujať stanovisko k preberaniu týchto termínov, prezentujeme názor odbornej verejnosti a profesionálnych tlmočníkov. Venujeme sa tiež možnostiam slovenčiny a možnostiam ich akceptácie aj z perspektívy kontrolnej jazykovej autority.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

2 Prienik cudzojazyčnej terminológie a teoretické reflexie

S cudzojazyčnou odbornou terminológiou sa stretávame už pomaly dve desaťročia, počnúc jej veľkou kulmináciou po r. 1990, súvisiacou s potrebou pomenúvania niektorých ekonomických a právnych subjektov, javov a procesov, pre ktoré neexistovali v slovenskom jazyku vo vtedajšom období vhodné ekvivalenty. S uplynulou dobou môžeme konštatovať, že došlo k „oddeleniu pšenice od kúkoľa“, t. zn. tam, kde zavedenie týchto termínov bolo odôvodnené, sa aj presadilo a naopak. Niektoré názory aj renomovaných lingvistov¹ boli prekonané, primárne sa presadzuje princíp opodstatnenosti, t. zn. funkčnosti príslušného odborného termínu. Aj Jesenská² správne tvrdí, že „preberanie inojazyčnej lexiky je proces, ktorý zasahuje v podstate všetky európske jazyky bez ohľadu na silu, s akou sa bránia. Tento proces nie je negatívny – je to jeden zo spôsobov obohacovania domácej slovnej zásoby“. Uvedený citát podporuje autorka ešte tvrdením, podľa ktorého preberá angličtina lexiku z oveľa vyššieho počtu jazykov, ako slovenčina. Aj Dolník konštatuje: „Ak sa hovorí o ohrození (jazyka), do úvahy prichádza len ohrozenie normálneho mechanizmu fungovania jazyka vo vzťahu k preberaniu.“³ V rámci skúmaného problému sa venujeme odbornej terminológii, nie hovorovému jazyku, zásadná by mala byť preto funkčnosť daného termínu a v konečnom dôsledku jeho ustálenosť, čo o viacerých prípadoch preberaných lexikálnych jednotiek zatiaľ nemožno povedať. Pre správnosť môžeme stanoviť ešte vymedzenie anglicizmu Jesenskej, podľa ktorej „za anglicizmus pokladáme priame výpožičky z angličtiny, cudzie slová sprostredkované angličtinou a hybridné slová obsahujúce anglický element.“⁴

3 Anglicizmy v odbornej komunikačnej praxi

Z pozície tlmočníka ako aj pozorovateľa komunikačnej praxe možno rozlišovať bez ohľadu na odbor či odvetvie dlhodobo ustálenú a relatívne novú ešte „nestabilizovanú“ terminológiu z pohľadu jej používania v odbornom jazyku. Ustálená terminológia sa vyznačuje tým, že má svoje pevné miesto v terminologickom slovníku odbornej verejnosti, resp. v danom

² JESENSKÁ, P.: Jazyková kultúra slovenčiny s ohľadom na anglicizmy. In: *Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského PHILOLOGICA LXV*, Bratislava: Univerzita Komenského, 2010, s. 256.

³ DOLNÍK, J.: *Teória spisovného jazyka*. Veda, Bratislava, 2010, s. 66.

⁴ JESENSKÁ, P.: *Jazyková situácia na Slovensku v kontexte EU s ohľadom na anglicizmy*. Vyd.: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici. Banská Bystrica, 2007, s. 49.

odvetví či už vo dvojici so slovenským termínom alebo aj samostatne, bez funkčného slovenského náprotivku. O ich funkčnosti nemôže byť pochyb, napriek nezaradeniu niektorých termínov do slovnej zásoby spisovného jazyka. Anglicizmy by sme mohli v kontexte ich preberania rozdeliť do viacerých skupín:

A. Celkom ustálené sú termíny, prevzaté ešte začiatkom 90. rokov minulého storočia v súvislosti s transformáciou plánovaného hospodárstva na trhovú ekonomiku a prijímanie novej legislatívy demokratického právneho štátu a politického systému. K takým nepochybne patria termíny ako: *manažment, diler, deriváty* (finančné produkty), *holding, marketing, biznis, akreditív, lobing, líder, boss*, ale aj iné prevzaté lexikálne jednotky – *globálny, virtuálny, summit* (aj ako *samit*) , atď. Predmetné termíny sa presadili svojou funkčnosťou, ústojnosťou, vymedzením svojho významu často bez jednoznačných slovenských ekvivalentov. Prevzatím u nich zväčša nedošlo k žiadnemu rozšíreniu alebo zúženiu sémantického záberu a v odbornej verejnosti sa zaužívali, pričom u nich nemožno v dohľadnom čase očakávať náhradu slovenským ekvivalentom.

B. Druhú skupinu tvoria termíny z právnej, politickej a ekonomickej oblasti, ktoré sa dostávali do slovenského odborného jazyka postupne a nie všetky sú plne akceptované, aj z dôvodu existencie slovenských ekvivalentov. Tlmočník sa často rozhoduje podľa želania zákazníka z pragmatických dôvodov ako aj pre variant s maximálnou funkčnosťou a operatívnosťou v danom odbornom kontexte. Niekoľko príkladov s uvedením slovenských náprotivkov:

<i>abdikovať</i>	-	<i>odstúpiť</i>
<i>akvizícia</i>	-	<i>nákup</i>
<i>alokácia</i>	-	<i>pridelenie</i>
<i>arbitrážny</i>	-	<i>ľubovoľný, svojvoľný</i>
<i>implementácia</i>	-	<i>uskutočnenie, realizácia</i> (starší prevzatý termín)
<i>inklúzia</i>	-	<i>včlenenie</i>
<i>kohézia</i>	-	<i>súdržnosť</i>
<i>depozit</i>	-	<i>úschova</i>
<i>rezident</i>	-	<i>obyvateľ s trvalým bydliskom</i>
<i>workshop</i>	-	<i>seminár</i>

V súvislosti s používaním odbornej terminológie v ekonomickej oblasti boli vedené aj rozhovory so zamestnancami firemných subjektov, ktorí sa zaoberajú so súvisiacimi aktivitami a profesionálnymi tlmočníkmi.

Zo zoznamu aj z rozhovorov vyplynul záver, že preklad, resp. horeuvedené slovenské ekvivalenty nie sú vždy jednoznačne akceptované odbornou verejnosťou a táto preferuje skrátené termíny, univerzálne používané v celej odbornej komunite daného odvetvia.

C. Na túto vrstvu odborných termínov nadväzujú ďalšie anglicizmy, ktoré dopytované osoby považujú za neustálené a vágne, a ich budúcnosť a ukotvenie v odbornom jazyku nie je jasná. Uvediem iba niekoľko termínov, ktoré sa objavili v tlmočených textoch a ktoré musel tlmočník operatívne riešiť bez predchádzajúcej prípravy:

<i>branding</i>	-	<i>budovanie značky</i>
<i>diseminácia</i>	-	<i>distribúcia, rozširovanie</i>
<i>klaster</i>	-	<i>skupina, zoskupenie</i>
<i>update</i>	-	<i>aktualizácia</i>
<i>benchmark</i>	-	<i>meradlo, ukazovateľ</i>
<i>screening trhu</i>	-	<i>prieskum trhu</i>
<i>valuácia</i>	-	<i>(o)hodnotenie</i>
<i>teaser</i>	-	<i>lákadlo</i>
<i>soft power</i>	-	iba deskriptívne pretlmočenie (<i>moc diplomacie</i> , apod.)
<i>think tank</i>	-	deskriptívne pretlmočenie alebo (<i>mozgový trust</i>)

V rámci prieskumu sme sa nesústredili na podrobnejšiu klasifikáciu, či už podľa slovných druhov alebo frekvencie, išlo iba o malý terminologický záber, sonda do aktuálneho stavu používania anglicizmov. Z výsledkov dotazovania tlmočníkov a zamestnancov dopytovaných firemných subjektov vyplynula spokojnosť s doterajším stavom preberania anglickej terminológie u zamestnancov, niektoré prevzaté termíny boli označené za nové a nezvyklé (*teaser*, *screening*). Konkrétne termíny však boli použité iba 2x (dvomi rečníkmi na jednom podujatí).

Niekoľko údajov k prieskumu: Celkovo bolo dotazovaných 12 tlmočníkov s pracovnými jazykmi nemčina, angličtina, francúzština v období od marca do augusta r. 2013 ako aj 17 pracovníkov spoločností, ktorí pôsobia

ako prednášatelia na podujatiach s tlmočením a sú aktívnymi používateľmi analyzovaných anglicizmov.

Dotazovaní profesionálni tlmočníci vyjadrili celkovo neutrálny názor (s 1 výnimkou) a považujú používané anglicizmy, resp. ich mieru využívania za prirodzenú a v absolútnej väčšine prípadov za funkčnú.

Možnosti slovenského jazyka by mala prezentovať slovenská kontrolná autorita (JÚLŠ), ktorý sa však vyjadruje skôr k anglicizmom v bežnom hovorenom jazyku, hoci vydávané periodiká zaujímajú často taktiež stanovisko k odborným termínom, ktoré je už menej vyhrotené ako v minulosti. Rozhodujúcim faktorom tu je možnosť ďalšej flexie prevzatého anglicizmu a prirodzene aj neprítomnosť slovenského ekvivalentu.

4 Záver

Stručný prieskum súčasného stavu anglicizmov používaných pri tlmočení z angličtiny, ale aj nemčiny poukázal síce na potrebu hľadania slovenských ekvivalentov, ak splňajú podmienku funkčnosti, avšak nie za každú cenu. Niektoré nové anglicizmy sú však na hranici zrozumiteľnosti a pre tlmočníka predstavujú dodatočnú záťaž v rámci prípravy. V súvislosti s postojmi odbornej verejnosti zaznieva názor, že angličtina je iba „tranzitný“ jazyk, keďže pôvodný termín pochádza z latinčiny. To je síce pravda, to isté by sme mohli povedať o francúzskom alebo ešte pôvodnom germánskom pôvode. Je známe, že angličtina preberala lexikálne jednotky francúzskeho (a samozrejme) aj latinského pôvodu v oblasti úradov, inštitúcií resp. teologickej oblasti. Konštatujeme, že slovenský jazyk ako každý iný malý jazyk preberá slová z celosvetovo používaného a dominujúceho jazyka. Z hľadiska pragmatického fungovania jazyka nejde o žiadne ohrozenie jazyka, keďže nefunkčné termíny (kde existuje jednoznačný slovenský ekvivalent) automaticky systém jazyka vyraduje.

Použitá literatúra

- DOLNÍK, J. 2010. *Teória spisovného jazyka*. Bratislava : Veda, s. 66.
- JESENSKÁ, P. 2010. Jazyková kultúra slovenčiny s ohľadom na anglicizmy. In: *Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského PHILOLOGICA LXV*, Bratislava : Univerzita Komenského, s. 256.
- JESENSKÁ, P. 2007. *Jazyková situácia na Slovensku v kontexte EU s ohľadom na anglicizmy*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, s. 49.

MASÁR, I. 2000. *Ako pomenívame v slovenčine*. Bratislava : SJS pri SAV, s. 45.

K TERMINOLOGICKÝM ŠPECIFIKÁM RAKÚSKEJ NEMČINY V OBLASTI OBCHODNÉHO JAZYKA¹

Jana Štefaňáková

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstract

Der vorliegende Beitrag setzt sich zum Ziel, auf den Bereich der Wirtschaftssprache im österreichischen Deutsch hinzuweisen, wo es ähnlich wie in anderen Fachsprachen zahlreiche lexikalische Unterschiede im Vergleich zum Bundesdeutschen gibt. Neben dem allgemeinen Überblick über den Forschungsstand zum Thema Fachsprache Wirtschaft im Deutschen und in der österreichischen Varietät stehen hier österreichische terminologische Spezifika in der Textsorte „Geschäftsbriefe“ im Vordergrund, die durch lexikalisch-semanticche Analyse anhand von ausgewählten Texten aus der österreichischen Provenienz ermittelt und aufgelistet werden.

1 Uvedenie do problematiky

Rakúska štandardná varieta nemčiny sa za hranicami Rakúska spája predovšetkým so špecifickými označeniami pre niektoré kulinárske špeciality, početné výskumy ale preukázali existenciu lexikálnych variantov – austriacizmov v rôznych doménach. Skúmanie odborných jazykov v rámci rakúskej nemčiny stálo donedávna na okraji záujmu. Predkladaný príspevok si kladie za cieľ poukázať na oblasť obchodného jazyka v Rakúsku, kde rovnako ako v iných odborných jazykoch existujú značné terminologické rozdiely v komparácii so spolkovou a švajčiarskou štandardnou nemčinou. Naším zámerom je v nadväznosti na diachrónnu a synchrónnu analýzu výskumu nemeckého obchodného jazyka zachytiť lexikálne špecifiká rakúskej obchodnej nemčiny v textoch obchodných správ.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

2 Výskum nemeckého obchodného/hospodárskeho jazyka z diachrónneho a synchrónneho pohľadu

Pojmy „obchodný/ hospodársky jazyk“ sa v našom kontexte používajú vo význame jazyka používaného v obchodnej resp. hospodárskej sfére. Nemecký preklad týchto pojmov je „*deutsche Wirtschaftssprache*“ alebo „*Wirtschaftssprache Deutsch*“, v angličtine sa používa označenie „*business language*“ alebo „*commercial language*“. Meyersov Veľký konverzačný lexikón definuje obchodný jazyk nasledovne:

"Obchodný jazyk je jazyk, v ktorom sa realizujú obchodné činnosti. V stredoveku bola univerzálnym obchodným jazykom latinčina. Obchodný resp. hospodársky jazyk sa uplatňuje vo všeobecnej, ako aj v odbornej komunikácii, takže nie je jednoduché určiť hranicu medzi nimi."

(<http://www.retrobibliothek.de/retrobib/seite.html?id=106678>)

Špecifiká odborného jazyka sa takmer výlučne vzťahujú na oblasť slovnnej zásoby, t.j. jazyk používaný v konkrétnom povolani alebo odbore sa nevyznačuje špecifickou syntaxou alebo gramatikou, ale sú preň charakteristické väčšia diferenciácia pri používaní odbornej lexiky a opise príslušných postupov (porov. Schneiderová, 2000, s. 174). Výučba jazyka zameraná na prípravu na povolanie by preto mala sprostredkovať nielen elementárne, ale aj špecifické znalosti v oblasti obchodného jazyka so zreteľom na oblasť lexiky (Jurčáková, 1998, s. 40).

Prvé príspevky v oblasti obchodného/hospodárskeho jazyka vznikli v etape tzv. **obchodnej jazykovedy** (v nemčine označovanej ako „Wirtschaftslinguistik“) a mali prevažne historický alebo etymologický charakter. Hoci prvé práce k téme diachrónna analýza obchodného jazyka boli uverejnené už začiatkom 20. storočia, ako vedná disciplína sa *obchodná jazykoveda* vytvorila v dvadsiatych rokoch minulého storočia. V historickom a hospodárskom kontexte spadá do dvoch rôznych období:

- epochy nadväzujúcej na masívny rozvoj obchodu a hospodárstva v 19. storočí, ktorá vyústila do industrializácie,
- obdobia rozmachu po Prvej svetovej vojne.

Vznik *obchodnej jazykovedy* súvisel najmä so vznikom a potrebami obchodných vysokých škôl. Diachrónne orientovaná jazyková analýza uskutočňovaná v rámci *obchodnej jazykovedy* sa odvolávala na názor, že národný jazyk je odrazom kultúry príslušného ľudu (por. Koch, 1997, s. 41). Jedným z jej prúdov bol **národno-hospodársky prúd** s hlavným predstaviteľom Ewaldom Messingom (porov. Picht. 1998, s. 336).

„Obchodná jazykoveda slúži ľudstvu tým, že ľudí schopných myslieť a hovoriť vníma ako členov národného a medzinárodne prepojeného reťazca, pričom skúma a učí metódy, prostredníctvom ktorých sme schopní naučiť sa porozumieť rôznym národom a hodnotiť ich so zreteľom na ich národnú kultúru. Obchodná jazykoveda prispieva k porozumeniu ľudí a ich sebapoznaniu.“ (Messing, 1932, s. 6).

Za najvýznamnejšiu prácu tohto prúdu sa považuje zborník s titulom „K obchodnej jazykovede“ (*Zur Wirtschaftslinguistik*) vydaný v roku 1932, v ktorom Messing zozbieral rôzne príspevky vytvorené ešte v 20-tych rokoch minulého storočia. Patrí k nim aj štúdia Alfreda Schirmera „Obchodný jazyk ako zrkadlo dejín hospodárstva“ (*Die Wirtschaftssprache als Spiegel der Wirtschaftsgeschichte*) – tiež autora diachrónne zameraného lexikografického diela s názvom „Slovník obchodného jazyka na historických základoch“ (*Wörterbuch der Kaufmannsprache auf geschichtlichen Grundlagen* – Schirmer, 1911). Aj keď v popredí tejto práce stojí diachrónny aspekt skúmania jazyka, implicitne sa v nej poukazuje na dôležitú úlohu obchodného jazyka pri komunikácii medzi odborníkmi. Prvá fáza *obchodnej jazykovedy*, nazývaná inak aj ako **historický smer obchodnej jazykovedy**, **diachrónna obchodná jazykoveda** alebo **historická obchodná jazykoveda**, integrovala do výskumu aj elementy z oblasti politiky, ekonómie a etnológie. Messing vnímal obchodnú jazykovedu aj ako tzv. „Nationenwissenschaft“ (vedu o národoch), ktorá skúma dianie so zreteľom na sociálny, kultúrny a hospodársky vývoj príslušného národa. Kritici tohto prúdu ale poukazovali na to, že jazykoveda nemôže preberať úlohy iných vedných odborov - hospodárstva, práva alebo etnografie. Pozitívne sa však hodnotilo akcentovanie významu odborných znalostí pri skúmaní odborného jazyka s argumentáciou, že obchodný jazyk by sa nemal vyučovať na univerzitách, kde nie sú pre jeho pochopenie vytvorené vhodné podmienky, ale na obchodných vysokých školách, ktoré v rámci štúdia sprostredkujú odborné znalosti v obchodnej oblasti (porov. Schuldt, 1997, s. 77). Za najdôležitejšie centrá štúdia obchodného jazyka sa v tomto období považovali obchodné vysoké školy v Lipsku, Prahe a Rotterdame, kde pôsobil Messing ako docent.

Od historickej obchodnej jazykovedy sa odlišoval smer nazývaný **obchodná germanistika** (*Wirtschaftsgermanistik*). Jeho hlavným predstaviteľom bol pražský germanista Hugo Siebenschein. V práci *Abhandlungen zur Wirtschaftslinguistik* stáli v popredí jazykové aspekty týkajúce sa výlučne nemeckého jazyka. Siebenschein analyzoval obchodné

texty a dokumenty z 15., 16. a 19. storočia. Významná je aj práca Lea Weisgerbera (1933/1934), ktorý sa vo svojom diele *Die Stellung der Sprache im Aufbau der Gesamtkultur* v kapitole s názvom „Sprache und Wirtschaft“ venoval problematike použitia jazykových prostriedkov v reklame.

Popri etymologicko-historickom prúde obchodnej jazykovedy sa vyvíjala **štrukturálno-funkčne orientovaná škola** opierajúca sa o teóriu jazyka Pražskej školy. Tento smer označovaný aj ako **synchronná obchodná jazykoveda** (synchronne Wirtschaftslinguistik) vychádzal z názoru, že etymológia konkrétnych slov nie je schopná uspokojivo vysvetliť ich funkciu, ktorú majú v súčasnom obchodnom jazyku. Drozd zhrnul pracovné hypotézy tohto prúdu nasledovne:

- obchodný jazyk je potrebné skúmať ako štruktúrovaný a funkčný celok, ktorý slúži obchodným/hospodárskym účelom;
- predmetom skúmania je jazyk v jeho zvláštej funkcii, tzv. obchodný jazyk;
- obchodný jazyk sa musí skúmať ako komunikačný prostriedok;
- synchronia sa vo výskume obchodného jazyka zdôrazňuje vzhľadom na potreby moderného vyučovania orientovaného na prípravu na povolanie (Drozd, 1978, s. 205).

Štrukturálno-funkčný prúd obchodnej jazykovedy sa od historického odlišuje svojím zameraním na skúmanie jazyka ako systému. Primárnym záujmom je synchronná analýza jazyka. Jazyk sa pritom nevnímal ako jednoduchý celok, ale ako suma rôznych prvkov.

„Obchodný jazyk sa v synchronne-funkčnej obchodnej jazykovede skúma ako štruktúrovaný a funkčný celok, v ktorom má každý jazykový znak (teda termíny, odborné slová, odborné a neodborné slovné spojenia) svoju funkciu. Pritom ale nepostačuje analyzovať výlučne jazykové javy, ktoré sa odchyľujú od bežnej reči.“ (Schuldt, 1997, s. 80)

Štrukturálno-funkčná obchodná jazykoveda už vedome zohľadňovala vzťahy medzi odborným a bežným jazykom. Podľa prívržencov tohto prúdu existujú v rámci systému obchodného jazyka nielen terminologické prvky (termíny ako jednotlivé slová, slovné spojenia a zložené slová) alebo špeciálne syntaktické slovné spojenia, ale aj neterminologické prvky a neodborné slovné spojenia. Obzvlášť dôležité je hľadisko, podľa ktorého sa obchodný jazyk chápe ako funkčná jazyková varieta. Tento smer skúma aj rôzne funkcie jazyka a jazykové štýly v zodpovedajúcich typoch textov. Patrí k nemu aj najznámejšia práca Krejčího, ktorý sa zaoberal klasifikáciou podľa

funkčných štýlov. Rozlišoval pritom podnikovú písomnú formu komunikácie, obchodné rokovania, ktoré označil buď ako teoretické, prakticko-náučné alebo vedecké, účtovníctvo a obchodnú rubriku v časopise (Krejčí, 1941, s. 16). Krejčí zdôrazňoval, že druhy textov sa menia paralelne s ekonomikou a sú úzko spojené so sociálno-politickým a ekonomickým pozadím. Okrem toho skúmal jednotlivito konkrétne odvetvia hospodárstva a vytvoril nielen vertikálne členenie funkčnej roviny štýlov, ale aj horizontálne delenie diverzných podoblastí. Prínosom štrukturálno-funkčnej obchodnej jazykovedy nebol len výskum inštrumentálneho charakteru obchodného jazyka, ale aj teoretické vybudovanie jeho základov. V popredí stál odborno-praktický a teoreticko-odborný aspekt. Tento prúd položil základy pre súčasný výskum terminológie a považuje sa za priekopníka súčasného výskumu odborných jazykov. Pripisujú sa mu zásluhy aj na presadení tohto odboru na akademickej úrovni.

Prvá fáza výskumu obchodného jazyka bola prerušená 2. svetovou vojnou. Povoynové jazykovedné práce z oblasti obchodnej jazykovedy sa zaoberali najmä skúmaním terminológie a klasifikáciou pojmov a termínov používaných pre označenie tovaru. Od 50. do 70-tych rokov 20.st. sa do popredia dostal tzv. systémovo-jazykovedný inventárny model – „systemlinguistisches Invertarmodel“, podľa ktorého sa obchodný jazyk skúmal ako množstvo jazykových znakov. Podľa Schrödera (1987, s. 63) sa výskum obchodného jazyka po 2. svetovej vojne člení na tri fázy. Relevantná je najmä druhá fáza spojená so skúmaním syntaxe a morfológie, v ktorej sa začali využívať nové pomocné výskumné prostriedky formou elektronického spracovania dát. Patria do nej napr. práce Schefeho (1975), Richtera (1976), Sternkopfa (1986/1987) Ohnackera (1992) alebo Laurenčíkovej (1998), ktorých spoločným znakom bola analýza obchodných textov na syntaktickej alebo gramatickej báze. Ich nedostatkom bolo, že sa zamerali len na texty z tlače a nezohľadňovali sémantiku jazykových prostriedkov, čím nepodporili systematický výskum obchodného jazyka. Popri tomto prúde sa rozvíjali aj ďalšie výskumné smery, ktoré sa zaoberali didaktikou obchodného jazyka a pragmatickými a komunikačnými aspektmi odborného jazyka v obchodnej oblasti. V tzv. podnikovej jazykovede – „Betriebslinguistik“ sa od 60-tych rokov minulého storočia dostal do pozornosti odborný text s jeho funkciami a princípy organizácie v súvislosti s mimojazykovými prvkami (napr. sociálna situácia, dej, odborný obsah a jeho jazykové prevedenie v texte). V popredí stáli komunikačné procesy v rámci podnikov alebo medzi

podnikmi a vonkajším prostredím. Jazykové prvky sa skúmali ako súčasť pragmatických komunikačných procesov. Vznik tohto nového výskumného prúdu súvisel s vytvorením nových komunikačných potrieb, z čoho vyplynulo aj sledovanie výmeny informácií a priebehu tohto procesu medzi rôznymi obchodnými partnermi. Bungarten (1994, s. 29) poukázal na to, že k významným pragmatickým faktorom patrí aj zmenená politická situácia. V žiadnom z uvedených výskumných prúdov sa však nezohľadňovala národná dimenzia jazykovej variácie, pričom nemecky hovoriace krajiny sa vnímali ako jeden celok. Pre podnikovú jazykovedu sa stala východiskom definícia podnikovej komunikácie, s ktorou súviseli aj ďalšie dôležité pojmy – napr. „Identitäts-Mix, „Unternehmensidentität“ a „Unternehmenskultur“. Do centra pozornosti sa dostal jazyk chápaný ako dôležitý kód a dôležitá forma komunikácie² pri obchodnom rokovaní, ktorý sa skúmal ako primárny komunikačný prostriedok v súvislosti s pragmatickými faktormi. Do úvahy sa pritom začali brať aj rôzne komunikačné situácie v rámci vzťahov medzi podnikmi (por. Höhn, 2013) . Analyzovaná bola buď komunikácia výlučne v nemeckom jazyku (s ťažiskom na technickej dokumentácii) alebo komunikácia v obchodnej oblasti v komparácii s inými jazykmi, kde predmetom skúmania bola nemčina ako cudzí jazyk používaný v obchodnej oblasti.

Z predchádzajúcej analýzy vyplývajú nasledovné vývojové etapy výskumu nemeckého obchodného jazyka:

Etapa pred 1. svetovou vojnou:

- **historická obchodná jazykoveda** (diachrónna jazyková analýza s ťažiskom na výskum lexiky)
- **štruktúrálna-funkčná obchodná jazykoveda** (teoretické fundovanie výskumnej oblasti - synchrónna a funkčná analýza jazyka ako systému);
- **obchodná germanistika** (diachrónna analýza jazyka používaného obchodníkmi v rámci obchodnej komunikácie)

² Porov. aj Tuhárska (2008, 188): „*Tu [v jazykovede] je komunikácia rovnako ako v pôvodnej oblasti svojej pôsobnosti spájaná s prenosom informácií a spomínaná ako jedna zo základných funkcií jazyka.*“

Etapa po 2. svetovej vojne:

- **orientácia na syntax a morfológiu obchodného jazyka** (kvantitatívne jazykové výskumy)
- **didaktika:** kontrastné viacjazyčné práce/príručky k téme obchodná/hospodárska nemčina ako cudzí jazyk
- **podniková jazykoveda** (skúmanie komunikačných procesov a foriem komunikácie medzi rôznymi obchodnými partnermi so zohľadnením pragmatických faktorov s cieľom optimalizácie podnikovej komunikácie).

Výskum obchodného jazyka nesporne odzrkadľoval všeobecný výskum odborného jazyka. Historická obchodná jazykoveda zameraná na analýzu lexiky zodpovedala fáze výskumu odborných jazykov s primárnou orientáciou na terminológiu a odbornú slovnú zásobu. Ďalšia fáza výskumu štruktúrálnofunkčnej obchodnej jazykovedy sa opierala o pojem „jazyk ako systém“, na ktorom bazíroval aj výskum odborného jazyka a odborných textov so zreteľom na ich funkciu. Na uvedené východiská nadviazali štúdie orientované na syntax a morfológiu, v ktorých stáli v popredí pragmatické faktory komunikácie. Súčasný výskum obchodného/hospodárskeho jazyka sa orientuje na všetky jazykové roviny (lexika, morfológia, syntax a text) a je prepojený so sociálne, funkčne a pragmaticky podmienenými mimojazykovými faktormi. Skúmanie nemeckého obchodného jazyka v predchádzajúcom období sa však obmedzovalo len na spolkovú varietu nemčiny a nebralo do úvahy existenciu početných terminologických špecifik v rakúskej (švajčiarskej) obchodnej nemčine. So zreteľom na národnú dimenziu variácie nemčiny je predkladaná štúdia príspevkom k zviditeľneniu tejto špecifickej oblasti odborného jazyka .

3 Výskum rakúskeho obchodného jazyka

Skúmanie odborných jazykov v rámci rakúskej variety nemčiny stálo dlhú dobu na okraji záujmu. Viacerí jazykovedci poukázali na fakt, že neexistuje žiadny seriózne podložený výskum zameraný na diastratické a diafázické variety rakúskej nemčiny. K téme rakúskeho obchodného jazyka bolo doposiaľ uverejnených len niekoľko prác, z ktorých sú relevantné najmä štúdie Josepha Schneeweißa z roku 2000 a Heidemarie Markhardtovej z roku 2006.

V centre pozornosti práce Schneeweißa stojí opis obchodného jazyka v žurnalistickej oblasti. Autor sa v nej zameriaval na korpus textov z dennej tlače, v ktorých je však skúmanie a opis austriacizmov v obchodnej nemčine len jedným z aspektov textovej analýzy. Práca analyzuje obchodný jazyk z rôznych hľadísk, sleduje všeobecné vývojové tendencie súčasného nemeckého jazyka, ich vplyv na obchodný jazyk, niektoré jazykové roviny (napr. hovorový jazyk), neologizmy, internacionalizmy, frazeologizmy, skratky a etymológiu, austriacizmy sú ale predmetom záujmu len v jednej kapitole. V nej Schneeweiß uvádza zoznam austriacizmov, nepoukazuje ale na rozdiely v konfrontácii s obchodným jazykom používaným v Nemecku.

Na rozdiel od práce Schneeweißa obsahuje slovník Heidemarie Markhardtovej výlučne výrazy typické pre Rakúsko. Už v čase prístupových rokovanií s Rakúskom sa pri vzniku prvých textov z rakúskej proveniencie ukázalo, že v rakúskej nemčine existujú značné terminologické rozdiely v oblasti verejnej správy a práva. Kvôli presnosti prekladu vznikla potreba vypracovať zoznam rakúskych slov s ťažiskom na uvedené oblasti, z čoho vyplynulo zostavenie glosára s názvom „Výrazy verejnej oblasti v Rakúsku“ – (*Ausdrücke öffentlichen Bereichs in Österreich* - Markhardtová, 1993), ktorý bol neskôr vydaný vo forme slovníka (*Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie*). Ide o prvú rozsiahlu zbierku rakúskych termínov z oblasti práva, školstva a iných verejných oblastí, ktorá výraznou mierou prispela k zviditeľneniu rozdielov medzi rakúskou a spolkovou nemčinou v inštitúciách EÚ a k následnému zohľadneniu, resp. zaznamenaní týchto výrazov do slovníkov.³ Zoznam špecifických rakúskych výrazov poskytol impulzy aj pre ďalšie výskumy a diskusie v oblasti rakúskych odborných jazykov. Základná stratégia získavania jazykového materiálu spočívala v analýze rôznych autentických prameňov – príručiek, formulárov, právnych dokumentov, zmlúv v širšom časovom horizonte a denníkov vydaných v priebehu jedného mesiaca. V slovníku je zaznamenaných 1.130 lexikálnych jednotiek (s príbuznými slovami dokopy 1.230 termínov). Viaceré termíny verejnej oblasti boli v roku 2001 zaznamenané aj v Rakúskom slovníku (39. vydanie) a následne aj

³ Problematikou právneho jazyka z lingvistického, translatologického i porovnávacieho aspektu sa systematicky zaoberá Ďuricová, ktorá poukazuje na odlišnú právnu terminológiu nemecky hovoriacich krajín vo viacerých prácach a v rôznych súvislostiach. V príspevku „Niekoľko poznámok k problémom pri preklade právnych textov“ (Ďuricová, 2008, s. 30-36) uvádza príklady odlišných termínov a poukazuje na problémy pri ich preklade. Porov. aj napr. Ďuricová (2013, s. 60-68).

v iných jazykových kódexoch. Podľa Markhardtovej bolo cieľom zbierky austriacizmov posilniť vedomie o existencii špecificky rakúskych odborných pojmov (porov. Štefaňáková, 2012). Témou obchodného jazyka v Rakúsku sa zaoberá aj didakticky zameraná práca s názvom *Deutsch in Österreich. Wirtschaftssprache Deutsch*, vydaná v Klagenfurte v roku 1989 (porov. Dörfler, 1989), ktorá sprostredkúva najdôležitejšie výrazy používané v oblasti rakúskeho obchodného jazyka a ponúka aj relevantné vzorové texty.

V súčasnosti sú už aj na báze hore uvedených výskumných prác zaznamenané rakúske varianty nemčiny (austriacizmy) z oblasti obchodného jazyka vo viacerých jazykových kódexoch. Za najdôležitejší kódex rakúskej štandardnej nemčiny sa dodnes považuje *Rakúsky slovník – Österreichisches Wörterbuch*, ktorý sa pravidelne vydáva od roku 1951. V roku 2008 bol vo vydavateľstve „Dudenverlag“ prvýkrát vydaný *Veľký rakúsky slovník pre školy – das Große österreichische Schulwörterbuch*. Na špecifiká rakúskej nemčiny poukazujú aj slovníky *DUDEN* a *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch* od Jacoba Ebnera (Ebner, 1969) a brožúra *Österreichisches deutsch* (Ebner, 2008) vydaná vydavateľstvom Duden. Prehľad o jazykových zvláštnostiach v Rakúsku, Švajčiarsku, SRN, Lichtenštajnsku, Luxembursku, východnom Belgicku a južnom Tirolsku prináša aj slovník jazykových variantov vypracovaný v spolupráci jazykových expertov viacerých krajín – tzv. *Variante nwörterbuch* (Ammon, 2004). Za najrelevantnejší zdroj rakúskych terminologických špecifik v oblasti nemeckého odborného jazyka sa ale dodnes považuje zbierka rakúskych termínov z oblasti práva, školstva a iných verejných oblastí od Heidemarie Markhardtovej. K rozšíreniu výskumov v tejto oblasti odborného jazyka prispela aj Chiara Messina prácou *Die Fachsprache(n) der Wirtschaft in der österreichischen Standardvarietät des Deutschen. Eine korpusgestützte Untersuchung* (Messina, 2010).

4 Terminologické špecifiká rakúskej obchodnej nemčiny v textoch obchodných správ

Z predchádzajúceho výkladu je zrejmé, že aj v oblasti rakúskeho obchodného existujú značné terminologické rozdiely v komparácii so spolkovou (švajčiarskou) nemčinou. Predkladaná štúdia sa vzhľadom na obmedzený priestor zameriava len na vybranú časť rakúskej obchodnej terminológie vyskytujúcej sa v obchodných správach. Komplexnejšie spracovanie problematiky rakúskeho obchodného jazyka by si vyžadovalo

rozsiahlu analýzu lexiky aj v ďalších druhoch textov (napr. všeobecné obchodné podmienky, účty, oficiálne správy a pod.).

Z obchodného hľadiska sú obchodné správy nástrojom, ktorým firmy a obchodné spoločnosti sprostredkujú informácie o svojej činnosti a stave. Z jazykovedného hľadiska sú komplexným druhom textu. Obchodná správa pozostáva z rôznych častí: správy o stave, výpočtu zisku, strát, bilancie. V súlade s rakúskym právom musia kapitálové spoločnosti doložiť k časti výpočet zisku a strát aj prílohu. Malé spoločnosti nie sú povinné predkladať správu o stave firmy. Časti bilancia, výpočet zisku a strát aj s prílohou musia byť v zmysle §193 odsek 4 UGB (Obchodného zákonníka) vypracované aj v rámci ďalšieho dokumentu - ročnej účtovnej uzávierky resp. správy. To znamená, že obchodné správy stredných a veľkých kapitálových spoločností pozostávajú zo správy o stave a ročnej účtovnej uzávierky. Správy veľkých spoločností obsahujú okrem správy o stave, výpočtu zisku, strát, bilancie a prílohy aj ďalšie časti: predslov správnej rady, analýzu trhu, popis spoločnosti a obchodnej činnosti (štruktúra spoločnosti, miesto pôsobenia, činnosť, produkty, prognózy a pod.). So zreteľom na funkciu jednotlivých častí obchodnej správy sa v obchodnej správe tematizujú tri oblasti: majetok, financie a výnosy. Okrem týchto hlavných tém obsahujú obchodné správy aj informácie o trhu, na ktorom pôsobí príslušná firma, všeobecnom stave hospodárskej situácii, činnostiach firmy atď. Z tohto dôvodu môžu obsahovať správy tohto druhu aj vecné informácie a zodpovedajúc tomu odborné slová. Pokiaľ ide o mimojazykové faktory, zodpovedá obchodná správa ako komunikačný akt komunikačnej situácii označovanej ako bilancia resp. bilancovanie (celkové zhodnotenie). Predloženie účtov je v Rakúsku stanovené zákonom a platí ako základ pre zúčtovanie dane z príjmu. Obchodné správy majú okrem zákonom stanoveného účelu ale aj iné ciele. Z hľadiska komunikačnej situácie je všeobecnou funkciou predkladania účtov zdokumentovanie stavu za účelom informovať (por. Bertl, Kofler, Mandl, 1997). Obchodné správy však nepodávajú informácie rovnakým spôsobom ako články a správy v tlači. Pri opise obchodnej správy ako druhu obchodných textov sa preto musia zohľadniť ďalšie faktory. So zreteľom na komunikačnú situáciu predstavuje obchodná správa špecifickú formu komunikácie, v ktorej firma informuje publikum o svojej činnosti a výsledkoch. Publikum pritom pozostáva z rôznych skupín adresátov pôsobiacich vo vnútri alebo mimo podniku. Obchodné správy tak informujú nielen vlastných členov (vedenie, dozornú radu, spolupracovníkov a iných),

ale aj spoločníkov. Dôležitou cieľovou skupinou sú akcionári (por. Kernthaler, 1993) a skupina tretích, ktorá zahŕňa rôznych záujemcov, zákazníkov a investorov. Okrem formy a štruktúry obchodnej správy je v Rakúsku zákonom stanovená aj povinnosť sprístupnenia ročnej účtovnej správy, pričom každá obchodná spoločnosť musí odovzdať podklady do obchodného registra na príslušnom súde. Popri najdôležitejšej funkcii informovať majú obchodné texty ešte aj marketingovú funkciu. Z formálneho hľadiska podliehajú jednotlivé časti obchodnej správy prísny zákonným ustanoveniam.

So zreteľom na cieľ príspevku, poukázať na terminologické špecifiká existujúce v rakúskej obchodnej nemčine, sme sa zamerali na oblasť lexiky používanej v textoch obchodných správ. Pre lexikálnu analýzu sme si vybrali vzorku 5 obchodných správ pochádzajúcich z rakúskej proveniencie, z ktorých sme vyexcerpovali austriacizmy uvedené v nasledovnom zozname. Zoznam obsahuje austriacizmy resp. špecifické rakúske termíny, ktoré zodpovedajú kritériám definície lexikálnych austriacizmov. V súlade s definíciou sme do zoznamu zaradili len kodifikované austriacizmy, ktorých štatút ako štandardných jazykových foriem sme museli najskôr overiť v príslušných jazykových kódexoch. Tie sú pri každom austriacizme uvedené pod príslušnou skratkou: DUW (Duden-Wörterbuch), M (Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie - Markhardt), ÖWB (Österreichisches Wörterbuch), VW (Variantenwörterbuch). Na paradigmatickej osi sme zisťovali aj existenciu opozičného variantu v spolkovej nemčine (4. stĺpec). Pri konkrétnych austriacizmoch zaznamenaných v tabuľke 1 uvádzame ich slovenský preklad (druhý stĺpec). V zozname pod tabuľkou sme vypísali aj ďalšie odvodené austriacizmy, ktoré boli v kódexoch označené ako odborné výrazy.

Tab. 1

austriacizmus	preklad	slovník	variant SRN/význam
Abfertigung	vyrovnanie, úhrada	M, ÖWB, VW	Abfindung
Abfertigungsanspruch	nárok na vyrovnanie (odstupné, úhradu)	M, ÖWB, VW	Recht der ArbeitnehmerInnen auf ordnungsgemäße Abfertigung durch ArbeitgeberInnen
Ablöse	odstupné, záloha	M, ÖWB, VW	Abstand Bei Beginn eines Mietverhältnisses vom

			neuen Mieter bzw. von den neuen Mietern einmalig zu zahlende Summe an den Vormieter bzw. an die Vormieterin zur Abgeltung eventueller Sanierungsarbeiten oder zu übernehmender Möbel (bes. bei Pacht von Geschäftslokalen)
ablösen	zaplatiť odstupné, zálohu	M, ÖWB, VW	eine Ablöse zahlen
aliquot	alikvotný (úmerný)	ÖWB, VW	anteilmäßig
Anbot	ponuka	DUW, M, ÖWB, VW	Angebot
Barvorlage	kredit v hotovosti	M	Barkredit
Bezirkshauptstadt	okresné mesto	M, ÖWB, VW	Hauptstadt eines Bezirks, Sitz der Bezirkshauptmannschaft
einlangen	dostať sa, doraziť	M, ÖWB, VW	ankommen, eingehen, eintreffen
Einmalerlag	jednorázová platba, úhrada	DUW, M, ÖWB, VW	Einmalzahlung
Fahrzeuglenker	vodič, šofér	M, ÖWB, VW	Fahrzeugführer/in, Fahrer/in
Finanzgebarung	finančný manažment/rada	M, ÖWB, VW	Finanzmanagement von Unternehmen, Vereinen, öffentl. Einrichtungen
Firmenbuch	obchodný register	M, ÖWB, VW	Handelsregister
Firmenbuchgericht	obchodný súd	M	Handelsregistergericht
Firmenwortlaut	názov firmy	M	Firmenbezeichnung
Fließhandel	variabilný trh	M, ÖWB	variabler Markt oder fortlaufender Markt
innerösterreichisch	oblasť východne od Arlbergu	ÖWB, VW	Österreich östlich des Arlbergs
Kassenvertrag	Dohoda podpísaná medzi lekárskou komorou a poisťovňou	M, ÖWB	Vertrag zwischen Gebietskrankenkasse und Ärztekammer
Katastralgemeinde	katastrálna obec	M, ÖWB, VW	Verwaltungseinheit, für die jeweils ein Grundbuch angelegt ist
Kollektivvertrag	kolektívna zmluva	DUW, M, ÖWB, VW	Tarifvertrag
Kommerzialrat	komerčná rada	M, ÖWB, VW	Kommerzienrat
Kommerzkunden	obchodný klient	M	Geschäftskunde

Konsumentenschutz	ochrana spotrebiteľa	DUW, ÖWB, VW	Verbraucherschutz
Landeshauptmann	ministerký predseda/premiér	DUW, M, ÖWB, VW	Ministerpräsident
Landesamtdirektor		M, ÖWB	Von der Landesregierung bestellte/r rechtskundige/r Leiter/in des inneren Diensts des Amts der Regierung, der dem/der Landeshauptmann/-frau untersteht
Lenker	šofér	M, ÖWB, VW	Fahrer
lukrieren	dosiahnuť zisk	DUW, M, ÖWB, VW	Gewinn erzielen
Mitarbeitervorsorgekasse		M	Bezeichnung für staatlich konzessionierte und privatwirtschaftlich organisierte Vermögensverwaltungsgesellschaften zur Vorsorge für Abfertigungen
Monatsbezug	mesačný príjem	M	Gehalt plus allfälliger Zulagen
Obligation	(rentový) cenný papier	ÖWB, VW	Rentenpapier, Rentenwert
Pensionist	dôchodca	DUW, M, ÖWB, VW	Rentner
Pensionsanspruch	nárok na dôchodok	ÖW, VW	Anspruch auf eine Rente
Pensionskasse	dôchodcovská poisťovňa	M, ÖWB	-
Pensionsversicherung	dôchodkové poistenie	ÖWB, VW	Renteversicherung
Polizze	doklad o poistení	DUW, M, ÖWB, VW	Versicherungsschein
Prämienbegünstigte Zukunftsvorsorge	prémiové sporenie	M	Ansparform mit staatlicher Förderung und den steuerlichen Vorteilen einer Lebensversicherung
Präsenzdiener	vykonávateľ základnej vojenskej služby	M, ÖWB, VW	Grundwehrdienstleistende
Realitäten	nehnutelnosti	M, ÖWB, VW	Liegenschaft
Refundierung	refundácia, vrátenie peňazí	M VW	Rückvergütung, Rückzahlung
remunerieren	odškodniť	M, ÖWB, VW	vergüten, entschädigen
trauhändisch	dôverne	M, ÖWB	treuhänderisch
unterfertigen	podpísať	M, ÖWB, VW	unterschreiben, unterzeichnen

Unterfertigung	podpis	M, ÖWB, VW	Unterschrift
veranlagen	investovať	M, ÖWB, VW	investieren, Geld anlegen
Veranlagung	investovanie	M, ÖWB, VW	Investition, (Geld)Anlage
Versicherungspolizze	poistná zmluva, poistka	M, ÖWB, VW	Versicherungspolice
Vorschreibung Wirtschaftstreuhänder	predpis/připis k úhrade	M, ÖWB, VW	Bescheid einer Behörde über Zahlungs- verpflichtung

Ako odborné austriacizmy používané v obchodnej sfére sú v slovníkoch zaznamenané aj nasledovné odvodené výrazy:

Ablebensschutz, Ablebensversicherung, Ablösekapital, Bezirksdisponent, Börsekapitalisierung, Einbezugsmethode, Einmalerlagsgeschäft, Einmalerlagsprodukt, Einmalerlagsversicherung, Energieabgabenrückvergütungen, Erlebensversicherung, Finanzamtbestätigung, Finanzamtverrechnung, Firmenbuchnummer, Firmenbuchnummer, Fixverzinsung, Fixzins, Fixzinsempfänger, Fixzinsvereinbarungen, Fixzinszahler, Garagierung, Garagierungseinnahmen, Jubiläumsgelder, Immobilienveranlagung, Jubiläumsgeldanspruch, Jubiläumsgeldrückstellungen, Jubiläumsgeldverpflichtung, Jubiläumsgeldzahlungen, Kapitalanteilschein, Kapitalanteilscheinemission, Kollektivvertragabschluss, Lehrling, Mieterlös, Mieterlössteigerung, Pensionsantritt, Pensionsantrittsalter, Pensionserhöhung, Pensionskassa, Pensionskassenvorsorge, Pensionstafeln, Polizzierung, Polizzierungsdatum, treuhändig, Urlaubskonsumation, Veranlagungsausschuss, Veranlagungsinstrument, Veranlagungsoptimierung, Veranlagungspolitik, Veranlagungsprodukt, Veranlagungsrisiko, Veranlagungsschwerpunkt, Veranlagungsstrategie, Veranlagungsstruktur, Veranlagungsverlust, Veranlagungsvolumen

5 Záver

Na základe analýzy vybraných textov možno konštatovať, že rakúska varieta nemčiny disponuje početnými špecifickými variantmi v oblasti obchodného jazyka. Tieto varianty môžu prislúchať rôznym kategóriám variácie, ktoré sa dajú klasifikovať ako lexikálne, sémantické varianty (austriacizmy), štátne austriacizmy, označenia pre vecné špecifiká a pod. V rakúskom obchodnom jazyku sú zastúpené rôzne kategórie variácie.

V našom výskume sme sa zamerali na lexikálne a tzv. štátno-špecifické austriacizmy, ktoré tvoria najpočetnejšiu skupinu rakúskych variantov. Hlavnou funkciou obchodných správ je informovať. Keďže jazyková variácia je podmienená aj sociálnymi faktormi, pri analýze obchodných správ ako konkrétneho druhu textu bolo potrebné zohľadniť aj mimojazykové faktory. Vzhľadom na to, že obchodné správy opisujú obchodné činnosti a situácie, použitie štátno-špecifických austriacizmov súvisí aj s vlastnosťami rakúskeho obchodného a právneho systému, ktorý sa odlišuje od systému v SRN (a iných nemecky hovoriacich krajinách). Z tejto perspektívy je logické, že jazyková variácia v odborných textoch je viac napojená na mimo-jazykové denotáty a systémy ako beletristické alebo iné neodborné texty. So zreteľom na sociálnu dimenziu obchodných textoch sú obchodné vzťahy jedným z faktorom, ktoré ovplyvňujú vzťah medzi jazykom a identitou.

Použitá literatúra

- AMMON, U. *Variantenwörterbuch des Deutschen. Die Standardsprache in Österreich, der Schweiz und Deutschland sowie in Liechtenstein, Luxemburg, Ostbelgien und Südtirol*. Berlin/New York : Walter de Gruyter.
- BERTL, R. - KOFLER, H. - MANDL, D. 1997. *Praxis der neuen Rechnungslegung. RGL idF des EU-GesRÄG 1996*. Wien : Orac Verlag.
- BUNGARTEN, T. 1994. *Unternehmenskommunikation*. Tostedt : Attikon Verlag.
- DROZD, L. 1978. Von der Wirtschaftslinguistik zur heutigen Fachspracheforschung. In: *Muttersprache* 88, s. 203-208.
- DROZD, L. - SEIBICKE, W. 1973. *Deutsche Fach- und Wissenschaftssprache*. Wiesbaden : Oscar Brandstetter Verlag KG.
- DÖRFLER, W. 1989. *Deutsch in Österreich. Handels- und Wirtschaftssprache Deutsch*. Klagenfurt: Universität für Bildungswissenschaften Klagenfurt.
- ĎURICOVÁ, A. 2008. Niekoľko poznámok k problémom pri preklade právnych textov. In: ĎURICOVÁ, A. (edit.): *Od textu k prekladu II*. Praha : JTP, s. 30-36.
- ĎURICOVÁ, A. 2013. Gerichtstexte in einer interlingualen Kommunikation. In: VYSTRČILOVÁ, R. (edit.): *Právní jazyk – od teorie k praxi LEGAL LANGUAGE – FROM THEORY TO PRACTICE publikace odborných příspěvků*. Olomouc : Univerzita Palackého, s. 60-68.

- DUDEN Das große österreichische Schulwörterbuch. Mannheim, Wien : Dudenverlag, 2008.
- EBNER, J. 1998. *Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Deutsch*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Duden.
- EBNER, J. 2008. Österreichisches Deutsch. Mannheim u.a. : Dudenverlag.
- HÖHN, E. 2013. Studienprogramm der europäischen Kulturstudien. In: *Acta linguistica. N° 9. Teaching foreign languages at universities*. Belianum. Ekonomická fakulta UMB : Banská Bystrica, s. 51-57. ISBN 978-80-557-0593-4.
- JURČÁKOVÁ, E. 1998. Wirtschaftsdeutsch im Deutschunterricht. In: *Ekonomika a cudzie jazyky, Acta linguistica 2*, Ekonomická fakulta UMB, Banská Bystrica 1998, s. 38-41, ISBN 80-8055-028-X.
- KERNTHALER, I. M. 1993. *Geschäftsberichte als Textsorte. Pragmatische und textlinguistische Überlegungen zur Öffentlichkeitsarbeit*. Wien: Diplomarbeit zur Erlangung des Magistergrades an der philosophischen Fakultät der Universität Wien.
- KOCH, A. 1997. Die historische *Wirtschaftslinguistik* vor dem Hintergrund der Weltwirtschaftskrise in Deutschland. In: BUNGARTEN, T. (Hg.): *Unternehmungskultur und Unternehmensidentität in der historischen Wirtschaftslinguistik*. Tostedt: Attikon Verlag, s. 32-48.
- KREJČI, T. 1941. *Zum syntaktisch-stilistischen Problem der Wirtschaftssprache*. Berlin.
- LAURENČÍKOVÁ, E. 1998. Modale Infinitivkonstruktionen in der Fachsprache der Ökonomie. In: *Deutsch als Fremdsprache* 25/2, 1998, s. 68-71.
- MARKHARDT, H. 2006. *Wörterbuch der österreichischen Rechts-, Wirtschafts- und Verwaltungsterminologie*. Frankfurt am Main/Wien [u.a.] : Peter Lang.
- MESSINA, J. 2010. *Die Fachsprache(n) der Wirtschaft in der österreichischen Standardvarietät des Deutschen. Eine korpusgestützte Untersuchung*. Dissertation. Wien, Genua.
- MESSING, E. 1932. *Zur Wirtschafts-Linguistik. eine Auswahl von kleineren und grösseren Beiträgen über Wert und Bedeutung, Erforschung und Unterweisung der Sprache des wirtschaftlichen Verkehrs*. Rotterdam.
- OHNACKER, K. 1992. *Die Syntax der Fachsprache Wirtschaft im Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. Frankfurt am Main [u.a.] : Peter Lang.

ÖWB 40 2006. Österreichisches Wörterbuch. Herausgegeben im Auftrag des Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur. Neu bearbeitete 40. Auflage. Wien, öbv § hpt.

PICHT, H. 1998. Wirtschaftslinguistik: Ein historischer Überblick. In: HOFFMANN, L. - KALVERKÄMPER, H. - WIEGAND, H.: *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft*. Berlin/New York : De Gruyter, s. 336-341.

RICHTER, G. 1976. „Ware“, „Kleinhandelsartikel“, „Bar“, „Makler“. Wortschatzuntersuchungen im Bereich des Handels und Warenverkehrs. In: DÜCKERT, Joachim (Hg.): *Zur Ausbildung der Norm der deutschen Literatursprache auf der lexikalischen Ebene (1470-1730)*. Berlin : Akademie-Verlag, s. 173-214.

SCHIRMER, A. 1911. *Wörterbuch der Kaufmannsprache auf geschichtlichen Grundlagen. Mit einer systematischen Einleitung*. Straßburg.

SCHIRMER, A. 1932. Die Wirtschaftssprache als Spiegel der Wirtschaftsgeschichte. In: SCHEFE, P. 1975. *Statistische syntaktische Analyse von Fachsprachen mit Hilfe elektronischer Rechanlage am Beispiel der medizinischen, betriebswirtschaftlichen und literaturwissenschaftlichen Fachsprache in Deutschland*. Göppingen.

SCHNEEWEISS, J. 2000. *Journalistische Wirtschaftssprache in Österreich. Unter besonderer Berücksichtigung der Tendenzen, Austriazismen, Neologismen, Internationalismen, Metaphern und Phrasologismen*. Wien : Edition Praesens.

SCHNEIDEROVÁ, A. 2000. Lingvistické vlastnosti anglického právneho textu. In: *Zborník NOTITIAE NOVAE FACULTATIS IURIDICAE UNIVERSITATIS MATTHIAE BELI NEOSOLII*, ročník IV. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 173-177.

SCHRÖDER, H. 1993. *Fachtextpragmatik*. Tübingen : Narr.

SCHRÖDER, H. 1987. *Aspekte sozialwissenschaftlicher Fachtexte*. Hamburg : Buske.

SCHULDT, K. 1997. Die *Wirtschaftslinguistik* und der europäische Binnenmarkt. Gemeinsamkeiten und Unterschiede im Hinblick auf sprachliche und kommunikative Aspekte“. In: BUNGARTEN, T. *Unternehmungskultur und Unternehmensidentität in der historischen Wirtschaftslinguistik*. Tostedt : Attikon Verlag, s. 73-90.

ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2003. *Austriacizmy a helvetizmy v rakúskej a švajčiarskej dennej tlači z aspektu plucentrického hodnotenia nemčiny*.

Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 132 s. ISBN 80-8055-853-1
STERNKOPF, J. 1986/1987. Zu mehrgliedrigen Komposita in der
Fachsprache der Ökonomie. In: *Brücken. Germanistisches Jahrbuch der
DDR-CSSR*, s. 272-280.

TUHÁRSKA, Z. 2008. Text ako prostriedok komunikácie. In: ĎURICOVÁ,
A. (ed.). *Od textu k prekladu III*. Praha : JTP, s. 185-191.

WEISGERBER, L. 1933/1934. *Die Stellung der Sprache im Aufbau der
Gesamtkultur*. Heidelberg : Carl Winter.

<http://www.retrobibliothek.de/retrobib/seite.html?id=106678>

AKTUÁLNE VÝSKUMNÉ INICIATÍVY V OBLASTI PRÁVNEHO PREKLADU NA BÁZE MEDZINÁRODNÝCH PROJEKTOV¹

Marketa Štefková

Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta

Abstract

Der vorliegende Beitrag fokussiert auf den Stand der Forschung im Rahmen der Rechtsübersetzung in Europa und in der Slowakischen Republik. Ausgehend von der Übersicht der sekundären Quellen zu dem erforschten Thema wird ein theoretischer Rahmen für die weitere Untersuchung auf dem Gebiet der Rechtsübersetzung gebildet. Neben der Zusammenfassung und dem Vergleich schwerwiegender Theorien der Rechtsübersetzung werden in diesem Beitrag Resultate der großen europäischen Projekte angewendet.

Anschließend wird ein Projekt der Arbeitsgruppe der Philosophischen Fakultät der Comenius-Universität Bratislava und der Philologischen Fakultät der Matthias-Bel-Universität Banská Bystrica vorgestellt, unter dem Namen TRANSIUS – Von Konventionen zu Normen in dem juristischen Diskurs. Dieses Projekt soll in den nächsten vier Jahren systematisch den Stand der Forschung und Praxis der Rechtsübersetzung in Sprachkombinationen mit dem Slowakischen analysieren und ausgehend von diesen Daten einen Ansatz für eine komplexe Theorie der Rechtsübersetzung sowie einige Hilfsmittel für Übersetzer in dem juristischen Diskurs schaffen.

1 Úvod

Predkladaný príspevok sa zameriava na teoretickú reflexiu prekladu v právnom diskurze, pričom stručne opisuje aktuálny stav bádania právneho prekladu v slovenskom a celoeurópskom kontexte. Z analýzy dostupnej literatúry a zdrojov informácií k skúmanej oblasti vyplynulo, že súčasný výskum prebieha predovšetkým na báze medzinárodných výskumných projektov, ktorým je venovaná podstatná časť príspevku. Následne

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

predstavujeme nový vedecký projekt v oblasti právneho prekladu na Slovensku.

2 Stav skúmanej problematiky v európskom kontexte

V súvislosti s predmetom tohto príspevku sme vykonali analýzu teoretických zdrojov primárnej a sekundárnej literatúry relevantnej pre preklad právnych textov v európskom kontexte. Najväčšie zastúpenie v skúmaných teoretických prácach mali výskumy všeobecnejšieho zamerania venované najmä vzťahu jazyka a práva a fungovaniu jazyka v právnej komunikácii. Za nemeckú či holandskú jazykovú oblasť spomeňme viaceré štúdie autorov Stolzeová (1999), Busse (1992), Weyers (1992), Mellinkoff (1963), Smedts (2001). Vychádzajúc z uvedených publikácií, postavenie tohto komunikačného prostriedku v právnej praxi možno stručne charakterizovať na základe okridleného výroku Mellinkoffa (1963): „*Law is a profession of words.*“ V právnej praxi jazyk nepredstavuje iba nástroj komunikácie, ale aj nástroj, ktorým sa právo realizuje v spoločnosti. V tomto kontexte slúži na pomenovanie abstraktných hodnôt, noriem a morálnych zásad spoločnosti, ktoré získavajú svoju konkrétnu podobu formuláciou v zákone či v inej právnej norme. Tvorí sa v ňom celý právny a zákonodarný systém. Právna štruktúra na udržiavanie poriadku v spoločnosti je založená na dohodách, ktoré sú zakotvené v zákonoch, no zákony a dohody existujú len vďaka jazyku. Ako komunikačný nástroj má v rámci zákona centrálné postavenie a zákony sú bez neho nemysliteľné. Tento praktický aspekt vplýva nielen na právnu teóriu, ktorá sa z interdisciplinárneho hľadiska často zaoberá jazykom a jeho úlohou v oblasti argumentácie, interpretácie či logiky, ale v značnej miere aj na právnu prax. Následne sa takýto vplyv premieta aj do procesu prekladu právnych textov.

Východiskom na skúmanie právneho jazyka a terminológie v uvedených publikáciách nie je iba snaha podať akýsi návod na jeho používanie v praxi. Viacerí autori sa začali zaoberať uvedenou problematikou najmä na základe praktických problémov pri preklade právnych textov do cudzieho jazyka. Právna lingvistika im mala cez poznanie zákonitostí a charakteristických znakov právneho jazyka priniesť konkrétne návody na riešenie prekladateľských problémov. Preto sme následne našu pozornosť zamerali aj na všeobecné publikácie o preklade právnych textov či administratívno-právnych dokumentov, pričom za najrelevantnejšie považujeme teóriu právneho prekladu Šarčevičovej (1997, 2000), ktorej sa

venujeme v samostatnej podkapitole, ďalej práce Busseho (1992, 2001), Arntza (2001, 2003), Sandriniho (1998, 2004), Sandriniho a Mayera (2008), De Groota (1987, 1993, 1996), Asensia (2007), Caovej (2007), Alcaraza a Hughesa (2002) a ďalších.

U uvedených autorov sa stretávame s názormi o potrebe samostatnej kategórie právneho prekladu, ba dokonca vlastnej teórie prekladu právnych textov. Práce spracúvajú rôzne aspekty právneho prekladu od charakteristiky východiskového a cieľového kontextu cez charakteristiku východiskových textov, identifikáciu prekladateľských problémov, návrh vhodných prekladateľských metód na ich riešenie až po praxeologické otázky. Publikácie sa venujú aj kompetenciám prekladateľa. Uvedení autori konštatujú, že preklad právnych textov úzko súvisí s prekladom iných odborných textov, keďže sekundárne právne texty poukazujú na špecializované odborné texty z rozličných oblastí alebo z týchto textov vychádzajú, pričom fungovanie daných oblastí upravuje právo. Väčšina autorov vo svojich prácach preto zdôraznila, že pri preklade a analýze právnych textov je popri jazykovej kompetencii a poznaní štýlu týchto textov mimoriadne dôležitá aj odborná kompetencia a teoretické poznatky z oblasti translatológie.

Viaceri autori považujú analýzu právnej terminológie a jej pojmového systému za nevyhnutný predpoklad translačnej činnosti a za najpodstatnejšiu kompetenciu prekladateľa právnych textov. Zaraďujú ju medzi najdôležitejšie podporné aktivity právneho prekladu, ktorá má značný vplyv na jeho kvalitu. Preto tejto problematike venujú samostatné monografie charakteru teórií alebo vedeckých štúdií. Ako relevantné pre náš výskum sa ukázali publikácie nasledujúcich autorov, zamerané na porovnávanie právnych pojmov, tvorbu pojmových systémov a spracúvanie právnej terminológie: Kjaerovej (1999, 2000), Sandriniho (1995, 1996, 1999), Madsena (1997) a Wiesmanovej (2004).

Z našej analýzy ďalej vyplynulo, že v oblasti prekladu právnych textov so zameraním na málo rozšírené jazyky bolo publikované len minimálne množstvo odbornej literatúry. Priamo tejto problematike venovali pozornosť v niekoľkých čiastkových štúdiách renomovaní autori publikácií o právnom preklade, ako napr. Šarčevičová (1988, 1999) oblasti prekladu a Christiane J. Driessenová (2011) oblasti tlmočenia a tzv. tandemovej metódy vzdelávania tlmočníkov v kombináciách málo rozšírených jazykov. Ostatné nami analyzované zdroje sa venujú skúmanej problematike len veľmi okrajovo

v niektorých príkladoch. Pritom práve štúdie zamerané na túto špecifickú oblasť právneho prekladu sú mimoriadne relevantné pre prekladateľov, ktorých východiskovým a cieľovým jazykom prekladu sú jazyky ako slovenčina, finčina, švédčina a mnohé ďalšie úradné jazyky EÚ.

3 Stav skúmanej problematiky v slovenskom kontexte

V slovenskom kontexte právny štýl ako samostatnú kategóriu hodnú špecifickej pozornosti vymedzil v niekoľkých prácach Mistrik (1993). V nadväznosti na Mistrika sa charakteristike právnych textov venovali Abrahámová (2000, 2002) a Škvareninová (2002). I keď predmetom nášho príspevku nie je historický prierez prameňmi zaoberajúcimi sa skúmanou problematikou, pri analýze zdrojov sme zaznamenali zaujímavé štúdie o budovaní slovenskej právnej terminológie publikované v Slovenskej reči prevažne od autorov Ormisa (1940) a Fundárka (1939, 1940).

Charakteristike právnych textov z gramatického a lexikálneho hľadiska a z hľadiska textovej lingvistiky sa venuje viacero prác autorov, napr. Vajičková (2002, 2005, 2007), Böhmerová (2010, 2012), Bázlik a Hrehovčík (2008), Ďuricová (1999, 2002, 2003, 2008, 2009) a Ďurníková (2009). Po vstupe Slovenska do európskych štruktúr sa pozornosť výskumu v oblasti právneho prekladu upriamila na oblasť právnych textov EÚ, ktorú okrem našich štúdií spracúvajú výskumy Vetráka (2007) či Gibovej (2010). Za mimoriadne prínosnú považujeme najnovšiu publikáciu o stylistických aspektoch administratívnych a právnych textov autoriek Vajičkovej, Ďuricovej, Kostelníkovej a Tuhárskej (2011).

Napriek tomu, že v slovenskom kontexte doteraz nebola publikovaná ucelená teória právneho prekladu zameraná na kontext výkonu tejto činnosti na Slovensku, za veľmi podnetné považujeme viaceré dizertačné či habilitačné práce z uvedenej problematiky, za ktoré spomenieme najnovšie práce Ďuricovej Teória a prax právneho prekladu (2010), Guldanovej Tlmočenie a preklad v konaní pred súdmi a inými orgánmi verejnej moci (2013). Pozornosť si zasluhujú aj zborníky s problematikou súdneho prekladu a tlmočenia, ktoré vydal Tlmočnícky ústav v Bratislave, prezentujúce najaktuálnejší výskum v danej oblasti: Teória a prax súdneho prekladu a tlmočenia (2010), Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I (2012) a Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II (2013). Inšpiratívne štúdie o právnom prelade sa prezentovali a následne uverejnili vo viacerých ročníkoch publikácií z pravidelných konferencií Odborná komunikácia

v zjednotenej Európe, ktorá sa koná na Fakulte humanitných vied UMB v Banskej Bystrici, a Terminologické fórum, organizované Trenčianskou univerzitou.

Didaktike právneho jazyka a prekladu sa venovalo niekoľko štúdií zameraných na rozvoj čiastkových kompetencií absolventov právnických fakúlt a štúdia prekladateľstva, ako aj niektoré návrhy na nadstavbové štúdium adeptov na výkon povolania právneho prekladateľa alebo cudzojazyčnú kompetenciu právnikov; najnovšie napr. Ďuricová (2002), Opálková (2013), Milošovičová (2013).

Uvedení autori zhodne so zahraničnými autormi konštatujú, že aktuálnou výzvou pri preklade právnych textov je vypracovanie samostatnej teórie prekladu právnych textov, ktorá je nevyhnutná na realizáciu adekvátnej odbornej komunikácie v právnom diskurze. S úlohou ustavičného zvyšovania kvality a úrovne prekladu právnych textov je následne spätá ďalšia aktuálna výzva – odstraňovanie terminologickej nejednotnosti právneho jazyka. Dôležitou úlohou je aj profesionálne vzdelávanie prekladateľov a tlmočníkov na akademickej pôde, zvyšovanie kvality a úrovne vzdelávania, ale aj ďalšie vzdelávanie prekladateľov a tlmočníkov – absolventov vysokoškolského štúdia s cieľom zvyšovania kvality prekladov právnych textov.

4 Výskumné iniciatívy na báze medzinárodných projektov

Na vytvorenie uceleného obrazu o stave výskumu v oblasti právneho prekladu a tlmočenia ponúkame i prehľad aktivít medzinárodných vedeckých tímov, ktoré majú vplyv na stav bádania a praxe v oblasti právneho prekladu v európskom kontexte. Z dôvodu rozsahu tohto príspevku nie je možné ani účelne venovať sa celému spektru národných a nadnárodných projektov, preto sme vybrali tie, ktorých výsledky v poslednom desaťročí zásadne ovplyvnili podmienky výkonu právneho prekladu a tlmočenia v jednotlivých členských štátoch EÚ a ktoré mali dosah aj na Slovenskú republiku. Napriek tomu, že Slovenská republika sa na týchto projektoch nezúčastnila priamo ako partner, je dôležité, aby zainteresované orgány verejnej moci, vzdelávacie inštitúcie, profesijné organizácie a vedecké tímy sledovali toto dianie a podľa možnosti doň v budúcnosti aj aktívne vstupovali.

Systematickejší záujem o bádanie v oblasti prekladu a tlmočenia pre štátne orgány a orgány súdnej moci nastal na medzinárodnej úrovni v poslednom desaťročí najmä realizáciou projektu Grotius (98/GR/131), ktorý bol zameraný na vytvorenie porovnateľných pracovných štandardov pre

prekladateľov a tlmočníkov v konaní pred orgánmi verejnej moci v členských krajinách EÚ. Výskumný tím pozostávajúci z odborníkov zo štyroch renomovaných prekladateľských inštitúcií členských krajín EÚ sa sústredil najmä na zmapovanie výberu, vzdelávania a akreditácie prekladateľov a tlmočníkov v jednotlivých členských krajinách, etický kódex a pracovné podmienky týchto tlmočníkov a prekladateľov.

Po projekte Grotius nasledoval projekt Grotius I (2001/GRP/015), zameraný na dohodnutie podmienok výkonu činnosti právnych prekladateľov a tlmočníkov s ich zadávateľmi zo strany orgánov verejnej moci. Cieľom bolo vytvoriť fórum, na ktorom by mali prekladatelia a tlmočníci možnosť so zadávateľmi objednávok prediskutovať podmienky a ujasniť si okolnosti výkonu svojej činnosti. Na báze takejto diskusie mal projekt vytvoriť model implementácie noriem kvality právneho prekladu a tlmočenia v členských štátoch.

Výstupom oboch projektov sú knižné publikácie *Aequitas – Acces to Justice across Language and Culture in the EU* (2001) a *Aequilitas – Equal Acces to Justice across Language and Culture in the EU* (2003). Prinášajú výsledky analýzy skúmaného stavu právneho prekladu a tlmočenia, návrhy modelov na implementáciu porovnateľných pravidiel na výkon právneho prekladu a tlmočenia vo všetkých členských štátoch, ako aj príspevky zamerané na praxeologické otázky výkonu skúmanej činnosti a analýzu etických kódexov. Výsledky uvedených projektov boli inšpiráciou pre náš výskum stavu právneho prekladu na Slovensku so zameraním na málo rozšírené jazyky. Hĺbková štúdia tohto stavu za dlhšie časové obdobie a s vyšším počtom skúmaných parametrov by prispela k porovnateľnosti výsledkov s uvedeným medzinárodným výskumom a pomohla by zaradiť Slovenskú republiku do podobných projektov v budúcnosti.

Na výsledky oboch medzinárodných projektov nadviazali projekty AGIS: *Lifting Language Barriers in the Intercultural Legal Proceeding* (JAI/2003/AGIS/048) a AGIS II: *Questionnaire on the Provision of Legal Interpreting and Translation in the EU* (JLS/2006/AGIS/052), ktoré boli prvým krokom k prijatiu Smernice Európskeho parlamentu a Rady č. 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní. Výsledky týchto projektov vyšli v knižnej podobe v publikáciách *Aequilibrium: Instruments for Lifting Language Barriers in Intercultural Proceedings* (2005) a *Status Quaestionis: The Provision of Legal Interpreting and Translation in the EU* (2008). Prinášajú prehľad krokov, ktoré podnikli orgány EÚ na podnet

medzinárodných tímov odborníkov na právny preklad na zavedenie minimálnych štandardov kvality právneho prekladu a tlmočenia v jednotlivých členských štátoch a na zabezpečenie práva na preklad a tlmočenie v trestnom konaní. V uvedených výstupoch z projektov nájdeme aj podrobnú analýzu podmienok výkonu prekladateľskej a tlmočnickej činnosti v trestnom konaní v jednotlivých členských štátoch. Dnes by už smernica č. 2010/64/EÚ mala byť súčasťou legislatívy všetkých členských štátov a tým by mala výrazne prispieť k harmonizácii podmienok výkonu právneho prekladu a tlmočenia pre orgány verejnej moci v jednotlivých členských štátoch.² Paralelne s projektmi AGIS prebiehal projekt EULITA (JLS/2007/JPEN/249) – European Legal Interpreters and Translators Association, prostredníctvom ktorého bola v októbri 2010 v Antverpách založená európska profesijná organizácia právnych prekladateľov a tlmočníkov EULITA.³

Po prijatí uvedenej smernice iniciovala novozaložená európska organizácia právnych prekladateľov a tlmočníkov EULITA spolu s translatologickým inštitútom Lessius v Antverpách projekt TRAFUT: Training for the Future (JUST/JPEN/AG/1549), ktorého cieľom bolo organizovanie niekoľkých špecializovaných sústreďení odborníkov – teoretikov aj praktikov – právneho prekladu a tlmočenia a ostatných zainteresovaných strán, ako vzdelávacích inštitúcií, zástupcov orgánov verejnej moci, najmä orgánov činných v trestnom konaní. Tieto sústreďenia mali uľahčiť implementáciu smernice v jednotlivých členských štátoch a zmapovať stav implementácie v období realizácie projektu.

Podobný zámer ako projekt TRAFUT, no s iným obsahom a metodológiou má projekt ImPLI – Improving Police and Legal Interpreting. Jeho cieľom je takisto uľahčenie implementácie smernice, ale aj zmapovanie situácie tlmočenia pre orgány činné v trestnom konaní v zúčastnených krajinách a vypracovanie modelov vzdelávania tlmočníkov na účely trestného konania, ako aj školenia zadávateľov takýchto tlmočnických úkonov. Zámerom výskumu je presadenie ustanovení smernice s ohľadom na tlmočnicke techniky a ich nácvik na hladký priebeh výsluchov na polícii, procesných úkonov na prokuratúre a súdoch.

² Presný obsah Smernice 2010/64/EÚ pozri v databázach európskej legislatívy eurlex alebo celex.

³ Bližšie informácie o fungovaní, členoch a aktivitách tejto organizácie pozri na www.eulita.eu.

Aktuálne prebiehajúci medzinárodný projekt v oblasti právneho prekladu a tlmočenia QUALETRA je ďalším z projektov, ktoré nadväzujú na spomenutú smernicu. Keďže väčšina doteraz realizovaných projektov sa sústredila takmer výlučne na tlmočenie, projekt QALETRA je zameraný na právny preklad v trestnom konaní. Jeho cieľom je sformulovať minimálne štandardy práv na preklad v trestnom konaní. Realizátori projektu chcú zachytiť pracovné podmienky právnych prekladateľov prostredníctvom analýzy realizácie právneho prekladu, najmä so zameraním na cezhraničnú spoluprácu orgánov činných v trestnom konaní. Problematike kvality sme venovali samostatnú kapitolu aj v našom uvažovaní o právnom preklade z/do málo rozšírených jazykov. Veľmi zaujímavé pre ďalšie bádanie v tejto oblasti budú práve výsledky uvedeného medzinárodného projektu.

Posledným z projektov, ktorému sme venovali pozornosť, je projekt Avidicus: Assessment of Videoconference Interpreting in the Criminal Justice Service (JSL/2008/JPEN/037). Ten sa zaoberal zavedením videokonferenčných zariadení na tlmočenie počas výsluchov, vyšetrovacích úkonov a pojednávaní na súdoch a ďalších orgánoch činných v trestnom konaní. Videokonferenčné technológie šetria čas a prostriedky a na druhej strane umožňujú zabezpečiť tlmočenie aj z takých jazykov, pre ktoré je k dispozícii len veľmi obmedzený počet tlmočníkov. Ako sme už uviedli, táto technika tlmočenia sa aplikovala aj v konaní niektorých štátnych orgánov na Slovensku. V dôsledku zvýšeného dopytu po tlmočení z/do jazykov, pre ktoré na Slovensku nie je v zozname MS SR zapísaný žiadny tlmočník, niektoré štátne orgány využívajú prostriedky z fondov Európskej únie a zabezpečujú tlmočenie pri projektovej spolupráci s partnerskými inštitúciami v zahraničí cez videokonferencie. Na Migračnom úrade MV SR tak prebehlo niekoľko výsluchov z exotických jazykov ako napr. somáľčina prostredníctvom tretieho jazyka – holandčiny.

5 Projekt TRANSIUS – Od konvencií k normám prekladu v právnom diskurze

V nadväznosti na medzinárodné iniciatívy, ktoré sme charakterizovali vyššie vypracoval tím vedeckých pracovníkov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Fakulty humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici projekt TRANSIUS – Od konvencií k normám prekladu v právnom diskurze, ktorý v nasledujúcich štyroch rokoch spracuje

viacero parciálnych aspektov výkonu prekladateľskej činnosti v právnom diskurze a ktorý v krátkosti predstavíme v nasledujúcom výklade.

Hlavným cieľom projektu je sformulovanie ucelenej teórie prekladu právnych textov so zameraním na slovenčinu ako východiskový a cieľový jazyk. Na jeho dosiahnutie je nevyhnutné splnenie čiastkových cieľov, a to najmä zostavenie aktuálnej bibliografie z oblasti právneho jazyka a prekladu právnych textov, prehľadu odkazov na relevantné jazykové technológie, organizácie, korpusy textov a ďalšie príbuzné zdroje informácií o právnom preklade, ktorá na Slovensku absentuje. Následným krokom je zostavenie teoretickej bázy pre preklad právnych textov výberom teoretických postulátov z translatológie a sformulovanie špecifik pre preklad právnych textov z a do málo rozšírených jazykov.

Medzi praktické ciele patrí zostavenie súboru základného pojmového aparátu v slovenskom jazyku, platného pre preklad z pracovných jazykov riešiteľského kolektívu. S prezentáciou výsledkov projektu úzko súvisí etablovanie riešiteľského kolektívu v medzinárodnom kontexte a spolupráca s porovnateľnými inštitucionalizovanými skupinami vedeckých pracovníkov v zahraničí.

Jednotlivé aktivity a zámery počas riešenia projektu sú navrhované tak, aby systémovo a logicky na seba nadväzovali a aby dosiahnuté čiastkové výsledky tvorili bázu pre ďalšie smerovanie výskumu. Znamená to, že na základe využitia zostavenej bibliografie budú vyselektované, popísané a vyhodnotené produktívne inšpiratívne podnety a nosné tendencie vo výskume právnych textov z hľadiska textovej lingvistiky, terminológie, ale hlavne translatológie.

Paralelne s evalváciou teoretických východísk a dostupných zdrojov riešiteľský kolektív zmapuje prax súdneho prekladu na Slovensku prostredníctvom dotazníkového a štatistického výskumu dát dostupných v archíve Ministerstva spravodlivosti SR a u žadateľov právnych prekladov zo strany štátnych orgánov. Získané dáta budú následne konfrontované s teóriou a závery poslúžia na formulovanie noriem na riešenie prekladateľských problémov a hodnotenie kvality právnych prekladov.

Ťažiskom následného výskumu bude analýza právnych textov a analýza prekladov právnych textov, pričom budú popísané translatologické problémy prekladu právnych textov. Na objektivizáciu týchto problémov bude nevyhnutné zistiť a popísať problémy, ktoré sprevádzajú prekladateľov v ich prekladateľskej praxi, a to formou dotazníka a porovnávacou metódou. Na

základe prieskumu sa zistí, aké metódy a postupy sa používajú v praxi a jeho vyhodnotením a porovnaním odpovedí sa zostavia najčastejšie problémy pri preklade právnych textov.

Následne bude výskum zameraný na analýzu konkrétnych aspektov právneho prekladu, ktoré v odbornej literatúre neboli komplexne spracované, ako uplatnenie jazykových technológií v právnom preklade, uštieňovanie noriem a konvencií, profesionalizácia súdneho prekladu z a do málo rozšírených jazykov s dôrazom na postavenie slovenčiny v právnom preklade, interpretácia a preklad bezekvivalentnej právnej terminológie a právna terminológia v špecifických kontextoch, pričom špecifický dôraz bude kladený na slovenčinu ako východiskový a cieľový jazyk právneho prekladu.

6 Záver

Prehľadom aktivít v oblasti právneho prekladu a tlmočenia na európskej úrovni sme chceli poukázať na to, že aktuálny vedecký výskum v skúmanej oblasti prebieha predovšetkým na projektovej báze prostredníctvom spolupráce renomovaných vedeckých pracovísk v EÚ. Na to, aby sa aj príslušné inštitúcie Slovenskej republiky mohli rovnocenne zapojiť do podobných aktivít, je potrebné dôkladne zmapovať situáciu na Slovensku a systematicky pracovať na prezentácii takýchto výskumov na medzinárodných fórach, ktoré sa záujmom otvárajú práve vďaka uvedeným projektom.

Projekt, ktorý predstavujeme v našom príspevku, by mal svojou náplňou napomôcť k profesionalizácii a skvalitneniu činnosti prekladateľov v právnom diskurze na Slovensku. Všetky jednotlivé čiastkové výstupy projektu TRANSIUS smerujú k špecifikovaniu zvláštností prekladu právnych textov a na základe toho k formulovaniu samostatnej teórie prekladu právnych textov. Originálnosť projektu spočíva teda vo výstupoch, ktoré vyplnia prázdne miesta, doplnia absentujúcu literatúru a ich aplikácia v praxi prispeje k zvýšeniu úrovne a kvality prekladu právnych textov.

Použitá literatúra

ABRAHÁMOVÁ, E. 2000. O preklade právnych textov. In: *Acta Facultatis Iuridicae UC. Tomus XIX*. Bratislava : Vydavateľstvo UK.

- ABRAHÁMOVÁ, E. – ŠKVARENINOVÁ. 2002. *O. Kapitoly zo štylistiky a rétoriky pre právnikov*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského.
- ALCARAZ, E. – HUGHES, B. 2002. *Legal Translation Explained*. Manchester/ Northampton : St. Jerome Publishing. [cit. 2013-10-14]
Dostupné na:
http://www.misecelaneajournal.net/images/stories/articulos/vol31/review1_31.pdfALCAR
- ARNTZ, R. 2001. *Fachbezogene Mehrsprachigkeit in Recht und Technik*. Hildesheim : Olms.
- ARNTZ, R. 2003. Sprachvergleich, Rechtsvergleich und Übersetzen im Sprachenpaar Spanisch-Deutsch. In: SCHUBERT, K. (ed.): *Übersetzen und Dolmetschen. Modelle, Methoden, Technologie. Jahrbuch Übersetzen und Dolmetschen 5*. Tübingen, s. 1-15.
- ASENSIO, R. M. 2003. *Translating Official Documents*. Manchester-Northampton : John Beniamins.
- BÁZLIK, M. – AMBRUS, P. 2008. *A grammar of legal english*. Bratislava : IURA EDITION, spol. s.r.o.
- BÁZLIK, M. – HREHOVČÍK, T. 2009. *Súdny preklad a tlmočenie*. Bratislava : IURA EDITION, spol. s.r.o.
- BÖHMEROVÁ, A. 2010. Non-transparent legal terms. In: GULDANOVÁ, Z. (ed.). *Teória a prax súdneho prekladu a tlmočenia*. Bratislava : IRIS, s. 71-81.
- BÖHMEROVÁ, A. 2012. O niektorých lexikálnych úskaliach prekladu anglických administratívnych a právnych textov do slovenčiny. In: GULDANOVÁ, Z. (ed.): *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 2012, s.12-27.
- BUSSE, D. 1992. *Recht als Text. Linguistische Untersuchungen zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution*. Tübingen : Max Niemeyer Verlag.
- BUSSE, D. 2002. Bedeutungsfeststellung, Interpretation, Arbeit mit exten; Juristische Auslegungstätigkeit in linguistischer Sicht. In: HASS-ZUMKEHR, U. (ed.). *Sprache und Recht*. Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2001, s. 136-162. Berlin/ New York : Walter de Gruyter, 2002.
- CAO, D. 2007. *Translating Law*. Clevedon : Multilingual Matters Ltd.
- DRIESEN, Ch. – PETERSEN, H.-A. 2011. *Gerichtsdolmetschen – Grundwissen und -fertigkeiten*. Tübingen : Narr.

- ĐURICOVÁ, A. 1999. Benennungen in den deutschen und slowakischen Rechtstexten. In: *Über Sprachhandeln im Spannungsfeld von Reflektieren und Benennen – Sprache. System und Tätigkeit. Band 28.* Frankfurt am Main : Peter Lang, s. 54.
- ĐURICOVÁ, A. 2002. Odborný a právny jazyk v špecializačnom štúdiu prekladateľstva. In: ĐURICOVÁ, A. (ed.). *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe.* Banská Bystrica : UMB, s. 31.
- ĐURICOVÁ, A. 2003. *Morfologicko-syntaktické a textové aspekty nemeckého právneho jazyka.* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela.
- ĐURICOVÁ, A. 2008. Niekoľko poznámok k problémom pri preklade právnych textov. In: ĐURICOVÁ, A. (ed.). *Od textu k prekladu II.* Praha : Jednota tlumočníkov a prekladateľů, s. 30-36.
- ĐURICOVÁ, A. 2009. Rechtstext als Objekt der Tätigkeit des Übersetzers. In: Kalverkämper, H. – Schippel, L. (ed.). *TransÜD. Arbeiten zur Theorie und Praxis des Übersetzens und Dolmetschen. Translation zwischen Text und Welt – Translationswissenschaft als historische Disziplin zwischen Moderne und Zukunft.* Bd. 20. Berlin : Franck & Timme, s. 423-436.
- ĐURICOVÁ, A. 2010. *Teória a prax právneho prekladu.* Nitra : UKF. Habilitačná práca.
- ĐURNÍKOVÁ, N. 2009. Nemožná synonymia možná? In: CÍBIKOVÁ, I. (ed.). *Terminologické fórum II: Socioterminológia. Textová a Prekladová terminológia.* Trenčín : Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka.
- FUNDÁREK, J. 1939. *Vývojová tendencia slovenského právnického názvoslovía.* Bratislava : Právny obzor, s. 205-211.
- FUNDÁREK, J. 1941. Tvorba slovenskej právnej terminológie. In: *Slovenská reč,* roč. 8, s. 35-38, sept.1940-jún1941. Martin : Matica slovenská. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1940/obsah/8-obsah-lq.pdf>
- GIBOVÁ, K. 2010. *O preklade anglických právnych textov EÚ. Lingvisticko-translatologická analýza.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- GULDANOVÁ, Z. (ed.). 2010. *Teória a prax súdneho prekladu a tlmočenia.* Bratislava : IRIS, s. 7-12.
- GULDANOVÁ, Z. (ed.). 2012. *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia I.* Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava.
- GULDANOVÁ, Zuzana (ed.). 2013. *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II.* Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava (v tlači).

- GULDANOVÁ, Z. *Tlmočenie a preklad v konaní pred súdmi a inými orgánmi verejnej moci*. 2013. Bratislava : FiF UK. Dizertačná práca.
- HERTOG, E. (ed.). 2001. *Aequitas – Acces to Justice across Language and Culture in the EU*. Antverpy : Departement Vertaler-Tolk, Lessiushogeschool. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: http://www.eulita.eu/sites/default/files/Aequitas_Acces%20to%20Justice%20across%20Language%20and%20Culture%20in%20the%20EU.pdf
- HERTOG, E. (ed.). 2003. *Aequilitas – Equal Acces to Justice across Language and Culture in the EU*. Antverpy : Departement Vertaler-Tolk, Lessiushogeschool. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://www.eulita.eu/sites/default/files/Aequalitas.pdf>
- HERTOG, E. – van der VEEN, B. (ed.). 2006. Taking stocks: Research and Methodology in Community Interpreting. In: *Linguistica Antverpiensia*, vol 5. Antverpy : HIVT Hogeschool Antwerpen.
- HERTOG, E. – van GUCHT, J. (ed.). 2008. *Status Quaestionis. Questionnaire on the provision of Legal Interpreting and Translation in the EU*. Antwerp-Oxford-Portland : Intersentia. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://www.eulita.eu/sites/default/files/Status%20Quaestionis%20Def.pdf>
- HREHOVČÍK, T. 2006. *Prekladateľské minimum*. Bratislava : IRIS.
- KEIJZER-LAMBOOY, H. – GASILLE, W. J. (ed.). 2005. *Aequilibrium: Instruments for Lifting Language Barriers in Intercultural Proceedings*. Antverpy : ITV Hogeschool voor Tolken en Vertalen.
- KJAER, A. L. 2000. On the structure of legal knowledge: The importance of knowing legal rules for understanding legal texts. In: LUNDQUIST, L. – JARVELLA, R. J. (ed.). *Language, Text, and Knowledge. Mental Models of Expert Communication*. Berlin/New York : Mouton de Gruyter, s. 127-161.
- KJAER, A. L. 1999. Überlegungen zum Verhältnis von Sprache und Recht bei der Übersetzung von Rechtstexten der Europäischen Union. In: SANDRINI, P. (ed.). *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachenforschung Nr. 52. Tübingen : Narr. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/pshrg.html>
- MELLINKOFF, D. 1963. *The Language of the Law*. Boston-Toronto : Little, Brown and Company.
- MILOŠOVIČOVÁ, P. 2013. Lexikálno-sémantické prieniky do právneho textu. In: GULDANOVÁ, Z. (ed.). *Kontexty súdneho prekladu a tlmočenia II*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava.

MISTRÍK, J. 1993. Juristické texty. In: *Text a kontext*. Prešov : Pedagogická fakulta UPJŠ.

ORMIS, J. V. 1940-1941. Podľa akých zásad pracovať na právnej terminológii. In: *Slovenská reč*, roč. 8, s. 35-38, sept.1940-jún1941. Martin: Matica slovenská. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://www.juls.savba.sk/ediela/sr/1940/obsah/8-obsah-lq.pdf>

SANDRINI, P. 1995. Der Rechtsbegriff. Implikationen für die mehrsprachige Terminologiarbeit. In: BUDIN, G. (ed.). *LSP'95. Multilingualism in Specialist Communication. Mehrsprachigkeit in der Fachkommunikation*. Wien : TermNet, s.1105-1122.

SANDRINI, P. 1996. *Terminologiarbeit im Recht. Deskriptiver begriffsorientierter Ansatz vom Standpunkt des Übersetzers*. IITF-Series 8, Wien : TermNet.

SANDRINI, P. 1999. Translation zwischen Kultur und Kommunikation: Der Sonderfall Recht. In: SANDRINI, P. (ed). *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für FachsprachenForschung Nr. 52. Tübingen : Narr. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/psrsg.html>

SANDRINI, P. (ed.). 1999a. *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachenforschung Nr. 54, Tübingen: Narr. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/psrsg.html>

SANDRINI, P. 2004. Globalisierung und mehrsprachige Rechtskommunikation. In: BDÜ (ed.): *4. Deutscher Gerichtsdolmetschertag 28.-29. Oktober 2004, München*. Tagungsband. Schriften des BDÜ 9. München : BDÜ Landesverband Bayern, s. 25-37. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/publik/bdue04.pdf>

SANDRINI, P. 2009b. Der transkulturelle Vergleich von Rechtsbegriffen. In: ŠARČEVIĆ, S. (ed.). *Legal Language in Action: Translation, Terminology, Drafting and Procedural Issues*. Zagreb : Globus, s.151-165.

SANDRINI, P. – MAYER, F. 2008. *Neue Formen der Fachkommunikation, oder alter Wein in neuen Schläuchen? Terminologie und Fachkommunikation, DTT-Symposion*. München : SDI Sprachen und Dolmetscher Institut. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://www.iim.fh-koeln.de/dtt/DTT2008PDFs/Mayer-Sandrini.pdf>

SMEDTS, W. – HENDRICKX, K. 2001. *Nederlandse Rechtstaal*. Leuven : Acco.

- STOLZE, R. 1999. Expertenwissen des juristischen Fachübersetzers. In: SANDRINI, P. (ed). *Übersetzen von Rechtstexten – Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache*. Forum für Fachsprachenforschung Nr. 52. Tübingen: Narr. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://homepage.uibk.ac.at/~c61302/pshrsrg.html>
- ŠARČEVIĆ, S. 1988. Translation of Legislation with Special Emphasis on Languages of Limited Diffusion. In: *Proceedings of the XIth World Congress of FIT*. Maastricht, s.455-462.
- ŠARČEVIĆ, S. 1989. Conceptual Dictionaries for Translation in the Field of Law. In: *International Journal of Lexicography*. Oxford : Oxford University Press, 1989, vol. 2, no. 4, s. 277-293.
- ŠARČEVIĆ, S. 1990. *Strategiebedingtes Übersetzen aus den kleineren Sprachen im Fachbereich Jura*. Babel, vol. 36, no.3 1990, s. 155-166. [cit. 2013-10-14] Dostupné na : <http://www.ingentaconnect.com/content/jbp/bab/1990/00000036/00000003;jsessionid=h8t6eqjhiohna.alice>
- ŠARČEVIĆ, S. 1997. *New approach to legal translation*. Haag/London/Boston : KLUWER Law International.
- ŠARČEVIĆ, S. 2000. *Legal Translation and Translation Theory: a Receiver-oriented Approach*. Ženeva : Actes. [cit. 2013-10-14] Dostupné na: <http://www.tradulex.org>
- ŠKRLANTOVÁ, M. 2003. Niektoré aspekty právnej terminológie EÚ v porovnaní s národnou právnou terminológiou. In: SEDLÁK, I. (ed.). *Preklad a tlmočenie 5*. Banská Bystrica, s.189-195.
- ŠKRLANTOVÁ, M. 2005B. *Preklad právnych textov na národnej a nadnárodnej úrovni*. Bratislava : AnaPress.
- VAJIČKOVÁ, M. 2002. K niektorým znakom lexikálnej roviny právnych textov na pozadí nemčiny a slovenčiny. In: ĎURICOVÁ, A. (ed.). *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, s. 110-113.
- VAJIČKOVÁ, M. 2007. *Theoretische Grundlagen stilistischer Textanalyse*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava.
- VAJIČKOVÁ, M. – ĎURICOVÁ, A. 2005. Morfológicko-syntaktické a textové aspekty nemeckého právneho jazyka. In: ĎURICOVÁ, A. (ed.). *Odborná komunikácia v zjednotenej Európe 4*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, s. 145-147.

- VAJIČKOVÁ, M. – ĎURICOVÁ, A. – KOSTELNÍKOVÁ, M. – TUHÁRSKA, Z. 2011. *Stilistische Prinzipien der Gestaltung administrativer und juristischer Texte. Am Beispiel deutscher, slowakischer und englischer Texte der Europäischen Union*. Nümbrecht : KIRSCH-Verlag.
- VETRÁK, M. 2007. Nový model právnej lingvistiky a lingvistiky na Slovensku. In: *Justičná revue*, 59, 2007, č. 10, s. 1216 – 1239.
- WEYERS, G. R. 1992. *Praktisch juridisch Duits. Einführung in das Recht und die Rechtsprache der Bundesrepublik Deutschland*. Alphen aan den Rijn.
- WIESMANN, E. 2004. *Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation*. Tübingen : Gunter Narr Verlag.

ODBORNÝ JAZYK AKO PROSTRIEDOK KOMUNIKÁCIE NA EURÓPSKÝCH MULTILATERÁLNYCH FÓRACH

Alena Štulajterová

Fakulta humanitných vied UMB v Banskej Bystrici

Abstract

The article focuses on the issues of professional communication in global and European multilateral forums and presents the institute of official and operational languages in international organisations in general. The author points out that in the European institutions, such as Council of Europe (COE), the system with several official and operational languages, together with the teams of translators and interpreters, safeguards equal and fluent professional communication.

1 Multilateralizmus

Pojmom *multilateralizmus* sa v medzinárodných vzťahoch označuje zosúladená činnosť mnohých štátov. Ide o činnosť prekračujúcu hranice jednotlivých štátov a jej hlavným predpokladom je určitá koalícia či kooperácia zainteresovaných krajín pri presadzovaní spoločne stanovených cieľov. Dôležitým rysom multilateralizmu je kompromis – zainteresované krajiny sú v záujme úspešnej spolupráce nútené podriaďiť sa medzinárodné platným zásadám a pravidlám.

Pojem multilateralizmus sa najčastejšie objavuje v súvislosti s existenciou medzinárodných konferencií a medzinárodných organizácií, ktoré predstavujú multilaterálne fóra zamerané na riešenie širokej škály problémov presahujúcich hranice jednotlivých štátov. Tieto multilaterálne fóra sa usilujú o definovanie daných problémov a zastrešujú následné aktivity potrebné na ich vyriešenie: rokovania, vyjednávania aj realizáciu nápravných opatrení.

2 Komunikácia v rámci multilaterálnych fór

Multilateralizmus vo všeobecnosti umožňuje jednotlivým štátom zasahovať do medzinárodných vzťahov bez ohľadu na ich reálny štatút – v porovnaní s bilaterálnou diplomaciou majú jednotlivé účastnícke či členské štáty v prostredí multilaterálnych fór (tak v rámci medzinárodných konferencií, ako aj v rámci medzinárodných organizácií) príležitosť vystupovať podstatne aktívnejšie a interaktívnejšie. Tento potenciál však do značnej miery podmieňuje skutočné postavenie štátu a v prípade mnohých krajín sa ich aktivita či interaktivita nijako neprejaví na celosvetovom dianie. V každom prípade však multilateralizmus podporuje medzinárodnú komunikáciu a umožňuje kontakt medzi predstaviteľmi jednotlivých účastníckych či členských štátov.

V súvislosti s komunikáciou v rámci multilaterálnych fór je hlavnou podmienkou nájst' spôsob umožňujúci vzájomný kontakt predstaviteľov jednotlivých štátov. Hlavným predpokladom a zároveň hlavným nástrojom diplomacie (či už dvojstrannej alebo mnohostrannej) je **jazyk** – diplomacia je absolútne závislá na verbálnej komunikácii napriek tomu, že neverbálne prvky komunikácie sú jej nevyhnutnou a neoddeliteľnou súčasťou (Schneiderová, 2003, s. 236). Všetky procesy súvisiace s diplomaciou¹ sú úzko naviazané na jazyk: či už ide o rokovanie, vyjednávanie, dosahovanie alebo formulovanie dohôd, ale aj o činnosti späté so zberom, prenosom či záznamom informácií.

Spoločný jazyk alebo spoločné jazyky, ktorých úlohou je sprostredkovať vzájomný kontakt medzi predstaviteľmi jednotlivých štátov, sú vo všeobecnosti vybrané a uznané daným multilaterálnym fórom. Zvyčajne existujú dve skupiny jazykov určených na komunikáciu na pôde medzinárodnej organizácie – či už ide o komunikáciu internú alebo externú. Rozdiel medzi dvomi skupinami jazykov súvisí s kvalitatívnymi a kvantitatívnymi kritériami týkajúcimi sa povahy komunikácie, na ktorú sú vymedzené. Prvú skupinu jazykov tvoria úradné, respektíve oficiálne jazyky. Sú určené predovšetkým na publikáciu oficiálnych vyhlásení a rozhodnutí, na oficiálnu dokumentáciu a na oficiálnu korešpondenciu. Taktiež slúžia predstaviteľom jednotlivých štátov ako dorozumievacie médium počas zasadnutí a stretnutí najvyšších orgánov daného multilaterálneho fóra. Druhou skupinou sú pracovné, respektíve procedurálne jazyky – jazyky určené na bežnú komunikáciu v pracovných skupinách a rôznych komisiách

¹ <http://www.diplomacy.edu/language>, 10/09/13

či subkomisiách. Používajú sa na prípravu rôznych predbežných verzií dokumentov a na relatívne pominuteľné záznamy a oznamy.

Medzinárodná organizácia rozhoduje o tom, ktoré jazyky budú na jej pôde používané ako úradné a ktoré získajú štatút pracovných jazykov. Úradné a pracovné jazyky môžu byť identické, rovnako však môžu byť rozdielne, pričom sa ich počet nemusí zhodovať. Z organizačných a finančných dôvodov je počet pracovných jazykov zväčša nižší ako počet úradných jazykov, nemusí to však platiť pre každé multilaterálne fórum. Úradné a pracovné jazyky sú obyčajne uzákonené v rámci procedurálnych pravidiel platných pre mnohostranné rokovania na pôde danej medzinárodnej organizácie, prípadne v procedurálnych pravidlách jej orgánov, komisií alebo subkomisií. Okrem toho môžu byť úradné a pracovné jazyky uzákonené priamo v štatúte.

2.1 Komunikácia na pôde globálnych multilaterálnych fór

Medzinárodné organizácie s globálnou pôsobnosťou zväčša zoskupujú štáty z rozličných regiónov – komunikácia a negociácia na ich pôde preto musí podliehať jasnému jazykovému režimu. Výber úradných a pracovných jazykov je pomerne chýlostivou záležitosťou a pri ich voľbe zohráva rozhodujúcu úlohu politická a ekonomická sila štátov, ktoré sa na voľbe podieľajú. Práve z tohto dôvodu patria medzi úradné a pracovné jazyky vo väčšine medzinárodných organizácií práve jazyky veľmoci a superveľmoci (množstvo globálnych medzinárodných organizácií využíva anglofónny, respektíve frankofónny jazykový režim), hoci mnohé globálne medzinárodné organizácie zahŕňajú medzi svoje úradné a pracovné jazyky aj jazyky svojich členských štátov s najpočetnejšou populáciou (príkladom môže byť arabčina alebo čínština – v oboch prípadoch však ide o jazyky štátov, ktorých dôležitosť v medzinárodných vzťahoch a s ňou spojený vplyv na celosvetové dianie neustále narastá). Niektoré členské štáty majú v rámci multilaterálnych fór tendenciu trvať na používaní vlastného jazyka, napríklad Čína nástoží na používaní čínštiny tak počas rokovaní a vyjednávaní, ako aj pri formulácii dohovorov (Kappeler, 2001, s. 204). Úplne inak sa s jazykmi manipuluje v priebehu dvojstranných rokovaní či vyjednávaní, ako počas dosahovania mnohostranných dohôd.

Pri bilaterálnych dohodách sa konečné verzie dohovorov zvyčajne vyhotovujú v dvoch autentických exemplároch (zvyčajne ide o oficiálne štátne jazyky zmluvných strán). Autentické exempláre zmlúv môžu byť doplnené neoficiálnym prekladom, ktorý však nie je považovaný za

autentický. Ide väčšinou o prípad, kedy jazyk jednej zo zmluvných strán nie je bežným jazykom v medzinárodných vzťahoch (napríklad Izrael nepoužíval na uzatváranie zmlúv hebrejčinu, ale angličtinu), daná zmluvná strana však k autentickému exempláru zmluvy prikladá jej neoficiálny preklad vo svojom jazyku (Izrael nástojil na tom, aby bola anglická verzia doplnená neautentickou hebrejskou verziou). Neoficiálny preklad sa prikladá aj k autentickým exemplárom zmlúv v jazyku danej zmluvnej strany – napríklad Čína povoľuje, aby bola verzia v čínštine doplnená neautentickou verziou v angličtine).

Dosahovanie multilaterálnych dohôd (s výnimkou dohôd medzi štátmi používajúcimi zhodný jazyk) je z jazykového hľadiska mimoriadne komplikovaný proces². Miera zložitosti tohto procesu závisí predovšetkým od toho, či sú počas rokovaní a vyjednávania používané všetky autentické jazyky budúcej zmluvy. Ak áno, koncept budúcej zmluvy zhotovuje prípravná komisia na základe záznamov z rokovaní a vyjednávania. Jednotlivé časti zmluvy nie je nutné preložiť – používa sa pretlmočená verzia jednotlivých častí zmluvy. Ak sa počas uzatvárania dohôd nepoužívajú všetky autentické jazyky budúcej zmluvy, je nutné vyhotoviť pre každý z jazykov samostatný preklad. Z tohto dôvodu musia byť v prípravnej komisii zastúpení predstavitelia každého autentického jazyka, pričom sa od členov prípravnej komisie vyžaduje znalosť viacerých autentických jazykov – len tak je totiž možné zaručiť úplný súlad daných jazykových verzií. Prípravná komisia musí byť pripravená robiť rýchle a presné jazykové úpravy daných jazykových verzií aj medzi jednotlivými štádiami vstupovania zmluvy do platnosti (napríklad medzi ich overením a schválením).

2.2 Komunikácia na pôde regionálnych multilaterálnych fór

Druhá polovica dvadsiateho storočia priniesla dovtedy nepoznaný rozmach vzájomnej spolupráce krajín v rámci jednotlivých svetových regiónov. Vzhľadom na vtedajšie bipolárne rozdelenie sveta išlo predovšetkým o vznik regionálnych blokov politického či vojenského charakteru a s ním súvisiacu spoluprácu (niekde dobrovoľnú a niekde nedobrovoľnú) území spadajúcich do sfér vplyvu jednej z veľmocí. Popri vytváraní politických či vojenských aliancií bola hlavným motívom

² Kappeler D. *Texts in Diplomacy*, 2001, s. 204
http://diplo.diplomacy.edu/books/language_and_diplomacy/bookasp.asp?url=texts/excerpts/kappeler.htm, 10/09/13

vzájomnej spolupráce hospodárska prosperita daných oblastí. V mnohých častiach sveta viedla k intenzívnej ekonomickej kooperácii a vyústila do určitého stupňa integrácie. Regionálna spolupráca sa týka rôznych odvetví a prostredníctvom nej sa dané oblasti stávajú členmi viacerých multilaterálnych fór s podobným alebo odlišným zameraním.

Členstvo v multilaterálnom fóre založenom na regionálnej báze dáva ktorémukoľvek členskému štátu šancu zasahovať do vývoja danej oblasti – na pôde regionálnych organizácií dochádza k rokovaniam a uzatváraniam dohôd, ktoré môžu mať pre členské štáty rozhodujúci význam. Členské štáty môžu iniciovať riešenie konkrétnych záležitostí alebo participovať na diskusiách o témach, ktoré sú pre ne dôležité. Predpokladom na akúkoľvek diskusiu sú v regionálnych organizáciách – tak isto ako v organizáciách s globálnou pôsobnosťou – jasne stanovené princípy týkajúce sa **komunikácie** a **negociácie**.

Hoci mnohé multilaterálne fóra založené na regionálnej báze združujú krajiny so zhodným alebo podobným jazykovým zázemím, je nevyhnutné, aby pravidlá upravujúce komunikačné a negociačné záležitosti na ich pôde obsahovali aj normy týkajúce sa jazykového režimu. Dokonca aj krajiny so zhodným alebo podobným jazykovým zázemím môžu mať pri uzatváraní dohôd problémy – aj minimálne rozdiely v sémantike či gramatike medzi jednotlivými verziami daného jazyka môžu spôsobiť odlišný výklad bodu alebo bodov zmluvy (Kappeler, 2001, s. 204). Príkladom je napríklad nemčina, ktorej nemecká, rakúska a švajčiarska verzia nie sú zhodné. Rovnako, neexistuje ani štandardná verzia angličtiny³ a jednotlivé organizácie používajúce na svojej pôde angličtinu väčšinou stanovia, ktorá verzia bude na ich pôde považovaná za štandardnú. Podobný problém nemá francúzština, pri ktorej je za štandardnú pokladaná verzia jazyka používaná vo Francúzsku (Timko, 2013, s. 25).

3 Problematika prekladu a tlmočenia na európskych multilaterálnych fórach

Pri pohľade do minulosti si možno všimnúť, že používanie jazykov na európskych multilaterálnych fórach zaznamenalo len niekoľko prelomových zmien. V stredoveku dominovala európskej diplomacii latinčina a svoje prioritné postavenie si udržala až do 17., respektíve 18. storočia. V 19. storočí

³ International Language: *Varying Concepts – Universality and Flexibility, Neutrality*.
http://nationmaster.com/encyclopedia/International_English, 09/09/13

latinčinu plne nahradila francúzština, ktorá sa stala diplomatickým jazykom *par excellence* (toto postavenie si postupne budovala už počas 17. a 18. storočia). Až v priebehu 20. storočia sa na pôde mnohostranných konferencií a organizácií začala popri francúzštine používať aj angličtina a pomerne skoro získala s francúzštinou rovnoprávne postavenie, dôkazom čoho je ich rovnocenný štatút v jednej z najvýznamnejších európskych inštitúcií – v Rade Európy, ktorá bola založená v roku 1949.

Rada Európy⁴ je inštitúcia s rozsiahlymi právomocami v politickej a spoločenskej oblasti, ktorá v súčasnosti združuje v podstate všetky európske štáty. V článku 12 stanovuje III. kapitola Štatútu Rady Európy⁵ ako oficiálne jazyky angličtinu a francúzštinu. Zároveň sa v Štatúte Rady Európy uvádza, že jazykový režim jej hlavných orgánov (sú nimi Výbor ministrov, Parlamentné zhromaždenie a Kongres zástupcov lokálnych a regionálnych samospráv) definujú ich procedurálne pravidlá. Vo všetkých hlavných orgánoch sú úradnými jazykmi angličtina a francúzština.

Čo sa týka Výboru ministrov, článok 12 jeho procedurálnych pravidiel⁶ potvrdzuje ako úradné jazyky anglický a francúzsky, pričom je možné vystúpiť aj v iných ako úradných jazykoch – rečník však musí zabezpečiť tlmočenie do jedného z nich. Jazykový režim stretnutí zástupcov ministrov (je špecifikovaný v článku 8 ich procedurálnych pravidiel) sa od jazykového režimu stretnutí ministrov samotných nijako neodlišuje.

Procedurálne pravidlá Parlamentného zhromaždenia⁷ sa jazykom venujú vo svojej VII. časti a operujú tak s pojmom úradné jazyky, ako aj jazyky pracovné. Článok 26 stanovuje ako úradné jazyky angličtinu a francúzštinu (slúžia ako jazyky všetkých oficiálnych dokumentov Parlamentného zhromaždenia), pracovnými jazykmi sú nemčina, ruština a taliančina. Simultánne tlmočenie (venuje sa mu článok 27) sa poskytuje do všetkých úradných a pracovných jazykov pri prejavoch uskutočnených v jednom z nich. Pri prejave uskutočnenom v inom ako úradnom alebo

⁴ <http://www.coe.int>

⁵ Council of Europe: Statute of the Council of Europe (05/09/13) <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/Word/001.doc>, 10/09/13

⁶ Council of Europe: Committee of Ministers – BASIC TEXTS
Rules of Procedure of the Committee of Ministers, Article 12
http://www.coe.int/t/CM/WDC/basictexts_en.asp#, 10/09/13

⁷ Council of Europe: Assembly
Rules of Procedure of the Assembly, Part VII – LANGUAGES AND RECORDS, Rules 26-30
http://assembly.coe.int/RulesofProcedure/2006/APCERules_1.pdf, 10/09/13

pracovnom jazyku musí jeho autor zabezpečiť simultánne tlmočenie do jedného z nich – táto verzia poslúži na simultánne tlmočenie do ostatných úradných a pracovných jazykov. Článok 28 sa zaoberá tlmočením v komisiách a subkomisiách. Ak je tlmočenie prejavov uskutočnených v jednom z úradných alebo pracovných jazykov potrebné v komisiách, zabezpečí sa tlmočenie (simultánne alebo konzekutívne) do všetkých úradných a pracovných jazykov. V subkomisiách sa tlmočenie prejavov uskutočnených v jednom z úradných alebo pracovných jazykov (simultánne alebo konzekutívne) spravidla zabezpečuje len do dvoch z nich. Je možné používať aj iný jazyk, v tom prípade je však nutné zabezpečiť vlastného tlmočníka. Pravidlá týkajúce sa záznamov zo zasadnutí sú obsahom článku číslo 30. Oficiálne záznamy sa publikujú v úradných jazykoch, distribuujú sa taktiež doslovné záznamy – v nich sú zaznamenané prejavy tak v úradných, ako aj pracovných jazykoch.

Procedurálne pravidlá Kongresu lokálnych a regionálnych samospráv⁸ upravujú používanie jazykov na jeho pôde (a na pôde svojich dvoch komôr) v XV. Kapitole. Podľa článku 49 sú úradnými jazykmi Kongresu a jeho dvoch komôr angličtina a francúzština, ktoré slúžia na vydávanie všetkých oficiálnych dokumentov Kongresu. Pracovnými jazykmi sú nemčina, ruština a taliančina. Simultánne tlmočenie do a zo všetkých úradných a pracovných jazykov sa poskytuje na plenárnych zasadnutiach, ako aj na stretnutiach hlavnej komisie a kancelárie Kongresu. Pri zasadnutiach neplenárneho charakteru (počas stretnutí kancelárií dvoch komôr Kongresu alebo v pracovných skupinách) môže byť počet používaných a prekladaných pracovných jazykov limitovaný. Svoje vlastné procedurálne pravidlá má taktiež každá z dvoch komôr Kongresu, pričom sa v súvislosti s používaním jazykov odvolávajú na relevantné články procedurálnych pravidiel Kongresu lokálnych a regionálnych samospráv – ich úradnými jazykmi sú angličtina a francúzština, pracovnými jazykmi nemčina, ruština a taliančina. Všetky záznamy sumarizujúce zasadnutia dvoch komôr Kongresu sa vydávajú v angličtine a francúzštine.

V súvislosti s používaním jazykov na európskych multilaterálnych fórach stojí za pozornosť osud nemčiny, ktorá v 18. a 19. storočí zohrávala významnú rolu v európskych akademických kruhoch. Bola najmä jazykom

⁸ Council of Europe:

Rules of Procedure of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe, Chapter XV – USE OF LANGUAGE, Rules 49-50
<http://www.coe.int/t/congress/4-texts/reglements-en.asp>, [Cit. 10/09/13].

vedy (respektíve technických aj spoločenských vied), používala sa však aj v politike a ekonomike. Kredit nemčiny rapidne poklesol v povojnovom období a vo významných medzinárodných organizáciách v podstate nefiguruje⁹. Aj Štefaňáková (2012, s. 39) poukázala na oslabené postavenie nemčiny v inštitúciách EÚ, v ktorých zostáva z rôznych dôvodov v úzadí za angličtinou a francúzštinou. Napriek tomu ju možno nájsť medzi jazykmi používanými v špecializovaných inštitúciách vedeckého charakteru.

Nemčina je popri angličtine a francúzštine úradným jazykom Európskej vesmírnej agentúry. Všetky stretnutia na jej pôde prebiehajú v angličtine, francúzštine alebo nemčine, v uvedených troch úradných jazykoch sa vydávajú taktiež všetky oficiálne dokumenty agentúry. Menej významné dokumenty publikuje agentúra v angličtine a francúzštine. Uvedené tri úradné jazyky používa taktiež Európska patentová organizácia a jej výkonný orgán, ktorým je Európsky patentový úrad. Ich jazykový režim sa spája najmä s jazykom materiálov sprevádzajúcich jednotlivé patenty. Jazyky sú rozdelené do troch skupín, pričom do prvej skupiny patria *úradné jazyky*, do druhej *prijateľné jazyky* a do tretej *neprijateľné jazyky*. V ideálnom prípade sú materiály sprevádzajúce jednotlivé patenty napísané v jednom z úradných jazykov – v tom prípade sú v tomto jazyku prijaté aj zaknihované. Jazykmi v druhej skupine sú jazyky zmluvných (čiže členských) štátov. Ak sú materiály napísané v niektorom z nich (ide o európske jazyky), môžu byť prijaté aj zaknihované – neskôr je však nutné doložiť preklad do angličtiny, francúzštiny alebo nemčiny. Do tretej skupiny patria jazyky, v ktorých napísané materiály nemôžu byť uznané – bez ohľadu na to, či by po ich zaknihovaní boli alebo neboli doplnené prekladom do jedného z úradných jazykov. Medzi jazyky v tretej skupine patrí napríklad čínština alebo japončina.

Najvýznamnejším kooperačným, respektíve integračným multilaterálnym fórom na území Európy je nepochybne Európska únia. Je nadnárodnou inštitúciou a tento fakt sa odráža aj v jedinečnosti jej jazykovej politiky. V duchu multikulturalizmu a multilingvalizmu sú úradnými jazykmi Európskej únie oficiálne jazyky všetkých jej členských štátov. Jazyková politika Európskej únie je pomerne podnetná a rozsiahla téma – z tohto dôvodu je predmetom samostatnej kapitoly.

⁹ Výnimkou sú samozrejme multilaterálne fóra s mnohojazyčnou politikou, ktoré zaručujú rovnocenné používanie všetkým oficiálnym štátnym jazykom svojich členských štátov, akým je napríklad Európska únia.

Krajiny severnej Európy (Dánsko, Fínsko, Nórsko, Švédsko a Island) a autonómne územia severnej Európy spája členstvo v Nordickej rade. Je kooperačným fórom škandinávskych krajín a zameriava sa predovšetkým na hospodársku a spoločenskú oblasť. Úradnými jazykmi Nordickej rady sú jazyky troch škandinávskych krajín (dánčina, nórčina a švédčina), dokumenty sa však prekladajú a vydávajú aj v angličtine. Zatiaľ čo dánčina, nórčina a švédčina majú oficiálny štatút, neoficiálne sa na pôde Nordickej rady používa aj fínčina a islandčina.

3.1 Postavenie angličtiny na európskych multilaterálnych fórach

Čo sa týka aktuálnych trendov, najvýznamnejším a najpoužívanejším jazykom na európskych multilaterálnych fórach je na začiatku 21. storočia angličtina (Bystrický, 2000). Hoci sa na pôde dôležitých konferencií a organizácií používa bok po boku s ostatnými úradnými alebo pracovnými jazykmi a v niektorých inštitúciách má rovnocenné postavenie s francúzštinou, stáva sa hlavným prostriedkom na komunikáciu v rôznych komisiách a subkomisiách, prípadne v pracovných skupinách. Je taktiež zmluvným jazykom mnohých regionálnych dohôd – napríklad dohôd o voľnom obchode medzi niektorými štátmi západnej a severnej Európy (EFTA), strednej Európy (CEFTA) či Pobaltia (BEFTA). Slúži ako neutrálny nástroj na diskusiu medzi predstaviteľmi štátov, z ktorých žiadny nepoužíva angličtinu ako oficiálny štátny jazyk.

Napriek tomu, že v súčasnosti prebieha vášnivá debata o ničivom vplyve angličtiny na ostatné európske jazyky, je jej používanie na európskych multilaterálnych fórach (bez ohľadu na jej oficiálny či neoficiálny štatút) vítané a žiadané – zvlášť v prípade neúčasti predstaviteľov anglofónnych krajín. Angličtina sa stáva neutranným komunikačným médiom¹⁰ – najmä v prípade, kedy umožňuje komunikáciu medzi predstaviteľmi štátov s úplne rozdielnym jazykovým zázemím. V rámci Európskej únie je angličtina cudzím jazykom číslo jedna – hovorí ňou až 38% Európanov (spolu s Európanmi, pre ktorých je angličtina materským jazykom, až 51%). Na druhom a treťom mieste sú nemčina a francúzština – percento Európanov, ktorí nemčinu a francúzštinu ovládajú (spolu s Európanmi, pre ktorých sú uvedené jazyky materskými jazykmi), je však v porovnaní s angličtinou nižšie, predstavuje 32%, respektíve 26%. Ako cudzí jazyk ovláda nemčinu

¹⁰ INTERNATIONAL LANGUAGE: *Varying Concepts – Universality and Flexibility, Neutrality*. http://nationmaster.com/encyclopedia/International_English, 09/09/13

a francúzštinu zhodne 14% Európanov. Taktiež pri komunikácii s cudzincami väčšina Európanov uprednostňuje angličtinu, pričom ju považujú za najužitočnejší jazyk (77% z nich). Za užitočné považujú aj francúzštinu a nemčinu, ale je to názor iba 33%, respektíve 28% Európanov. Uvedené informácie naznačujú, že používanie angličtiny na európskych multilaterálnych fórach je prirodzeným reflexom väčšiny Európanov. V záujme porozumenia a dosiahnutia výsledkov majú (v prípade, že sa chcú vyhnúť diskusii prostredníctvom tlmočníkov) tendenciu uprednostňovať ju pred inými jazykmi.

Situácia sa mení, keď je súčasťou výmeny názorov anglofónny rečník. Jeho úroveň znalosti anglického jazyka môže ostro kontrastovať s úrovňou znalosti angličtiny ostatných delegátov, čo môže ostatných delegátov značne znevýhodňovať. Z toho dôvodu je jej samostatné používanie na úkor iných jazykov v klasických multilaterálnych fórach na území Európy znemožnené platnou legislatívou týkajúcou sa úradných a pracovných jazykov, ktorá zabráňuje tomu, aby sa anglický jazyk stal výlučným komunikačným nástrojom. Angličtina je dominantným jazykom v mnohých nevládných korporáciách a inštitúciách, klasické multilaterálne fóra na území Európy však nemajú tendenciu uprednostniť a uzákoniť jediný úradný, respektíve pracovný jazyk, ktorý je zároveň aj oficiálnym štátnym jazykom niektorých ich členských krajín.

Angličtina už dlhšiu dobu funguje ako *lingua franca* – v globálnom meradle, aj v rámci jednotlivých regiónov sveta. Ruka v ruke s rastom moci Spojených štátov amerických prenikla do svetových ekonomických, politických aj kultúrnych sfér a zaujala miesto dominantného komunikačného média. Angličtina si vydobyla postavenie, aké pred ňou nezastával žiadny iný jazyk – legendárna Lingua Franca síce spájala národy celého Stredozemia (a rovnako ako angličtina slúžila v ekonomickej, politickej i kultúrnej oblasti), nikdy sa však nestala dorozumievacím prostriedkom na území celej planéty, čo o angličtine pri určitej miere zovšeobecnenia platí (Jesenská, 2006, s. 36). Napriek tomu nemožno tvrdiť, že angličtina zohráva rolu *lingua franca* aj v diplomacii. Hoci ju mnoho nevládných korporácií a inštitúcií využíva ako jediný jazyk, klasické multilaterálne fóra na území Európy naďalej používajú systém viacerých úradných a pracovných jazykov – uznanie angličtiny ako jediného úradného, respektíve pracovného jazyka, by bolo vážnym narušením demokratických princípov, ktoré v rámci európskych medzinárodných organizácií platia. S touto problematikou je úzko spätá i problematika

konferenčnej diplomacie pre tlmočníkov a prekladateľov. Samotný „pojem konferenčná diplomacia sa zaoberá otázkami medzinárodných zasadnutí, konferencií a vládnych konferencií“ (Vallová, 2011, s. 359).

4 Záver

Jednou z dominantných povahových črt súčasného sveta je čoraz intenzívnejšie spájanie a prepájanie jeho jednotlivých častí. Tak ako vo všetkých oblastiach, aj v medzinárodných vzťahoch je kľúčovou podmienkou akéhokoľvek bližšieho kontaktu schopnosť zmysluplne komunikovať. V súvislosti so snahou jednotlivých krajín začleňovať sa do združení, ktoré smerujú k ich vzájomnej kooperácii a integrácii, sa problematika komunikácie stáva mimoriadne aktuálnou. Pre väčšinu krajín je v súčasnosti unilaterálny alebo bilaterálny postoj k daniu vo svete neefektívny a najväčšie očakávania vkladajú do účasti v multilaterálnych fórach. A práve multilaterálne fóra vytvárajú ideálne podmienky na vzájomnú komunikáciu predstaviteľov členských krajín – stačí nájsť spoločnú reč.

Na umožnenie vzájomnej komunikácie predstaviteľov členských krajín vytvárajú multilaterálne fóra inštitút úradných (oficiálnych) a pracovných (procedurálnych) jazykov, ktoré majú zabezpečiť komunikáciu v mnohojazyčnom prostredí. Aby inštitút úradných a pracovných jazykov spĺňal svoju úlohu, je nutné zabezpečiť prekladateľský a tlmočnický servis, ako aj ďalšie služby, ktoré umožnia jeho fungovanie. Uvedený systém je najtypickejším spôsobom ako zaručiť hladký priebeh rokovaní a vyjednávaní, z viacerých dôvodov však býva terčom kritiky spochybňujúcej jeho účinnosť a zmysluplnosť. Príspevok *Odborný jazyk ako prostriedok komunikácie na európskych multilaterálnych fórach* priniesol pohľad na danú problematiku a pokúsil sa predstaviť inštitút úradných a pracovných jazykov v širších súvislostiach. Ukázal, že v multilaterálnych fórach je práve systém s viacerými úradnými a pracovnými jazykmi, s prekladateľmi a tlmočníkmi, ako aj s možnosťou používať jazyk, ktorý nie je úradným ani pracovným jazykom danej inštitúcie, najlepšou zárukou rovnocennej komunikácie – hoci sa na ich pôde môže v neformálnej komunikácii preferovať určitý jazyk, súčasná legislatíva zabráňuje uprednostneniu a uzákoneniu jediného jazyka na úkor ostatných. Na druhej strane je otázne, či systém s viacerými úradnými a pracovnými jazykmi, s prekladateľskou a tlmočnickou službou a prísny jazykovým režimom zaručuje aj otvorenú komunikáciu. Neoficiálne sa v pracovných skupinách, komisiách a subkomisiách uprednostňuje

komunikácia v čo najnižšom počte jazykov. Taktiež počas neformálnych diskusií je v medzinárodných organizáciách tendencia používať čo najnižší počet jazykov, pričom primárne postavenie má angličtina.

V tejto súvislosti prebieha na pôde mnohých multilaterálnych fór snaha o redukciu počtu jazykov na čo najnižšie číslo. Zástancovia tejto myšlienky sa v zásade usilujú o uzákonenie angličtiny ako jediného jazyka – argumentujú tým, že komunikácia v angličtine by pre medzinárodnú organizáciu bola lacnejšia, jasnejšia a rýchlejšia ako komunikácia prostredníctvom zložitého prekladateľského a tlmočnického servisu. Používanie angličtiny ako jediného jazyka je bežná prax v mnohých mimovládnych inštitúciách a mimovládnych korporáciách – ide však o súkromné organizácie. Multilaterálne fóra vládnej povahy musia zaručovať rovnocenné postavenie delegátov – uzákonením angličtiny ako jediného jazyka by však došlo k zvýhodneniu niektorých delegátov a naopak, niektorí delegáti (tí, ktorí anglický jazyk neovládajú alebo ho neovládajú dostatočne) by boli znevýhodnení. To je primárny protiargument odporcov idey o uzákonení angličtiny ako jediného jazyka.

Použitá literatúra

- BYSTRICKÝ, Ľ. 2000. *Základy diplomacie*. Bratislava : Dilema.
- JESENSKÁ, P. 2006. Anglický jazyk ako lingua franca (ELF – English as Lingua Franca). In: *Teória a prax prípravy učiteľov anglického jazyka 4*, Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, s. 34-43.
- KAPPELER, D. 2001. Texts in Diplomacy. In: *Language and Diplomacy*. Malta : Diplo Foundation, s. 201-206.
- SCHNEIDEROVÁ, A. 2003. Komunikácia v cieľovej kultúre. In: *Zborník vedeckých prác z medzinárodnej konferencie Kulturológia v procese osvojovania cudzích jazykov*. Nitra : Katedra odborného jazykového vzdelávania, Fakulta ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, s. 234-239.
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2012. *Jazyková politika v rakúskych printových médiách v kontexte pluricentrizmu a európskej jazykovej politiky*. Monografia. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied.
- TIMKO, A. 2013. Anglo-Norman as a Social and Communicational Phenomenon. In: *Jazykovedné, literárnovedné a didaktické kolokvium XIX. Zborník vedeckých prác a vedeckých štúdií*. Bratislava : Z-F Lingua, s. 24-39.

VALLOVÁ, E. 2011. Konferenčná diplomacia pre tlmočníkov a prekladateľov. In: *Preklad a tlmočenie*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, str. 359-364.

International Lanugage: Varying Concepts – Universality and Flexibility, Neutrality. [Online]. [Cit. 2013-09-09]. Dostupné na: http://nationmaster.com/encyclopedia/International_English.

Council of Europe: *Statute of the Council of Europe*. [Online]. [Cit. 2013-09-13]. Dostupné na: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/Word/001.doc>.

Council of Europe: *Rules of Procedure of the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe*, Chapter XV – USE OF LANGUAGE, Rules 49-50. [Online]. [Cit. 2013-09-13]. Dostupné na: <http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/Word/001.doc>.

<http://www.coe.int/t/congress/4-texts/reglements-en.asp>. [Online]. [Cit. 10/09/13].

<http://www.diplomacy.edu/language>, [Online]. [Cit. 10/09/13].

METAFORA V REKLAME. ANALÝZA PREKLADU VYBRANÝCH NEMECKÝCH A SLOVENSKÝCH REKLAMNÝCH SLOGANOV

Janka Šuchová

Katedra germanistiky, FF KU Ružomberok

Abstract

In den letzten Jahren ist die Werbesprache in zunehmendem Maße zu einem Objekt des nicht nur wissenschaftlichen Interesses geworden und sie gehört zu einem der aggressivsten Genres in der modernen Kommunikation. Allgemein wurde die Werbung zu einem typischen Phänomen dieser Zeit, sie bestimmt in unserer Gesellschaft mittlerweile einen Großteil unseres Alltags (bewusst oder unbewusst), wobei sie nicht nur mit den Wörtern und der Sprache spielt, sondern auch vor allem mit unserer Wahrnehmung der Welt. Die Werbeanzeigen wollen unsere Aufmerksamkeit erregen, um sich von der Masse ihrer Konkurrenten abzuheben. Und gerade dazu ist die Metapher ein mächtiges Mittel.

1 Reklama a spoločnosť

Komunikácia je jednou zo základných ľudských činností, prostredníctvom ktorej človek reaguje na podnety vychádzajúce z vonkajšieho prostredia, a zároveň je procesom slúžiacim predovšetkým k dorozumievaniu (t.j. vzájomnému odovzdávaniu informácií). Vychádzajúc z týchto skutočností stala sa neodmysliteľnou súčasťou ľudského života a jej nenahradiťnosť podčiarkuje aj skutočnosť, že má v súčasnosti mnoho podôb a využíva všetky možné dostupné prostriedky, ktoré prispievajú k jej šíreniu¹. Spomedzi rôznych komunikačných spôsobov na nás každodenne intenzívne (priam

¹ „Pojem komunikácie priamo súvisí s bezprostredným použitím jazyka v konkrétnej situácii a nesie preto v sebe aspekt situativity, ktorá je okrem iného daná aj tvorcom textu a recipientom a vlastnosťami, ako sú zámernosť a interaktívnosť. V týchto súvislostiach je text vnímaný ako dynamická entita, ktorá odzrkadľuje konkrétny stav, situáciu s jej meniacimi sa zložkami. Text (...) nesie pečať komunikácie, procesu s variabilnými podmienkami, t.j. v závislosti od autora, recipienta, situácie aj spôsobu prenosu informácie” (Tuhárska, 2008, s. 188).

masívne) pôsobí predovšetkým v rôznych médiách sa vyskytujúca reklamná komunikácia ako neoddeliteľná súčasť médií a masmédií. Styk s reklamou sa stal pre spoločnosť samozrejmosťou, nakoľko sa reklama stala jednou z najagresívnejších komunikačných foriem súčasnej doby. Tvorba efektívnej reklamy predstavuje transdisciplinárnu oblasť v rámci komunikácie, a preto si vyžaduje využívanie a prepájanie veľkého množstva poznatkov z rôznych oblastí. Na sprostredkovanie reklamnej komunikácie slúžia rôzne komunikačné kanály zámerne zvolené tak, aby oslovili čo najväčšiu časť cieľovej skupiny, ktorá je príjemcom reklamného komunikátu.

Vo všeobecnosti možno reklamu definovať ako „*platenú formu neosobnej prezentácie výrobkov, služieb alebo myšlienok určitej firmy, inštitúcie alebo inej organizácie prostredníctvom komunikačného média*“ (Kobera, Šec, 1991, s. 6), s ktorou sa možno najčastejšie stretnúť na rozličných miestach (na uliciach, bilbordoch, plagátoch, v tlačových médiách, prostriedkoch hromadnej dopravy, na internete a predovšetkým vo vysielaní televíznych staníc) a v rôznych podobách (verbálne i neverbálne). Reklamný komunikát môže tvoriť verbálna alebo vizuálna zložka, prípadne ich kombinácia s rôznym zastúpením oboch spomínaných zložiek. Pomocou reklamy sa pokúša expedient osloviť široké spektrum verejnosti, aby jej mohol prezentovať istý produkt alebo službu. Z tohto dôvodu ju možno vnímať ako proces jednosmernej komunikácie (z dôvodu neexistujúcej priamej (verbálnej) spätnej väzby medzi komunikujúcimi), ktorá by mala akceptovať špecifiká potenciálneho percipienta (jednotlivca alebo skupiny) a podnecovať ho k nejakej činnosti (napr. kúpa výrobku alebo služby)².

Reklama ako špecifický komunikačný prostriedok sa tak pokúša naplniť jeden zo svojich cieľov – informovať verejnosť o nejakom produkte/službe (pričom účelom je vyvolať záujem a dopyt po ponúkanom produkte/službe), vierohodne zapôsobiť na zákazníka (aby si produkt/službu kúpil) a udržať produkt/značku v povedomí spotrebiteľov (a tým zabezpečiť neustály záujem o produkt/službu) (Foret, 2003). Reklama je tak vnímaná aj ako „*spôsob persvazívnej komunikácie, počas ktorej jeden subjekt (komerčná alebo nezisková organizácia, príp. súkromná osoba) ponúka svoj produkt, službu alebo ideu verejnosti s cieľom prinútiť ju k zmene postojov alebo nákupného správania. Tento proces sa realizuje predovšetkým*

² Reklama ponúka hodnoty, postoje, vytvára vzťahy a varuje pred nebezpečenstvom, pôsobí teda aj mimoeconomicky. „*Reklama sa dnes používa k tomu, aby ovplyvňovala postoje etické, sociálne, národné, občianske, aby formovala požiadavky ekonomické i ekologické, vytvárala naše globálne vnímanie sveta*“ (Čmejerková, 2000, s. 11).

prostredníctvom masových médií³, pričom reklama sa stáva zdrojom informácií, zdrojom zábavy a rozptýlenia, prostriedkom prenášania a upevňovania (prevládajúcich) kultúrnych hodnôt a morálnych noriem a tiež jedným z mnohých nástrojov socializácie“ (Reifová 2004, s. 209, s. 210).

2 Reklama a jazyk

„Jazyk v reklame je súbor vyjadrovacích prostriedkov slúžiaci na dorozumenie medzi zadávateľom informácií a spotrebiteľom“ (Hornák, 2003, s. 172). Jazykový prejav by nemal obsahovať odborné termíny, ktoré možno nahradiť opisom, ale ani cudzie slová či neznáme skratky. V žiadnom prípade nesmie obsahovať frázy, zbytočné slová, špecifické jazykové prostriedky (slovné hračky, frazeologizmy, slovné spojenia vzbudzujúce pozornosť a vyznačujúce sa predovšetkým rýchlosťou a dlhodobou zapamätateľnosťou).

Základnou kvalitou reklamného textu vzhľadom na jeho významovú štruktúru sú jeho prozodicko-poetické dimenzie. Majú však jednu významnú črtu – relatívnosť významu. Reklamný diskurz má rozmery prozodické, je zacielený na komunikovanie skutočnosti, ale súčasne ju aj 'prekračuje', nakoľko *„ašpiruje na to, aby sa stal najmasovejším aj nejneodbytnjším diskurzom (...), pred ktorým takmer niet úniku“ (Čmejrková, 2000, s. 9).*

Problematika reklamy ako aj samotného jazyka reklamy má interdisciplinárny charakter: otázky jazyka reklamy možno analyzovať z hľadiska lingvistiky, marketingu, psychológie, kulturológie, rétoriky i ďalších vedných disciplín. Samotný jazyk hrá v reklame ako mediálnom prostriedku mimoriadne dôležitú (v niektorých prípadoch priam nenahraditeľnú) úlohu, avšak rovnako dôležitá je aj jeho grafická (z pohľadu percipienta vizuálna) stránka – grafické usporiadanie, farebné i veľkostné zobrazenie – účelne využívaná a vnášajúca do textu intertextuálny charakter (prepojenosť jednotlivých textov, ale aj prelínanie grafického a konvenčného textového jazyka)⁴. Primárne vnímanie textu, t.j. jeho grafickej podoby

³ Z médií má v oblasti reklamnej komunikácie a marketingu výnimočné zastúpenie televízia, ktorá sa vyznačuje jedinečnou persuzívnou schopnosťou, zapamätateľnosťou, dokáže prezentovať napríklad vzrušenie, napätie, krásu, autoritu a využíva všetky zbrane reklamného pôsobenia, jazyk, obraz i zvuk, pričom jazyk je určujúcim faktorom a z najväčšej časti ovplyvňuje reklamu. Sila televíznej reklamy spočíva aj v možnosti jej opakovania, jej uvedenia v určitom (presne stanovenom) čase, v rámci istých programov, a to predovšetkým s ohľadom na cieľovú skupinu.

⁴ „Reklama sa hrá s hláskami, písmenami, slabikami, slovami i celými konštrukciami, aby dosiahla zvukové i zrakové efekty. Vytvára rôzne jazykové vzorce fónické i grafické. Využíva možnosti, ktoré jej poskytuje písmo, keď ide o typ, veľkosť písma, priestorové

(špecificky formálne zvýrazneného textu), pútajúceho pozornosť plynulo prechádza do sekundárnej fázy percepcie určitými podnetmi, ktoré samé o sebe až také významné nie sú.

V reklamných jazykových prejavoch aspekt kreativity ako súčasť jazykovo-grafického vyjadrenia participuje na čo najprecíznejšej prezentácii jedinečnosti, unikátnosti istého produktu, vychádzajúc z princípu spájania rozličných v recepcnom poli sa nachádzajúcich prvkov, ktoré spolu vytvárajú v čase a priestore novú jednotu, aj keď sú v realite bez funkčného vzťahu. Podobne aj reklamný text je vzhľadom na jeho hlavné funkcie, apelatívnu a persuzívnu, k normám jazykovým, estetickým, kultúrnym i hodnotovým v ambivalentnom vzťahu: vychádza z týchto noriem, ale súčasne ich aj narúša, potvrdzuje normy, ale ich aj popiera, prezentuje sa konvenčnosťou, ale speje zároveň k nekonvenčnosti. A to všetko z dôvodu zaujať príjemcu (ako akýkoľvek umelecký text), ale aj splniť istý účel vymedzený produktom, značkou, požiadavkami zadávateľa a ostatných faktorov.

3 Metafora ako súčasť reklamného textu

Metafora v jazyku je vnímaná z rôznych aspektov ako stavebný princíp básne alebo ako štylisticko-poetický či rétorický prostriedok, ale taktiež ako sémantický jav, založený na významovej interakcii komponentov metaforického výrazu. V posledných desaťročiach sa problematika metafory teší narastajúcemu záujmu mnohých kognitivisticky orientovaných disciplín, ktoré vnímajú metaforu⁵ ako „*přirozenou součást lidského vnímání světa, každodenního prožívání, myšlení, zkušenostních struktur, a tedy též konceptualizace, pojmotvorných procesů. Právě ty jsou těsně vázány na jazyk; to, co běžně říkáme, prozrazuje, že lidský pojmový systém má metaforickou povahu*“ (Vaňková, 2009, s. 4).

George Lakoff a Marc Johnson vo svojej knihe *Metafory, ktorými žijeme*⁶ (2003) vymedzujú v súvislosti s (konceptuálnou) metaforou dva mýty:

usporiadanie a pod. Prevádza do písanej podoby znaky verbálneho prejavu, čo sa prejavuje grafickým zdôraznením časti textu a vysokou frekvenciou interpunkčných znamienok, zvlášť výkričníkov a otáznikov“ (Čmejrková, 2000, s. 77).

⁵ Z kognitívneho hľadiska hovoríme o *konceptuálnej (pojmovej) metafore*, prostredníctvom ktorej je videnie a chápanie sveta, jeho štruktúrovanie, pojmové a zmyslové uchopenie jednotlivých entít úzko späté s prístupom k nemu (detailnejšie pozri Šuchová, 2012, s. 142-148).

⁶ V origináli *Metaphors we live by*. London : The University of Chicago Press, 1980. Nemecký preklad *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*.

mýtus subjektivismu a mýtus objektivismu, ktoré môžu existovať len za predpokladu, že je medzi nimi istý vzťah. Objektivismus sa opiera predovšetkým o vedeckú pravdu, o racionálnosť, presnosť, nezáujatosť a nestrannosť, subjektivismus ako jeho protiklad uprednostňuje emócie, intuíciu, fantáziu, umenie a vyššiu pravdu. *Mýtus objektivismu* prezentuje svet pozostávajúci z predmetov nezávislých od ľudí alebo iných bytostí, ktorý poznávame na základe zmyslových skúseností s v ňom sa nachádzajúcimi predmetmi. Existuje tak istá objektívna realita, ktorá napomáha určiť, čo je v danom svete objektívne (reálne) a čo podlieha úsudku, citom, vzťahom, emóciám či dokonca ilúziám⁷. Podľa mýtu subjektivismu sa v bežnom živote pri každodenných činnostiach ľudia spoliehajú na svoje zmysly, utvárajú si dôveryhodné intuície, čím sa do popredia dostáva estetická senzibilita, morálna prax a duchovné vedomie získané viac obraznou fantáziou ako rozumom. Metafora ako nevyhnutná súčasť obrazného jazyka sa stáva spájajúcim prvkom medzi oboma mýtmi je nevyhnutným jazykovým prostriedkom na vyjadrenie jedinečných a z hľadiska jednotlivca významných aspektov skutočnosti, nakoľko spája imaginatívnosť subjektivismu a racionálnosť objektivismu prostredníctvom porozumenia.⁸

Práve tento princíp sa stáva základom tvorby metaforických vyjadrení v reklamných sloganoch, ktorým recipient venuje často pozornosť a ak metafora obsahuje kvalitnú pointu, možno následne očakávať aj vysokú účinnosť výpovede reklamy. V mnohých metaforických obrazoch tak nie je rozhodujúce, či implikujú pravdivé alebo nepravdivé informácie, ale s čím sa dané obrazy vo vedomí príjemcu spájajú⁹. Napr. reklamný slogan *Milka. Trúfni si na jemnosť* (v nemeckom origináli *Milka. Trau dich zart zu sein*), propagujúci potravinársky produkt si vybral spojenie konkrétneho produktu (čokoládu), výzvy pre recipienta a jedinečnej vlastnosti prezentovaného

Heidelberg : Carl-Auer-Systeme-Verlag, 2003. Český preklad *Metafory, kterými žijeme*. Brno : Host, 2002.

⁷ Z tvrdenia samotných autorov vyplýva, že pravdou by malo byť len to, čo je v oku pozorovateľa: „... in einem so offenkundigen Sinn, dass sich unser Bewusstsein anstrengen muss, damit wir sie als solche überhaupt wahrnehmen: an welcher Stelle des Hauses sich die Haustür befindet, was wir essen können und was nicht, wo die nächste Tankstelle ist...“ (Lakoff, Johnson, 2003, s. 181).

⁸ „Gemäß dem Mythos der Erfahrung entwickelt sich menschliches Verstehen aus der Interaktion, d.h. aus dem kontinuierlichen Aushandlungsprozess des Menschen mit seiner Umwelt und mit anderen Menschen“ (Lakoff, Johnson, 2003, s. 263).

⁹ „In den meisten Fällen ist es nicht entscheidend, ob die Metapher Wahres oder Falsches impliziert, sondern welche Wahrnehmungen mit ihr verbunden sind“ (Lakoff, Johnson, 2003, s. 181).

produktu (jemná chuť = mlieko + krava). Bez celkového kontextu (v spolupráci s vizuálnou stránkou inzerátu) vyznieva samotný apel *trúfni si* tradične, špecifickosť mu však dodáva práve jeho spojenie s atribútom symbolizujúcim daný produkt (*jemnosť*). „*Metafora sa využíva na zaujatie pozornosti recipienta, pretože vysúva produkt a výpoveď z bežných logických súvislostí, akcentuje benefity produktu, ponuku robí pôsobivou a nezvyčajnou*“ (Vopálenská, 2009, s. 61). Práve z tohto dôvodu sú metafory vyskytujúce sa v reklamných textoch prostriedkom na ozvláštnenie výpovede a zároveň aj nositeľmi poetickej funkcie jazyka. Prostredníctvom metafory v reklamnom texte ako 'imaginatívnej racionality' (podľa Lakoffa a Johnsona, 2003) sa propaguje vybraný produkt a prisudzuje sa mu určitá hodnota, čím sa vytvára reklamná fikcia osobitého charakteru. Z lingvistického hľadiska sa metafora stáva výsledkom reflexie podnetov z vonkajšieho sveta, spracovaných do konkrétnej podoby použitím štylistických prostriedkov a postupov na hranici abstraktného a konkrétneho, expresívneho a impresívneho, z hľadiska komunikačného sa snaží o vyvolanie a udržanie pozornosti a záujmu aj s príspevom emocionálnej, zážitkovej zložky, ktorá vyplýva práve z poznania pozornosť pútajúcich a prekvapujúcich súvislostí. Sila reklamného sloganu (súčasťou a podstatou ktorého je aj metafora) spočíva práve v koncentratívnosti, hutnosti vyjadrenia a kreatívnom potenciáli, ktorý presahuje limity jazykovej normy (Vopálenská, 2009). Metafora v reklame predstavuje napätie medzi kreatívnou jedinečnosťou a významovou konvenčnosťou, čím sa vymedzuje aj formálny a významový priestor v reklamných textoch – je vždy výsledným produktom kreatívneho myslenia prinášajúceho niečo nové, ale zároveň sa musí nachádzať na pozadí určitého referenčného rámca opakujúceho (alebo odvolávajúceho sa na) niečo známe, aby dosiahla (predpokladaný) účinok.

4 Metafora a preklad

Reklamné texty sú nie ani z prekladateľského aspektu vnímané ako homogénne typy textov, „*denn die Werbeindustrie bedient sich sämtlicher textueller und sprachlicher Mittel wie Rhetorik, Intertextualität, Prosodie, Wortspiel, Metapher, usw., um die Werbebotschaft erfolgreich zu vermitteln*“ (Snell-Horby, 2006, s. 238). Sú však formálne modifikované aj inými typmi textov z dôvodu okamžitého (ne)uvedomenia si apelatívnej funkcie reklamy u recipienta a tým aj potvrdenia prítomnosti nepriamej formy komunikácie v reklame, ktorá je v celom procese propagácie istého produktu krok za

kokom plánovaná (s ohľadom na príjemcu, správu, kód, komunikačný kanál).

Pri preklade reklamných textov jediným aspektom nezostáva len prenos reklamného odkazu z východiskového do cieľového jazyka, ale aj zachovanie predovšetkým funkcie tohto špecifického textu v cieľovom jazyku a kultúre. Prekladateľ tak musí pri 'prenose' reklamného textu do cieľového jazyka a kultúry jasne zvážiť výber jazykových prostriedkov a následne ich použiť tak, aby zachoval zámer reklamy. Preklad reklamných textov „erfordert eine kreative Textproduktionsfähigkeit, die über das normale Verständnis der Rolle des Übersetzers hinausgeht“ (Snell-Horby, 2006, s. 239). Ďalším dôležitým faktorom pri preklade tohto typu textov je zachovanie ich funkcie na novom trhu a vyvolanie porovnateľných konotácií v cieľovom jazyku. Pri jeho zachovaní, možno postupovať pri preklade nasledovne (Smith, Klein-Braley, 1997, s. 173-184):

- **Žiadny preklad** – produkty s afektívnym apelom nevyžadujú preklad sprievodného textu, väčšinou je dostačujúcim pre recipientov len obraz a značka produktu (Volkswagen – reklama prezentovaná len produktom, značkou a známou osobnosťou (Dave Gahan – Depeche Mode)
- **Reklama z exportu** – Logo a slogan zostávajú bez prekladu, sprievodný text možno preložiť do cieľového jazyka s istými modifikáciami, ktoré sú prispôsobené cieľovému trhu a recipientovi. K tomuto typu prekladu patria najčastejšie reklamy v automobilovom priemysle, pričom treba poukázať aj na aspekt globalizácie – časté využívanie reklamných sloganov v anglickom alebo nemeckom jazyku (ale aj iných východiskových jazykoch), dodávajúcom istý stupeň exotizácie alebo príslušnosť k producentskej krajine (čím sa poukazuje aj na charakter alebo kvalitu výrobku) – *Wir leben Autos* (Opel), *Das Auto* (Volkswagen), *Creative Technologie* (Citroen), *Power for your control* (Alfa Romeo), *Simply clever* (Skoda), *Today Tomorrow* (Toyota)
- **Doslovný preklad** – využívajúci sa pri produktoch (napr. technike), ktoré vyžadujú a aj sprostredkujú veľa informácií. Sú to napríklad preklady webových stránok produktov istej značky ponúkajúcej svoje produkty vo viacerých krajinách.
- **Adaptačný preklad** – zachováva obraz zhodný v oboch kultúrach, text je modifikovaný (syntakticky a morfológicky) vzhľadom na

cieľový jazyk a kultúru – *Billa sagt der Hausverstand – To najlepšie pre mňa* (Billa), *Es beginnt mit dir – všetko sa začína u vás* (Nivea)

- **Revízia** – obraz zostáva zhodný pre východiskovú aj cieľovú kultúru, ale reklamný text je vytvorený (nejde o modifikáciu pôvodného textu!) konkrétne pre cieľový jazyk¹⁰.

Pri preklade reklamných textov nie je jediným cieľom len prenos reklamnej správy (vo východiskovom a tiež cieľovom jazyku), ale je dôležité zohľadniť aj ostatné aspekty: *„Um Aufmerksamkeit zu erzielen, muss notwendigerweise Schema-Innovation erfolgen; ein Eingehen auf die sprachlichen Gepflogenheiten der meist sehr genau definierten Zielgruppe ist unumgänglich, die im Ausgangstext verwendeten Symbole sind vielleicht in der Zielkultur ganz unpassend, und unter Umständen muss auch die Bildinformation „übersetzt“, also an die kulturellen Normen der Zielkultur angepasst werden. Und schließlich soll der neue Text auch noch in sich schlüssig sein“* (Snell-Hornby, Hönig, Kußmaul, Schmidt, 2006, s. 166). Reklamné texty sa líšia predovšetkým v miere pozornosti, ktorá je venovaná obsahu alebo forme prezentácie produktu. Tak, ako obsah reklamného textu nemôže úplne abstrahovať od formy, tak aj forma nemôže v tomto type textu byť plnohodnotná bez obsahu, aj keď v niektorých sloganoch je práve ich obsah dominantnejším faktorom z lingvistického hľadiska. Práve z tohto dôvodu sa musí prekladateľ rozhodnúť, či zostane verný formálne pôvodnému reklamnému textu alebo sa bude snažiť sprostredkovať recipientom cieľového jazyka rovnaký obsah v modifikovanej podobe (vzhľadom na východiskový jazyk).

5 Záver

Reklamný marketing má za cieľ presvedčiť spotrebiteľa, aby si kúpil ponúkaný produkt alebo službu a túto trhovú stratégiu chce presadiť aj pri získaní nových zákazníkov, hovoriacich iným jazykom, napríklad

¹⁰ Táto stratégia prekladu sa javí ako problematická, nakoľko vizuálne podnety reklamnej kampane sú navrhnuté s konkrétnou komunikačnou stratégiou (vyvolávajúcou pozitívnu reakciu v mysli recipienta) a z tohto hľadiska sa text nemôže vo výraznej miere odlišovať od pôvodného konceptu. Sú však produkty, ktorých vnímanie a spoločenský status sú odlišné v rôznych kultúrach, napr. minerálna voda. Francúzske ženy pijú minerálnu vodu z dôvodu udržania si štíhlej postavy, v Nemecku sa zdôrazňuje predovšetkým zdravie (Smith, Klein-Braley, 1997, s. 183). Takže reklama je tvorená tak, aby zdôraznila rôzne marketingové ciele v rôznych krajinách, pričom základným vizuálnym podnetom v týchto krajinách môže byť ten istý obraz fľaše (pri prezentácii minerálnej vody).

prostredníctvom adaptácie reklamného textu. Súčasný globálny trh s narastajúcim počtom firiem so spoločným cieľom predat' svoje produkty znamená tiež aj kontakt s rôznorodou paletou sofistikovaných a náročných zákazníkov hovoriacich rôznymi jazykmi a spätých so svojou kultúrou, ale aj dominantnejšie postavenie nových médií, najmä internetu ako komunikačného média medzi spotrebiteľom a značkou (výrobcom). Práve z tohto dôvodu musia byť producenti schopní udržiavať aktívnu komunikáciu so spotrebiteľmi a získať ich na svoju stranu aj prostredníctvom reklamných sloganov. Reklamné texty predstavujú dôležitú súčasť reklamy, jazyka a spoločnosti. Reklama ako taká prináša mnoho výhod, rozširuje informácie o produktoch a službách, oslovuje rýchlejšie a vo väčšej miere recipientov, získa spätnú väzbu, ohodnocuje produkty a služby a prispieva k ich špecifickosti, zároveň im aj dodáva dôveryhodnosť zo strany spotrebiteľov, zvyšuje kvalitu produktov a tým sa stáva v rozhodujúcej miere dôležitým faktorom pre zvýšenie ekonomickej prosperity (Vysekalová, Mikeš, 2010).

Použitá literatúra

- ČMEJRKOVÁ, S. 2000. *Reklama v češtině Čeština v reklamě*. Praha : LEDEA.
- FORET, M. 2003. *Marketingová komunikace*. Brno : Computer Press.
- HORŇÁK, P. 2003. *Nová abeceda reklamy*. Bratislava : Central European Advertising.
- KOBERA, P. – ŠEC, P. 1991. *Reklama efektivně 91*. Praha : Unico.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. 2003. *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg : Carl-Auer-Systeme-Verlag.
- REIFOVÁ, I. a kol. 2004. *Slovník mediální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, s. 209, 210.
- SMITH, V. – KLEIN-BRALEY, Ch. 1997. „Advertising – a five-stage strategy for translation.“ In: *Translation as Intercultural Communication*. Selected Papers from the EST-Congress, Prague 1995. Amsterdam : Benjamins, 1997, s.173-184.
- SNELL-HORNBY, M. a kol. 2006. *Handbuch Translation*. 2. Tübingen : Stauffenburg Verlag.

ŠUCHOVÁ, J. 2012. Metafora vo svetle kognitívnej lingvistiky (vo vybraných príkladoch nemeckých a slovenských žurnalizmov). In: *Od textu k prekladu VII*. Praha : JTP, s. 142-148.

TUHÁRSKA, Z. 2008. Text ako prostriedok komunikácie. In: *Od textu k prekladu III*. Praha : JTP, s. 185-191.

VANĚKOVÁ, I. 2009. Bezdná slova po samý vrch plná. (Poznámky o transcendentnosti reči.) In: *PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY*, 6, 3-4, s. 1-6.

VOPÁLENSKÁ, E. 2009. Reklamná persuázia – apely a iné prostriedky reklamnej štylizácie. In: *Reklama 09*. Bratislava : Book&Book, s. 47-69.

VYSEKALOVÁ, J. – MIKEŠ, J. 2010. *Reklama. Jak dělat reklamu*. 3., aktualizované a doplněné vydání. Praha : Grada Publishing, s. 20-1.

MOŽNOSTI SKÚMANIA ODBORNÉHO PRÁVNEHO TEXTU PROSTREDNÍCTVOM KORPUSOVEJ ANALÝZY¹

Zuzana Tuhárska

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstract

Der vorliegende Beitrag setzt sich zum Ziel, die Ermittlung von Spezifika eines juristischen Fachtextes mittels einer Korpusanalyse zu entwerfen. Im Vordergrund steht dabei einerseits die qualitative Erhöhung von Rechtstexteübersetzungen, die u.a. in der Stärkung ihrer funktionalen Ebene Abbildung findet, andererseits die Unterstützung der Universitätsbildung bezogen auf die spezifische Ansprüche der Rechtsübersetzer und -dolmetscher.

1 Uvedenie do problematiky

Cieľom predkladaného príspevku je zachytiť niektoré špecifiká odborného právneho textu prostredníctvom korpusovej analýzy a zároveň načrtnúť odpovede na otázky, ako môžu výstupy korpusovej analýzy (1) prispieť k zvýšeniu kvality prekladu a tlmočenia právneho textu a (2) podporiť kvalitu univerzitného vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov právnych textov, ktoré je spojené so špecifickými nárokmi. Ťažisková časť príspevku je venovaná predstaveniu možností korpusovej analýzy v zmysle vyššie uvedeného cieľa na príklade konkrétnych vybraných hesiel so spracovávaného korpusu.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0226-12.

2 Právny text ako špecifická skupina odborného textu z aspektu prekladu a tlmočenia

Špecifickosť právnych textov, ktoré môžu byť vnímané ako podskupina odborného textu, sa dá odvodiť z viacerých skutočností. V súvislosti so zámerom predstaviť právny text z translatologického hľadiska je však celkom iste potrebné spomenúť charakter právneho textu z aspektu jeho zrozumiteľnosti (v zmysle: správne preložiť či pretlmočiť môžeme len to, čomu naozaj rozumieme). Právne texty predchádza „povešť nezrozumiteľnosti“, t.j. vo všeobecnosti bývajú považované za ťažko pochopiteľné. Svoj podiel na tom nesie špecifická terminológia ako aj štylistické zvláštnosti prekračujúce lexikálnu rovinu. K skutočnosti, že právne termíny zväčša nie sú bežnému čitateľovi úplne zrozumiteľné, resp. že vzhľadom na možnú determinologizáciu, hrozí nebezpečenstvo ich nesprávneho výkladu (porov. Molnárová, 2013, s. 28), pristupuje aj fakt, že v prípade mylnej interpretácie alebo formulácie (častí) právneho textu môže byť jeho nesprávne recipovanie spojené s právnymi konzekvenciami. Z pohľadu tlmočníka a/alebo prekladateľa sú ako problematické faktory vnímané predovšetkým terminologická nejednotnosť a častá nulová ekvivalencia vyplývajúca z možnej nekompatibility právnych systémov krajín či spoločenskíev.

Všetky vyššie uvedené faktory sa premietajú do kvality prekladu a tlmočenia právnych textov. S cieľom zvýšenia kvality prekladu a tlmočenia právnych textov ako aj podpory kvality univerzitného vzdelávania v tejto oblasti je preto dôležité uvedomiť si, ktoré **kompetencie** sú potrebné na úspešné zvládnutie translačného procesu v danom odbore, ako aj zodpovedať otázku, na základe akých **východísk** je možné tento cieľ (úspešné zvládnutie translačného procesu právnych textov) dosiahnuť.

Kvalita prekladu a tlmočenia (nie len) právnych textov je podmienená jazykovou, prekladateľskou a tlmočnickou ako aj odbornou kompetenciou. Toto východisko je zároveň v súlade s nasledujúcim tvrdením: „... je potrebné chápať právny jazyk ako fenomén predovšetkým v kontexte práva, lingvistiky a translatológie a v procese prekladu je potrebné vychádzať z vlastností právneho jazyka integrujúcich tieto disciplíny a vzťahy medzi nimi“ (Đuricová 2012, 10). Schopnosť translátora zvládnuť „nástroj“ svojej činnosti – jazyk, je základným predpokladom úspešného narábania s akýmkoľvek textom. Ako meradlo **jazykovej kompetencie** možno vnímať schopnosť prekladateľa a/alebo tlmočníka primerane prepojiť typ textu s jemu

vlastnými vyjadrovacími prostriedkami (či už morfo-syntaktickými, lexikálnymi, štylistickými a pod.) v jednotlivých rovinách jazyka a nenásilne ich zosúladiť do jedného celku, ktorý korešponduje s príslušným typom textu. **Prekladateľská a tlmočnická kompetencia** je v teoretickej rovine založená predovšetkým na zvládnutí princípov prekladu a tlmočenia a ich špecifik viažucich sa na právne texty. Samotné uplatnenie teoretických postulátov v praxi ako aj primerané zvládnutie prípadných diskrepancií medzi teoretickými predpokladmi a reálnymi prekladateľskými situáciami dopĺňajú tento druh kompetencie. **Odborná spôsobilosť** predpokladá disponovanie vedomosťami z oblasti práva minimálne do takej miery, aby bola zo strany tlmočníka a/alebo prekladateľa zabezpečená správna recepcia textu (v zmysle vyššie uvedeného princípu – správne preloženie resp. pretlmočenie textu je podmienené jeho správnym porozumením).

Zabezpečenie kvalitatívne solidného translačného výstupu možno zároveň klásť do súvisu s praktickými, teoretickými ako aj empirickými východiskami. Dosiahnutie primeranej úrovne vyššie spomínaných kompetencií je preto potrebné konfrontovať práve s týmito východiskami. Všetky tri typy kompetencií možno vnímať na jednotnej **praktickej báze**, ktorá vypovedá o narábaní translátora s jazykom, o realizácii prekladateľských a tlmočnických postupov v praxi ako aj o aplikácii odborných teoretických vedomostí na konkrétne situácie. Praktické východiská sú viazané na reálne narábanie s jazykom určitého odboru v procese translácie a hoci vychádzajú (resp. mali by vychádzať) z teoretických princípov (pretože práve tieto sú premietané do praxe), hrá pri nich dôležitú úlohu aj skúsenostná báza, ktorú je možné nadobudnúť len v (prekladateľskom a/alebo tlmočnickom) procese bezprostredného narábania s odborným textom. Dôležitosť **teoretických východísk** je implicitne daná v predchádzajúcom texte, kde je naznačené, že zvládnutie teoretickej bázy je nevyhnutné pre jej aplikáciu do praxe (v zmysle idey, že teóriu môžeme preniesť do praxe len za predpokladu, že ňou disponujeme, inak by sme nemali čo prenášať). V intenciách zlepšenia kvality prekladu právneho textu ako aj podpory kvality univerzitného vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov právnych textov sa na pozadí oboch východísk (praktického aj teoretického) vynára otázka, na aké konkrétne teoretické javy a na aké konkrétne praktické zručnosti je potrebné nasmerovať pozornosť, aby to viedlo k zabezpečeniu kvality translátu v spomínanej oblasti. V tomto ohľade stojí za úvahu položiť si otázku, čo dokážu ponúknuť **empirické východiská**, t.j. zistenie

charakteristických črt daného typu textu systematickým a objektívnym spôsobom. Snaha o objektívne stanovenie typických t.j. často sa opakujúcich (kvantitatívne hľadisko) alebo špecifických (kvalitatívne hľadisko) atribútov odborného právneho textu umožňuje sústrediť pozornosť translatológa (alebo didaktika – v procese univerzitného vzdelávania) na javy, ktorých osvojenie si môže spätne prispieť k intencionálnej podpore praktickej a empirickej bázy. Jednou z možností ako naplniť túto úlohu je metóda korpusovej analýzy, ktorej bude venovaná bližšia pozornosť v nasledujúcich častiach príspevku.

3 Korpusová analýza

Pri zameraní pozornosti na empirickú bázu ako na jedno z východísk orientovaných na podporu kvality prekladu a tlmočenia právnych textov ako aj na skvalitnenie takto smerovaného edukačného procesu v prostredí univerzitného vzdelávania zostáva kľúčovou otázkou, čo môže ponúknuť metóda korpusovej analýzy ohľadne uskutočnenia takýchto intencií. Ako odpovede na túto otázku sa ponúkajú viaceré výhody², z ktorých si na tomto mieste dovoľím vyzdvihnúť tri. Korpus je odrazom skutočnej jazykovej situácie, a síce vzhľadom na skutočnosť, že pri spracovaní korpusov ide spravidla o reálne texty prebraté z praxe, t.j. o výroky, ktoré boli spontánne vytvorené používateľmi jazyka a nie o účelovo („umelo“) vyprodukované vety, ktoré by vznikli napr. z dôvodu potreby demonštrovať isté gramatické javy. Keďže človek je producentom („tvorcom“) jazyka, t.j. jazyk má svoj pôvod v človeku, je len logickou úvaha, že jazyk do istej miery odráža črty svojho pôvodcu, a preto len prirodzene vzniknuté výroky môžu tvoriť zdroj neskreslených informácií o jazyku a jeho používateľoch (porov. Höhn, 2011). Ďalšou pozitívnou skutočnosťou je možnosť systematickej analýzy korpusu na základe kritérií korelujúcich s výskumným zámerom, čo výrazne odbúrava faktor subjektivity. Táto výhoda zároveň implikuje ďalšiu, a síce možnosť získania empirických výstupov. Použitie metódy korpusovej analýzy je kvôli obrovskému množstvu dát, ktoré potrebuje analyzujúci získať najmä z dôvodu štatistickej relevantnosti, viac-menej podmienené elektronickým spracovaním korpusu. Jedným so softvérov, ktoré boli vyvinuté s cieľom umožniť realizáciu korpusovej analýzy je aj softvér *AntConc*. Tento bol použitý aj pri získavaní údajov prezentovaných v predkladanom príspevku.

² Porov. napr. Šuchová (2009, 285): „*Pracovať s textovým korpusom konkrétneho jazyka, nám ponúka možnosť, mať kvalitnú a kvantitatívne dostatočnú základňu informácií či jazykových jednotiek, slúžiacu empirickému skúmaniu využívania jazyka.*“

Ako korpus, prostredníctvom ktorého sú demonštrované konkrétne postupy vyplývajúce z možností vyššie spomenutého softvéru, som zvolila pôvodné (t.j. nemecké) znenie zákonníkov Nemeckej spolkovej republiky – občianskeho zákonníka (Bürgerliches Gesetzbuch; rozsah: 180.823 *tokens*, 9.463 *types*) a trestného zákonníka (Strafgesetzbuch; rozsah: 64.916 *tokens*; 5.261 *types*), ktoré sú vo svojej aktuálnej podobe umiestnené na webovej stránke www.juris.de. Stránka vznikla v rámci spoločného projektu jedného zo spolkových ministerstiev (Bundesministerium für Justiz) a spoločnosti *juris, GmbH*, jej participanti si kladú za cieľ umožniť návštevníkom stránky prístup k čo možno najširšiemu aktuálnemu zneniu textov spolkového práva ([Online]. [Cit. 2013-10-07]. Dostupné na : www.juris.de).

V nasledujúcej časti sú prostredníctvom konkrétnych vybraných príkladov z vyššie uvedeného korpusu odprezentované možnosti, ktoré ponúka softvér *AntConc*, s dôrazom na ciele predstavené v úvodnej časti článku. Ako kritérium výberu jednotiek korpusu, na ktoré je účelné sústrediť pozornosť, je v tomto prípade stanovená miera častosti výskytu lexém (majúcich autosémantický charakter) v korpuse. Túto je možné stanoviť prostredníctvom funkcie *zoznam slov* ('word list'), prostredníctvom ktorej si analyzujúci okrem vlastného zoznamu slov môže nechať vygenerovať aj ich frekvenciu v korpuse ako aj poradie častosti daného slova. Výstupy tejto funkcie týkajúce sa autosémantických výrazov sú zobrazené v tabuľke č. 1 (za občiansky zákonník – Bürgerliches Gesetzbuch (bgb)) a v tabuľke č. 2 (za trestný zákonník – Strafgesetzbuch (stgb)).

Tabuľka č. 1

Bürgerliches Gesetzbuch: frekvencia – autosémantické výrazy			
	Lexéma	Frekvencia	Poradie
1.	juris	846	33
2.	Abs.	571	48
3.	Vorschriften	562	49
4.	gilt	533	52
5.	anderen	477	55
6.	Ehegatten	466	56
7.	Sache	456	57
8.	Seite	431	59

Tabuľka č. 2

Strafgesetzbuch: frekvencia – autosémantické výrazy			
	Lexéma	Frekvencia	Poradie
1.	<u>Freiheitsstrafe</u>	703	13
2.	Jahren	570	16
3.	bestraft	471	19
4.	Abs.	459	22
5.	Tat	413	26
6.	Geldstrafe	328	32
7.	Fällen	325	33
8.	<u>juris</u>	316	34

Z údajov v tabuľkách 1 a 2 vyplýva, že najčastejšie sa vyskytujúcim autosémantickým výrazom v BGB je slovo *juris*, ktoré je v poradí tridsiatym tretím najčastejšie sa opakujúcim výrazom. Nasleduje skratkové slovo *Abs.* (skratka pre *odsek*) a forma *Vorschriften* (predpisy). V StGB patrí prvá pozícia lexéme *Freiheitsstrafe*, ktorá je trináctym najčastejšie sa vyskytujúcim výrazom. Lexéma *juris* je aj v tomto dokumente (StGB) zastúpená porovnateľne, pretože s frekvenciou 316 jej pripadá poradie 34 (je tridsiatym štvrtým najčastejšie sa opakujúcim slovom). Na základe týchto údajov bude z dôvodu vysokej frekvencie v nasledujúcich častiach článku venovaná bližšia pozornosť formám *juris*, *Freiheitsstrafe* a *Vorschriften*. Forme *Abs.*, hoci vykazuje vyššiu mieru výskytu ako forma *Vorschriften*, nebude z rozsahových venovaná pozornosť, a to najmä vzhľadom na skutočnosť, že príklad *Vorschriften* lepšie demonštruje slovotvorný a flektívny potenciál slova a ich výpovednú hodnotu v korelácii so stanovenými cieľmi.

3.1 Výraz *juris*

Výstupy korpusovej analýzy k výrazu *juris* získané prostredníctvom vyššie spomínaného softvéru *AntConc* sú zhrnuté v tabuľke č. 3.

Tabuľka č. 3

Výraz <i>juris</i>				
	BGB		StGB	
<i>word list</i>	<i>frekvencia:</i> 846	<i>poradie:</i> 33	<i>frekvencia:</i> 316	<i>poradie:</i> 34
<i>collocates</i>	<i>1L</i>	<i>1R</i>	<i>1L</i>	<i>1R</i>
	tokens: 1.692; types: 2		tokens: 1.692; types: 2	
<i>frekvencia / príklady</i>	423 <i>www</i> ; 423 <i>der</i>		423 GmbH; 423 <i>de</i>	
<i>clusters</i>	<i>Cluster size min. 2/max. 2, frequency 2</i>			
	tokens: 1.692	types: 4	tokens: 632	types: 4
<i>frekvencia / príklady</i>	423 <i>der juris</i> ; 423 <i>juris GmbH</i> ; 423 <i>juris.de</i> ; 423 <u><i>www.juris</i></u>		158 <i>der juris</i> ; 158 <i>juris GmbH</i> ; 158 <i>juris.de</i> ; 158 <u><i>www.juris</i></u>	
	<i>Maximálna dĺžka reťazca → 8 členov</i>			
<i>frekvencia / príklady</i>	423 Zusammenarbeit mit der <i>juris GmnH</i> – <u><i>www.juris.de</i></u>		158 Zusammenarbeit mit der <i>juris GmnH</i> – <u><i>www.juris.de</i></u>	

V prvom stĺpci tabuľky sa nachádzajú funkcie, prostredníctvom ktorých softvér *AntConc* umožňuje dospieť k rôznym typom empirických výstupov. Ich znenie je identické s originálnym označením funkcií uvedených v softvéri. Ďalšie dva stĺpce kontrastívnym spôsobom odrážajú konkrétne hodnoty týkajúce sa funkcií z prvého stĺpca pre výraz *juris* v dvoch sledovaných korpusoch. **Funkcia *zoznam slov (word list)*** umožňuje stanoviť častosť výskytu sledovaného výrazu ako aj jeho celkovú pozíciu miery opakovania sa v porovnaní s inými výrazmi v korpuse. Z údajov v tabuľke vyplýva, že výraz *juris* je tridsiatym tretím najčastejšie sa opakujúcim slovíčkom v korpuse *BGB*, v korpuse *StGB* zastáva tridsiatu štvrtú pozíciu. Hodnoty týkajúce sa skúmaného výrazu sú v oboch korpusoch vzhľadom na rozdiely v rozsahových proporciách porovnateľné. Výstupy **funkcie *kolokácie (collocates)*** odrážajú diverzitu možností kombinovania sledovaného výrazu s inými, susediacimi výrazmi. Pri takomto type informácie je možné zisťovanie priamych kotextuálnych jednotiek tým, že si necháme vygenerovať dvojčlenné kolokácie, ktorých jadro tvorí sledovaný výraz, t.j. zistíme, aké výrazy sa v korpuse vyskytujú na prvom mieste pred (1L) alebo za (1R) sledovaným výrazom. Dĺžku reťazca je samozrejme možné rozšíriť v korelácii s výskumným cieľom. Z údajov v tabuľke vyplýva, že výraz *juris* je v oboch korpusoch (*BGB* a *StGB*) skombinovaný len s dvomi lexémami z ľavej a s dvom z pravej strany, o čom vypovedá typový údaj s hodnotou 2. Prostredníctvom **funkcie *reťazce (clusters)*** môže analyzujúci zachytiť kvantitatívny aspekt zreťazovania, t.j. sústrediť sa frekvenciu reťazcov

s rôznou dĺžkou. Z takéhoto typu skúmania vyplynula pre daný prípad (výraz *juris*) skutočnosť, že tento sa opakuje v oboch korpusoch vždy v identickom kontexte, a síce v osemčlennom reťazci, ktorého frekvencia je v prvom korpuse (BGB) 432krát a v druhom (StGB) 158krát.

3.2 Výraz *Vorschriften*

Výstupy týkajúce sa výrazu *Vorschriften* z korpusu BGB sú zachytené v tabuľke č. 4.

Tabuľka č. 4

Výraz Vorschriften – BGB				
word list		frekvencia: 562		poradie: 49
		slovotvorba, flexia:		
frekvencia	/	153 Vorschriften; 15 vorgeschriebenen; 10 vorgeschrieben; 10 vorgeschriebene; 9 Rechtsvorschriften; 6 vorschreibt; 5 Verwaltungsvorschriften		
priklady				
collocates		IL		IR
		tokens: 1.124	types: 44	tokens: 1.124 types: 100
frekvencia	/	130 die; 99 Die; 96 den; 84 geltenden; 21 Allgemeine		145 der; 107 des; 104; über; 19 dieses; 15 finden
priklady				
clusters		cluster size min. 2/max. 2, frequency 2		
		tokens: 995		types: 53
frekvencia	/	139 Vorschriften der; 118 die Vorschriften; 103 Vorschriften des; 101 Vorschriften über ... 77 geltenden Vorschriften; 21 Allgemeine Vorschriften		
priklady				
		maximálna dĺžka reťazca → 15 členov (cluster tokens: 2; cluster types: 1; min. frequency: 2)		
frekvencia	/	2 gegen sich gelten zu lassen, wenn er von der Zugehörigkeit Kenntnis erlangt; die Vorschriften der		
priklady		dĺžka reťazca → 8 členov (c. tokens: 143; c. types: 55; min. fr.: 2)		
frekvencia	/	10 nach den Vorschriften über die Herausgabe einer ungerechtfertigten; 8 den Vorschriften über die Herausgabe einer ungerechtfertigten Bereicherung; 5 Die Vorschriften zugunsten derjenigen, welche Rechte von einem; 5 erklärt oder wird seine Todeszeit nach den Vorschriften; 5 Vorschriften zugunsten derjenigen, welche Rechte von einem Nichtberechtigten		
priklady				

Funkcia zoznam slov umožňuje zistenie, že ide o štyridsiate deviate najčastejšie sa opakujúce slovo v skúmanom korpuse s frekvenciou 562. Flektívny a slovotvorný potenciál tohto výrazu sa dá zachytiť

prostredníctvom vygenerovania zoznamu slov (funkcia *word list*), ktoré vznikli prostredníctvom rovnakého slovotvorného základu alebo sa odlišujú len svojou gramatickou formou (napr. singulár vs. plurál). Z údajov v časti tabuľky týkajúcej sa **kolokácií** možno vyvodiť, že typovo prevažuje miera kombinovateľnosti výrazu *Vorschriften* smerom vpravo, kde nachádzame sto rôznych typov kombinácií, zatiaľ čo pred výrazom *Vorschriften* (vľavo, 1L) je druhová diverzita o viac ako polovicu nižšia. Ohľadne **miery zreťazenia (clusters)** sa dá konštatovať, že v sledovanom korpuse existuje 53 typov dvojčlenných reťazcov, pričom najdlhší, minimálne dvakrát sa opakujúci reťazec má dĺžku 15 členov. Ak pre porovnanie zhodnotíme údaje k osemčlenným reťazcom, zistíme, že frekvencia výskytu týchto – ešte stále pomerne dlhých – zreťazení je výrazne vyššia. Rovnaký typ reťazca s ôsmimi členmi sa v korpuse opakuje desaťkrát, iný osemčlenný reťazec osemkrát a tri rôzne typy zreťazení ôsmich členov po päťkrát.

3.3 Výraz *Freiheitsstrafe*

Tabuľka č. 5 vyhodnocuje analogickým spôsobom (ako tabuľka č. 4) hodnoty k výrazu *Freiheitsstrafe* z korpusu StGB (trestný zákonník).

Tabuľka č. 5

Výraz <i>Freiheitsstrafe</i> – StGB			
<i>word list</i>	frekvencia: 703		poradie: 13
<i>frekvencia / priklady</i>	slovotvorba, flexia: 34 Freiheitsstrafen; 6 Gesamtfreiheitsstrafe; 5 Ersatzfreiheitsstrafe		
<i>collocates</i>	IL		IR
<i>frekvencia / priklady</i>	tokens: 1.406	types: 46	types: 1.406 tokens: 51
	347 mit; 86 Strafe; 54 auf; 38 Mit; 24 einer; 17 lebenslange	299 bis; 239 von; 69 nicht; 25 oder; 4 zur; 4 eine; 4 bedroht; 3 verbüßt	
<i>clusters</i>	cluster size min. 2/max. 2, frequency 2		
<i>frekvencia / priklady</i>	tokens: 1.268; types: 42 207 mit Freiheitsstrafe; 289 Freiheitsstrafe bis; 234 Freiheitsstrafe von; 83 Strafe Freiheitsstrafe; 67 Freiheitsstrafe nicht; 52 auf Freiheitsstrafe		
<i>frekvencia / priklady</i>	maximálna dĺžka reťazca → 20 členov (cluster tokens: 2; cluster types: 1; min. frequency: 2) 2 wird in den Fällen der Nummer 1 mit Freiheitsstrafe von einem Jahr bis zu zehn Jahren, in den Fällen der Nummer		

frekvencia / príklady	dĺžka reťazca → 15 členov (c. tokens: 192; c. types: 61; min. fr.: 2)
	9 In minder schweren Fällen ist die Strafe Freiheitsstrafe von sechs Monaten bis zu fünf Jahren; 7 besonders schweren Fällen ist die Strafe Freiheitsstrafe von sechs Monaten bis zu zehn Jahren. Ein; 7 In besonders schweren Fällen ist die Strafe Freiheitsstrafe von sechs Monaten bis zu zehn Jahren

Prostredníctvom **funkcie word list** môžeme dospieť k záveru, že ide o pomerne výrazne zastúpenú formu v korpuse, pretože je to v poradí trináste najčastejšie sa opakujúce slovo. Jeho flexívna a slovotvorná potencia však nie je natoľko zreteľná ako pri predchádzajúcom výraze (Vorschriften), čo možno s najväčšou pravdepodobnosťou pripísať skutočnosti, že ide o pomerne komplexný produkt slovotvorby, ktorého ďalšie rozširovanie by smerovalo proti princípu úspornosti v jazyku. Údaje ku **kolokáciám** prezrádzajú, že druhová kombinovateľnosť je z oboch skúmaných strán (1L a 1R) zastúpená vo vyrovnanom pomere. Miera kvantitatívneho zreťazenia, ktorej hodnoty zachytáva **funkcia clusters**, je dosť výrazná. V korpuse nachádzame dva identické reťazce s dĺžkou dvadsať členov. Pri pätnásťčlenných reťazcoch frekvencia výrazne narastá. Opakujúce sa pätnásťčlenné zoskupenia sú zastúpené s frekvenciami deväť (jeden typ reťazca) a sedem (dva typy reťazcov). Táto skutočnosť potvrdzuje vysokú mieru opakovateľnosti v korpuse.

4 Zhrnutie

Vrátiac sa k otázke z úvodnej časti článku, ktorá bola označená ako kľúčová, možno konštatovať nasledovné: Možnosti korpusovej analýzy ponúkajú viacero ciest, ako prispieť k zvýšeniu kvality prekladu a tlmočenia právnych textov a k podpore kvality vzdelávania v univerzitnom prostredí zameranom na túto oblasť. Výpovedná hodnota konkrétnych analyzovaných príkladov uvedených v predkladanom príspevku sa dá zovšeobecniť prostredníctvom poukázania na možnosti spojené s jednotlivými funkciami softvéru *AntConc*.

Funkcia zoznam slov umožňuje zistiť frekvenciu výskytu jednotlivých výrazov v skúmanom korpuse a určiť poradie ich častosti v porovnaní s inými výrazmi. Takýto údaj je pre analyzujúceho relevantný z hľadiska vytipovania dôležitých foriem v korpuse, a síce na základe predpokladu, že s entitami, ktoré sa danom type textu často opakujú, bude prekladateľ a/alebo tlmočník

často konfrontovaný a je preto dôležité pripisovať im pozornosť. Rovnaká funkcia (*word list*) zároveň dokladá aj slovotvorný a flektívny potenciál sledovaného výrazu, čo výskumníkovi dáva možnosť zachytiť kategórie, akými sú slovné čeľade a sémantické polia a tým sekundárne demonštrovať relevantnosť skúmaného výrazu v spojitosti so širším – formálnym alebo sémantickým – pozadím.

Funkcie kolokácie a zreťazenia odrážajú kombinovateľnosť formy, na ktorú analyzujúci zameria svoju pozornosť, s inými formami. V prípade funkcie *collocations* stojí v popredí druhová variácia, t.j. informácia o tom, s koľkými rôznymi elementmi je skúmaná forma v korpuse skombinovaná a aká je ich pozícia (vpravo či vľavo od daného výrazu; resp. či ide o bezprostredne susediacu alebo vzdialenejšiu jednotku). Funkcia *clusters* podáva predovšetkým obraz o kvantitatívnej miere zreťazenia, t.j. dajú sa prostredníctvom nej určiť hodnoty späté s dĺžkou reťazca v korelácii s jeho frekvenciou, čo podáva obraz o miere opakovateľnosti syntagiem resp. frazém v danom type textu a umožňuje sústrediť pozornosť na frekventované štruktúry majúce viacslovný charakter.

Použitá literatúra

- BUHLMANN, R. – FEARN, A. 1987. *Handbuch des Fachsprachenunterrichts*. Berlin und München : Langenscheidt KG.
- ĎURICOVÁ, A. 2012. Quo vadis slovenský právny jazyk v procese globalizácie a internacionalizácie? In: ĎURICOVÁ, A. (ed.): *Od textu k prekladu VII*. Praha : JTP. S. 6-22.
- HOFFMANN, L. 1987. *Kommunikationsmittel Fachsprache*. Berlin : Akademie-Verlag.
- HÖHN, E. 2011. The sociology of culture in the context of cultural regional development. In: *Universities in Central Europe, 20 years after. Volume 1 : Transformations and stakes*. Bruxelles : Bruylant. s. 225-235.
- LEMNITZER, L. – ZINSMEISTER, H. 2006. *Korpuslinguistik*. Tübingen : Gunter Narr Verlag.
- MOLNÁROVÁ, E. 2013. *Spoločensko-politická lexika z kontrastívneho aspektu*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo UMB – Belianum, FHV, 2013.
- PAPROTTE, W. 2002. Korpuslinguistik. In: MÜLLER, H. M. (Hrsg.). *Arbeitsbuch Linguistik*. Paderborn : Verlag Ferdinand Schöningh, S. 364-380.

SCHERER, C. *Korpuslinguistik*. 2006. Heidelberg : Universitätsverlag WINTER.

ŠUCHOVÁ, J. 2009. Korpusová lingvistika vo výučbe nemeckého jazyka (na poli frazeológie). In: *Forlang. Cudzie jazyky v akademickom prostredí*. Košice : TUKE

[Online]. [Cit. 2013-10-07]. Dostupné na : www.juris.de

ANGLICKÝ ODBORNÝ JAZYK V GLOBÁLNOH KONTEXTE A AKO SÚČASŤ VÝUČBY NA STREDNÝCH ODBORNÝCH ŠKOLÁCH

Renata Vajdičková

Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

The escalating competitive nature of the economy and rapidly changing technologies are having a significant impact on education in foreign languages. Global political, economic and cultural relations require not only control of a foreign language for general purposes but also a foreign language for special purposes. Research in English for Special Purposes has been attracting much attention over the past two decades. However, most research work focuses on the study of English for Special Purposes at universities or workplaces, while little attention is paid to teaching it at vocational schools. In Slovakia, most universities continue with the teaching of English for Special Purposes, even though the level of vocational school graduates is often no better than basic. In our article, we address the classification, the fundamental differences between General English and English for Special Purposes and the possible motivations for learning English for Special Purposes at vocational schools.

1 Globálny kontext

V expertnej štúdii *Východiská jazykovopolitickej stratégie SR ako členského štátu EÚ* (2007) autori síce konštatujú, že v globálnom kontexte je anglický jazyk (AJ) len zdanlivo jediným univerzálnym dorozumievacím jazykom (nepresadil sa v Južnej Amerike a len sčasti v Strednej Amerike), ale fakty o najrozšírenejších druhých jazykoch (viď AJ ako druhý jazyk) dokazujú nasledovné:

Tabuľka 1 Zastúpenie materinských a druhých jazykov

Jazyk	Materinský jazyk	Druhý jazyk	
mandarínska čínština	874 mil.	185 mil.	17,65 %
hindi	366 mil.	121 mil.	8.1 %
španielčina	359 mil.	95 mil.	7.55 %
angličtina	341 mil.	167 mil.	8.4 %

Prevzaté z expertnej štúdie *Východiská jazykovopolitickej stratégie SR ako členského štátu EÚ* (2007, s. 7).

Ako druhý jazyk je AJ hneď za mandarínskou čínštinou, no v skutočnosti je na prvom mieste, pretože 185 mil. ľudí, ktorým je mandarínska čínština druhým jazykom, sú tiež Číňania. AJ je dnes prvým cudzím jazykom (CJ) severských štátov Európy, je takmer výlučným jazykom medzinárodnej jazykovej komunikácie (MJK) v Číne a v mnohých ďalších štátoch.

V Európskej únii má AJ v zmysle MJK popri francúzštine a nemčine dominantné postavenie. Čoraz viac sa však stretávame s tzv. medzinárodným AJ (English as an International Language EIL), resp. globálnym AJ (English as a Global Language EGL), ktorý sa postupne zjednodušuje (globalizuje), a to nie len v európskom, ale aj celosvetovom prostredí.

V súvislosti s chápaním AJ ako medzinárodného jazyka Crystal (1997) zastáva názor, že jazyk nadobúda globálny status vtedy, ak dosiahne prioritné postavenie oficiálneho jazyka v danej krajine, alebo tým, že získa prioritu vo výučbe CJ.

AJ má v dnešnom svete už niekoľko podôb, ktoré sa celkom prirodzene odlišujú od jeho pôvodného variantu, t.j. britskej angličtiny. Okrem Britskej (British English BrE), americkej (American English AmE), austrálskej angličtiny (Australian English AusE) a rôznych dialektov vychádzajúcich z miesta používania jazyka, môžeme moderný AJ členiť podľa účelu nasledovne:

- L₁ – AJ ako materinský jazyk (Mother Language or Native Language);
- L₂, ESL – AJ ako druhý jazyk (English as a Second Language);
- EGP – Všeobecný anglický jazyk (English for General Purposes);
- BE – AJ ako elementárny (zjednodušený) jazyk (Basic English);
- EFL – AJ ako cudzí jazyk (English as a Foreign Language);

- EIL – AJ ako medzinárodný jazyk (English as an International language);
- ELF – AJ ako lingua franca (English as a Lingua Franca – a common means of communication for speakers of different first languages)
- ESOL – AJ pre tých, ktorí rozprávajú iným ako AJ (English for Speakers of Other Languages),
- ESP – AJ pre špecifické účely, resp. odborný AJ (English for Special, or Specific Purposes), atď.

AJ je jazyk počítačov, internetu, formálnych i neformálnych rokovaní, obchodných jednaní, či vedeckých konferencií. Je to jazyk medzinárodných publikácií vrátane odborných časopisov. AJ je aj jeden z najžiadanejších vyučovacích jazykov vo všetkých štátoch EÚ.

Vzhľadom na dôležitosť vyučovania CJ v európskom kontexte, sieť *Eurydice* a *Eurostat* pravidelne publikuje aktualizované indikátory, ktoré sú mimoriadne užitočné pre určovanie niektorých trendov vo vyučovaní CJ v posledných desaťročiach. Určujú rozsah vyučovania CJ ako povinného predmetu v čoraz skoršom stupni základného vzdelávania a znázorňujú, ako sa zvyšuje percento žiakov, ktorí sa učia CJ na úrovni základného a stredoškolského vzdelávania. Podľa údajov v dokumente *Kľúčové údaje o vyučovaní jazykov v európskych školách* (2008), AJ patrí k najviac vyučovaným CJ. Okrem toho sa od roku 2002 percento žiakov učiacich sa AJ vo väčšine štátov strednej a východnej Európy (tento trend je mimoriadne zreteľný v Bulharsku, Českej republike, Maďarsku, na Slovensku, ale aj v Portugalsku) a v latinských štátoch južnej Európy neustále zvyšuje. Na úrovni základného vzdelávania sa povinná výučba CJ alebo AJ ako špecifického povinného predmetu, objavuje v stále nižších ročníkoch. Asi 90 % žiakov vo vyššom stredoškolskom vzdelávaní sa učí AJ bez ohľadu na to, či je povinný alebo nie. V trinástich európskych štátoch sa všetci žiaci musia učiť AJ počas povinného vzdelávania, v niektorých štátoch dokonca dlhšie časové obdobie pokračujúce vo vyššom stredoškolskom vzdelávaní. Preto vo všetkých štátoch podiel žiakov učiacich sa AJ na stredných školách je logicky vyšší než 90 %.

Ústny alebo písomný prejav v CJ zahŕňa prakticky všetky komunikačné potreby jednotlivca, a to všeobecné v bežnom sociálnom kontexte, ale i odbornú komunikáciu. Podľa geografického zaradenia, funkcie, resp. funkčného štýlu hovoríme o rôznych variantoch, kategóriách, formách, typoch, či funkciách AJ.

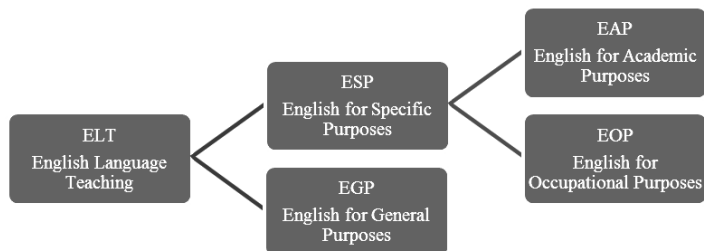
2 Klasifikácia všeobecného a odborného AJ

Variant jazyka je v sociolingvistike všeobecný pojem pre akúkoľvek formu jazyka. McArthur (1992) definuje dva varianty

- súvisiace s určitými skupinami ľudí a miestami výskytu, niekedy označované aj World Englishes (user-related varieties, associated with particular people and often places),
- varianty súvisiace s funkciou (use-related varieties, associated with function, ako napr. právnická angličtina, literárna angličtina, a pod.).

V niektorých zdrojoch sa stretávame aj s pojmom *Standard English*. Z názvu by sme očakávali, že ide o univerzálnu, celosvetovo uznávanú normu pre AJ. Akýsi štandard. Ale skutočnosť je taká, že aj lingvisti sa v ponímaní tohto pojmu rozchádzajú. Charakterizujú ho ako spisovný AJ, národný štandard(y) AJ, jazyk používaný v médiách, používaný úradmi a inými významnými autoritami alebo jazyk v učebniciach AJ. Pojem *Standard English* nie je dostatočne vymedzený. Prevažuje názor, že ide o formálny (spisovný jazyk) AJ.

Podľa Swalesa (2004) a Dudley-Evensa a St. Johnsovej (1998) uvádzame prehľadnú funkčnú klasifikáciu z hľadiska základného členenia vyučovania AJ (English Language Teaching ELT) na všeobecný AJ (English for General Purposes EGP) a odborný AJ pre špecifické účely (English for Specific Purposes ESP), posledný je ďalej členený na AJ pre akademické účely (English for Academic Purposes EAP) a AJ pre účely spojené so zamestnaním (English for Occupational EOP).

Obr. 1 Klasifikácia všeobecného (English for General Purposes EGP) a odborného AJ (English for Specific Purposes ESP) podľa Swalesa (2004) a Dudley-Evens (1998)

Charakteristika odborného AJ (OAJ) je podľa autorského tímu Dudley-Evans a St. Johns (1998, s. 4-5) nasledovná:

- OAJ rieši špecifické potreby učiaceho sa;

- OAJ využíva metodiku a činnosti daného odboru;
- OAJ je zameraný na jazykové prostriedky (gramatiku, slovnú zásobu, výslovnosť), jazykové zručnosti, diskurz a žánre adekvátne daným aktivitám.

Medzi AJ a OAJ existuje veľmi úzky vzťah. OAJ využíva tak všeobecný ako i jazykový základ spisovného jazyka (slovnú zásobu a gramatiku), ako aj odbornú terminológiu. „*Dôležitá je i gramatická stránka odborného textu, na ktorú nesmieme zabúdať a podceňovať ju. Je dôležité venovať pozornosť hlavne tým gramatickým javom, ktoré sú typické pre odborné vyjadrovanie*“ (Vallová, 2008, s. 18). Odborná terminológia tvorí najmenej tri štvrtiny všetkej písanej a tlačenej produkcie AJ. Kým AJ je určený všetkým jeho používateľom, pre OAJ je príznačné, že na jeho porozumenie je potrebný určitý stupeň vzdelania alebo aspoň všeobecný rozhľad v danom odbore, pretože termíny ako pomenovania pojmu spravidla svoj význam len naznačujú. Ich presný význam pozná len odborník, najmä pri menej zvyčajných výrazoch (Poštolková – Roudný, Tejnor, 1983). Pre odborný text je terminológia kľúčová, napr. „*v právnom jazyku angličtiny považujeme za jednu z najdôležitejších vlastností jednoznačnosť a presnosť, nakoľko len presné vymedzenie môže zabrániť právnym „zmätkom*“ (Vallová, 2009, s. 405).

2.1 AJ pre akademické účely

OAJ sa zameriava na jazyk v reálnej komunikačnej situácii. Do OAJ patrí aj jazyk pre akademické účely, ktorý je orientovaný na akademické zručnosti (Gatehouse, 2001).

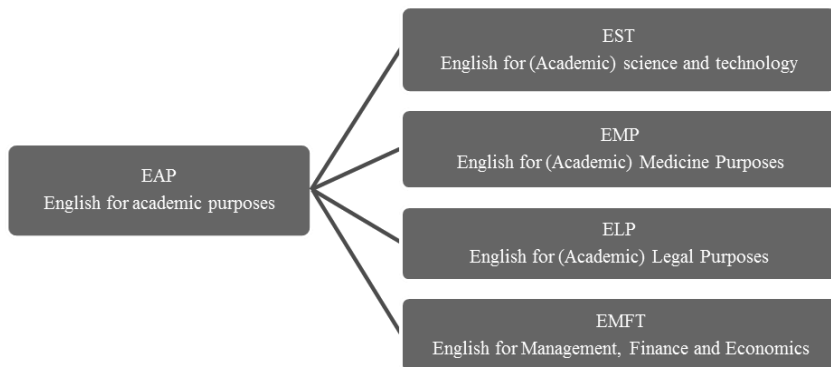
Predpokladom gradácie vyučovania AJ od primárneho až po terciárny stupeň vzdelávania je prepojenie akademického predmetu s vyučovaním AJ podmienkou pre odborný rast a pracovné zaradenie v globálnom prostredí. AJ je dnes nepochybne medzinárodným komunikačným prostriedkom vedných odborov.

AJ pre akademické účely uľahčuje študentom štúdium alebo výskum v cieľovom jazyku (Flowerdew, Peacock, 2001). Týka sa jazykového výskumu a výučby, ktorá sa zameriava na špecifické komunikačné potreby a štandardy jednotlivých skupín v akademickom kontexte (Hyland, Hamp-Lyons, 2002).

AJ pre akademické účely úzko súvisí s produkciou a recepciou odborných textov a akademickým diskurzom, špecifickou terminológiou

a ovládaním odborných komunikačných a textových žánrov. „Diskurz je viac ako text. Text je iba mediátorom významov, ktoré sa odhaľujú v diskurze, ktorý je v podstate procesom usúvzťažovania textu voči kontextu“ (Repka, 2008). Vo svojej šírke zasahuje AJ pre akademické účely do všetkých vedných disciplín, a to v rozsahu určenom kurikulumom vysokých škôl ale aj obsahom činností výskumných a vedeckých inštitúcií.

V nasledujúcom obrázku je akademický AJ rozdelený na AJ pre akademickú vedu a techniku (English for Academic science and Technology EST), AJ pre akademickú medicínu (English for Academic Medicine Purposes EMP), AJ pre akademické právo (English for Academic Legal Purposes ELP), AJ pre akademický manažment, financie a ekonómiu (English for Academic Management Finance and Economics EMFT).

Obr. 2 Klasifikácia AJ pre akademické účely (EAP) podľa Swalesa (2004) a Dudley-Evens (1998)

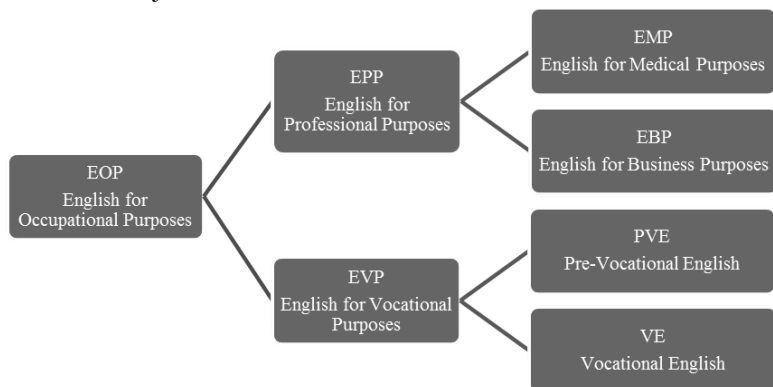
Swales (2004) uvádza, že obzvlášť jedna oblasť je dôležitá pre vývoj akademického AJ. Táto oblasť je známa ako AJ pre vedu a techniku (English for Academic Science and Technology EST). Používa sa na ilustráciu vývoja odborného jazyka vo všeobecnosti. „S jednou alebo dvoma výnimkami ... anglický jazyk pre vedu a techniku vždy udával a naďalej udáva trend v teoretických diskusiách o spôsoboch analýzy jazyka a v rozmanitosti samotných učebných materiálov“ (Swales, 2004, s. 53).

2.2 AJ pre účely spojené so zamestnaním

V súčasnosti je AJ potrebný nielen na získanie pracovného miesta ale aj na efektívnu profesijnú komunikáciu a vykonávanie príslušnej pracovnej

činnosti. Táto požiadavka vyvolala potrebu vzniku AJ pre účely spojené so zamestnaním (English for Occupational Purposes EOP). Dudley-Evans a St. John (1998) uvádzajú, že vyučovací proces jazyka pre potreby zamestnania by mal byť zameraný na rozvoj tradičných jazykových zručností v rámci kontextu, čiže pracovných podmienok. Argumentom pre selektívnu výučbu jazyka pre účely zamestnania je, že dospelí potrebujú získať jazykové zručnosti, ktoré môžu využiť mimo akademického prostredia. Využitie autentického materiálu môže predstavovať spojnicu medzi dvoma svetmi – akademickým a profesijným. Tieto myšlienky podporili aj Ellis a Johnson (1996), ktorí považujú za najvhodnejší taký autentický materiál, ktorý vytvorila spoločnosť špeciálne pre svojich zamestnancov alebo potencionálnych zákazníkov.

Pod pojmom AJ pre profesijné účely (English for Professional Purposes – EPP) chápeme súhrn všetkých jazykových prostriedkov, ktoré sa používajú v oblasti vymedzenej okruhom istej profesie. Táto profesijná kategória nevyžaduje akademickú úroveň, napr. zdravotné sestry, predavači, pracovníci obchodu, reštauračných a ubytovacích zariadení, technických služieb, atď. Druhou kategóriou je výučba odborného AJ na stredných odborných školách (English for Vocational Purposes – EVP), v zmysle odbornej jazykovej prípravy pre ten-ktorý študijný odbor (zahŕňa aj také aktivity, ako napr. pracovný pohovor, písanie životopisu, komunikáciu na pracovisku v rámci odbornej praxe alebo prostredníctvom médií). Členenie AJ pre účely spojené so zamestnaním je zobrazené nasledovne:

Obr. 3 AJ pre účely spojené so zamestnaním. Podľa Dudley-Evens – St. John (1998, s. 6)

3 Vyučovanie odborného AJ na stredných odborných školách

Vyučovanie odborného AJ na stredných odborných školách (SOŠ) má prirodzene vlastné špecifiká. Vyučovanie je zamerané nielen na príslušný funkčný odborný štýl, ale aj všeobecný jazyk (Repka, 2008). Integrálne prepojenie všeobecného jazyka s odborným by malo byť jadrom výučby AJ, odborných predmetov, či na hodinách tzv. cvičných firiem.

Rosenberg v časopise English Teaching Professional (2004, s. 36) takto charakterizuje hlavné rozdiely vo vyučovaní medzi všeobecným a odborným AJ:

Všeobecný AJ (General English):

- využitie vo voľnočasových aktivitách (free-time activities),
- viac možností odchýlky od plánu (more freedom in deviation from plan),
- viac času na hry (more time for games),
- uvoľnenejšia atmosféra (more relaxed atmosphere),
- využitie piesne (using songs), literatúry (literature),
- rozvoj základných zručností písania (general writing skills),
- spoločenské akcie (social event).

Odborný AJ (English for Specific Purposes):

- odborná slovná zásoba (specialized vocabulary),
- motivácia súvisiaca s profesijnou orientáciou (motivation related to job),
- výučba techniky jednania a prezentácie (teach negotiation and presentation),
- žiaci sú viac orientovaní na cieľ (students very goal-oriented),
- rozvoj funkčného písania, obchodná korešpondencia (business correspondence).

Autor uvádza nasledovné rozdiely vo výučbe medzi všeobecným a odborným AJ:

Všeobecný jazyk GE	Odborný jazyk ESP
• Orientácia na vzdelávanie (Often focus on education) • Zložitejšia selekcia obsahu (Course content is more difficult to select) • Vysoký stupeň výpovednej	• Orientácia na odbornú prípravu (Focus on training) • Jednoduchšia selekcia obsahu (Easier Selection of appropriate content) • Cieľom je špecifická jazyková

hodnoty obsahu osnov (It is important for the content in the syllabus to have a high surrender value)	kompetencia v AJ (The aim may only be to create a restricted English competence)
---	--

Borsuková (2009, s. 7) konštatuje, že odborný jazyk sa stal v poslednom období častým objektom vedeckého skúmania, čo súvisí s narastajúcim významom odbornej komunikácie. S rozmachom spoločného európskeho priestoru, s rozšírením šancí pracovať v zahraničných firmách alebo priamo v zahraničí súvisí kompetentnosť jedinca dorozumieť sa vo svojom odbore v CJ. Počet záujemcov o štúdium odborného jazyka stúpa. V súčasnosti vznikajú študijné programy zahrňujúce odborný CJ nielen v študijných programoch učiteľského zamerania. Tento jav má zjavne dve príčiny. Prvou je zvýšený záujem on štúdium CJ na SOŠ, a druhá príčina spočíva v skutočnosti, že odchádza veľký počet absolventov – učiteľov CJ do iných oblastí, najmä do sféry obchodu, marketingu a cestovného ruchu.

Vyššie uvedené myšlienky z pohľadu cieľov vyučovania CJ rozvíja aj Ondrová (2002). K osvojovaniu si CJ vedú študentov najrozličnejšie zámery, ktoré sú dané rozlične motivovanými okolnosťami, ako je získanie zamestnania, možnosť získavania a rozširovania si svojich vedomostí na zahraničných univerzitách, plnšie zapojenie sa do života vlastnej krajiny, obohatenie vlastného osobnostného a vedomostného horizontu.

Vývoj OAJ úzko súvisí s rozvojom výučby anglického jazyka vôbec, ako aj s najnovšími trendmi vo vyučovaní CJ, ktoré sa koncentrujú na komunikatívny charakter jazyka v reálnych situáciách. Pozornosť sa venuje odbornému jazyku, s ktorým sa žiak stretne v skutočných reálnych situáciách, nielen počas svojho štúdia, ale aj vo svojom ďalšom profesijnom živote.

3.1. Motivácia v procese výučby odborného AJ

V roku 2004 podporila EÚ veľkú štúdiu *LINGO: 50 spôsobov ako motivovať ľudí, aby sa učili jazyky*“ (<http://www.eurointeractions.com/projectlingo.htm>). Štúdia Lingo identifikovala metódy, ktoré sa ukázali ako úspešné a vybrala príklady overených postupov z celej Európy ako motivovať učiacich sa CJ. Experti stanovili pre vybrané metódy kvalitatívne kritériá, a to: transferabilita, účinnosť, dosah, udržateľnosť a originalita. Zistenia štúdie Lingo viedli napr. k nasledujúcim záverom.

- Štúdium jazyka nie je iba o tom, čo prebieha v učebni alebo medzi učiacim sa a učiteľom. V skutočnosti sa učenie vôbec nemusí odohrávať v učebni, a aj tak môže byť efektívne.
- Učenie CJ sa môže odohrávať vo formálnom aj neformálnom prostredí.
- Štúdium CJ možno dopĺňať kultúrnymi a voľnočasovými aktivitami (divadlo, umenie, hudba, výlety, futbal, cestovanie) alebo každodennými činnosťami (nakupovanie, dochádzanie do školy dopravou, návšteva miestnej knižnice).

Silnou motiváciou pre žiaka je aj kontakt s cieľovou kultúrou. Učiteľ CJ sa často na škole zapája do zahraničných projektov, organizuje výmenné pobyty, poskytuje poradenstvo pre štúdium v zahraničí.

Z prečítaných publikácií, článkov, dokumentov a vlastných pedagogických skúseností vychádza moja úvaha o opodstatnenosti vyučovania odborného AJ na SOŠ. V procese učenia sa a vzdelávania hrá dôležitú úlohu motivácia. V súčasnej dobe presvedčať žiakov o potrebe ovládania OAJ nie je žiadny problém. Ak uvažujeme o kontinuite základného a stredného vzdelávania vidíme, že pri prechode zo základnej školy na strednú sa táto kontinuita stráca. Najmä žiaci prichádzajúci na SOŠ majú veľmi rozdielnu úroveň AJ. Aj toto je jeden z dôvodov, prečo učitelia AJ neprekračujú rámec všeobecného AJ. Samozrejme, v mnohých prípadoch je dôvodom nedostatočná úroveň komunikačných zručností učiteľov a ich neochota zdokonaľovať sa v OAJ. Zastávame názor, že každý učiteľ by mal počas svojho štúdia a praxe absolvovať zahraničný študijný jazykový pobyt a priamo v adekvátom prostredí rozvíjať svoju komunikáciu v OAJ. Na druhej strane, takmer na všetkých vysokých školách je v ponuke odborný CJ, prečo to tak nie je na SOŠ? Na druhom stupni základnej školy už vyučujú učitelia AJ väčšinou s aprobáciou druhého predmetu. Avšak AJ a odborné predmety zostávajú neprepojené. Vidíme to aj na príklade implementácie finančnej gramotnosti vo vyučovaní anglického jazyka na SOŠ. Málo učiteľov CJ vie o portáli *Dolceta*, kde môžu čerpať tematické celky finančného vzdelávania v CJ. Na SOŠ sa s výučbou AJ začína ako keby odznova. Mnohé školy bojujú o existenciu a preto prijímajú žiakov s niekedy až neprekonateľnými rozdielmi vo vedomostiach v AJ. Cieľové kompetencie AJ na SOŠ majú charakter všeobecne formulovaných požiadaviek. Maturitná skúška z AJ je pre gymnáziá aj SOŠ obsahovo rovnaká. Riešením pre zavedenie OAJ je ponuka predmetov v AJ, bilingválne, integrované

vyučovanie – CLIL (Content and Language Integrated Learning), tímové vyučovanie, a to je možné na všetkých stredných školách.

V porovnaní s ostatnými prístupmi a metódami CLIL mimoriadne efektívne uspokojuje nasledujúce potreby žiakov:

- žiaci sa učia CJ v prirodzených podmienkach, skutočne komunikujú, nepoužívajú jazyk v umelo navodených situáciách;
- žiaci sa nesústredujú v prvom rade na jazyk samotný, ale na obsah, o ktorom chcú komunikovať, CJ sa (podobne ako materinský jazyk) stáva neoddeliteľnou súčasťou procesu učenia;
- správne organizovaná a uplatňovaná metodika CLIL je zvyčajne pre žiakov veľmi motivujúca, nakoľko sa pridrižiava pragmatického hesla – „uč sa len to, čo potrebuješ pre život“ – gramatické štruktúry a kultúrne pozadie jazyka je druhoradé;
- CLIL šetrí čas – napr. pri vyučovaní tém, ktoré sa žiaci doteraz učili na dvoch predmetoch paralelne;
- správne uplatňovaný CLIL umožňuje zapojenie rôznych štýlov učenia sa, nielen verbálneho (Menzlová – Farkašová – Pokrivčáková, 2008, s. 10-11).

4 Záver

Na záver konštatujeme, že zámerom výučby odborného AJ je rozvoj takých kľúčových a komunikačných kompetencií, ktoré pripravujú žiakov na uplatnenie sa v praxi a celoživotné vzdelávanie. Odborný jazyk má zastúpenie v integrácii všeobecného a odborného vzdelávania. Zrušenie direktívneho spôsobu určovania obsahu vzdelávania a posilnenie zodpovednosti škôl za vlastnú ponuku vzdelávania na SOŠ otvára priestor pre reálnu výučbu OAJ. Všeobecné a odborné jazykové vzdelávanie sa v súčasnosti čoraz viac prispôsobuje požiadavkám jednotného európskeho trhu práce. V procese reformy jazykového vzdelávania má významné postavenie učiteľ, ktorý sa neustále vzdeláva, používa motivujúce metódy, prostriedky a organizačné formy a prikláňa sa k humanizácii výchovy a vzdelávania.

Uvedomujeme si čoraz väčšiu potrebu OAJ vo vyučovaní na SOŠ, ale je tu zásadný rozpor. Cieľové požiadavky pre povinnú maturitnú skúšku z AJ sú koncipované všeobecne a nevyžadujú od absolventa ovládanie odborného jazyka ani na elementárnej úrovni. Zapracovanie odborného CJ do koncepcie odborného vzdelávania na SOŠ je, a v to veríme, predmetom ďalšieho výskumu.

Použitá literatúra

- BORSUKOVÁ, H. 2009. K súčasnému výskumu odborného jazyka. In: *Fórum cudzích jazykov*. ISSN 1337-9321. Roč. 1, č. 3, 2009, s. 7-11.
- CRYSTAL, D. 2007. *How language Works: how babies babble, words change meaning, and languages live or die*. London : Penguin Books.
- DUDLEY-EVENS, T. – ST JOHN, M. J. 1998. *Developments in English for specific purposes: A multi-disciplinary approach*. UK : Cambridge University Press.
- ELLIS, M. – ST. JOHNSON, C. 1994. *Teaching Business English*. Oxford University Press.
- EURYDICE, 2008. *Kľúčové údaje o vyučovaní jazykov v európskych školách*. EACEA: *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*. 2008 Edition. Brussels : Eurydice.
- FLOWERDEW, J. – PEACOCK, M. 2001. The EAP curriculum: Issues, methods and Challenges. In: *Research Perspectives on English for Academic Purposes*. Cambridge : Cambridge University Press, s. 177-194.
- GATEHOUSE, K. 2001. Key Issues in English for Specific Purposes (ESP) Curriculum Development. In: *The Internet TESL Journal*, Vol. VII, No. 10, October 2001. [Online].[Cit. 2013-09-15]. Dostupné na: <<http://iteslj.org/Articles/Gatehouse-ESP.html>>.
- HYLAND, K. – HAMP-LYONS, L. 2002. EAP: issues and directions. In: *Journal of English for Academic Purposes* 1. 2002 1–1. [Online].[Cit. 2013-09-03].
- Dostupné na: http://www2.caes.hku.hk/kenhyland/files/2012/08/EAP_issues-and-directions.pdf
- MCARTHUR, T. 1992. *The Oxford Companion to the English Language*. USA : Oxford University Press.
- MENZLOVÁ, B. – FARKAŠOVÁ, E. – POKRIVČÁKOVÁ, S. 2008. *Didaktická efektívnosť metódy CLIL na prvom stupni ZŠ vo vyučovaní cudzích jazykov*. Projekt experimentálneho overovania. Bratislava, Štátny pedagogický ústav 2008. [Online].[Cit. 2013-08-15]. Dostupné na: <http://www.statpedu.sk/>
- ONDROVÁ, D. 2002. Odborný jazyk v procese výučby anglického jazyka. In: *Notitiae Novae Universitatis Matthaei Beli Neosolii Iuridicae*. Roč. VI – 2002. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB Banská Bystrica.

- POLÁKOVÁ, E. (Ed.) 2007. *Východiská jazykovopolitickej stratégie SR ako členského štátu EÚ*. Expertná štúdia. Bratislava, 2006. [Online], [Cit. 2013-08-28]. Dostupné na : www.eurokonvent.sk/download.aspx?fid=488
- POŠTOLKOVÁ, B – ROUDNÝ, M. – TEJNOR, A. 1983. *O české terminologii*. Praha : Academia.
- REPKA, R. 2008. Cudzie jazyky otvárajú dvere vede a poznaniu. In: *Nadregionálna spolupráca*. Trnavska, Sládkovičovo, 16.-17.10.2008. s. 133. [Online].[Cit. 2013-08-04]. Dostupné na: <http://www.ja-sr.sk/files/131.pdf>
- ROSENBERG, M. 2004. English for specific purpose versus general english. In: *English Teaching Professional*. 11(35), p. 36–37. [Online].[Cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <http://satabyattata.blogspot.sk/2011/11/paper-esp-vs-ge.html>
- SWALES, J. M. 2004. *Research genres: Explorations and applications*. New York : Cambridge University Press.
- VALLOVÁ, E. 2008. *Právna angličtina*. Banská Bystrica : DALLI-BB, s.r.o.
- VALLOVÁ, E. 2009. Právna angličtina. In: *Ty, já a oni v jazyce a v literatuře*. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Purkyňe, Ústí nad Labem, s. 403-406.

METAFORICKÉ POMENOVANIA V POĽOVNÍCKOM JAZYKU

Zuzana Vyhnáliková

Technická univerzita vo Zvolene, Ústav cudzích jazykov

Abstract

Der vorliegende Beitrag präsentiert anhand ausgewählter Termini die Problematik der Metaphorik. Er befasst sich mit dem Vorkommen und Erforschung der Bildhaftigkeit der Termini der Jägersprache in der deutschen und in der slowakischen Sprache. Als Ergebnis der Erforschung wurde sowohl die feste Bildhaftigkeit als auch Motiviertheit der Termini in beiden Sprachen bestätigt.

1 Úvod

Metaforika sa čoraz častejšie stáva predmetom odborného jazykovedného výskumu súčasnej jazykovedy i teórií prekladu. Metaforika a jej jednotlivé formy, metafora, metonymia, resp. prirovnanie sú popri frazeologických jednotkách základnými prostriedkami obraznosti.

Tento príspevok je venovaný výskytu metafor v odborných textoch s poľovníckou tematikou, presnejšie výskytu termínov, ktoré sú motivované, teda sú obraznými pomenovaniami.

Pri posudzovaní obraznosti termínov boli hranice (prienik) medzi metaforou a metonymiou v niektorých prípadoch ťažko posúdiť a bolo by potrebné do hĺbky poznať etymologický význam každého termínu, ktorý bol vyhodnocovaný. Pojem metaforika používame v širšom rozsahu pre všetky vyexcerpované obrazné pomenovania. Metodickým východiskom je odborná komunikácia, resp. odborný štýl (Fachsprache), konkrétne poľovnícky jazyk.

Vo výskume je upriamená pozornosť na vysokú frekvenciu figuratívnych prostriedkov v poľovníckych textoch (na konfrontačnej báze nemecký jazyk – slovenský jazyk), ktoré sú často súčasťou odbornej poľovníckej terminológie.

Na analýzu a vyhodnocovanie výsledkov boli použité tabuľkový kalkulátor *Microsoft Excel* a databázový systém *Microsoft Access*.

2 Metafora v terminológiách

Lexikalizované metafory nepoužívame len v hovorovej reči v každodennom živote, ale aj v odbornom jazyku rôznych spoločenských oblastí alebo vedeckých odborov. Termín je definovaný odborný pojem a celok termínov tvorí terminológiu. Aj terminológie môžu obsahovať lexikalizované metafory, ako sa to potvrdilo aj v poľovníckom jazyku.

Použitie metaforických pomenovaní ako termínov sa niekedy vo vede aplikuje napriek tomu, že aj keď zvädza k nie vždy správne osvojeniu si pomenovaní, stalo sa pevným zvykom. Ako príklad uvádzame metaforu „*neviditeľná ruka*, príp. *die unsichtbare Hand*, *invisible hand*“ (Smith, 1976, 566), ktorá sa používa všeobecne vo filozofickej teórii a v teórii o národnom hospodárstve. Podľa Kellera (1990) je nevýhodou tejto metafory neviditeľnej ruky, že pre niekoho, pre koho tento termín nie je bežný, ho uvádza do omylu, pričom vsugeráva, že ide o niečo tajomné, neprehľadné. Opak je pravdou. Teória neviditeľnej ruky chce objasniť štruktúry a sprehľadniť procesy.

2.1 Kognitívne chápanie metafory

Metafora bola od Aristotela chápaná ako prejav, resp. inovácia jazyka, v lingvistike je už od kognitívno-psychologického a teoretického chápania (Lakoff, Johnson, 1980) známe, že je to naopak jazyk, ktorý sa uskutočňuje na základe metaforického myslenia, prostredníctvom ktorého si zatriedujeme skúsenosti a vďaka nemu sme schopní si pojmy utriedovať na základe istých modelov. Metafory sú konštitučné prvky tak každodenného jazyka, ako aj abstraktných domén ľudského poznania, aktívne sa podieľajú na spracovávaní skúseností, ako aj osvojovaní si vedomostí. Lakoff, Johnson (1980) ukazujú pomocou metafor, že všeobecne je konceptuálny systém človeka štruktúrovaný metaforicky, zjednodušene povedané myslíme v metaforách. Metafora preniká do celého nášho každodenného života, a to nielen v jazyku, ale aj v myslení a činnosti. „*Náš obyčajný pojmový systém, v jehož rámci jednak myslíme, jednak i jednáme, má v podstate metaforickú povahu*“ (Lakoff, Johnson, 2002). Sami si však za normálnych okolností náš pojmový systém neuvedomujeme, myslíme a konáme do značnej miery automaticky podľa určitých postupov. Snahou autorov je preukázať, že procesy ľudského myslenia sú do značnej miery metaforické, že ľudský pojmový systém je štruktúrovaný a definovaný metaforicky. Pri koncepčných metaforách nejde však o metaforické vyjadrenie na jazykovej úrovni, oveľa viac sú metafory ukotvené v abstraktnej pojmovej úrovni. Ich kognitívny účinok sa

odzrkadľuje v metaforicky použitých lexémach, ktoré pochádzajú z určitých koncepčno-sémantických oblastí, ktoré sú vo vzájomnom systematickom vzťahu a tak vytvárajú siete metafor („*Metaphernnetze*“), príp. polia obrazov („*Bildfelder*“).

Základným princípom metafory je „*understanding and experiencing one kind of thing in terms of another*“. Jedna metafora dovoľuje vychádzať z blízkeho, prístup do ďalej vzdialeného, od už známeho k neznámemu a novému „*The metaphors come out of our clearly delineated and concrete experiences and allow us to construct highly abstract and elaborate concepts*“ (Lakoff, Johnson, 1980, 5).

Podľa Krupu (1990, 23) „*Základom metafory je usúvŕštenie dvoch pojmových domén A a B, ktoré sa spravidla nespájajú do jedného celku a ich spoločný výskyt v bežnej reči je nezvyčajný. Cieľom tohto spojenia je pomocou jednej domény (B) charakterizovať druhú doménu (A), a to tak, že sa formálne medzi nimi konštatuje totožnosť, pravda s tým vedomím, že otázka totožnosti sa môže posudzovať rozlične a že je podmienená aj subjektívne. Doména A sa najčastejšie charakterizuje ako tenor, kým doména B ako vehikulum. Teda doména A je ako keby témou, o ktorej sa vypovedá pomocou domény B ... Pri metaforizácii sa doména B aplikuje na doménu A preto, aby sa zdôraznila nejaká črta v doméne A, ktorú by sme si azda ani veľmi nevšimli, keby metafora nekonštatovala, že pôsobí takisto ako obdobná črta v doméne B, kde je však táto črta nápadná.*“

3 Obraznosť – metaforý

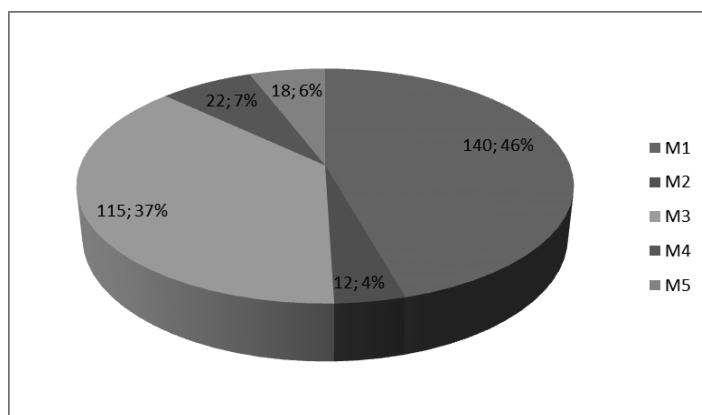
Pri skúmaní metaforiky sme sa zamerali na frekvenciu výskytu a druhy obrazných pomenovaní.

Vyexcerpované metaforické termíny boli zatriedené do piatich skupín podľa výskytu metaforického pomenovania v nemeckom a v slovenskom jazyku. Na základe skúmanej vzorky v našom výskume sme termíny zatriedili do nasledujúcich skupín metaforických pomenovaní:

- **M1** Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine je obrazným pomenovaním **metaforický výraz v nemeckom jazyku**.
- **M2** Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine je obrazným pomenovaním **metaforický výraz v slovenskom jazyku**.

- **M3** Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine sú obraznými pomenovaniami **metaforické výrazy v obidvoch jazykoch.**
- **M4** Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine sú obraznými pomenovaniami **metaforický výraz v nemeckom jazyku**, zároveň je **metaforické synonymum nemeckého výrazu** a súčasne s nimi **je metaforický aj výraz v slovenskom jazyku.**
- **M5** Obraznými pomenovaniami sú metaforické výrazy v nemeckom jazyku, teda výraz v nemeckom jazyku a jeho synonymum sú metaforické.

Pomer zastúpenia metaforických výrazov – termínov v jednotlivých kategóriách je zobrazený v nasledujúcom grafickom znázornení (Obr. 1).

Obr. 1 Kvantitatívne zastúpenie jednotlivých skupín metaforických pomenovaní

Z obrázku 1 vyplýva, že z porovnávanej metaforickej obraznosti v obidvoch jazykoch má najväčší podiel 45,60% skupina metaforických termínov v nemeckom jazyku (skupina 1). Vysoké zastúpenie metafor v obidvoch jazykoch súčasne je s podielom 37,46% preukázané skupinou 3, t.j. z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine sú obraznými pomenovaniami metaforické výrazy v obidvoch jazykoch. Výrazne nízky podiel (3,91%) metafor oproti dvom predchádzajúcim vyhodnoteným skupinám má skupina slovenských metafor (M2 Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine je obrazným pomenovaním metaforický

výraz v slovenskom jazyku). Za zaujímavú a vzácnu z hľadiska posudzovania dôležitosti metafor možno považovať skupinu 4 (M4 Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine sú obraznými pomenovaniami metaforické výraz v nemeckom jazyku, zároveň je metaforické synonymum nemeckého výrazu a súčasne s nimi je metaforický aj výraz v slovenskom jazyku). Približne rovnaké zastúpenie metaforických termínov má piata skupina (M5 Obraznými pomenovaniami sú metaforické výrazy v nemeckom jazyku, teda výraz v nemeckom jazyku a jeho synonymum sú metaforické).

Z celkového korpusu, vzorky 938 termínov bolo 307 termínov metaforických (Tab. 1).

Tab 1. Kvantitatívne zastúpenie jednotlivých skupín metaforických pomenovaní

Kategórie metafor	početnosť	Podiel
M1	140	45,60%
M2	12	3,91%
M3	115	37,46%
M4	22	7,17%
M5	18	5,86%
Spolu	307	100,00%

3.1 M1 Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine je obrazným pomenovaním metaforický výraz v nemeckom jazyku

V tabuľkách (2,3) sú uvedené príklady metaforických výrazov v nemeckom jazyku.

Tab 2. Nemecký a slovenský termín s definíciami – Träger

Termín DE	Träger
Termín SK	krk
Definícia SK	krk raticovej zveri

Tab. 3 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Schwart

Termín DE	Schwart
Synonymum DE 1	Sauschwart
Synonymum DE 2	Schwarte
Definícia DE	Haut mit Haaren
Termín SK	koža
Definícia SK	koža diviaka so srst'ou

3.2 M2 Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine je obrazným pomenovaním metaforický výraz v slovenskom jazyku

V tabuľke 4 uvádzame nasledovný príklad metaforického termínu v slovenskom jazyku. Metaforické termíny v slovenskom jazyku boli zastúpené v najmenšej miere.

Tab 4. Nemecký a slovenský termín s definíciami – celibátnik

Termín DE	überzähliger Rebhahn
Termín SK	celibátnik
Definícia SK	nespárikovaný jarabičí kohútik

3.3 M3 Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine sú obraznými pomenovaniami metaforické výrazy v oboch jazykoch

Prvé dva príklady termínov sú v oboch jazykoch metaforické a zároveň sú v oboch jazykoch vyjadrené zhodnou lexémou.

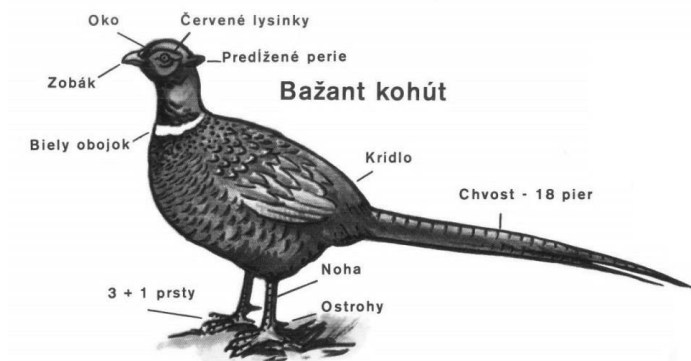
Tab. 5 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Infanterist

Termín DE	Infanterist
Definícia DE	zu Fuß laufender Fasan
Termín SK	pešiak
Definícia SK	bežiaca pernatá zver, na ktorú sa na poľovačke nestrieľa

Nemecký termín *Infanterist* je motivovaný pravdepodobne vojenskou terminológiou vo francúzskom jazyku. Slovenský termín je kalkom nemeckého termínu.

Tab. 6 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Reif/srieň

Termín DE	Reif
Definícia DE	Die weißen Spitzen der Rückenhaare des Gamsbockes.
Termín SK	srieň
Definícia SK	belavé konce kamzičej, jazvečej a diviačej srsti

Obr. 2 Bažant – obojok

Pre nemecký termín *Ring* – je v slovenčine zodpovedajúcim termínom termín *obojok* (v staršej literatúre sa uvádza aj termín *biely obojok*).

Termín v nemeckom jazyku je vyjadrený inou lexémou ako termín v slovenskom jazyku.

Tab. 7 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Gamskugel/ bezoárové guľky

Termín DE	Gamskugel
Definícia DE	Magensteine
Termín SK	bezoárové guľky
Definícia SK	guľkovité útvary vznikajúce z nestráviteľných látok v žalúdku kamzíka, kozorožca a zriedka parohatej zveri

Gamskugel – bezoárové guľky

Časť nemeckého a časť slovenského termínu naznačuje, že ide o guľovité útvary v žalúdku, nemecká jednoslovná definícia hovorí, že ide o kamienky v žalúdku a v slovenskej definícii je daný termín úplne vysvetlený.

Tab. 8 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Rose/ružica

Termín DE	Rose
Definícia DE	Der Perlkranz am unteren Ende von Geweih- und Gehörnstange.
Termín SK	ružica
Definícia SK	nespráv. ruža; vencovito rozšírená spodná časť kmeňa parohu

Nemecký termín *Rose* a jeho ekvivalent slovenský termín *ružica* je príklad posunu v preklade.

3.4 M4 Z jazykového páru termín v nemčine – termín v slovenčine sú obraznými pomenovaniami metaforický výraz v nemeckom jazyku, zároveň je metaforické synonymum nemeckého výrazu a súčasne s nimi je metaforický aj výraz v slovenskom jazyku.

V tejto skupine sú uvedené príklady metaforických termínov v nemeckom, aj v slovenskom jazyku. Metaforické sú zároveň synonymá nemeckého termínu. Príklady sú v nasledujúcich tabuľkách.

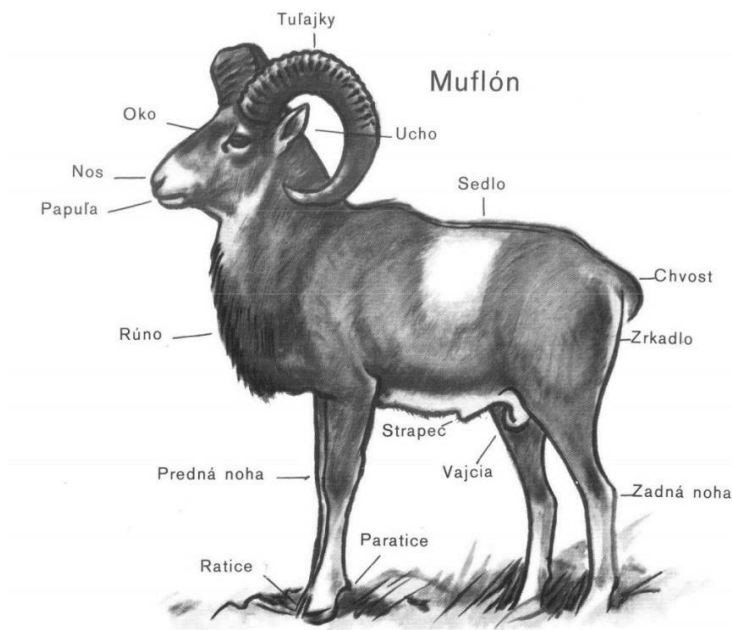
Tab. 9 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Tränengrube

Termín DE	Tränengrube
Synonymum DE 1	Tränenhöhle
Definícia DE	Die Höhlung unterhalb der Lichte beim Rotwild. Das ausgeschiedene Exkret nennt man Hirschträne oder Hirschbezoar. (Vorausendrüse)
Termín SK	slzník
Definícia SK	jamka/y pod očami jelenej a danielej zveri; (jeleň má v slznej jamke pod okom veľkú pachovú žľazu)

Tab. 10 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Sattel

Termín DE	Sattel
Synonymum DE 1	Sattelfleck
Synonymum DE 2	Schneefleck
Synonymum DE 3	Schabracke
Definícia DE	Großer, heller Fleck auf den Flanken des Muffelwildes.
Termín SK	sedlo
Synonymum SK	sedlo muflóna
Definícia SK	Biela škvrna na bokoch muflónieho samca.

Nemecký termín *Sattel* je v slovenčine vyjadrený termínom *sedlo* (Obr. 3). V tabuľke sú uvedené aj nemecké synonymá termínu *Sattel* a termín *Schneefleck*. (Tieto termíny sú zaujímavé aj z hľadiska určovania motivácie, pretože majú rozdielne motivačné faktory.) Všetky termíny, teda termíny v nemčine a zároveň slovenský termín, sú metaforické.

Obr. 1 Muflón – sedlo

Tab. 11 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Flammen

Termín DE	Flammen
Synonymum DE 1	Rosen
Synonymum DE 2	Balzrosen
Definícia DE	Rote Haut oberhalb der Augen, die während der Balzzeit anschwillt.
Termín SK	malina/y
Definícia SK	Bradavičnaté červené (karmínovočervené) lysinky okolo očí kohútov hrabavcov. Nad očami má kohút na obidvoch stranách hlavy krvavočervené hrebene.

3.5 M5 Obraznými pomenovaniami sú metaforické výrazy v nemeckom jazyku, teda výraz v nemeckom jazyku a jeho synonymum sú metaforické.

V tejto kategórii uvádzame príklady termínov, ktoré sú metaforické v nemeckom jazyku (teda obraznými pomenovaniami sú termín v nemčine a súčasne aj jeho synonymum).

Nemecké termíny *Schnecke* a *Schläuche* sú obraznými pomenovaniami.

Tab. 12 Nemecký a slovenský termín s definíciami – Schnecke

Termín DE	Schnecke
Synonymum DE 1	Schläuche
Definícia DE	Das ganze Hauptschmuck des Muffelwidders.
Termín SK	rohy
Synonymum SK	tuľajky
Definícia SK	muflonie rohy

Tab. Nemecký a slovenský termín s definíciami – Lunte

Termín DE	Lunte
Synonymum DE 1	Standarte
Termín SK	chvost
Definícia SK	chvost lišky

4 Záver

Obraznosť poľovníckeho jazyka sa potvrdila v oboch jazykoch, pričom v nemčine je táto markantnejšia ako v slovenčine.

Venovať sa problematike výskytu obrazných pomenovaní je dôležité aj v odbornom jazyku, a to nielen v poľovníckom jazyku, ale nepochybne aj v ďalších odborných jazykoch.

Použitá literatúra

- FERJENSTIK, K. 1999. *Myslivecký slovník. Poľovnícky slovník. Dictionary of hunting. Dictionnaire de la chasse. Wörterbuch der Jagd. Vadászszótár.* Praha : HUBERTLOV BOHEMIA.
- FREVERT, W. 2001, 2007. *Jagdliches Brauchtum und Jägersprache.* Stuttgart : Franckh-Kosmos Verlags-GmbH Co. KG.
- HERZ, J. – CIBEREJ, J. a kol. 2000. *Slovenské poľovnícke názvoslovie.* Bratislava : Slovenský poľovnícky zväz.
- KEIL, B. 2006. Nicht nur für Jungjäger. In: *WILD UND HUND. Jägersprache* : Rehwild in 9/2006, S. 112-114., *Jägersprache* : Rotfuchs in 10/2006, S. 98-99, *Jägersprache* : Schwarzwild 12/2006, S. 102-103, *Jägersprache* : Muffelwild in 13/2006, S. 102-103, *Jägersprache* : Fasan und Rebhuhn in 14/2006, S. 94-95, *Jägersprache* : Damwild in 15/2006, S. 94-95, *Jägersprache* : Greifvögel in 16/2006, S. 98-99.
- KRENČEY, I. 2007. *Poľovnícky slovník nemecko-slovenský, slovensko-nemecký.* Bratislava : Vydavateľstvo Krenčey.
- KRUPA, V. 1990. *Metafora na rozhraní vedeckých disciplín.* Bratislava : Tatran Bratislava.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. 2002. *Metafory, ktorými žijeme.* Brno : Host-vydavatelství, s.r.o. Brno.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. 2008. *Leben in Metaphern.* 6. Aufl. Heidelberg : Carl-Auer Verlag. Heidelberg.
- LAKOFF, G. – JOHNSON, M. 1980. *Metaphors we live by.* Chicago : University of Chicago Press.
- VYHNÁLIKOVÁ, Z. 2013. *Obrazné pomenovania v odbornom jazyku a ich preklad.* [dizertačná práca]. Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta; Bratislava : FiF UK.
- WILLKOMM, H.-D. 1986. *Die Weidmannssprache für die Jagdpraxis.* Berlin : VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag DDR Berlin.

[Online]. [Cit. 2013-02-05]. Dostupné na : <http://www.xxl-jagen.de/jagdkunde/jagdlexikon>

[Online]. [Cit. 2013-02-05]. Dostupné na : <http://www.hegering-hellenthal.de/Jaegersprache%20von%20A%20bis%20Z.htm>

[Online]. [Cit. 2013-02-05]. Dostupné na : <http://www.deutsches-jagdlexikon.de/index.php/Hauptseite>

[Online]. [Cit. 2013-02-05]. Dostupné na : <http://www.jagenonline.at/wildkunde/europa/dammhirsch/dammhirsch.html>

[Online]. [Cit. 2013-02-05]. Dostupné na : <http://www.st-hubertus.at/?id=2500%2C1012977%2C%2C>

Recenzia zborníka *Perspektiven der Auslandsgermanistik*

Helga Antalová

Recenzovaná publikácia: Meier, Jörg – Puchalová, Ingrid (Hrsg.): *Studien zur deutsch-slowakischen Kulturgeschichte, Band 2. Perspektiven der Auslandsgermanistik. Beiträge zum Internationalen Symposium vom 25.-26. Februar 2010 an der Pavol-Jozef-Šafárik-Universität in Košice*. Berlin : WEIDLER Buchverlag, 2013. 344. strán. ISBN 978-3-89693-596-0

Kam sa uberá zahraničná germanistika v čase dlhodobo pretrvávajúceho „boomu“ anglického jazyka, príp. iných svetových jazykov, s vyhlídkou na pokračujúci ofenzívny tlak tejto súčasnej lingua franca? Čo sa javí ako prospešné pre zachovanie záujmu o jeden zo svetových jazykov minulosti a verme, že aj budúcnosti, o jazyk nemecký? Pestrú paletu otázok, návrhov, riešení i zamyslení prináša zborník *Perspektiven der Auslandsgermanistik*, ktorý vzišiel z medzinárodného sympózia uskutočneného v roku 2010 na UPJŠ v Košiciach. Predložená publikácia je venovaná dvom významným reprezentantom slovenskej germanistiky prof. Schwanzerovi a prof. Terrayovi. Opierajúc sa o ich neoceniteľný vedecko-pedagogický prínos hodnotí mnoho významných domácich a zahraničných autorov súčasný stav v oblasti germanistického vzdelávania a vedy a zreteľne formulujú požiadavky, ciele a metódy na dosiahnutie „trvalej udržateľnosti“ alebo prinavrátenia aspoň sčasti zodpovedajúceho statusu jazyka, ktorý nesporne a významným spôsobom ovplyvňoval a formoval tvár mnohých krajín Európy a sveta.

Zborník je tematicky rozdelený do piatich oblastí – všeobecné a interdisciplinárne perspektívy, jazykoveda, literárna veda, didaktika a NJ ako cudzí jazyk. Životu a dielu prof. Schwanzera a prof. Terraya sa v poslednej časti s odborným, ale aj osobným zanietením venuje E. Dzuríková a L. Šimon.

Zostavovateľka zborníka I. Puchalová si vzhľadom na nové a pretrvávajúce internacionalizačné trendy kladie v prvej oblasti existenčné otázky týkajúce sa zahraničnej germanistiky. Vyjadruje pritom skepsu nad súčasným postavením nemeckého jazyka v spoločnosti a vzdelávacích inštitúciách. Za účelom odvrátenia tohto nepriaznivého trendu sa zasadzuje za modernizáciu a zatraktívnenie štúdia a podporuje myšlienku implementácie

nových študijných odborov do vzdelávacích programov, ako napr. germanistické média. Spoluzostavovateľ zborníka *J. Meier* venuje pozornosť nemeckým rukopisom a dokumentom sprístupneným v slovenských archívoch a knižniciach a vysoko oceňuje nadnárodný význam nemeckých archiválií pre interdisciplinárny výskum. Predstavuje aj mnohé doposiaľ nepreskúmané žánre textov, ako aj celú škálu nemeckej periodickej tlače na Slovensku s bohatým výskumným potenciálom. Vo filozoficky poňatom príspevku *D. Košťálovej* nachádza čitateľ kritické ale prezieravé pohľady do budúcnosti germanistiky. *A. Bžoch* opisuje možnosti kultúrne orientovanej germanistiky na Slovensku. *L. Spáčilová* predstavuje nový študijný odbor, od ktorého si germanisti z Olomouca sľubujú oživenie neustále klesajúceho záujmu o nemčinu.

V časti venovanej lingvistike sa *M. Paponová* zamýšľa nad obsahom pojmu germanistika v zahraničí a vyvracia mylné predstavy a interpretácie o jej cieľoch a úlohách. Na elektronickom korpuse vlastných mien a iných príkladoch poukazuje na 800 rokov trvajúce spolužitie s nemeckým etnikom na území Slovenska. Zasadzuje sa preto za diachrónne vnímanie jazyka ako pevnej súčasti germanistického vzdelávania a vedeckého výskumu na slovenských filozofických fakultách. V príspevku *J. Dolníka* zaznieva neutíchajúca aktuálnosť porovnávania jazykov, pri ktorom kladie dôraz na široko koncipovaný výskumný rámec. Ako integračný pojem pre tento výskum navrhuje pojem *preferencie jazykových štruktúr*, ktorý ukotvuje vo svojej axiologickej koncepcii. *A. Greule* vníma zahraničnú germanistiku vo svetle textovej kompetencie a textovej gramatiky. *A. Džambová* ponúka komparatívnu sondu do štruktúry vybraných intoném dvoch typologicky rozdielnych jazykov. Nemecké nárečie v slovenskej obci Nálepko analyzuje *A. R. Bachmann*. Ďalšie zaujímavé príspevky z oblasti lingvistiky prinášajú *M. Lupták* a *S. Reimann*.

N. Zemaníková objasňuje vo svojom hodnotnom príspevku inter- a transdisciplinárny charakter a integračný potenciál kultúrnych a literárno-vedných pamäťových konceptov. Nové média v kontexte výskumu literatúry pre deti a mládež predstavuje *A. Mikulášová*. *M. Žitný* pristupuje k recepcii Franza Kafku v Československu medzi II. sv. vojnou a prelomovým rokom 1989. Literárnovedne orientované príspevky ponúkajú aj *J. Jambor*, *Ch. Irsfeld*, *I. Zlá* a *R. Mikuláš*.

V oblasti didaktiky osvetľuje *M. Kováčová* perspektívy a šance interkultúrnej germanistiky a možnosti jej implementácie na slovenských

vysokých školách. Pri realizácii navrhnutého konceptu reflektuje aj vlastnú praktickú činnosť. *K. Fedáková* pojednáva vo svojom príspevku otázky týkajúce sa súčasných rámcových podmienok pre výskumné a učebné aktivity ako jazykovú politiku EÚ, dvojstupňový vzdelávací koncept pre štúdium učiteľstva, požiadavky kladené na štúdium učiteľstva, či reálne koncepty viacjazyčnosti. Téma *I. Lenčovej* odzrkadľuje aktuálne požiadavky edukačnej reality vzťahujúce sa na vybrané aspekty použitia umeleckých artefaktov vo vyučovaní cudzích jazykov. Potenciálne výskumné polia zahraničnej germanistiky predostierajú aj *B. Neuber*, *M. Lachout*, *V. Glosíková* a *J. Dvorský*.

Fundované príspevky predstavených autorov jednoznačne svedčia o relevantnosti medzinárodnej germanistiky a prínose externej perspektívy cudzojazyčných filológií (porov. *N. Zemaníková*, *M. Paponová*). V kontexte spoločensko-politických a kultúrno-historických zmien umožňujúcich preniknutie do doposiaľ zanedbávaných či tabuizovaných výskumných oblastí (porov. *J. Meier*) a s prihliadnutím na nové spoločenské trendy a inovácie (aj v oblasti výskumu a vzdelávania, porov. *I. Puchalová*) sa javia tieto perspektívy ako mimoriadne prospešné a sľubné.

Recenzia učebných textov *Zur Syntax der Nebensätze*

Jana Štefaňáková

Recenzovaná publikácia: Daňová, Mária: *Zur Syntax der Nebensätze*. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2012. 72 strán. ISBN 978-80-557-0429-6

Autorka práce „*Zur Syntax der Nebensätze*“ vytvorila učebný materiál pre pokročilých študentov nemeckého jazyka, zameraný na jednu časť nemeckej gramatiky – syntax. Pozornosť sústredila na oblasť vedľajších viet. Podáva síce stručný výrez problematiky, ale zahŕňa doň všetky podstatné fenomény relevantné pre túto tému. Publikácia sa skladá z dvoch častí: z teoretických východísk a praktickej časti umožňujúcej nácvik vybraných syntaktických fenoménov.

V rámci teoretických východísk autorka ponúka prehľad vedľajších viet a poukazuje na ich špecifiká s akcentom na niektoré fenomény, relevancia ktorých je zrejme podmienená aj jej pedagogickou skúsenosťou. Prvá kapitola sa zaoberá všeobecne vetnou skladbou a vysvetľuje, že v jazykovede je syntax časťou gramatiky, ktorá sa zaoberá vzťahmi medzi slovami vo vete, správnym tvorením vetných konštrukcií a slovosledom, a to ako stavebnými prvkami viet alebo ako gramatickými a sémantickými celostnými útvarmi s komunikačnou funkciou. Jej súčasťou je stručný exkurz do problematiky vedľajších viet, ktoré sú podrobnejšie analyzované v druhej, tretej, štvrtej a piatej kapitole práce. V nich autorka opisuje podmetové, predmetové, prisudzovacie, príslovkové a prívlastkové vety a uvádza aj množstvo vybraných príkladov konkrétnych druhov viet.

Praktická časť je koncipovaná tak, aby umožňovala flexibilný a kreatívny prístup k práci s textami, ktorých potenciál nie je len v navrhovaných pracovných úlohách, ale možno s nimi ďalej pracovať či už pod dohľadom vyučujúceho alebo v samoštúdiu. Vychádza zo súčasného písaného jazyka a ponúka na nácvik a analýzu zaujímavé texty, ktoré oslovujú aj svojou tematickou náplňou a v ktorých sú predmetné syntaktické javy funkčne a prirodzene ukotvené. Výber textov v praktickej časti je tematicky rôznorodý, ich úlohou je aj motivovať učiaceho sa a provokovať k zaujatiu vlastného postoja k téme. Vychádzajúc z autentických, a čo je obzvlášť dôležité, aktuálnych textov, umožňuje

študujúcemu prehodnotiť funkcie jazykových prostriedkov potrebných na vyjadrenie zodpovedajúcich jazykových obsahov. Táto časť práce je koncipovaná veľmi otvorene a necháva priestor aj pre vyučujúceho resp. študujúceho prispôbiť si prácu s textami svojim potrebám – intenzite a nasmerovaniu. Cenné v navrhovaných pracovných úlohách sú prekladové úlohy upriamujúce pozornosť na špecifiká v nemeckom a slovenskom jazyku a umožňujúce komparatívny prístup.

Predložené učebné texty sú publikáciou pre pokročilých študujúcich, ktorí majú ambíciu prehľbiť a zdokonaľiť svoje teoretické poznatky a praktické spôsobilosti v špecifickej oblasti nemeckej gramatiky – problematike vedľajších viet. V súčasnosti sú na trhu dostupné práce (gramatiky, cvičebnice) na vysokej odbornej úrovni. Táto publikácia má ale svoje opodstatnenie hlavne kvôli netradičným inšpiratívnym úlohám zahŕňajúcim prekladové úlohy a práci so súvislým textom. Hlavný zmysel publikácie vidím v možnosti preklenúť priepasť medzi teoretickými poznatkami a preskriptívnymi pravidlami a vnímaním jazyka ukotveného v konkrétnej realite.

Autorka učebných textov zohľadňuje v publikácii aktuálne vývinové trendy v danej lingvistickej oblasti. Publikácia predstavuje prínos v oblasti prác takéhoto typu a môže byť vhodným doplnkom pri štúdiu nemeckého jazyka pre tých, ktorí si potrebujú prehľbiť vedomosti z nemeckej gramatiky.

Recenzia cvičebnice *Übungen und Aufgaben zur vergleichenden Lexikologie*

Zuzana Tuhárska

Recenzovaná publikácia: Dobřík, Zdenko. 2011. *Übungen und Aufgaben zur vergleichenden Lexikologie*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-557-0144-8.

Recenzovaná publikácia, ktorej cieľovou skupinou sú študenti nemeckého jazyka v odboroch tlmočníctvo a prekladateľstvo ako aj učiteľstvo akademických predmetov, vyšla ako elektronické médium – CD-ROM v roku 2011 a bola vydaná Fakultou humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Ako sám autor v úvode tejto 76-stranovej publikácie uvádza, cvičebnica je primárne určená pre študentov nemčiny na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici. Publikácia *Übungen und Aufgaben zur vergleichenden Lexikologie* je preto zostavená v súlade s konkrétnymi požiadavkami vyučujúceho na kurz lexikológie a je koncipovaná tak, aby študentom uľahčila zvládnutie stanoveného obsahu kurzu a oboznámila ich so základnými prakticky smerovanými okruhmi, na ktoré je tento zameraný. Čitateľovi resp. používateľovi cvičebnice pri rýchlej orientácii v narábaní s ňou napomáha aj jej prehľadná štruktúra. Publikácia je členená do štyroch kapitol, pričom ich ťažiská odrážajú jednotlivé okruhy porovnávacej lexikológie – a síce: možnosti obohacovania slovnej zásoby, sémantické vzťahy v slovnej zásobe, interlingválne vzťahy a ich odraz v slovnej zásobe sledovaného jazyka ako aj premeny jazyka v čase.

V popredí stojí kontrastívny aspekt (nemčina – slovenčina), ktorého akcentovanie na pozadí lexikálnych vzťahov je dôležité najmä pre formovanie študentov v rámci študijného odboru prekladateľstvo a tlmočníctvo a celkom iste je obohacujúce aj pre budúcich učiteľov. Autor však nezostáva len v rovine porovnávania slovnej zásoby, ale túto účelne zasadzuje do komplexnejšieho kontextu a dáva tak študentovi na pozadí kultúrno-historických súvislostí možnosť nielen rozšíriť si obzor, ale aj prostredníctvom novonadobudnutých vedomostí z iných oblastí zasadiť jazykové poznatky do širšieho rámca a na základe uvedomenia si ich vzájomného logického prepojenia tak upevniť vedomostnú bázu. Inak povedané: ak si študent dokáže ozrejmiť súvislosť medzi aktuálnou podobou

lexikálnej jednotky a možnými príčinami alebo podnetmi, ktoré viedli k formovaniu tejto podoby (napr. práve na základe identického alebo porovnateľného kultúrno-historického pozadia), je pravdepodobnosť, že si takto nadobudnutú jazykovú vedomosť osvojí nielen ľahšie, ale aj, že si táto z hľadiska dlhodobejšieho zapamätania nájde v jeho mysli pevnejšiu pozíciu. Pochopenie príčinnno-následných súvislostí a schopnosť začlenenia informácie do príslušného kontextu je zároveň aj predpokladom vytvorenia schopnosti samostatného hľadania paralel a odvodzovania súvislostí na podobnom pozadí aj pri iných, obdobných prípadoch, s ktorými bude študent skôr či neskôr celkom iste konfrontovaný v praxi.

Ďalším dôležitým aspektom, na ktorý je potrebné poukázať a ktorému je v recenzovanej cvičebnici systematicky venovaná pozornosť, sú rozdiely v štruktúre resp. stavbe sledovaných jazykov (nemčina – slovenčina), ktoré sa v procese nadobúdania cudzojazyčných vedomostí často premietajú do tzv. negatívneho transferu. Z tohto dôvodu je dôležité ich explicitné pomenovanie ako aj ich demonštrácia prostredníctvom kontrastívneho porovnávania za pomoci konkrétnych príkladov, tak, aby mal študent možnosť receptívneho vnímania takýchto javov a následne aj osvojovanie si vlastného vytvárania správnych foriem v procese tvorby rečových produktov za účelom odbúravania javov spojených s nesprávnym prenosom vzorcov týkajúcich sa (napr.) slovotvorných postupov z východiskového do cieľového jazyka.

Recenzovaná publikácia poskytuje dostatok priestoru na zachytenie všetkých vyššie uvedených okruhov. Prostredníctvom rôznorodých zaujímavých cvičení a úloh má študent možnosť osvojiť si nenásilným spôsobom vedomosti a praktické zručnosti, ktoré sú nevyhnutné pre posilnenie kompetencie primeraného narábania so slovnou zásobou, pričom pozornosť je upriamená najmä na javy, pri ktorých vystupuje do popredia kontrastívny charakter. Cvičebnica tak zohľadňuje špecifické potreby slovenských študentov nemčiny a je celkom iste výbornou pomôckou pri zvládnutí lexikálnych špecifik nemeckého jazyka.

Recenzia vysokoškolských učebných textov *Vybrané kapitoly zo sémantiky*

Zuzana Tuhárska

Recenzovaná publikácia: Zázrivcová, Monika. 2011. *Vybrané kapitoly zo sémantiky*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. ISBN 978-80-557-0241-4.

Publikácia *Vybrané kapitoly zo sémantiky*, ktorej autorkou je Monika Zázrivcová bola v roku 2011 vydaná Fakultou humanitných vied univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, jej rozsah je 74 strán. Vysokoškolský učebný text smeruje predovšetkým do radov študentov jazykov. Študijný materiál je venovaný – ako naznačuje titul – sémantike ako samostatnej jazykovednej disciplíne. Ambíciou autorky – ako to ona samotná v úvodnej časti publikácie konštatuje – je „*podat' ... čitateľovi všeobecný prehľad o tom, kedy vznikla sémantika ako samostatná jazykovedná disciplína, akými etapami prešla od svojho zrodu až po súčasnosť a z akých uhlov pohľadu je možné nazerať na hlavný predmet jej výskumu – na význam*“ (porov. s. 3 recenzovanej publikácie).

Prvé dve kapitoly sú venované sémantike ako jazykovednej disciplíne, pričom autorka túto na jednej strane predstavuje chronologicky, z hľadiska jej premien v čase a na strane druhej ako medziodborovú disciplínu. Čitateľovi tak poskytuje možnosť vytvoriť si pohľad na túto disciplínu takpovediac zvnútra – z hľadiska perspektívy jej premien v čase a zároveň zachytiť interdisciplinárny charakter sémantiky, t.j. prostredníctvom pohľadu zvonka načrtnúť jej vzťah k iným (jazyko)vedným disciplínam, pričom v popredí stojí najmä jej spätosť so semiotikou, vedou o znakových systémoch. Monika Zázrivcová tu prostredníctvom komparácie vybraných definícií z rôznych zdrojov odbornej literatúry vyzdvihuje rozdiely medzi pojmami 'arbitrážnosť', 'motivovanosť' a 'konvenčnosť' a dáva tak čitateľovi – najmä z radov študentov – možnosť zorientovať sa v základnej terminológii a urobiť si jasno v (častokrát zamieňaných resp. nejednoznačne diferencovaných) pojmach.

Tretia kapitola je venovaná vymedzeniu termínu 'význam', ktorý má v sémantike fundamentálne postavenie. Za východisko jeho ozrejmenia autorka na jednej strane volí kontrastívny prístup, tým, že poukazuje na rozdiely medzi termínmi 'význam' a 'referent', 'pojem', 'obsah' a opäť tak poskytuje recipientovi textu ohraničenie tohto termínu v jeho opozícii voči

iným, síce súvisiacim, avšak nie identickým pojmom. Na strane druhej zasadzuje Monika Zázrivcová výklad pojmu 'význam' do jeho kontextuálneho (resp. interdisciplinárneho) umiestnenia, z ktorého vyplýva možné vnímanie pojmu 'význam' v jazykovede na pozadí rovín 'langue' a 'parole'. Na základe týchto dvoch uhlov pohľadu je možné ozrejmienie pojmu 'význam' v zmysle kontextovo autonómny vs. kontextovo viazaný. Takéto členenie následne používa autorka ako odrazový mostík pre ďalšiu, detailnejšiu klasifikáciu (gramatický, slovotvorný, lexikálny či diskurzívny význam a ich prípadné ďalšie členenie).

Vo štvrtej a piatej kapitole sa Monika Zázrivcová venuje štruktúre lexikálneho významu a možnostiam jeho analýzy. Vychádzajúc z tézy 'rozložiteľnosť významu' ako jednej z vlastností tohto pojmu, ktorá mu je v rámci niektorých teoretických prúdov často pripisovaná, orientuje autorka pozornosť čitateľa na pojmy 'seméma' a 'séma' a približuje možnosti ďalšej kategorizácie sémy. Na základe rozlíšenia ontologického a semiotického prístupu k analýze lexikálneho významu poukazuje autorka publikácie na viacero možností realizácie analýzy lexikálneho významu (aristotelovská kategorizácia, komponentová analýza, formálna sémantika, prototypová teória, analýza významu prostredníctvom slovníkových definícií či na základe princípov korpusovej sémantiky) a v jednotlivých podkapitolách podáva sumarizáciu ich základných črt.

Šiesta kapitola je venovaná významovým zmenám. V jednotlivých častiach tejto kapitoly sa čitateľ môže oboznámiť s mechanizmom priebehu významovej zmeny (inovácia, propagácia a lexikalizácia) ako aj s princípmi, ktoré ju podmieňujú (princíp slušnosti vo vyjadrovaní, princíp expresivity a princíp úspornosti v jazyku). Časť kapitoly venovaná polysémii približuje čitateľovi podstatu tohto javu ako aj jeho ďalšie terminologické členenie. Autorka sa pritom opiera o názorné príklady, prostredníctvom ktorých demonštruje aspekty daného javu v praxi a recipientovi textu tak približuje problematiku zrozumiteľným spôsobom. Čitateľ tu zároveň môže nájsť aj prepojenie tohto okruhu s metaforickými a metonymickými procesmi v jazyku.

Publikácia podáva recipientovi základný prehľad informácií týkajúcich sa vednej disciplíny 'sémantika'. Vysokoškolský učebný text je písaný príjemným a zrozumiteľným jazykom, jednotlivé klasifikácie sú doplnené veľmi prehľadnými schémami, ktoré zachytávajú podstatné znaky preberaných pojmov, dávajú ich do vzájomnej súvislosti a ozrejmujú ich

zasadenie do širšieho kontextu. Čitateľ si takto veľmi efektívnym spôsobom môže utvoriť širší obraz o javoch, ktoré sú ďalej podrobnejšie rozobraté v texte. Publikácia predstavuje výborného spoločníka pre všetkých, ktorí sa v rámci svojho štúdia alebo na základe vlastného záujmu venujú sémantike ako samostatnej jazykovednej disciplíne, alebo si chcú rozšíriť obzor svojho lingvistického poznania a ozrejmiť si súvislosti s inými jazykovednými okruhmi (ako napr. lexikológiu či štylistiku a pod.).

ADRESÁR AUTOROV PRÍSPEVKOV

Mgr. Helga **Antalová**, PhD., Katedra germanistiky, Filozofická fakulta UPJŠ
Košice, Moyzesova 9, 040 01 Košice, SK, E-mail: helga.antalova@upjs.sk

PhDr. Martina **Benčeková**, Katedra cudzích jazykov a medzinárodnej
komunikácie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB,
Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-mail:
martina.bencekova@umb.sk

doc. PhDr. Alena **Ďuricová**, PhD., Katedra germanistiky, Filozofická fakulta
UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-mail:
alena.duricova@umb.sk

Mgr. Marek **Lupták**, Ústav cudzích jazykov, Technická univerzita, T.G
Masaryka 24, 960 53 Zvolen, SK, E-mail: marek.luptak@tuzvo.sk

doc. Oľga **Mad'arová**, CSc., Katedra slovenskej filológie, Užhorodská
národná univerzita, Ul. Universytetská 14/418, 880 00 Užhorod, Ukrajina, E-
mail: olga.madyar@gmail.com

PhDr. Eva **Molnárová**, PhD., Katedra germanistiky, Filozofická fakulta
UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-mail:
eva.molnarova@umb.sk

Mgr. Katarína **Motyková**, PhD., Katedra germanistiky, nederlandistiky
a škandinavistiky, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 814 99 Bratislava, SK,
E-mail: motykova@fphil.uniba.sk

Mgr. Tomislav **Potocký**, PhD. Katedra jazyků, Vysoká škola finanční
a správní, o.p.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10 – Vršovice, CZ, E-mail:
potockyt@seznam.cz

PhDr. Anna **Schneiderová**, PhD., Právnická fakulta UMB, Komenského 20,
974 01 Banská Bystrica, SK, E-mail: anna.schneiderova@umb.sk

PhDr. Jaroslav **Stahl**, PhD., Katedra germanistiky, nederlandistiky
a škandinavistiky, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 814 99 Bratislava, SK,
E-mail: stahlj@slovanet.sk

Mgr. Jana **Štefaňáková**, PhD., Katedra germanistiky, Filozofická fakulta
UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-mail:
jana.stefanakova@umb.sk

Mgr. Marketa **Štefková**, PhD., Katedra germanistiky, nederlandistiky
a škandinavistiky, Filozofická fakulta UK, Gondova 2, 814 99 Bratislava, SK,
E-mail: mskrlantova@yahoo.com

Mgr. Alena **Štulajterová**, PhD., Katedra anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-
mail: alena.stulajterova@umb.sk

PhDr. Janka **Šuchová**, PhD., Katedra germanistiky, Filozofická fakulta KU,
Ružomberok, Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok, SK, E-mail:
suchovajjd@gmail.com

Mgr. Zuzana **Tuhárska**, PhD., Katedra germanistiky, Filozofická fakulta
UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-mail:
zuzana.tuharska@umb.sk

PaedDr. Renata **Vajdičková**, PhD., Katedra anglistiky a amerikanistiky,
Filozofická fakulta UMB, Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica, SK, E-
mail: renata.vajdickova@umb.sk

Mgr. Zuzana **Vyhňáliková**, PhD., Ústav cudzích jazykov, Technická
univerzita, T.G Masaryka 24, 960 53 Zvolen, SK, E-mail:
vyhnalikova@is.tuzvo.sk

OD TEXTU K PREKLADU VIII

Editorka

doc. PhDr. Alena Ďuricová, PhD.

Vedecké redaktorky

Mgr. Jana Štefaňáková, PhD.

Mgr. Zuzana Tuhárska, PhD.

Recenzentky

doc. PhDr. Elena Baranová

doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.

Technická redaktorka

PhDr. Ingrid Balážová

Rozsah 224 strán

Formát A5

Náklad 100 výtlačkov

Vydavateľ

Jednota tlumočníkú a prekladateľú, Praha
2013

Tlač

Equilibria, s. r. o. Košice

ISBN 978-80-7374-095-5